תנ״ך · אחרונים · חיד״א

נחל קדומים על תורה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

נחל קדומים על תורה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נחל-קדומים-על-תורה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

בראשית 6
פרק א 6
פרק ב 11
פרק ג 12
פרק ד 15
פרק ו 15
פרק ז 17
פרק ט 17
פרק יא 18
פרק יב 19
פרק יד 20
פרק טו 21
פרק טז 22
פרק יז 22
פרק יח 23
פרק יט 25
פרק כ 26
פרק כא 26
פרק כב 26
פרק כג 27
פרק כד 29
פרק כה 30
פרק כז 32
פרק כח 33
פרק כט 35
פרק ל 36
פרק לב 37
פרק לג 40
פרק לד 41
פרק לו 42
פרק לז 42
פרק לח 44
פרק לט 45
פרק מא 46
פרק מב 48
פרק מד 49
פרק מה 50
פרק מו 52
פרק מז 52
פרק מח 53
פרק מט 55
פרק נ 57
שמות 57
פרק א 57
פרק ב 59
פרק ג 60
פרק ד 62
פרק ה 63
פרק ו 63
פרק ז 64
פרק ט 66
פרק י 67
פרק יא 69
פרק יב 70
פרק יג 73
פרק יד 75
פרק טו 77
פרק טז 80
פרק יז 81
פרק יח 82
פרק יט 87
פרק כ 89

פרק כא 90
פרק כב 93
פרק כה 95
פרק כו 100
פרק כז 101
פרק כח 102
פרק כט 105
פרק ל 106
פרק לא 108
פרק לב 109
פרק לד 113
פרק לה 115
פרק לו 116
פרק לח 116
פרק לט 117
פרק מ 117
ויקרא 118
פרק א 118
פרק ד 121
פרק ה 122
פרק ו 122
פרק ז 124
פרק ח 125
פרק ט 125
פרק י 125
פרק יא 126
פרק יב 128
פרק יג 128
פרק יד 130
פרק טו 132
פרק טז 132
פרק יז 135
פרק יח 135
פרק יט 135
פרק כא 138
פרק כב 139
פרק כג 139
פרק כד 140
פרק כה 141
פרק כו 143
פרק כז 147
במדבר 147
פרק א 147
פרק ב 151
פרק ה 152
פרק ו 154
פרק ז 156
פרק ח 156
פרק ט 159
פרק י 160
פרק יא 163
פרק יב 164
פרק יג 165
פרק יד 167
פרק טו 169
פרק טז 172
פרק יז 174
פרק יח 175
פרק יט 176
פרק כ 177
פרק כא 178
פרק כב 181
פרק כג 185
פרק כד 186

פרק כה 187
פרק כו 189
פרק כז 190
פרק כח 190
פרק ל 191
פרק לא 192
פרק לב 194
פרק לג 195
פרק לד 196
פרק לה 196
דברים 197
פרק א 197
פרק ב 200
פרק ג 200
פרק ד 204
פרק ה 205
פרק ו 206
פרק ז 207
פרק ח 209
פרק ט 210
פרק יא 210
פרק יב 212
פרק יג 213
פרק יד 214
פרק טו 215
פרק טז 216
פרק יז 218
פרק יח 219
פרק יט 220
פרק כ 221
פרק כא 221
פרק כב 222
פרק כג 223
פרק כד 223
פרק כה 225
פרק כו 225
פרק כז 227
פרק כח 227
פרק כט 229
פרק ל 230
פרק לא 231
פרק לב 233
פרק לג 236
פרק לד 239

בראשית

פרק א

פסוק א

בראשית. פירש רש"י א"ר יצחק וכו'. יש מי שכתב דלכבוד אביו פתח רש"י כן דלא הוה בר אוריין רק ויאמר אביו מפני מה כתוב בראשית. ורש"י כתב א"ר יצחק וכו'. וליתא דאבי רש"י בר אוריין ובמסכת ע"ז כתב רש"י מפירושי אביו. וכתבו על הכותב הלז דלא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחדש ושם בילקוט הביא מאמר זה א"ר יצחק וכו' ע"ש ועיין בזהר הקדוש פרשת בא דף ט"ל ע"ב דאיתא התם א"ר יצחק לא היה צריך למכתב אוריתא אלא מהחדש הזה וכו' ע"ש ודוק במאי דמשני התם:

עוד כתב רש"י מה הטעם פתח בבראשית משום כח מעשיו וגו' לתת להם וגו' והענין דהתנה הקב"ה אם מקבלים ישראל התורה מוטב ואם לאו מחזיר העולם לתהו ובהו וישראל שקבלוה זכו בעולם כדין המציל מזוטו של ים הרי אלו שלו וז"ש בראשית בשביל ישראל והתורה כדפירש"י בסמוך וזהו כח מעשיו הגיד לעמו שכתוב בראשית והיינו לתת להם נחלת גוים כי בקבלת התורה זכו. מהר"א בר ברוך:

עוד כתב רש"י אין המקרא הזה אומר אלא דורשני. פירוש דכיון דבראשית מאמר הוא הול"ל ויאמר ולמה כתב בראשית ודאי לדרוש. מהר"א הנזכר:

בראשית. אותיות בשארית שכל העולם כלו לא נברא אלא בזכות ישראל שנקראו שארית כמש"ה שארית ישראל לא יעשו עולה. כן כתב רבינו אפרים ז"ל בפירשו כ"י. ולי ההדיוט נראה כמ"ש בתנחומא פרשת עקב דלא בחר הקב"ה בישראל אלא בעבור הענוה שהיתה מסוגלה להם דהרי הגויים מקיימים מצות ומשבחים להקב"ה ע"ש באורך ונמצא מה שבחר בנו לתת התורה הוא בשביל הענוה. ולכן ריש תור"ה בראשית והוא בשארית לומר דהתורה נתנה לישראל שנקראו ראשית בעבור שהם ענוים וזהו בשארית כמשז"ל לשאר עמו למשים עצמו כשיריים. ובראשית הכל טרם יקרב לתורה צריך בשארית שיהיו ענוים. א"נ קרוב לזה בסגנון אחר עם מ"ש פ"ק דעירובין מפני מה זכו בית הלל שהלכה כמותן מפני שהם נוחין ועלובים וזה רמז אם תרצה להבין התורה ולכוין לאמיתה בשארית בענוה תבנה ותכונן:

בראשית ברא אלהים. בזוהר פרשת יתרו סוף דף פ"ז רבי אלעזר אמר לא אצטריך למדכר שמא קדישא אלא בתר מלה דהא שמא קדישא לא אדכר באורייתא אלא בתר תרין מילין דכתיב בראשית ברא אלהים עכ"ל וגם ר"ש אמר הכי שם בסמוך. ומכאן תוכח"ת מגולה שמ"ש רבי שמעון בגמרין בנדרים דף יו"ד ובב"ר פ"א ובריש תורת כהנים שלא

יאמר לה' קרבן אלא קרבן לה' כונתו כמו שאמר רבי שמעון גופיה בזהר דלא לאדכר שמיה בריקניא וכמו שפירש רבי אלעזר וצדק הרב קרבן אהרן שפירש כן וכן ראיתי להרב נזר הקדש באריכות גדול ובזה ראיתי בלקוטי רבינו בצלאל כ"י פ"ק דמגילה על דף ט' שפירש בשם גליון שהוא רבינו אליעזר מטו"ך שכתב וז"ל בב"ר איתא דלהכי לא כתב רחמנא אלהים ברא בראשית ללמדך שלא יזכיר שם שמים על לא כלום שכך אמרו רז"ל אל יאמר אדם לה' עולה שלא יוציא שם שמים לבטלה על לא דבר וכו' וכן מצאתי בפירושים אחרים עכ"ל. ומכאן תשובה על מ"ש הרב כתנות אור (הוא הרב פנים מאירות) פרשת ויחי בפסוק כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך ומ"ש בזוהר פרשת ואתחנן דף רס"ז ע"ב וכתב דטעם מ"ש בנדרים שלא לומר לה' קרבן שלא ימות וכו' עש"ב. והדבר קשה על גדול שכמותו איך נקט בפשיטות דהטעם שלא ימות והרא"ש שם בנדרים פירש שלא יחזור בו ותו דמהזהר יתרו מוכח דהטעם שלא יזכיר ה' על לא כלום והוא בא לתרץ עפ"י הזוהר פרשת ואתחנן בטעם שמא ימות. וכמה מפרשים נקטו טעם זה שמא ימות. ובספרי הקטן פתח עינים ביומא עמדתי בזה ושם כתבתי כי טעם זה הוא מהרב של"ה ואחריו הדביקוהו בעלי הפרשי"ם. ואין כאן דעת הראשונים כמ"ש שם. ועוד דכיון דבש"ס והמדרשים אמרה רבי שמעון גופיה מסתמא הטעם האמיתי הוא כמו שפירש ר' שמעון עצמו בזהר שלא להזכיר השם על ולא כלום. והא דכתיב והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם דבעז הזכיר ה' תחילת דבור. אפשר דבעז היה עוסק בתורה בדבור או בהרהור לפחות כמ"ש התוס' פרק היה נוטל דת"ח דהגיע לפרשת דרכים תמיד מהרהר בתורה וכ"ש בעז ראש הסנהדרין והיה בא מבית לחם לשדה ובדרך הזה הגם שהיה מועט לא סגי ליה בלא ד"ת ולכן הן בעודנו קורא בתורה אמר ה' עמכם ולא הזכיר ה' על ולא כלום ח"ו. וז"ש והנה בעז בא מבית לחם דודאי היה עוסק בתורה ולכך אמר ה' עמכם אבל הקוצרים שכירי יום הם עסוקים במלאכתם אמרו יברכך ה'. ובזה יש מקום לישב דברי הזהר פרשת ואתחנן הנז' דלעתיד ודאי כבר הם עוסקים או מהרהרים בתורה ואינם מזכירים ה' על ולא כלום והתם לא נחית מצד זה אלא שבעה"ז לא היו מזכירין ה' בראש אמי"ר אף שעסוקים כבר בתורה כשמדברים לנכח ולעת"ל תחלת דבר ה' דוק והארך:

בראשית. ר"ת בקול רם אברך שם י"י תמיד מכאן רמז שיש לברך בקול רם שיענו אמן בראשית גימטרי' ב' לוחות אבנים. לקוטי גורי האר"י זצ"ל כתיבת יד:

פסוק ב

היתה תהו ובהו. הית"ה תה"ו סוד שני חרבנין (הראשון) [השני] כמספר הית"ה (והשני) [והראשון] עמד כמספר תהו דכתיב ביה ראיתי את הארץ והנה תהו. ליקוטי גורי האר"י זצ"ל כ"י. ושוב ראיתי שכן כתב רבינו בעל הטורים בפרפראותיו ויש להבין מדוע בא רמז בית שני קודם. ועוד כי בא המספר מכוון הית"ה ת"ך. ובית ראשון שעמד ת"י שנה נרמז בתיבת תהו שהוא גימטריא תי"א בשנת החרבן וכפ"ז גם בית שני הי"ל לרמוז תכ"א ואפשר כמ"ש בגיטין אלמלא שהקדים ב' שנים למנין ונושנתם לא נשאר ח"ו שריד ופליט וזה הרמז הית"ה שהיה מציאות לבית ב' שנתקיים מסיבת שחרבן בית א' היה בשני תה"ו ולא היה בשנת תי"ג שהקדים שתי שנים ובזה היתה פליטת בית ישראל שהיה בית ב' הרמוז בתיבת היתה ואחר הגלות המר הזה הארוך וחשך על פני תהום יש מקוה לישראל ורוח אלהים מרחפת על פני המים שהוא רוחו של משיח ויאמר אלהים יהי אור גאולת עולם וכל זה היה סיבה שהקדים שתי שנים למנין ונושנתם ורמוז בתיבת תה"ו כמדובר. ולפי האמור אפשר דרך רמז במשנת ריש קמא וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ כל שחבתי בשמירתו וכו'. ופי' הרמ"ע ז"ל במח"ד ח"ה פ"ו וכשהזיק חב המזיק בחרבן בית ראשון לשלם במיטב הארץ ששפך חמתו וכו' ע"ש ואחר זה כל שחבת"י חבתי גימטריא ת"ך על בית ב' והשאר כפירוש הרמ"ע ע"ש באורך ודוק כי קצרתי. ומצאתי לרבינו אפרים בפירושו כ"י שכתב וחשך זה גלות אדום וחש"ך ע"ל גימטריא גלות. והארץ היתה תהו ובהו. והארץ אלו ישראל כדכתיב כי תהיו אתם ארץ חפץ תהו ובהו גימטריא ת"ל רמז לשעבוד כדכתיב ומושב בני ישראל וכו':

ורוח אלהים מרחפת על פני המים. אמרו רז"ל זהו רוחו של משיח. ואפשר כמ"ש בזהר חדש דגלות זה האחרון הגאולה תהיה בזכות משה רבינו ע"ה והוא תבע יקרא דאורייתא לכן צריך לעסוק בתורה ליגאל. וז"ש ורוח אלהים מרחפת רוחו של משיח וזה תלוי על פני המים אין מים אלא תורה שבזכות עסק התורה יבא המשיח. ור"ת על פני המים עפה. שרומז לתורה שנקראת מגילה עפה. ובלקוטי גורי האר"י ז"ל כתוב מרחפת גימטריא תשכ"ח כמספר קר"ע שט"ן ואפשר עוד לרמוז כי ר"ת מרחפת על פני (המים) גימטריא צלע נמשך למ"ש תהו ובהו שרמז לחרבן בתי מקדשות ורמז צלע כי כל זה גרמה חוה שהיא צלע שאכלה והאכילה עץ הדעת. וברוב רחמיו רמז איל"א וכו"ס בה כוס ישועות ורוח אלהים זו רוחו של משיח וגם צלע שהוא גימטריא ר"ת מרחפת על פני המים הוא גימטריא קץ שהוא הגאולה. ורבינו אפרים ז"ל כתב כי הצלע גימטריא הפעם וז"ש זאת הפעם מ"ש וזהו הר"ת מרחפת על פני המים הפעם למפרע ודוק:

פסוק ה

לאור יום. גימטריא אלו הצדיקים עם האותיות. ולחשך קרא גימטריא אלו הרשעים עם האותיות כי הצדיקים נקראו אור דכתיב ואור צדיקים כאור נגה והרשעים נקראו חשך שנאמר דרך רשעים באפלה. בקר יום גי' משיח וכן הוא כתיב הכא יום אחד וכתיב התם והיה יום אחד עכ"ל רבינו אפרים בפירושו כ"י:

ויהי ערב ויהי בקר. כתב רבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בכ"י ערב ויהי בקר עם ו' אותיות ערב בקר גימטריא תורה לרמוז כי בתורה שס"ה ל"ת כנגד הערב ורמ"ח מ"ע כנגד בקר והמשכיל יבין עכ"ל והוא מובן במ"ש מז"ה חסד לאברהם זלה"ה עין יעקב נהר מ"ג דרמ"ח מ"ע בתפארת ושס"ה ל"ת במלכות ע"ש וידוע דמדת יום ת"ת ומדת לילה מלכות וק"ל. ודרך רמז אפשר ער"ב גימטריא קול קול כי ע"י הקול קול יעקב ערב שרומז לצרה זרחה השמש ויהי בקר ואין הידים ידי עשו וריוח והצלה יעמוד. ובמדרש אמרו ויהי ערב ערבו של עשו ויהי בקר בקרו של יעקב יום אחד וכו' יום אחד שנתן לו הקב"ה ואיזה זה יה"כ ואפשר ויהי ערב ערבו של עשו דהקליפה קדמה לפרי והוא שולט על יעקב בעה"ז ויהי בקר בקרו של יעקב כשיבא משיח ובעה"ז יום א' נתן לו הקב"ה שאין רשות לעשו על יעקב והוא יום הכפורים כמשז"ל דביום הכפורים לית ליה רשות לאסטוני. א"נ כמ"ש הרב יערות דבש ח"א דף ע' דכשנברא אדה"ר יום ערב שבת לא היה חשך עד מוצאי שבת ולכן לשנות החמה חסר יום א' ולכך יה"כ לית ליה רשות לאסטוני ע"ש באורך והבאתיו בדברים אחדים דף נ"ז וז"ש ויהי ערב ערבו של עשו ויהי בקר בקרו של יעקב דערב שבת וליל ויום שבת היה אור כמו יום מזה נולד יום אחד יה"כ שאין לו רשות לעשו על ישראל דאין רשות להשטין ודוק היטב כי קצרתי:

פסוק ז

ויעש אלהים את הרקיע. בתרגום המיוחס ליונתן פי' סומכא דרקיעא תלת אצבעין. ותרגמא הגאון מהר"ר דוד אופנהיים ז"ל במ"ש בילקוט ראובני דף י"ג התפלה ח"י ברכות המתפלל בכוונה ינצל מגיהנם שהוא ק"פ אלף פרסאות שהוא ח"י אמות של הקב"ה. נמצא אמה של הקב"ה עשרה אלפים פרסאות. ובמנחות דף מ"א אמרו אמה ו' טפחים וכל טפח ד' בגודל ה' בתילתא פי' ה' אצבעות א"כ האמה ל' אצבעות והעשירית ג' אצבעות. ובפסחים דף צ"ד שית אלפי פרסי הוי עלמא וסומכא דרקיעא אלף פרסה וז"ש התרגום ג' אצבעות כלומר של הקב"ה כי אמה שלו עשרת אלפים פרסאות והוא שלשים אצבעות וג' אצבעות אלף פרסה:

פסוק יא

תדשא הארץ דש"א. ר"ת "דין "שלום "אמת הוא עשב מזריע השלום. הרב הלבוש ריש חשן משפט והאריך בזה ע"ש. ואפשר כי באמצעות הני תלתא שכינה שורה בישראל ולכן עליהם העולם עומד ובמקום אחר הארכתי. ומה שאמר עץ פרי עושה פרי פירשו רז"ל שיהא טעם העץ כטעם הפרי והקשה הרב כלי יקר דלמה לא ענש את האדמה תכף והמתין לה עד שנתקללו אדם וחוה ונחש והרב ז"ל תירץ לפי דרכו ולי הדל נראה ע"פ פירוש רבינו האר"י ז"ל הבאתיו בראש דוד על הסד"ר דף ה' ע"ב שטען הנחש שעל העץ ציוה ולא על הפרי ע"ש באורך. ואלו היו כל האילנות עץ ופרי שוים לא היה מקום לטעות שעל העץ לבדו ציוה כיון דכל העצים שוים לפרי וכן ראיתי בלקוטי תורה כ"י שכתב האר"י ז"ל דלטובת אדה"ר ציוה עץ עושה פרי שלא יטעה בעץ הדעת דדוקא על העץ ציוה ע"ש ומאחר דמזה דשינתה האדמה טעה אדה"ר לזה כשיצא תקלה משינויה נתקללה ודוק כי קצרתי:

פסוק כו

נעשה אדם וכו'. ראשונים שאלו חקור דבר למה נברא האדם כי הנשמה טרם בואה לעה"ז נהנית מזיו השכינה וכבואה היא מסוכנת מאד מאד ובשגם יזכה האדם לתורה ולמצות סוף סוף שזכה ליהנות מזיו השכינה ורובא דרובא לא יזכו עד אשר צרוף יצרפו צירוף אחר צירוף. ומרן הקדוש ז"ל ראה ויתר דמאן דאכיל דלאו דיליה בהיל לאסתכולי ולזה בא לעסוק בתורה ובמצות ובשכר מצותיו נגש ונהנה מן הדין. וזה תכלית ביאת האדם. והמגיד אמר ליה יישר ככתוב בס' מגיד מישרים. ואולם מצאתי בלקוטי תורה לגורי האר"י זצ"ל פרשת האזינו שכתב וז"ל נעשה אדם אמר לעולמות בי"ע כי הוא יתברך ברא כל ד' עולמות אבי"ע ולקשר כלם ברא האדם כי יש בו מכל העולמות ואל העולמות אמר נעשה אדם כי עולם הבריאה יתן בו חלק הנשמה ועולם היצירה עולם המלאכים רוח ואין לך אדם מישראל שאין לו חלק מלאך מלמעלה ועולם העשיה נתן בו חלק הנפש. ואח"כ הוא יתברך נתן בו חלקו כביכול וז"ש ויפח באפיו נשמת חיים הוא יתברך. וחלק זה כשאדם חוטא מסתלק קודם כדי שלא יפגום בו ואינו פוגם אלא בשאר חלקי העולמות. וכשהאדם יעשה מצוה גם אל המלאך נחשב כאלו עשה מצוה ואוכל משלו כיון שבאדם יש חלק המלאך והשי"ת רוצה שכלם יאכלו שכר פעלם ובמשפט ולא בדרך צדקה. והמלאך שאינו בעל בחירה לעולם לא היה אוכל משלו אם לא ע"י האדם כי שם חלקו ומעשה הטוב של האדם יחשב של המלאך כאלו עשאו. ועל כן שייך נעשה אדם משל למלך שנתן מנה לכמה אנשים ולאחד לא נתן אלא ציוה לכל אדם שנתן להם שיתנו לו כל אחד סלע אחד ממה שנתן להם המלך כן הדבר הזה וכשהאדם

הוא טוב והולך בדרכי ה' מקשר כל העולמות ונותן עוז למלכו עכ"ל בקצור נמרץ והוא האריך הרבה. הראת לדעת פירוש נעשה אדם על פי פשט הסוד וישוב חקירת הראשונים בבריאת האדם ובס' הקטן ראש דוד פרשת תשא הבאתי דברי מז"ה ז"ל שהוצרך האדם לקשר העולמות כי יש לו חלק מכלם ועי"ז יומשך שפע מעולם לעולם ע"ש באורך ובא וראה קדושת מרן ז"ל כי לכל הדברות כיון לאמת כי דבריו נאמנו דרצונו יתברך שיאכלו שכר פעלם כמ"ש בלקוטי תורה שהבאתי. ואחר זמן רב ראיתי בלקוטים כ"י שזה הדרוש שכתוב בלקוטי תורה שהבאתי קיצורו הוא תורת חיי"ם הרב עיר וקדיש מהרח"ו ז"ל עצמו וכתוב בכלל חידושים שחידש הוא ז"ל (עמ"ש מדבר קדמות):

פרק ב

פסוק ב

וישבת ביום השביעי. כתב רבינו אפרים ז"ל וישבות אותיות ותשבי ויעלה בגימטריא התשובה לרמוז שבזכות התשובה והשבת ישראל נגאלים שיבא תשבי עם משיח עכ"ל. ויצדק מאד התשובה (אם) [עם] השבת על פי מה שכתב הרב החסיד בספר דעת חכמה שער שבת פ"ד שע"י החטא ממשיך כח הטומאה בפנימיותו וחיצוניותו אמנם ע"י החרטה והבכיה ממשיך עליו קדושה בתוכו אבל צריך להמשיך ניצוץ שכינה ואותו ניצוץ מגרש כח הטומאה מפנימיותו. ועוד צריך לעשות מצוות חבילות חבילות באברים שחטא בהם ועל ידי זה יתהוו מלאכים ויגרשו המלאכי חבלה מחיצוניותו ושתים אלה אי אפשר כי אם בשמירת שבת כי אז יזכה לניצוץ נשמה דאצילות. גם צריך זמן רב לקיים מצוות באברים שחטא ומי יזכור כל חטאותיו אמנם שמירת שבת שקול ככל המצות והוי כקיים מצות חבילות זהו תורף דברי הרב ז"ל בקצור אמיץ. ובזה צדקו יחדיו רמזי רבינו אפרים ז"ל שבזכות התשובה והשבת נגאלים דלא סגי בתשובה כי אכתי פשו ניצוץ שכינה לנקות פנימיותו ועשיית חבילות מצות ומתוך כך יתהוו מלאכים ויגרשו מלאכי חבלה מחיצוניות. ברם בשמירת שבת אהני לכל. וא"כ למדנו דתרווייהו צריכי תשובה ושבת וא"ש דבזכות תשובה ושבת נגאלים. ועל פי זה פירשנו מאמרם ז"ל דכשעלה משה למרום עלה לרקיע ז' התחילו לקרות ויכלו ולספר בשבחה של תשובה ויש להבין מה ענין ויכלו לשבחה של תשובה אבל עפ"י האמור ניחא דהתשובה לא סגיא אלא בשמירת שבת. והיינו דאתמר ברבה אין ישראלים נגאלים אלא בזכות השבת. גם רבינו האר"י ז"ל רמז גאות לבש אותיות גואל שבת. והרי הוא כמבוא"ר דע"י שבת תשובתו תשובה אשר מזרי"ח זר"ח ניצוץ של שכינה והרי הוא כאלו שמר כל המצות. ובזה ניחא מאמרם ברבה ויצא קין מצאו אדה"ר א"ל מה נעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה

אמר כ"כ כחה של תשובה פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת. ולכאורה אינו מובן מאי שיאטיה דשבת כי (השב"ת השבי"ת) [השב"ח השבי"ח] לומר מזמור שיר ליום השבת ברם בתשובה ושמירת שבת סגי דהוי כאלו קיים כל המצות כדברי רז"ל ואז כשישראל שומרי שבת באמת נגאלים ולכן אדה"ר ביודעו מכירו צורך שבת לתשובה פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת ובדרושים בס"ד הארכתי במאמרים אלו:

פסוק כא

אחת מצלעותיו ויסגור בשר תחתנה. ס"ת תורה ותיבת בשר מפסקת רמז למשז"ל שרוי בלא אשה שרוי בלא תורה ותיבת בשר הפסק רמז למשז"ל אל תרבה שיחה עם האשה. רבינו אפרים ז"ל. ואפשר תיבת בשר ר"ת בלי רוב שיחה:

פסוק כב

ויבן ה' אלהים את הצלע. אותיות לעצה כמשז"ל אתתך גוצא גחין ולחיש לה. ד"א אותיות העצל דשרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה והוא עצל. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק כג

לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת. אפשר כמ"ש הרב שבלי הלקט ח"ב כ"י סימן ע"ג כי בתחילה הראשונה לא היתה נשמעת לו ולקח אחד מצלעותיו ועשה חוה והטיל ב' אותיות משמו הגדול י"ה יו"ד באדם וקראו איש וה"א בחוה וקראה אשה ושם ביניהם אהבה ואחוה כי בתחילה היו אדם אש והראשונה אש ע"ש באורך. וז"ש לזאת יקרא אשה זאת דייקא לאפוקי הראשונה כי מאיש לקחה זאת ועתה נקראת אשה ואני איש. וז"ש פ"ג דסוטה זכו יה ביניהם לא זכו אש אוכלתן שנדמו כמו אדם והראשונה שהיו אש אש:

פסוק כד

על כן יעזב איש וגו' והיו לבשר אחד. אפשר לרמוז בשר אחד גימטריא חת"ן כל"ה עם שני כוללים. גם רמז חתן כלה לרמ"ח איבריו ורנ"ב אבריה הם ת"ק אח"ד גי' חתן כלה:

פרק ג

פסוק ג

אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו. פירש"י הוסיפה על הציווי לכך באה לידי גרעון וכו' דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה עכ"ל. והדבר קשה דאם היא הוסיפה נגיעה איך נתפתית מהנחש שאמר כשם שאין מיתה בנגיעה וכו' הרי אשה יודעת שהנגיעה היא תוספת שהוסיפה. ופי' הרב כלי יקר שחוה לא שמעה מפי הגבורה רק אדה"ר ציוה לה ואדה"ר הוסיף הנגיעה לסייג ולא אמר לה שהנגיעה לסייג וסברה חוה שגם הנגיעה ציוויו יתברך ומשו"ה הלך אל חוה

ולא אל אדם כי אדה"ר ידע דהנגיעה הוא סייג ע"ש באורך. וכן כתב הרב תורת חיים בשיטתו על סנהדרין דף כ"ט ע"ש. ונעלם מהרב כ"י דתניא כוותייהו באבות דר' נתן פ"א דאדה"ר עשה סייג לדבר שהוסיף הנגיעה לחוה ולקמן באותו פרק אמר דיצא תקלה מכאן אמרו אל יוסיף אדם על דברים ששומע ע"ש. והדבר פשוט דהכוונה דצריך לעשות סייג כדקתני ברישא. אמנם צריך לומר ציווי ה' כהלכתו אח"כ לומר שהוא עושה סייג לא כמו שעשה אדם הראשון שהוסיף בסתם וסברה חוה שגם ה' ציוה על הנגיעה ומזה יצאת תקלה ולא זכרו הרבנים הנז' מהא דאבות דר' נתן. וגם על רש"י קשה דמפשט דבריו משמע דחוה היא הוסיפה מדעתה ולכך באה לידי גרעון. ומלבד שהענין עצמו אינו מתישב קשה מאבות דר' נתן. ומ"ש בסנהדרין דף כ"ט מנין שכל המוסיף גורע וכו' הכונה ממה שהוסיף אדה"ר לחוה בסתם ולא פירש דהוא סייג וכמ"ש הרב תורת חיים ודוק כי קצרתי:

פסוק ו

וכי תאוה הוא לעינים. פירש הרב כלי יקר שבכל חטא יש ויכוח ליצה"ר עם יצר הטוב כי יצר הטוב מבטיחו שכר רוחני לעה"ב ויצה"ר משיבו כי טוב לילך אחר התאוות המוחשות לעין כי תאוות העו"ז נראות לעין לא כן תאוות העה"ב עין לא ראתה ותרא האשה ראתה דברי הנחש וישרו בעיניה כי תאוה הוא לעינים שתאוות העוה"ז נראות לעין וחמדות העה"ב אין העין שולט זהו תורף דבריו. זאת היתה לי כונת הכתוב ישעיה סי' כ"ח שגו ברואה פקו פלילה הכונה שגו מפני מראית העין רואה הבלי העה"ז שנראין לעין ויחנו בקברות התאוה ועי"ז פקפקו במשפטי ה'. וקרוב לזה יתבאר במה שאמרו בסוטה דף ח' גמירי אין יצר הרע שולט אלא במה שהעין רואה. וז"ש שגו ברואה שהתירו להם הראיה הסתכלות בעריות וכיוצא מראיות אסורות כי יצרם הטעם שאין איסור בראיה ועל ידי זה נלכדו באיסורים פקו פלילה. ומקרא מלא ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם. וכתבו ז"ל דאמרו רז"ל שהמלאך המות בא לאדם מלא עינים. הן הן הפגמים שפגם האדם בעינים ולוקח מאור עיניו מהקדושה וקב"ע את קובעיה"ם עינים להם. ועי"ז מחזק עין של עשו דכתיב חזיר מיער והעין תלויה רמז לעשו כמ"ש רבינו בחיי ז"ל. ואפשר לומר דהנשאר רמ"י גימטריא עמלקי והעין תלויה לפי מעשה ישראל במראית העין שאם ח"ו יפגמו בראות ילכדו בעבירה ויתחזק עין של עשו ועמלק ואם יתחזקו לשמור ראות העין ימחו עשו ועמלק ויבא גואל. וזה רמז כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון כי ע"י שמירת העין מהבלי העה"ז ולא נלך אחר עצת הנחש כי תאוה לעינים ונשמור ברית העינים שלא לפגום בראיה נזכה לראות בשוב

ה' ציון וזה רמז כי עין בעין הן שלא לפגום בראיה בהסתכלות בעריות וכיוצא בהן והן בהבלי העה"ז הנראין לעין שלא ליהנות מהם בזכות שמירת שתי עינים יראו בשוב ה' ציון ותנתק ותמוש עין של עשו ועמלק שהם שתי עינים מהסט"א עיני רשעים תכלינה. ויען רוב חטאות הצבור והיחיד תלויות בעין ודיבור כידוע נאמר שזה אחד מרמזי עין דלת שבפסוק שמע ישראל שהם גדולות משמע אחד כי זה כל האדם ליזהר בעין ודיבור בשמרם עקב רב וזה רמז פסוק שובה ישראל ע"ד ה' אלהיך ודוק והארך:

פסוק יג

הנחש השיאני. פירשו המקובלים ז"ל שהיה הפגם בשני דלתין משדי ואדני ונשאר משם שדי שי ומשם אדני אני וזהו הנחש השיאנ"י שנפגמו הדלתין ונשאר אותיות שיאני מהשמות:

פסוק טו

הוא ישופך ראש. הראשונים פירשו דאם האדם יתגבר על יצרו תחילה וראש ולא יתן לו שום יד אפי' על דבר קל מאד בזה יכניע היצר הרע כי לא ימצא מקום לשלוט בו וזהו הוא ישופך ראש שיבטלך כתותי מכתת מראש שלא ישמע אפי' כחודה של מחט. ואתה תשופנו עקב אם נלכד בדבר קל תשופנו בסוף כי מרעה אל רעה יצא. ואני בעניי פירשתי דהתורה נקראת ראש כשרז"ל ויקרא רבה פ' י"ט ובמדבר רבה פ' ב' ואמרו פ"ק דקדושין אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין אלמא אין ביטול ליצה"ר אלא ע"י התורה וז"ש הוא ישופך ראש על ידי התורה שנקראת ראש. ואתה תשופנו עקב לשון שכר כלומר אם לא יהיה תורה לשמה רק על מנת לקבל פרס אז תמצא מקום להחטיאו כיון שהלימוד אינו כתקונו כי התורה שמבטלת יצה"ר היא תורה לשמה:

פסוק כא

ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו. שמעתי במ"ש בי"ד סי' רנ"א דין ח' דלכסות מקדימין אשה לאיש והטעם משום צניעות. וז"ש לאדם ולאשתו וכי תימא הי"ל לחוה ולאדם כי בכסות מקדימין לאשה לז"א הן האדם היה כאחד יחיד בתחתונים והשתא ליכא צניעות ע"כ שמעתי. ולי ההדיוט נראה דהדין הוא כלפי דידן דצריך לעשות לבוש אחד ואח"כ השני. אמנם כלפי מעלה לא שייך כי ברגע אחד נעשו שניהם ולבשום וז"ש ויעש ה' אלהים שהכל ברגע לזה אני אומר לאדם ולאשתו משום וילבישם לשניהם ברגע אחד ודוק:

כתנות עור וילבישם. כתב רבינו אפרים ז"ל בפירושו כ"י כתנות עור מן העורות והבהמות אשר טבח לסעודת אדם וחוה כי לא נכון לומר שברא עורות לצורך אדם וחוה כי אין כל חדש תחת השמש מיום הששי ואילך עכ"ד. ולפום ריהטא יש להבין דלא

הותר בשר לאדה"ר לאכילה כמ"ש בסנהדרין דף נ"ט. ואין לומר דהוא לא הותר לשחוט ולאכול אבל מלאכי השרת היו שוחטים ונותנים לו לאכול דהא שם פריך מברייתא דמה"ש היו צולין לו בשר ומשני בבשר היורד מן השמים ופריך מי איכא בשר היורד מן השמים ומשני אין וכו' ואם איתא דמה"ש הותר שישחטו ויתנו הא הו"ל לשנויי ועיין בתוס' דף נ"ו. ועוד דלאו סברא הוא דמה"ש ישחטו ויתנו לו ומה גם לפי מ"ש רבינו האר"י זצ"ל בטעם שהיה אסור לאכול בשר. ותו דבחולין דף כ"ה ודף פ"ה מבואר דמותר לנחור אם צריך לדם כי הצב"ע הצבי"ע או להמית תולע ע"ש וה"נ נימא דנשחטו בהמות לצורך עורן שיהיה מלבוש לאדם וחוה. ובפירוש רבינו אלעזר מגרמיזא זצ"ל כ"י כתב כתנות עור מעור של לויתן שמלח לצדיקים לעת"ל ומזהיר כחמה עכ"ד. ובתרגום המיוחס ליב"ע כתוב לבושין דיקר ממשך חויא דאשלח מיניה על משך בשריהון חלף שופריהון דאשתלחו. כן הוא במדרש שוחר טוב מזמור צ"ב:

פרק ד

פסוק ז

אם תטיב שאת ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ. פירוש הרב שפתי כהן פ' קרח דהאי קרא על קרח נאמר והכי פירושו אם תטיב שאת תהיה מנושאי הארון דכתיב בכתף ישאו והוא מקהת ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ שתפתח הארץ את פיה וכתב זה ע"פ מ"ש מהר"ם ריקאנטי ז"ל ששמע שבו נתקיים קללת ארור אתה מן האדמה ע"ש באורך. וימתק מאד ע"פ מ"ש רבינו האר"י זצ"ל כי קרח הרע של קין. וגם פירשו הראשונים כי אירע לקרח שלבני קהת אמר בכתף ישאו ולבני גרשון ומררי נתן עגלות. ועפ"ז מה טוב פי' אם תטיב שאת האמור. ואפשר לרמוז כי תיבות שאת ואם לא צירוף אתה שמואל. כי קרח ראה שמואל וסמך עליו כמשז"ל אבל הוא ירד לשאול ושמואל בא מבניו שעלו. ורמז גם הצלתו באומרו לפתח כמ"ש מי שיעלה את השערים יעלה את אבא שאול שבא לידו בשאול פתח בה"מ כמ"ש באורך בס' הקטן דברים אחדים ע"ש ודוק:

פרק ו

פסוק ח

ונח מצא חן. כל מי שאינו כועס מוצא חן ונח כשמו כן הוא נח ואינו כועס ולכן מצא חן כי נח אותיות חן. הרב ספר חרדים ז"ל:

פסוק י

נח איש צדיק. ישרן כמו דברי צדיקים ומתרגמינן פתגמין תריצין. איש צדיק גי' היש"ר. ד"א שהי' רגיל בתפלה כמו שנא' צדק לפניו יהלך וכמו שאמרו רז"ל לעולם יתפלל

ואח"כ יצא לדרך שנאמר צדק לפניו יהלך ואח"כ וישם לדרך פעמיו מכלל שהתפלה נקראת צדק. אי"ש צדי"ק גי' תפלה. רבינו אפרים בפירושו כ"י. ואפשר לומר כמשז"ל ע"פ מי הקדימני עתידה בת קול להיות מתפוצצת בראש ההרים ולומר מי מל עד שלא נתתי לו בן מי עשה ציצית שלא נתתי לו בגד וכו' ונמצא שאין לאדם כלום אצל הבורא. ומיהו כתבו המפרשים שמי שהוא עושה המצוה בזריזות וחשק אינו בסוג מי הקדימני וסימניך זריזין מקדימי"ן למצות עכ"ד. ורבינו מהר"א מגרמיזא זצ"ל כתב נח איש צדיק ס"ת חשק. ובזה אפשר רמז אלה תולדות נח המעשים טובים של נח כמשז"ל עיקר תולדותיהם של צדיקים מצות ומעשים טובים וז"ש אלה המעשים טובים נקראו תולדות נח על שמו וכי תימא מאי אולמיה דנח הרי יש טענת מי הקדימני ואשלם והן נגרע מעבודתו ומה יצדק אנוש עם אל. לזה רמז נח איש צדיק ס"ת חשק דעבד עבודת ה' בחשק גדול ולכן אינו בסוג מי הקדימני. הלא מרא"ש בסד"ר דברתי בסגנון אחר. ועוד יש לרמוז איש צדיק תמים היה בדורותיו ר"ת גימטריא צבאות עם הכולל כי מנח יצאו צבאות והיה לעולם שארית:

במדבר רבה. מזרק אחד כסף מזרק זה נח שנזרק מדור המבול כסף על שם המצוה שנצטוה נקרא כסף שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. וצריך ביאור וכבר קדמו המפרשים. ולי הצעיר יש לפרש קרוב לדבריהם בסגנון אחר כמ"ש דנמחל לנח על שהקריב ואכל מהקרבן כמ"ש כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים אבל אדה"ר שלא הותר לו בשר לאכילה לא נתכפר. וז"ש במאמר מזרק אחד כסף מזרק זה נח שנזרק מדור המבול שלא היה הדין נותן שינצל כמשז"ל על פסוק נחמתי כי עשיתים ונח ולהכי קאמר שנזרק מדור המבול כלומר שהיה בכלל דור המבול והצלתו היה כדבר הנזרק ח"ו כסף על שם המצוה שנא' אך בשר וכו' כלומר שצפה הקב"ה שעתיד נח להקריב קרבן וכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים ויהיה לו כפרה ולכן ניצול וזה רמז במצוה אך בשר שהותר לו האכילה ומזה נמשך שהקריב וכהנים אוכלים וכו' ודוק היטב:

אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו. אפשר על פי מ"ש הרב האר"י זצ"ל כי מי שבא בגלגול יקרא בן והפעם הראשון הוא אב. גם כתב גורי האר"י זצ"ל דנח נתגלגל ביוסף הצדיק ומשה רבינו וז"ש ונח מצא חן בעיני ה'. ובכלל המציאות חן הוא אלה תולדות שגלגוליו שנים נח נח היו ביוסף שהוא איש צדיק ובמשה רבינו שהוא תמים מבחר המין האנושי. והוא היה בדורותיו שני דורות אחרות. ובלקוטי גאוני אשכנז הקדמונים כ"י ראיתי למה מצא חן שיצא ממנו אברהם שהיה בדור עשרים לאדה"ר וז"ש

תמים היה בדורותיו היה גימטריא כ' וכתיב באברהם והיה תמים ויצאו ממנו ישראל דכתיב בהו תמים תהיה:

פרק ז

פסוק יט

ויכסו כל ההרים אשר תחת כל השמים. וכי יש הר שאינו תחת השמים אלא שלא ליתן פתחון פה למינים שאומרים שלא ירד מבול לארץ ישראל שנאמר לא גשמה ביום זעם לכך כתיב תחת כל השמים ואף ארץ ישראל במשמע. כן כתב רבינו אפרים בפירושו כ"י. ודברים קשים הם. דאע"ג דאמרו במדרש דכותי אחד אמר שלא ירד מבול על הר גריזים ובהמי ישראל השיב לכותי מהאי קרא ע"ש. מ"מ הרי ר' יוחנן בזבחים (דף קיג) סבר לפי האמת דארץ ישראל לא ירד בה מבול וכבר התוס' שם הקשו מהאי מאמר דמדרש רבה ותירצו. ויש לישב קצת:

פסוק כא

ויגוע כל בשר וכו' וכל האדם כל אשר נשמת רוח חיים וגו'. אפשר במ"ש בתנחומא פ' ראה וז"ל אמרו רבותינו הרבה כשרים היו בהן כגון נח ונמחו עם הדור עכ"ל ובקונטרס פני דוד הרגשתי דלכאורה זה סותר משז"ל דאברהם אע"ה על פחות מעשרה לא בקש שדור המבול היו ח' ולא הצילו דורם ולפי התנחומא היו יותר מעשרה ולא הצילו ונמוחו. ואפשר דנח הציל עצמו ובניו בעבור שהוכיחם כמשז"ל אבל שאר הכשרים לא הוכיחום ונתפסו בעונם כמ"ש פ"ה דשבת וידוע דהתוס' כתבו משם ר"ת דכי כתיב האדם הוא על הגוים וז"ש וכל האדם פי' כל הגוים וגם כל אשר נשמת רוח חיים שהיו כשרים מתו וה"ט שלא הוכיחו. וז"ש רז"ל דאברהם אע"ה לא בקש על פחות מעשרה דבמבול היו ח' ולא הגינו. כי שאר כשרים נתחייבו על שלא הוכיחום ודוק:

פרק ט

פסוק ד

בשר בנפשו דמו לא תאכלו. כלומר בשר שאדם משים דמו בכפו להרויחו כמו בגזל וגניבה לא תאכלו כי בני נח נצטוים על הגזל וכן מצינו בדוד הע"ה שאמר הדם האנשים האלה ההולכים בנפשותם ולא אבה דוד לשתותם (רבינו אפרים כ"י):

פסוק טז

וראיתיה לזכור ברית עולם בין אלהים ובין הארץ. קשה דהול"ל ביני ובין הארץ מאי בין אלהים. ונ"ל בין מדת הדין ובין הארץ שלא יניח עוד מדת הדין לפגוע בעולם שלם (רבינו אפרים כ"י):

פרק יא

פסוק ו

ויאמר ה' הן עם אחד וכו'. במדרש רבי יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אמר הואיל והן עם אחד ושפה אחת אם עושין הן תשובה אני מקבלם ר' נחמיה אמר מי גרם להם שימרדו בי לא על ידי שהם עם אחד ושפה אחת. ועתה לא יבצר א"ר אבא בר כהנא מלמד שפתח להם הקב"ה פתח של תשובה שנאמר ועתה ואין ועתה אלא תשובה המד"א ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה והן אמרין לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות עכ"ל. ואפ' במ"ש הרמ"ע דעכו"ם אין להם תשובה ויש ב' טעמים במפרשים אחד דעכו"ם אין להם תשובה כי הם עבדים ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. והב' דבשלמא ישראל שנצטוינו תרי"ג מצות הן וענפיהן ושריגיהן ודקדוקיהן לא אפשר למיקם בהו ויאתה לנו התשובה כי האדם מתוך חומ"ר קורץ ולא נתנה תורה למלאכי השרת. אמנם בני נח אשר לא נצטוו אלא על ז' מצות הם יכולים לעמוד עליהם בנקל ואין ראוי להם התשובה. ונפקא מינה בין תרי טעמי דלטעם שהם עבדים אם המצא ימצא בן נח שמצא חן בעיניו ית' ואמר אליו בני אתה יש לו תשובה. אבל לטעם אחר דלא יש להם אלא ז' מצות ליתנהו בתשובה כלל. וכתב הרב עוללות אפרים דטעם כשיש שלום נוצחים דע"י השלום על הרוב חוזרים בתשובה דאחד מוכיח לחבירו ומצד אשר שלום ביניהם מקבל דבריו אדהכי והכי אחרים מוכיחים לחבריהם ויחזרו בתשובה. אמור מעתה רבי יהודה ס"ל דטעם דעכו"ם אין להם תשובה היינו מטעם שהם עבדים ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ואם ה' חפץ למען צדקו להחשיב כבן מועלת התשובה וא"כ בדור הפלגה יתכן דה' ברחמיו יוציאם מכלל עבדים וימחלם והיינו דאמר רבי יהודה הואיל שיש שלום ביניהם כי הן עם אחד ושפה אחת לכלם לשון הקדש ויאמר ה' מדת רחמים אם עושין ה"ן תשובה הן לאפוקי עכו"ם אחרים אנ"י שיכול להוציאם מסוג עבדים מקבלם. ורבי נחמיה אמר הא דשלום מהני הוא מטעם תשובה ועכו"ם ליתנהו בתשובה והשלום רע להם וז"ש מי גרם שימרדו בי לא ע"י שהם עם אחד ושפה אחת ונמצא דהשלום בעכו"ם מחטיאם. וז"ש ועתה שהם בשלום לא יבצר דמסכימים כולם להרע וטבעם רע ולכן צריך להפרידם כי אין להם תשובה דדוקא לישראל שיש לנו תרי"ג מצות וענפיהם דין הוא שיהיה לנו תשובה משא"כ בני נח דאין להם אלא ז' מצות והשלום רע להם. ואפשר שזכ"ה כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו יתפרדו כל פועלי און. הכוונה כי הנה אויביך ה' הם העכו"ם אין להם תשובה ולכן כי הנה אויביך יאבדו תכף ומאחר שאין להם תשובה והשלום אדרבה רע להם יתפרדו כל פועלי און

והיא תחילת נפילתם. כל קבל דנא אמר הכתוב ה' עז לעמו יתן שהיא התורה ובה תרי"ג מצות ולכן ה' יתברך יברך את עמו בשלום שמועיל לתשובה דישראל יש להם תשובה. ור' אבא בר כהנא סבר דטעם דעכו"ם אין להם תשובה כר' יהודה דהיינו משום דהם עבדים ואם יש את רצונו מקבלם בתשובה וידוע מ"ש פ"ב דקידושין הרי את מקודשת ע"מ שאני צדיק גמור מקודשת שמא הרהר בתשובה ולחד מ"ד שהביא רבינו ירוחם ז"ל ה"מ בעבירות שבין אדם למקום אבל אם גזל וכיוצא לא מהני הרהור. וז"ש מלמד שפתח להם שיש להם שלום זה עם זה ופשעיהם הם למקום לבד פתח להם פתח תשובה שיהרהרו בתשובה ותכף מועיל וזהו ועתה באותו רגע אם הרהרו היא תשובה כמ"ד ועתה ישראל ולישראל מועיל תכף כשהוא עבירות שבינם למקום כי חפץ ה' בם בעבור שנשמותיהם הם נשמות ישראל כמ"ש המקובלים ודוק היטב:

פסוק לב

בחרן. כתב רש"י בחרן הנון הפוכה לומר לך עד אברם חרון אף של מקום. בספר מנחת שי כתב משם ספר תאגי דהנון הפוכה ור' עקיבא שהיה דורש כתרי אותיות היה קורא לנו"ן זו נון מגולגלת ודרש עליה שכל מי שיש בידו ענוה ושפלות הקב"ה מגדילו ומנחילו חיי עוה"ב שאין לך מדה טובה בעולם כענוה ויראת חטא עכ"ל. ואפ' לפי שהנון הזה כאן רמז דעד אברם היה חרון אף של מקום רמז נמי מעלת אברהם שהיה לו ענוה גדולה ובזה נסתלק חרון והענוה רמזה בנון הפוכה כצורה הנז' שהיא נון פשוטה רמז לאדם פשוט ישר והוא נכפף כנון קצרה והפוכה באופן שרמז דעד כאן היה חרון אף של מקום מפני שאברהם היה עניו ושפל כי הוא האדם הגדול בענקים ואמר ואנכי עפר ואפר ומי שיש בו ענוה הקב"ה מגדילו כמ"ש ואגדלה שמך והמליכו אומות העולם את אאע"ה ומנחילו חיי עוה"ב והגם כי גדלו מאד מעלות אאע"ה השב"ח השבי"ח הענוה כי היא עיקר הכל וכמו ששבח למרע"ה והאיש משה עניו מאד ועמ"ש במדבר קדמות מערכת נון אות ה' משם הנשי"א:

פרק יב

פסוק א

ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וגו'. אפשר דרך רמז ומוסר ויאמר ה' התורה בשם ה' אומרת אל אברהם שהיא הנשמה לך לך מארצך התפרש מחומר גופך הארציי. ורמז בלך לך שצריך לשית עצות בנפשו ע"ד שדרשו רז"ל וילך איש מבית לוי בעצת בתו. גם כאן רמז יתיעץ להפרד מארצו היאמר חומ"ר. והטענות שיתיעץ בהם לפרוש הם וממולדתך בוי"ו כולל כי אתה והקודמים לך מאין אתם כמ"ש מאין באת מטפה סרוחה.

ומבית אביך רמז חלוקת ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה הוא הקבר עד"ש ליחרב ביתך שהיא הקבר. ואמרו ומבית אביך רמז כי הוא מילתא פסיקתא אין נקי וז"ש ומבית אביך פי' מקבר אביך שהוא גזרה שוה בעוד קבר"ת ארץ. אל הארץ אשר אראך רמז חלוקה שלישית ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני ממ"ה וז"ש אל הארץ רמז לג"ע אשר אראך כביכול. ואעשך לגוי גדול כי כל המצות שאתה מקיים נבראים מלאכים וז"ש ואעשך לגוי גדול שופרך וחיל"ך כתות מלאכים הנעשים מתורתך ומצותיך וכמ"ש הראשונים ע"פ ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל שיש להם מלאכים מרוב המצות שקיימו. ואברכך ברכות שמים בעדן גן אלהים ועוד אוסיף ואגדלה שמך לעלות במעלות יותר עליונות והיה ברכה א"נ אפשר רמז והיה ברכה כי כל הברכות והמצות הם ליחד קבה"ו בדחילו ורחימו ורמוז בתיבת והיה קבה"ו ו"ה י"ה בדחילו ורחימו וזה רמז והיה ברכה צריך לכוין והי"ה בברכה. וזו רמז היום לעשותם והי"ה עקב. וכן והי"ה אם שמוע תשמעו ודוק והארך:

פסוק יג

אמרי נא אחותי את. אמור לחכמה אחותי את. כן הוא במסרה. הנה בזהר הקדוש דרשו אחותי את ומייתי קרא דאמור לחכמה על דרך האמת ע"ש. ועל פי הפשט אפשר במשז"ל דעונתן של ת"ח משבת לשבת וכבר כתב הר"ן דאם מתחדש להם ענין בלמודם פטורים אף בליל שבת. ואמרו בזהר הקדוש ע"פ לסריסים אשר ישמרו את שבתותי דמסרסי גרמייהו בחול ועוסקים בתורה ובחרו באשר חפצתי זיווגא דמט' עש"ב וכפי דברי הזהר הקדוש יש להכריע נגד מ"ש הר"ן על דרך האמת כמבואר לי"ח. ואין ראיה ממאי דלא תנן עונת ת"ח כמ"ש הר"ן דיפה כתב מהר"ם שיף דלא נשנה משום צניעות. וביותר יומתק עד"ה דתלוי ביחוד למעלה וכתיב והצנע לכת ע"ם אלהיך דווקא. וזה רמז המסרה דיאמר הת"ח לביתו אמרי נא בחול אחותי את אסורה כאחותי. נ"א גימטריא בהחול. ואם כה יעשה ויעסוק בתורה יהיו לו ד"ת ברורים אמור לחכמה אחותי את כמו שאמרו רז"ל בשבת פ' חבית ודוק:

פרק יד

פסוק כ

ויתן לו מעשר מכל. ראיתי בדרשות כ"י מהרב המקובל עיר וקדיש כמהר"ר נתן שפירא ז"ל (הרב המחבר מצת שמורים וכו') שכתב מכ"ל גימטריא צ' דהפריש מק' ונשאר צ' עכ"ל. ואפשר במ"ש בירוש' דפאה דהא דמפרישין חומש דכתיב עשר אעשרנו ע"ש.

ואברהם אע"ה קיים הכל ורמז שנתן מעשר מצ' הנשארים אחר שהפריש מעשר ממאה כלומר חומש ויותר נכון דהפריש מעשר ב' והוא מעשר מצ' ודוק:

פרק טו

פסוק א

אנכי מגן לך. מגן תרגום חנם ר"ל אתן לך אותו מקום הנקרא מתנת חנם אשר שם אינו מגיע פגם מעשה התחתונים ובחנם רוצים להתאחז הקליפות שם כי אין להם שם שום אחיזה כלל. רבינו האר"י זצ"ל בקיצור ובזה אפרש פסוק רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה ואתה ה' מג"ן בעדי ודוק כי קצרתי:

פסוק יג

כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם. נודע משז"ל ע"פ ואת העם העביר אותו לערים כדי שלא יחרפו ישראל שעתידים להיות גרים ביניהם כי הלא גם הם מטולטלים וז"ש ידוע תדע כי גר יהיה זרעך ואל תאמר כי חרפה להם להיותם גרים לז"א בארץ לא להם שהארץ למצריים השוכנים בה כי את העם העביר אותו לערים וא"כ בארץ לא להם חוזר למצריים ובהכי ניחא כפל הכתוב. רבינו האר"י זצ"ל. ובזה אפרש פסוק וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרי"ם פירוש אל תונהו לקרותו גר כי ראו שאני עשיתי שתהיו גרים במקום שגם הם גרים בו להצילכם מחרפה זו וא"כ גם אתה וגר לא תונה ודוק:

פסוק יד

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. ס"ת לשון. דנגאלו שלא שינו לשונם כ"כ רבינו אפרים כ"י ואפשר דרמז בזה שלא היה בהם זנות דבזה נגאלו ממצרים כמשז"ל במדבר רבה פ"ג וידוע דעל ידי שמירת הלשון נשמר ברית המעור וכמו שנתבאר אצלנו בפ' אמרתי אשמרה דרכ"י מחטוא בלשונ"י. וזה רמז ס"ת לשון דבשמירת הלשון משם נודע כי נשמרו מזנות. ולפי מ"ש רבינו האר"י זצ"ל כי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול הוא שיבררו ניצוצות הקדושה שנפלו שם א"כ הברורים באים לשכינה וזה רמז ס"ת לשון גי' שכינה א"נ במה שרמזנו בעניותנו בפסוק היום אתם יוצאים בחדש האביב רמז דבזכות השכינה והאבות וי"ב שבטים היתה יציאת מצרים וזה רמז האבי"ב ה' היא השכינה א"ב רמז לג' אבות במוטב תלתא. י"ב בזכות השבטים. ובזה יש לרמוז כאן ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ס"ת לשון גי' שכינה. ר"ת יצאו ברכוש גדול הוא י"ב ג' דבזכות י"ב שבטים וג' אבות יצאו. ואפשר להוסיף בחדש גימטריא שדי טעם אחד יציאת מצרים לפי שנשמרו מעריות כאמור וזה רמז בחדש גימטריא שדי שהוא ביסוד ששמרו היסוד. ובפ' אחרי כן ר"ת כ"ו גימטריא שם הויה כלומר דשם אלהים נהפך לרחמים כמשז"ל וזה רמז כ"ו שם הויה כי אלהים נהפך שם הויה שהוא מדת הרחמים:

פסוק טו

ואתה תבוא אל אבותיך בשלום. אמרו רז"ל מכאן שתרח עשה תשובה. ומקשים דילמא תרח הוא ברשעו אך ברא מזכה אבא בזכות אברהם ניצול תרח. ופירש הרב מהר"ר שמואל פרימו ז"ל דרז"ל דקדקו דהול"ל תבא אל אביך ואמאי קאמר אבותיך אלא מוכרח דעשה תרח תשובה ובזה זיכה אל אביו של תרח עצמו דע"י שתרח שב זיכה לאביו וזהו אל אבותיך אביו ואבי אביו ודוק.

פרק טז

פסוק ח

ויאמר הגר שפחת שרי אי מזה באת ואנה תלכי. שמעתי מהרב כמהר"א קשטיל זלה"ה במאי דקי"ל עבד שברח מארץ ישראל לחוץ לארץ מחזירין אותו לאדוניו וז"ש הגר שפחת שרי אי מזה באת שהוא א"י ואנה תלכי בחו"ל והדין הוא שובי אל גבירתך וגו':

פרק יז

פסוק יט

וקראת את שמו יצחק. אמרו בירוש' פ"ק דברכות למה נשתנה שמו של אברהם ושמו של יעקב ושמו של יצחק לא נשתנה אלא אבותן קראו אותן בשמן אבל יצחק הקב"ה קראו יצחק שנאמר וקראת את שמו יצחק והק' הרב יפה מראה מה זו שאלה אברהם ויעקב היה טעם לשנות שמם אבל יצחק לא היה טעם לשנות שמו ותירץ ע"ש. ותו קשה דאמרו במדרש הביאו בספר אמרי נועם ומפרשים אחרים דאמר הקב"ה לאבות אם ימעטו אות משמם ידלג קץ מצרים ואברהם אע"ה ויעקב אע"ה לא יכלו אמר יצחק קח ש' ותן צ' ישאר רדו עכ"ל וא"כ הרי יצחק נשתנה שמו גם כן. ולזה יש לומר דאינו ניכר השינוי בהברה כי אין הפרש במבטא בין ש' שמאלית לצ' וגם לצחי הלשון בני מערב השינוי הוא דק שאינו ניכר אמנם עדיין קשה דבתורה לא נזכר ישחק כי אם בנביאים וכתובים והיה ראוי שיאמר וקראת שמו ישחק או ויקרא את שם בנו וכו' ישחק. ואפשר לישב הכל דשאלת הירוש' הוא במונח זה דיצחק נשתנה שמו מישחק ליצחק ועל זה שאל למה לא נשתנה שם ישחק כלומר דהכתוב בתורה לא הזכיר ישחק אלא בכל התורה כתיב יצחק והשיב דכיון דהקב"ה קרא שמו לא נזכר השנוי ומעיקרא נכתב וקראת את שמו יצחק וכן בכל התורה מאחר שהקב"ה קרא שמו הגם דלצורך גדול למעט גלות מצרים יצחק אע"ה סבר וקביל לא נרמז בתורה כיון שהקב"ה קרא שמו והשינוי הוא מעט מאות לאות ודוק כי קצרתי:

פסוק כו

בעצם היום הזה נימול אברהם. בעצם היום הזה נימול בגימטריא יו"ם הכפורי"ם ובכל שנה נראה דם מילתו לפני הקב"ה כדם קרבנות ומכפר על עונותיהם של ישראל של כל ימות השנה ולכך מן ויהי אברהם בן תשעים ותשע בפ' מילה שנ"ה תיבות כמנין הכפורי"ם שמכפר על כל ימות השנה. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל:

פרק יח

פסוק א

וירא אליו באלוני. ר"ת איוב. ה' באלוני ממרא ר"ת יבם כי תרח נתגלגל באיוב ואיוב בן יבמה ואמרו רז"ל שאברהם אע"ה יושב בפתח גיהנם להוציא הנמולים ולא היה לו זה עד שנמול ואחר שנמול נשמתו היתה מוציאה משם והוציא את תרח כדי שיתגלגל אח"כ באיוב וזהו יושב פתח האהל כחום היום גי' ביבום וגם גימטריא בנדה כי זה העון היה לו עכ"ל מהרח"ו ז"ל בחידושיו כ"י ודבריו חיים וקיימים וצריכין קצת ביאור כאשר יראה המעיין ועמ"ש אני הדל בקונטרס פני דוד ע"ש:

וירא אליו. פרש"י לבקר את החולה א"ר חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה ושאל בו שמעתי משם הרב מהר"ר יעקב ן' צור ז"ל בדין בקור חולים שמבקרין ביום הג' ואין מבקרין לא בג' שעות ראשונות ולא בג' שעות אחרונות ואם הוא חולי מעים אין מבקרין אצלו אלא באין בחוץ ושואלין כמבואר בי"ד (סי' שלה) וז"ש לבקר את החולה א"ר חמא יום ג' והוא כדין בקור חולים דמבקרין ביום הג' ה"נ יום ג' למילתו היה וכ"ת זה דומה לחולי מעיים שאין מבקרין לז"א בא הקב"ה ושאל בו כ"י גם הקב"ה לא נכנס אלא מבחוץ וכמ"ש פ' הפועלים דקאי אבבא וכו' והיה כחום היום שעה הראויה לבקור חולים ע"כ שמעתי. ולי ההדיוט אפשר דזהו שהקדים רש"י לומר מקדמי אר"ש לבקר את החולה ויש לדקדק שהוא יתר ודי בדברי ר' חמא. ותו דהול"ל וירא אליו לבקרו. אמנם אלו הדינין לא שייכי לצד עילאה דאין מבקרין ביום הא' דלא ליתרע מזליה גם אין מבקרין בתלת שעי קמייתא דבבקר מיקל חוליו ולא יבקש עליו רחמים ובתלת שעי בתרייתא דמכביד החולי ויתיאש גם מה שמבקרין מבחוץ לחולי מעים היינו למען דעת אשר לשלו"מו וכל זה לא שייך כלפי מעלה. לזה הקדים רש"י ואמר לבקר את החולה סתם כלומר כ"י נהג כדין בקור חולים הנהוג בבני אדם אף דלא שייך בו יתברך ואחר זה כתב רש"י אמר רבי חמא דהיינו שנהג דין בקור חולים דעלמא ודוק כי קצרתי:

וירא אליו ה'. ס"ת אוה כי נתאוה הקב"ה לראותו. ואפשר לרמוז כי ר"ת אוי והוא אוי לאיוב הרמוז בר"ת וירא אליו ה' באלוני כאמור (לעיל). והוא גימטריא טוב כי היה טוב לאברהם שניצול בעבור שקיים היסוד הנקרא טוב כידוע ודוק:

יושב פתח האהל. ר"ת יפה וכן דרשו רז"ל ויתאו המלך יפייך על אברהם. רבינו מהר"א מגרמיזא כ"ל:

פסוק ה

וסעדו לבכם. פרש"י בתורה בנביאים ובכתובים מצינו דפתא סעדא דלבא בתורה וסעדו לבכם בנביאים סעד לבך פת לחם בכתובים ולחם לבב אנוש יסעד א"ר חמא לבבכם אין כתיב כאן אלא לבכם מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים. ויש להעיר על רש"י שמונה על טיפת דיו כחרדל ז' נקיים מה צורך להביא בתורה ובנביאים וכו' והלא מזה לא למדנו לפי' המקרא אדרבה מפ' זה למד לעלמא. ותו דאדרבה זה סותר מה שאמר אח"כ לבכם שאין יצר הרע וכו' והכתוב סעד לבך פת לחם שהביא בסמוך. ועל רבי חמא קשה מהפסוק סעד לבך. וגם קשו קראי אהדדי דכתיב סעד לבך וכתיב ולחם לבב והו"ל לב אנוש. ואפשר לישב במ"ש בבתרא (דף י"ב) א"ר אבדימי דמן חפה קודם שיאכל אדם וישתה יש לו שתי לבבות לאחר שאוכל ושותה אין לו אלא לב אחד שנאמר ואיש נבוב ילבב וכתבו התוס' בחולין (דף ה) דפריך דאימא עורבים על שם מקומן ומשני א"כ עורביים מיבעי ליה דאע"ג דכתיב עברים מצרים התם ליכא למטעי ע"ש. והשתא כתיב סעד לבך דכשסעד אין לו אלא לב אחד. אמנם קודם שיסעוד יש לו שתי לבבות וז"ש ולחם לבב אנוש יסעד פי' הלחם ב' לבבות שיש לאנוש יסעד ויהיה לו לב אחד ור' חמא דריש דאין יצר הרע שולט במלאכים דאלת"ה הול"ל ואקחה פת לחם ולבבכם סעדו ע"ד ולחם לבב אנוש יסעד כדי שלא נטעה לפרש דאין יצר הרע שולט במלאכים. אלא ודאי לזה בא הכתוב לומר שאין יצר הרע שולט במלאכים עד"ש התו' גבי עורביים מיבעי לי ובזה תירצנו כמה קושיות במקומות שונים ונבא לדברי רש"י שמוכרח להקדים הא דבתורה נביאים וכתובים וכו' שמתוך זה נבין דברי רבי חמא כי מהני קראי ידענו דקודם אכילה יש לו ב' לבבות כמ"ש ולחם לבב אנוש וכמש"ל ואחר אכילה לב אחד כמ"ש סעד לבך פת לחם. ואחר שידענו זה נבין דברי רבי חמא שאמר לבבכם אין כתיב כלומר דהיה לו לומר ואקחה פת לחם ולבבכם סעדו כדי שלא נאמר דכתוב לבכם כי אין יצר הרע שולט במלאכים אלא ודאי מדכתב וסעדו לבכם מגיד שאין יצר הרע שולט דהיכא דאיכא למטעי היל"ל לשון ברור כמ"ש התוס' ולכך שפיר יליף דאין יצר הרע שולט במלאכים. ועכ"פ למדנו דפתא סעדא דלבא וניחא הכל כאשר יראה המעיין ודוק:

פסוק ו

שלש סאים קמח. ס"ת שמח כי הי' שמח לעשות רצון קונו כמו שאז"ל שנא' עבדו את ה' בשמחה. קמ"ח גי' פס"ח כי פסח היה. רך וטוב גי' בחרדל כמו שאמרו רז"ל. רבינו אפרים בפירושו כ"י:

ואנכי עפר ואפר. אפשר לפרש דנתן טעם למה שהיה לו פתחון פה לדבר דבר לפני אל עליון ולז"א, הנה אנכי הואלתי לדבר כי ראיתי ענותנותך במלכים שנלחמת בעדי והעפר היה לחרבות כמ"ש פ"ג דתעניות ולכך רמז באומרו ואנכי עפר וכמ"ש שם האי עפרא מעפרא דאברהם וכו'. ואפר רמז לאור כשדים שאמר הקב"ה אני יחיד והוא יחיד והצילו כ"י בעצמו ובשתים הנה החילות להראות ענוה יתירה מאד. ועל זה סמכתי לדבר לפניך:

פרק יט

פסוק יב

ויאמרו האנשים אל לוט עוד מי לך פה. גי' בועז שניצול לוט בזכותו כמ"ש רז"ל שתי בנותיך הנמצאות וכתיב מצאתי דוד עבדי שיצא מבועז וכן פ"ה גי' בועז וכן פ"ה פסוקים במגילת רות. לקוטים בס' רבינו אפרים כ"י. והנה מצינו שבזכות אברהם ניצול לוט כדכתיב ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט וגם מצאתי בליקוטים הנז' אמלטה נא שמה הלא מצער ר"ת משה וגם שמה אותיות משה וכן מהר המלט שמה ר"ת משה כי בזכות משה נעשו ללוט כל הנסים האלו עכ"ל. ולפ"ז לוט ניצול בזכות אברהם משה דוד ור"ת אברהם משה דוד הוא אדם והוא בגי' לו"ט ואפשר לתת טעם להצלתו בזכות משה כי כתוב בספר הגלגולים כי לוט הוא הבל בן אדה"ר. וידוע דמשה רבינו בחי' הבל ומשו"ה אהניא ליה זכות משה ודוק היטב:

פסוק לח

הוא אבי בני עמון עד היום ויסע משם אברהם וגו'. במדרש רחב"א עביר הוי קומי כנישתא ושמעתי קל ינוקא אמרין ויסע משם אברהם אמרתי כמה גדולים דברי חכמים שאמרו הוי זהיר בגחלתן וכו' שמיום שפירש אברהם מלוט היה פרישתו פרישת עולם פי' הרב יום טוב אריפול ששמע קול התנוקות שהיו קורין עד היום ויסע משם אברהם והיו מחברין שני הפסוקים יחד ומזה נתעורר לדרוש כן עכ"ד. נמשך לזה נבין מה שאמרו במדרש לתאוה יבקש נפרד זה לוט וכו' ובכל תושיה יתגלע נתגלה קלונו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וכו'. ואפשר במ"ש בספר חלק בני יהודה שלוט בהקיץ התאוה לבנותיו וכשהיה שכור עשה ונצטרפה המחשבה עם המעשה ונאסרו הזכרים עכ"ד. וידוע שאברהם מעת שנימול יצא מכלל בני נח לדעת הרמב"ן. ובישראל אין המחשבה מצטרפת לא כן העכו"ם דמחשבה רעה מצטרפת. ולכך ללוט מחשבתו נצטרפה ונענש

גם על המחשבה וז"ש לתאוה יבקש דאשר התאוה לבנותיו מעלה עליו הכתוב לצרפה וכי תימא מעת שנימול יש לו דין ישראל ובישראל אין המחשבה מצטרפת לז"א נפרד כי לוט פירש מאברהם ויהי אך יצא יצא לתרבות רעה ועי"ז בכל תושיה יתגלע שהזכרים אסורים מטעם תאותו לעבירה. ורמז בכל תושיה למה שהתינוקות קורין עד היום ויסע כאמור ובלא"ה הסמיכות הנה נדרש שפרישתו פרישת עולם ושפיר קאמר נפרד ולזה נענש על המחשבה והזכרים אסורים. א"נ במ"ש עוד בספר חלק בני יהודה הנז' שעבירת תאות בנותיו העניש להיותו נופל לכפור באלהי ישראל ע"ש וז"ש לתאוה יבקש זה לוט שהתאוה לבנותיו וזה גרם נפרד שפירש מאלהי ישראל ולכן בכל תושיה יתגלע בכל בתי כנסיות ומדרשות שהזכרים אסורים כמדובר:

פרק כ

פסוק ד

הגוי גם צדיק תהרוג. פירשו רבני אשכנז במ"ש התו' בכמה דוכתי משם ר"ת דביאת עכו"ם לא חשיבא ביאה והיא כביאת בהמה ומותרת וז"ש הגוי כלו' העכ"ם שביאתו כבהמה שאינה אוסרת גם צדיק שלא בא עליה עכ"ד. ומיהו בסברת ר"ת חולקים ואעיקרא יש לדון מה היא סברת ר"ת לא ע"ט האסף:

פסוק ו

ואחשוך גם אנכי אותך מחטו לי. פירשו בזהר הקדוש דהם דברי השר של אבימלך וחטא אבימלך היה קשה כמחט בבשר החי ע"ש. ויובן זה היטב במ"ש מז"ה ז"ל בחסד לאברהם דמדור הפלגה חטא האומות אינו פוגם למעלה אלא בש"ר להם וז"ש מחטו לי דייקא שהחטא שלך היה פוגם בו כנועץ מחט בבשר כי חטאך אינו פוגם אלא בי:

פרק כא

פסוק ג

ויקרא אברהם את שם בנו. לרבות שקרא שם אל יעקב בן בנו. בנ"ו הנול"ד ל"ו גימטריא יעקב בנו. הניק"ה בנים כמנין הניק"ה חי יצחק. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל בכ"י:

פרק כב

פסוק ד

וירא את המקום מרחוק. גימטריא הוא ראה שלהבת בהר. את המקום גימטריא ירושלם עם האותיות רבינו אפרים ז"ל בפירושו כ"י:

פסוק ט

ויעקד את יצחק בנו. ראיתי בספר לקוטי תורה לרבינו האר"י ז"ל הנדפס באיוב דף כ"ט שכ' את איוב בשחין רע מכף ר"ת אברם. כי הנה רז"ל אמרו כי זה היה בעת העקידה

של יצחק שטרד הקב"ה השטן שלא יקטרג על אברהם וימות יצחק נתן לו איוב למרק עונו אז לכן ר"ת אברם כי היה תמורת אברהם עכ"ל ולפי דברי קדשו אפשר לרמוז כי ר"ת ויעקד את יצחק בנו הוא איוב שם רמז ענין האמור דבעת העקידה נמסר איוב לידון שלא יקטרג על אברהם ודוק:

פרק כג

פסוק א

ויהיו חיי שרה מאה. ס"ת שם הויה הקב"ה ייחד שמו עליה להעיד שהיא צדקת גמורה. רבינו אפרים ז"ל בפרושו כ"י ועוד האריך ברמז שמות הקדש היוצאים מפסוק זה. ורבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל ברמזיו כ"י כתב ויהיו חיי שרה מאה ר"ת משוח דבזכות שרה יבא המשיח עכ"ד. ואפשר כי כל עיקר הקלקלה היתה חוה ושרה אמנו ע"ה הרבתה לתקן חוה וא"כ בזכותה יבא משיח שהגדילה לתקן עון חוה. ובלקוטים כ"י ראיתי ר"ת ויהיו חיי שרה מאה גי' בשמחה עם הכולל. ואפשר דס"ת הויה כאמור ור"ת בשמחה שהוא כינוי לשכינה לומר דבמעשיה הטובים היה יחוד קבה"ו ודוק:

כתב רש"י בת ק' כבת כ' לחטא מה בת כ' לא חטאת שהרי אינה בת עונשין וכו'. פירש הרא"ם דבשמים אינם מענישים עד בן כ'. והרב מהר"ר צבי ז"ל בתשובותיו היקרות סימן מ"ט דחה דבריו ומ"ש בהגדה דאמר יצחק דל כ' דלא ענשת היינו בדרך תחינה שידונם כדור המדבר ע"ש באורך. ותמהני דנעלם ממנו ירושלמי פ"ב דבכורים וכמה מדרשים והזהר בכמה מקומות שפה אחת לכלם דבשמים אין מענישין עד כ' שנים ועיין בתוס' פרק אין דורשין גבי מחייוה למט"ט:

עוד כתב רש"י ובת כ' כבת ז' ליופי. והקשה הרא"ם דדילמא חטאה מבת שבעה עד בת י"ט. ושמעתי במה שפירש הרב מהר"ם אלשיך ז"ל שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל דהכוונה אשה יראת ה' שיש לה יופי היא תתהלל אבל אם לא יש לה יראת ה' אין להללה דשקר החן. והשתא שרה אמנו דהכתוב משבחה ביופי בת כ' כבת ז' ליופי מוכרח שהיתה יראת ה' דאם לאו אין להללה ביופי ומזה נשמע דלא חטאה מבת ז' עד בת כ':

במדרש אמרו רבי עקיבא היה יושב ודורש וראה הצבור מתנמנמין בקש לעוררם אמר מה ראתה אסתר שתמלוך על קכ"ז מדינה אלא תבא אסתר שהיא בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז ותמלוך על קכ"ז מדינות. וצריך ביאור. ושמעתי משם הרב מהר"ר אליהו הכהן ז"ל בעל שבט מוסר שפירש שישראל עייפי הגלות הוזים שוכבים וז"ש ראה הצבור מתנמנמין בצרות הגלות. ורצה לישב דעתם וז"ש בקש לעוררם להשקיטם.

אמר מה ראתה אסתר כלומר שאמרו ז"ל שהחביאה עצמה שלא יקחוה למלך ועל זה שאל מה ראתה וכו' שהוצרכה להחביא עצמה ומה עלה בדעתה שיקחוה סריסי המלך עד שהחביאה עצמה. והשיב שסברה דבזכות שרה ראויה לכך וכך הות לה וזו נחמה גדולה לגאולה שבזכות אבות ואמהות תפרח ישועת ישראל ע"כ שמעתי. ולי ההדיוט אפשר לומר דרך רמז דידוע שהשינה דרגא דמותא ודוד המלך עליו השלום שלא טעם טעם שינה שלא ישן ששים נשמי חי אקרי ואפשר שז"ש בסנהדרין דף ע"א כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה כי הוא עוסק בתורה עץ חיים וישן מכניס דרגא דמותא במקום עץ החיים ובבית המדרש מקום קדוש יותר מבית הכנסת וקליפה נוגה בחי' תרגו"ם גימטריא תרדמ"ה כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל ולכן תורתו נעשית קרעים ששוכח כמ"ש רש"י ז"ל דהשכחה מסט"א וידוע דמהתורה נעשה מלבוש לרוח ועל ידי השינה זה הלביש קרעים קרעים וז"ש וקרעים תלביש נומה הכונה נומה שהוא השינה תלביש לאדם מלבוש קרעים ע"י שישן בבית המדרש. ואפשר כי נומ"ה גימטריא ק"א וכלפי שונה פרקו ק"א פעמים שתלמודו מתקיים בידו כל קבל דנא נומ"ה גימטריא ק"א שמשכח הלימוד כשישן בבית המדרש. והנה מי שהוא ער סטרא דחיי מתקן רע הפוך אותיות ער. ואסתר בחי' מילוי אדני גי' תרע"א חוץ י' נגד הנקודה הפנימית כ"כ בלקוטי תורה ע"פ היא אסתר בת דודו ובס' הכונות בפורים. אך הרמ"ף במאורי אור מערכת אלף אות קמ"ד כתב בהסרת האותיות וכעת אינו מובן. ונשאר תרס"א אסת"ר. והיא היתה בבבל שמדברים תרגו"ם והיתה מבררת על דרך מ"ש רז"ל שומר מצוה לא ידע דבר רע זו אסתר שהיתה מבערת החמץ לא ידע דבר רע שניצולה מהמן והיא היתה מבערת חמץ סט"א לא ידע דבר ר"ע שהיתה בסוד ער. והנה אסתר גימטריא תרדמה ועוד י"א עם הכולל שהית' מבררת י"א סמנים מנוגה ששם תרדמ"ה ועלתה למקום עליון בשרש שרה אמנו. וכן חי"י שר"ה קכ"ז גימטריא אסתר עם הכולל. גם קכ"ז הוא אדני ברבוע עם הכולל. ואסתר גימטריא מילוי אדני. ורבי עקיבא ראה הציבור מתנמנמין ויצר לו שהיו מכניסין דרגא דמותא בתוך החיים שהיא התורה. בקש לעוררן להודיע כי ר"ע הפך ער ומי שהוא ער מדבק בחיים. לכן אמר מה ראתה אסתר וכו' שהיתה בת בתה של שרה כי אסתר מבררת י"א סמנים מנוגה הם תרדמה והרמז תרדמה י"א גי' אסתר. ולכך זכתה למלוך על קכ"ז מדינות גי' אדני בריבוע והיא גי' מלוי אדניו ועלתה למקום גבוה כי חיי שרה קכ"ז גי' אסתר. ולכן מלכה בחי' מלכות שהיתה מבררת ער הפך רע לכן יזהרו שלא יתנמנמו ונמצא שיש יחס למה שהיו מתנמנמין ועוזבים לשמוע תורה לאסתר. וא"ש ההי"ב. ואחר זמן רב ראיתי בליקוטי גורי האר"י

זצ"ל כי שרה חיתה קכ"ז נגד אדני ברבוע ואח"כ ראיתי בשער הפסוק שסידר מהר"ש ויטאל ז"ל מהאר"י זצ"ל שכתב כן בטעם חיי שרה יותר באורך ע"ש עלץ לבי בגרגיר זה שכיונתי אל האמת הלכ"ט כל"ח (הודו לה' גו'):

פרק כד

פסוק א

ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל. אפשר לרמוז במשז"ל דשאל אברהם אע"ה שלא ינסנו עוד והבטיחו ליסר לאיוב ונתבאר אצלנו כי היה סובל יסורין בשביל תרח אביו והביאו באיוב לקבל הוא עצמו היסורין. ואפשר שזה רמז זקן בא בימים וה' ברך ר"ת איוב גימטריא. שם רמז שהקב"ה הציל לאברהם אע"ה ותרח יבא באיוב לקבל היסורין ועתה הוא שקט ומבורך. והיינו רמז איוב דאחר איוב אין כאן נסיונות וה' ברך את אברהם בכל ודוק:

פסוק לג

לא אוכל עד אם דברתי דברי. פירש בס' משנת אלעזר ע"פ מאי דקי"ל השולח סבלונות לבית חמיו וחזרו אם אכל החתן אצל הכלה אין חוזרין הסבלונות כמ"ש בא"ה סי' נ' והכא אליעזר נתן לה הנזם והצמידים ואם היה אוכל היו חוזרין ויפסיד הסבלונות לכן אמר לא אוכל עד אם דברתי וכשאמרו מה' יצא הדבר אז אכל זה ת"ד. והרואה יראה דאין הנדון דומה לראיה מכמה אנפי ואכמ"ל. אך יש לקיים פי' זה דכיון דיש דין זה בעולם בצד מה הם רשעים ויטענו שגם בזה כן יהיה ודוק:

פסוק לט

ואומר אל אדוני אולי לא תלך האשה אחרי. פירש"י אלי כתיב בת היתה לו לאליעזר וכו' יש לדקדק דכשדיבר לאברהם כתיב אולי מלא ואמאי נרמז כאן. ונראה במשז"ל דאמר ליה אליעזר על בתו והשיבו דהוא ארור ועתה שאמר ליה בא ברוך ה' ויצא מכלל ארור כמשז"ל שכ"י שם בפי לבן שיאמר זה וידע אליעזר זה עתה שפיר קאמר אלי שבת היתה לו והוא ברוך ודוק:

פסוק מב

ואבא היום אל העין. פירש"י היום יצאתי וכו' אמר רבי אחא יפה שיחתן של עבדי אבות וכו' י"ל מה ראו אלו להתקרב. ושמעתי כי הנה רצה ללמוד שקפצה לו הארץ ויש להעיר דדילמא הלך בדרך כל הארץ ולא חש הכתוב לאמרו לז"א א"ר אחא יפה שיחתן וכו' שפרשתו כפולה ואלו היה ימים בדרך הכתוב כתב כל מקרהו שהרי כפל הדברים וכ"ש שלא היה מחסר מה שהיה עובר אורח:

פסוק נז

נקרא לנערה ונשאלה את פיה. יש לדקדק דהול"ל ונשאל אותה ומה ת"ל את פיה. ואפשר דהיו מעוננים ורצו לקסום מה שיבא לפיה ואותם הדברים שתאמר וכפי נחש שלהם יעשו ולהבדיל מעין דוגמא אמרו אם שגורה תפלתי וכו' ומשום הכי תלו הדבר בפיה ולא בדעתה. ורבקה שהיתה חכמה וידעה רשעותם נתחכמה לומר תיבה אחת לבד מבוררת אלך ותו לא שלא יהיה להם שום אחיזה וכשמעם בטלה דעתם וימת חוש"ם דבק לשונם וישלחו את רבקה ולא פצו פה ודוק:

פרק כה

פסוק ו

הפלגשים. פירש"י היא קטורה היא הגר נשים בכתובה פלגשים בלא כתובה. וי"ל מאי בעי בהא אמנם על מ"ש שהיא הגר יקשה א"כ מאי ויוסף הא כבר הוליד ממנה ישמעאל לז"א נשים בכתובה וכו' והיינו ויוסף אברהם ויקח אשה דעד עתה היתה פלגש עתה אשה בכתובה וזהו ויוסף והיא הגר ודוק כי קצרתי (משנת אליעזר):

פסוק יד

ומשמע ודומה ומשא חדד ותימא יטור נפיש וקדמה. פירש בספר אמרי נועם כל השומע חבירו מחרפו. ודומה. שאינו עונהו. ומשא. שסובל כל מה שאומר לו זוכה להחדד בתורה. ותימא יאמר טעמים. יטור נפיש. וזוכה לשמור הרבה מצות. וקדמה. שנתנו מימים קדמונים. עכ"ד. ואפשר לומר קצת בסגנון אחר כי הנה תכלית הענוה מדת הנשתוון שהמשבחו והמחרפו שוים אצלו. ופחות ממנה שמצטער אך מעביר ובזה פירש מהר"ח כהן ז"ל פסוק לא גבה לבי וגו' וכי תימא הרי ענין שמעי שאירע בעיניך וצוית לשלמה על זה ואיה איפה מדת הנשתוון לז"א אם לא שויתי שלא זכיתי למדת הנשתוון על כל פנים ודוממתי זכיתי לידום ולקבל חרפתי עכ"ד. וז"ש ומשמע ודומה השומע חירופיו. ודומה והוא דומם. גם שלא זכה למדת הנשתוון וזהו ומשא כיום משא במדב"ר. עם כל זה זוכה לתורה לחדד בדבר שהיה תימא והוא בחכמתו לתרוצי סוגיא עביד. וגם בזה מאריך ימים ומוסיפין לו משני נספה בל"א משפט דיהבי ליה לצורבא מרבנן דמעביר אמיליה. וכ"ה דר"ע אמר זכה משלימין לו כבר תירצו תוספות ביבמות דהשנים כבר היו בעולם ונעלם מהרי"ף בחגיגה) וז"ש יטור נפיש הקדוש ברוך הוא שומרו בעולם הזה יותר משניו ואל תתמה דזכה משלים דזהו משנים קדמוניות שכבר נגזרו וז"ש וקדמה. וק"ל:

פסוק יט

ואלה תולדות יצחק. מה כתיב למעלה וישכנו מחוילה עד שור אשר על פני מצרים בואכה אשורה על פני כל אחיו נפל ואלה תולדות יצחק. אפשר דרך רמז ומוסר. במ"ש כי לענין התורה והמצוות יסתכל האדם למעלה ממנו וכל ישעו וכל חפצו יהיה להשיג עוד מעלה לעבוד ה' אבל בעניני הגוף יראה למטה ממנו ורמזהו בפסוק ארח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה. גם ידוע חמדת הממון חיילא בכולל וכתבו ז"ל כי כן ממון במילוי הוא ממון. והעריות גם המה קשות וכל אדם התאוה דבר שבערוה אם מעט ואם הרבה. וזה הרמז וישכנו מחוילה אשר שם הזהב עד שור לראות בעריות וזה רמז אשר על פני מצרים שהיא ערות הארץ והיו מסתכלין בעניני הגוף למעלה וזה רמז בואכה אשור"ה על פני כל אחיו כי שתים רעות הממון והעריות דין גרמא בואכה אשורה על פני כל אחיו שהיו מסתכלין אשורי"ם ולטושים למעלה מהם על פני כל אחיו והמה רואים לעלות על פני כל אחיו. ועל ידי זה נפל כל אחד בזמנו לגיהנם. כל קבל דנא אלה תולדות יצחק גבורה שכובש את יצרו ומאיר נשמתו ותצחק ליום אחרון בעה"ב ע"ד שדרשו במדרש הנעלם. וזה שהצדיק תמיד רואה הנשמה לתקנה ולצחצחה וזה הרמז בן אברהם היא הנשמה כמו שדרשו במדרש הנעלם וכיון שכל מעייניו בנשמה שהוא אברהם גם הנשמה תעזרהו ותשלימהו עד יכון בצדק לשמוח בעה"ב וזהו אברהם הוליד את יצחק ודוק. ורבינו אפרים כתב אברהם הוליד גימטריא דומה לאקונין:

כתב רש"י לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה וכו'. צריך להבין שהיו רשעי הדור אומרים הול"ל ומה הלשון אומרין ליצני ופירש מר זקני אב"י אבי כמהר"ר ישעיה זלה"ה דאלו לא היו רשעים וידעו כי יצחק נולד מאברהם רק כי בעבור שהתפלל אברהם אע"ה על אבימלך נפקדה שרה וז"ש מאבימלך מסיבת אבימלך נתעברה שרה ור"ל מאברהם אך מפקי לה בלשון ליצנות ופתאים עברו וסברו שהוא כפשט הדברים לכן צר קלסתר וכו' ע"כ שמעתי כד הוינא טליא ואחר כמה שנים נדפס ספר טירת כסף וראיתי שפירש כך לפי הרשום בזכרוני:

אברהם הוליד את יצחק. פירוש דאלו בנו הוא עקר וסריס לא קיים פריה ורביה ועתה שיצחק הוליד למפרע קיים אברהם פריה ורביה וז"ש אלה תולדות יצחק בן אברהם ועתה שהיו לו תולדות עתה אני אומר אברהם הוליד את יצחק וקיים פריה ורביה דעד עתה יצחק היה עקר. הרב מהר"ם ן' חביב בדרשותיו כ"י. ויש מי שפירש דכתב רבינו בעה"ט לא יבא פצוע דכה וסמיך ליה לא יבא ממזר לומר שהממזר אינו מוליד ע"כ. וקשה דראינו כמה ממזרים הולידו כמ"ש הוא ענה. וכן באלופי עשו וחורי ומוכרח דה"ד

בישראל הוא שממזר אינו מוליד דוקא. ואברהם מעת שנימול ונקרא אברהם יש לו דין ישראל וז"ש אלה תולדות יצחק אף שהיה בן אברהם ויש לו דין ישראל ואיך הוליד יצחק אם לא שאברהם הוליד את יצחק ולכן יצחק ג"כ הוליד כי הוא זרע קדש מאברהם:

פסוק כא

לנכח. גימטריא גיהנ"ם היה מתירא שאם לא היו לו בנים היה רואה פני גיהנם וכן אמרו רז"ל בחזקיה לפי שלא היו לו בנים נאמר כי מת הוא בעה"ז ולא יחיה לעוה"ב. רבינו אפרים בפרישתו כ"י. ואגב שטפיה כתב כן דלשון הש"ס פ"ק דברכות משום דלא עסקת בפריה ורביה והיינו שלא נשא אשה כמבואר שם. איברא דמי שאין לו בנים ג"כ מילתיה אמירה בזהר הקדוש:

כתב רש"י לפיכך לו ולא לה. הני מילי דרש"י נראים שפת יתר דכבר אמר בתחילה לו ולא לה לפי שאינו דומה. וכבר כתבנו בעניותנו בזה. ועתה אפשר לומר דנרגש רש"י שתי הרגשות אחת תיבת לו יתר. ותו הול"ל ויעתר ה' ליצחק ולכך פירש לו ולא לה ואינו למעט בכבודה רק שאינו דומה וכו' ומאחר דאין החסרון מצדה לכן לא כתב ויעתר ה' ליצחק כי אז היה לאפוקי רבקה וליתא כי אשת חיל היא אלא הפגם מצד אבותיה. וז"ש לפיכך לו ולא לה בהעלם ולא כתב ויעתר ה' ליצחק ודוק הטיב:

ותהר רבקה אשתו. ותה"ר אותיות תורה אמרו בעלי הסוד כמנין לילות שלומדין בהם תורה כך ימי הריון של אשה מט"ו באב עד ט"ו אייר וסי' זר"ע יעבדנו כי ט' חדשי עבור הם ר"ע ימים והז' של המילה ואז יעבדנו במצוה. רבינו אפרים בפירושי כ"י:

פרק כז

פסוק טו

ותקח רבקה את בגדי עשו החמודות וגו' ותלבש את יעקב. ארז"ל שחמד אותם מנמרוד. וי"ל למה הוצרכו להודיענו זה ופירשו רבני אשכנז במ"ש שנמרוד לקח בגדי אדה"ר שעשה לו הקב"ה מכתנות עור ואז"ל שהיו מעור לויתן. והשתא קשה איך רבקה הלבישה את יעקב בגדי עשו והא קי"ל דבגדי ע"ה מטמאים לז"א החמודות שחמד מנמרוד שהם כתנות עור מאדה"ר מעור של לויתן ועור דג אינו מטמא ודוק:

פסוק לג

גם ברוך יהיה. פירש"י דהיה מצטער יצחק אבינו ע"ה שבירך הקטן קודם הגדול וא"ל עשו ויעקבני וכו' את בכורתי לקח ואמר יצחק אע"ה א"כ לגדול ברכתי גם ברוך יהיה. ויש לדקדק תיבת גם יתירה. ואפשר דיצחק אע"ה קיים הבכורה ולז"א גם ברוך יהיה כלומר אני מקיים הבכורה וז"ש גם ברוך מלבד הבכורה שהיה לו ואני מקיימה מלבד זה ברוך יהיה. ותיבת ברוך אותיות בכור ונמצא שיצחק אע"ה קיים הבכורה והברכות:

פסוק מה

למה אשכל גם שניהם יום אחד. פירש בתרגום המיוחס ליב"ע למה אתכול אף תוריכון יומא חד דאנת מתקטיל והוא מטריד היכמא דאתכלת חוה מהבל דקטליה קין וכו' ע"ש. ויצדק מאד במ"ש האר"י ז"ל דרבקה היתה גלגול חוה ובאת עתה לתקן כמ"ש בר"ד משם מהרח"ו ז"ל ע"ש באורך ולזה נתפחדה שלא יארע כמו גלגול ראשון ששני בניה קין והבל זה נהרג וזה נטרד ודוק:

פרק כח

פסוק ה

אם יעקב ועשו. כתב רש"י איני יודע מה מלמדנו. ורבינו אפרים בפירושו כ"י כתב כלומר אל תתמה שהוא רשע ואחותו צדקת שהרי רבקה עצמה ילדה יעקב ועשו צדיק ורשע:

פסוק ט

על נשיו לו לאשה. אפשר במ"ש בריש סוטה אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו ופריך ממ"ש מ' יום בת קול יוצא בת פלוני לפלוני ומשני כאן בזווג ראשון כאן בזווג שני ולפי פשט הדברים בזווג שני הוא לפי מעשיו. וז"ש על נשיו דזה לא היה זווג א' ולזה לו לאשה הראויה כפי מעשיו דאין זה זיווג א' והיתה רשעה כמוהו ודוק:

פסוק י

ויצא יעקב מבאר שבע. ס"ת ארבע מה כתיב למעלה לאשה כלומר הוא יצא לישא אשה ולבסוף היו לו ארבע כלומר לאה רחל בלהה זלפה. וס"ת לאש"ה ויצ"א יעק"ב מבא"ר גימטריא יצחק. וכתב רבינו מהר"א מגרמיזא בכ"י מבאר אותיות אברם בזכות אברהם עכ"ד. וא"ש שרמוז יצחק דבטח בזכות אבותינו אברהם ויצחק עליהם השלום וכמשז"ל על פסוק אשא עיני אל ההרים. ועד"ה ויצא רמוז ת"ת מקבל מחכמה בסוד בת אבי ותהי לי לאשה ואז חיבור צ"א הוי"ה אדנ"י יחוד קבה"ו יעקב מבאר שבע וכתב רבינו האר"י זצ"ל דמכריזין בשמים מי רוצה לראות כבודו של מלך ובורח עשו וזהו וילך חרנה סט"א ויפגע במקו"ם פיוס וילן שם כי ב"א השמש ויש כ"ב אותיות במקום וא"ש ההי"ב ודוק כי קצרתי. ובהקדמה הנז' אפ' ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה דישיגו ישראל שיזדוגו ששון יסוד כמ"ש פ"ק דמגילה ושמחה מלכות ומכריזין מי רוצה לראות בכבודו של מלך ובורחים ונסו יגון ואנחה פלוני ופלונית ודוק:

וילך חרנה. כתב רש"י יצא ללכת לחרן. הכונה דבתחילה היה דעתו ללכת תכף לחרן כי היה לו ממון וביש לו פרנסה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה כמ"ש פ"ק דקדושין דף כ"ט לפיר"ת. אך אח"כ בא אליפז ולקח לו הכל א"כ הוא עני וצריך ללמוד תורה קודם ואח"כ ישא אשה ומשו"ה הלך ונטמן במדרשו של שם ועבר י"ד שנה ואח"כ נשא אשה וז"ש

רש"י יצא ללכת לחרן דבתחילה כך היה דעתו לילך לחרן תכף ומשום מעשה שהיה אשתהויי אשתהי ללמוד תורה. מהר"ם הכהן ז"ל:

פסוק יא

ויפגע במקום. בפסוק זה יש ט"ו תיבות כנגד ט"ו שנים שהיו האבות ביחד. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל. וראיתי בקונטרס ישן כ"י על קלף מתלמידי רבינו יהודה החסיד כי ט"ו שנים למדו האבות התורה ביחד בכל יום ולילה ט"ו שעות והאריך בזה. ואפשר כי אלו ט"ו שנים היו יסוד קיום העולמות כי בי"ה ה' צור עולמים. ולזה זכו שבטי י"ה עדות לישראל ועיין ברית עולם (דף צ"ז) ובהגהות טבור הארץ נדפסו בסוף לדוד אמת חדש בס"ד:

פסוק יד

והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה. אפשר לרמוז כי בגאולה העתידה ועלו מושיעים לשפוט את הר עשו וגו' וזה רמז ופרצת גי' עשו ת' שהם מקור הסט"א עשו ות' איש שיהרסם. מלשון פורץ לעשות לו דרך שזה יהיה בסוף לאבד עשו ות' גונדא דחימה והיתה לה' המלוכה ודוק:

פסוק טו

אעזבך עד אשר אם עשיתי. ס"ת מרדכי שהוא סוף הנסים שניתנו ליכתב כך כתב רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל בפי' כ"י. ולפי הקדמת גורי האר"י זצ"ל דניצוץ יעקב אע"ה בא במרדכי לתקן אשר השתחוה לעשו ואני בעניי בדרושים הארכתי קצת בזה לזווג זה עם דברי הזהר הקדוש דהשתחוה לשכינה. ועל פי האמור א"ש רמז זה דהבטיחו ה' לא יעזבנו אף בסוף הדורות כשיבא במרדכי:

פסוק יז

ויקץ יעקב משנתו. אמרו בב"ר משנתו ממשנתו ואפשר במשז"ל גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם דבזכות המשניות נגאלים ואמרו בב"ר והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים דהראה לו ד' מלכיות ע"ש. ואפשר שנצטער יעקב אע"ה על הקץ וכמ"ש בשיר השירים אני ישנה מן הקץ וז"ש ויקץ יעקב משנתו שיש מציאות להתעורר משנת הקץ ע"י המשניות דבזכותם תבא הגאולה וזה רמז ויקץ יעקב משנתו ממשנתו. ותיבת ויקץ רמוז ויקץ דאמר על הקץ והתקון ממשנתו:

פסוק כב

וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. אפשר לומר כי הנה אברהם ויצחק אבותינו ע"ה קיימו מעשר כמ"ש הרמב"ם והראב"ד פ"ט דמלכים וא"כ דבר שנהגו אבותי צריך לקיים מדין תורת המנהגות והיינו רבותיה דיעקב אע"ה לתת חומש וז"ש עשר אעשרנו דהיינו

חומש כמ"ש בכתובות דף נ'. ואף שאני מוסיף תוספת מרובה ובתוספת שרי על מנת לקבל פרס אני דעתי הכל לשמך ולזכרך וזהו עשר אעשרנו ל"ך לשמך דוקא ולא לקבל פרס ח"ו. ובעניותי כתבתי בקונטריס פני דוד בהעלותך דהוציא חומש גם מהבנים דהיינו לוי וישכר ע"ש באורך בס"ד:

פרק כט

פסוק יב

ויגד עקב לרחל כי אחי אביה הוא. אמרו במדרש א"ל רחל אית לי אבא רמאה א"ל אחיו אנא ברמאות וכו' א"ל ומי שרי לצדיקי לסגויי ברמאותה א"ל אין עם עקש תתפתל. אפשר לרמוז בפסוק כי היצה"ר סט"א וצריך לילך עמו ברמאות וזהו עם עק"ש ע' רומז לעשו. ק"ש ת' איש שהם מקור הסט"א ומשם היצה"ר תתפתל. ומהיצה"ר הביא ראיה יעקב דכתיב עם עקש תתפתל והוא היצה"ר וכן יעשה לאביה ושרי ואריך. וזה רמז דור עק"ש ופתלתול ופסוק לבב עק"ש יסור ממני. ובזה שמעתי משם הח"ר דוד ו' שנג"י כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם. כי הנה למדנו דעם רשיעי שרי לרמאותם וז"ש כ"י לא ינוח שבט וגו' שאם ינוח שרי לצדיקי לסגויי ברמאותה מן הדין וז"ש למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם דאז מותר לצדיקי לסגויי ברמאות:

פסוק כא

ואבואה אליה. ואבואה גימטריא כ"א כי רחל ולאה תאומות בנות כ"א שנים. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל בפירושו כ"י:

פסוק כו

ויאמר לבן לא יעשה כן במקומינו לתת הצעירה לפני הבכירה. רמז לו ענין הבכורה והברכות שנטלם מעשו שהוא הגדול ונטלם ממנו לז"א לא יעשה כן במקומינו כלומר לא יעשה כמעשיך שאתה הצעיר ודחית הבכור לא יעשה כן במקומינו דייקא כי במקומך עשית כן אבל במקומינו לא יעשה לתת הצעירה לפני הבכירה. (צידה לדרך). ואפשר לומר דזה כיון יעקב ע"ה באומרו מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רימיתני ויש לדקדק מ"ש מה זאת עשית לי נראה יתר ואפשר שכונתו מה זאת למה עשית לי שאני קטן וזו לעשו שהוא הגדול. וכי תימא שאני לקחתי הבכורה והברכה ואני גדול הלא ברחל עבדתי עמך זה היית יכול בסתם אבל אני פירשתי הלא ברחל למה רימיתני שגנבת דעתי שאתה מרוצה. א"נ אפשר מה זאת עשית לי שאני ישראל וכיונתי לקדש רחל וכו' והנה היא לאה וצר לי מאד לזה אמר לא יעשה כן במקומינו ואתה רצית שאעשה שלא כדין. ומ"ש על הקידושין דע שהמקדש במלוה אינה מקודשת ואין כאן

קידושין רק לתת דרך מתנה נתתיה ועוד כי אין ערוך אליה ולא יעשה כן לתת הצעירה לפני הבכירה הורה בזה שאין טעמו שמחשיבו לגדול ולבכור אלא שרוצה לתת שתיהן לו כמו שמפרש מלא שבוע זאת ונתנה בדרך מתנה ודוק:

פסוק כז

מלא שבוע זאת וגו'. כוונתו היה לאשר ולקיים נשואי לאה שיעשה לה מדעתו שבעת ימי משתה ויתפרסם שנתרצה ומשו"ה לא מייתי בתלמודין פ"ק דמ"ק ראיה מהכא דאין מערבין שמחה בשמחה מדהכתוב כתב דברי לבן. דהכא שאני דאצטריך לקיים נשואי לאה. ותו דאין למדין מלפני הדבור. אך בירושלמי שם מייתי מהאי קרא דמלא שבוע זאת דאין מערבין שמחה בשמחה ע"ש:

פסוק לב

ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה ה' וגו'. יש לדקדק כי אמרה יתר. ותו דכאן כתיב ותקרא שמו ראובן בתחילת דיבר. ובאינך שבטים כתיב קריאת שם בסוף כמבואר. ותו רז"ל שאמרו דכונתה ראו מה בין בני לבן חמי מנא להו דהפסוק פירש בהדיא טעמה כי ראה ה' בעניי. ושמעתי מהרב המובהק חסיד ועניו כמהר"ר משה מזרחי זלה"ה דרז"ל דאמרו שהוא הטעם ראו מה בין בני וכו' נפקא להו מהדקדוקים הללו כי עיקר הטעם ראו מה בין בני וכו' אך להיות כי עשו רשע מפורסם נתירא' דשמא ידע בדבריה ויהרגנה ולכן אמרה טעם אחר וז"ש ותקרא שמו ראובן וכונתה ראו מה בין בני וכ"ת זה סכנה מעשו הרשע לכן כתיב כי אמרה כי ראה ה' וגו' ר"ל בגלוי אמרה טעם זה מפני הפחד. אך עיקר כונתה לטעם ראו מה בין בני והוא סוד נכמס שגילוהו רז"ל ולטעם זה כתי' ותקרא שמו ראובן כאן בתחילה שהדרך הוא לאומרו בסוף לומר שלפי טעם העיקרי גמרה אומר ותקרא שמו ראובן. ומה שאומר הכתוב כי אמרה אינו טעם עיקרי ולזה קדים ותקרא שמו ראובן:

פרק ל

פסוק ו

על כן קראה שמו דן. בדברי הימים דן יוסף ובנימין דבזכות דן נולדו יוסף ובנימין. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל בכ"י:

פסוק יח

ותקרא שמו יששכר. יששכ"ר גימטריא רחל מסרה ללאה סימנין. עם הכולל. רבינו מהר"א גרמיזא בכ"י. ואפשר דכלפי לאה שאמרה שהוא שכר שנתנה זלפה או דודאים. הזמין הקב"ה בפיה שם יששכר שהוא גימטריא רחל מסרה ללאה סימנין שרחל יש לה כל זכות הזה. ובהכי ניחא לי מאז"ל דבחרבן בה"מ באו האבות והאמהות ורחל אמנו

הועילה בטענתה שהיא בשר ודם ולא נתקנאת בלאה וא"ל הקב"ה מנעי קולך וגו' כי יש שכר לפעולתך וכו' ורמז לה הקב"ה דטענתה מתקף תקיפא וזהו כי יש שכר לפעולתך ותיבות יש שכר גימטריא רחל מסרה ללאה סימנין כלומר הוא דבר גדול אשר עשית ויש שכר לפעולתך ודוק:

פסוק כז

ויברכני ה' בגללך. פירושו משעה שגללת האבן מעל פי הבאר שרתה ברכה במעשה ידי. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק לז

לח ולוז וערמון. ס"ת גי' אדני הכונה שלא תקשי איך יעקב אע"ה עשה כזאת לכן רמזו כי אמת ליעקב שה' עשה הכל ועל פי הדיבר נתנם. ור"ת גימטריא מ"ב כי כל מ"ב הוא להעלות וזה היה בירור מצאן לבן:

פרק לב

פסוק א

וינשק לבניו וגו'. זהו שאמר הכתוב סכותה לראשי ביום נשק ר"ת לראשי ביום נשק לבן. לראשי אותיות ישראל. רבינו אפרים בפירושו כ"י. ואפשר לרמוז ר"ת סכותה לראשי ביום נשק גימטריא בק"ם ס"ת אברהם יצחק ויעקב. והוא שדי בחילוף א"ת ב"ש ודוק:

פסוק ד

וישלח יעקב מלאכים לפניו. רש"י ז"ל פירש מלאכים ממש. והראשונים דורשי רשומות אמרו דתיבת מחנים מסוף פרשת ויצא הוא נוטריקון מאותו חיל נטל יעקב מלאכים עכ"ד. ולפי מה שפירשתי בעניותי כי יעקב ממצותיו ולימודו היו נבראים מלאכים וכך היא המדה כדתנן עשה מצוה אחת קנה לו פרקליט אחד. והמלאכים הללו הנבראים מתורה ומצות סביב אותו האדם יחנו ויעקב אע"ה עיניו תחזינה המלאכים האלה הנבראים מתורתו ומצותיו והיו מהלכים עמו ברואין זה את זה. ויפגעו בו מלאכי אלהים מלאכיו ית' מצבא המרום. ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה כלומר אין אלו המלאכים הנבראים מהתורה ומצות שלנו. ויקרא שם המקום ההוא מחנים תרתי מחנה מלאכיו שנבראו מתורתו ומצותיו. ומחנה אלהים מלאכי עליון. ואחר זמן אמרו לי שכיונתי לדעת גדול הרב המבי"ט ז"ל. ולפי זה אפשר שנטל מאותם המלאכים הנבראים מתורתו ומצותיו לשלוח לעשו. והנוטריקון האמור נאמר באופן זה מחנים ר"ת מאותן חיילות נטל יעקב מלאכיו. ובהכי ניחא מ"ש רז"ל והביאו רש"י ע"פ מי לך כל המחנה שפגע כתות מלאכים ואמרו של עשו הכו הכו בן יצחק וכו' אחיו של יעקב א"כ משלנו אתם. ולפי האמור אפשר דהן ממלאכים שנבראו מתורה ומצות של יעקב אבינו עליו

השלום והאמת אמרו משלנו אתם כי הם מיעקב ודאי. ואפשר שזה טעם מה ששלח לומר יעקב אבינו ע"ה עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי רצה להודיעו כי כעת יאמר דכל מצוה קנה סניגור אחד וא"כ יש לו מלאכים הרבה לשומרו. וכלפי זה הביא גונדא דחימא ת' איש עמו מקור הסט"א כידוע. ויש לרמוז ארצה שעיר ר"ת אש שדה אדום למפרע ר"ת אש כי בית יעקב אש ובית יוסף להבה ודלקו בהם ואכלום:

פסוק ה

עם לבן גרתי ואחר עד עתה ויהי לי שור וחמור וגו'. פירש"י עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי. ויהי לי שור זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ כלומר שלא נתקיימו הברכות. ויען כי יצחק אמר והיה כאשר תריד ופרקת עולו וגו'. ועתה בראות עשו כי אמר לו עבדך יעקב וגם ויהי לי שור שלא נתקיימו הברכות יסבור עשו כי ח"ו יעקב עבר על התורה ומשום הכי לא נתקיימו הברכות וגם הוא ידע בנפשיה ומשום הכי אמר לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב. לז"א יעקב אע"ה תרי"ג מצות שמרתי ולא עברתי עליהם ועכ"ז לא נתקיימו הברכות וכמדומה שכן ראיתי באיזה מפרש. ואפשר לומר עוד שהוצרך לומר ותרי"ג מצות שמרתי להוציא מלבו שסבר כי יעקב ביטל מצות כבוד אב ואם ומצות ישיבת ארץ ישראל וביטל איסור שתי אחיות וזה מפורסם ועוד לבו הלך חשכים דבהיותו עם לבן ביטל כמה מצות ובכח דמיונות אלו הוא בא להלחם עמו כי ה' סר מעליו ח"ו. לז"א עם לבן גרתי לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר ומזה מורה כי אני ולבן שונאים זה את זה ולא למדתי ממעשיו הרעים. גם מה שאתה חושב שבטלתי כבוד או"א וישיבת ארץ ישראל ועברתי איסור לקיחת שתי אחיות דע כי תרי"ג מצות שמרתי דתנינא להלכותיהן. ועל איסור שתי אחיות ויהי לי שור זה יוסף ברא קדישא וזה אות לטובה שהזיווג כהוגן כמשז"ל:

פסוק ח

ויירא יעקב מאד ויצר לו. אפשר במ"ש פ"ק דמגילה האי מאן דמבעית אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי ויעקב נצטער מאד בזה וצר לו. ובעבור זה נתירא יעקב מאד ונ"ט וייצר לו ומתוך מה שראה דצר לו לכן נתירא דאע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי:

פסוק ט

והיה המחנה הנשאר לפליטה. שמעתי דאמרו רז"ל דבין שתי המחנות היה יום א' ורבקה אמרה למה אשכל גם שניכם יום אחד שנתנבאה שימותו שניהם ביום אחד וא"כ אם יכה עשו המחנה האחת המיוחד שבו יעקב אבינו עליו השלום והכהו מוכרח שימותו גם עשו ביום ההוא כנבואת רבקה ומאחר שכן והיה מחנה הנשאר שהוא רחוק ביום אחד לפליטה שכבר מת עשו:

פסוק יב

הצילני נא מיד אחי. דורשי רשומות אמרו הצילני נא מיד ר"ת המן שהתפלל על צרת המן. וכתבנו בעניתנו בקונטריס כסא דוד שיצדק מאד לפי מ"ש גורי האר"י זצ"ל דמרדכי היה בו ניצוץ יעקב אבינו עליו השלום והוא בעצם הצילני נא מיד שיצילהו לו בעצמו מהמן. ואפשר לומר דס"ת הצילני נא מיד הוא י"ה בגימטריא רמז זכות ט"ו שנים שלמדו יחד הוא עם אברהם ויצחק ע"ה ובזה נתקיים העולם כמ"ש באורך במ"א וגם עתה רמז שזכות זה הצל יצילהו מיד עשו הרשע ולהזכיר רשעתו שהוא היה ג"כ בו בפרק ופושע מבטן קורא לו:

פסוק יד

וילן שם בלילה. ס"ת גי' לוטן אפשר לרמוז במ"ש מהרח"ו ז"ל משם רבינו קלונימוס ז"ל דיעקב אע"ה נקבר בא"י משום דדחה לוטן וזה רמז וילן שם בלילה שזכה ללון בקבר בא"י בשביל שדחה לוטן הרמוז בס"ת ור"ת וישב ששב לא"י ונקבר שם ועיין בכסא דוד דרוש ב':

פסוק טו

עזים מאתים ותישים עשרים וגו'. רז"ל אמרו מכאן לעונה האמורה בתורה ע"ש ובפירש"י. ולכאורה יקשה מה טעם דקדק יעקב אע"ה לשלוח לו כל הסדר הזה שיהיה בהם נקבות לצרכן. ושמעתי בשם מהר"ש פרימו ז"ל דאמרי במדרש דאומות העולם מחזירין כל אותן דורונות למשיח שנאמר מנחה ישיבו. וקשה דמאי רבותא שיתנו למשיח כמו דורון זה. אמנם הכוונה שיתנו ולדן וולד וולדן מאותו זמן עד כי יבא שילה. ולכן נתחכם יעקב לשלוח לו כל מין הצריך לו כי בזה יולידו כדרכן וצריכים הן להשיב הכל הן וגם ולדותיהן על דרך מה שעשה רבי חנינא בן דוסא באחד שהניח תרנגולין וכו' ושוב ראיתי בפרשת דרכים דרוש כ"ו שהביא דרך זה באריכות ע"ש. וזה רמז וישלח יעקב מלאכים לפניו אל ר"ת ו"י מל"א שעל מחנה זו ילולי יליל עשו כי נפרעין ממנו כל הדורנות ופירותיהן עד עולם:

פסוק טז

גמלים מניקות ובניהם. פירש"י בנאיהם. פירש הרב מהר"ר משה חיים בן הרב מהרח"ש ז"ל דקי"ל דהמוכר לחבירו בהמה וא"ל בהמה מניקה אני מוכר לך כוונתו שיהנה מהחלב אבל אם היא טמאה מכר הולד ולז"א בהמה מינקת אני מוכר לך דאי לא מה איכפת אם היא מינקת. וא"כ באומרו גמלים מניקות ידענו כי ולדותיהן עמהן ואם כן אמאי הוצרך לומר ובניהם אלא ודאי פירושו בנאיהם ודפח"ח. ויש להוסיף קצת במ"ש רבינו האר"י זצ"ל דעשו אין לו יחס כלל בגמלים והם אסורים אצלו כי הן מעלה גרה

אותיות הגר אם ישמעאל וא"כ מוכרח דגמלים מניקות ר"ל הם ובניהם למשא דוקא ואייתר ובניהם לכך פירשו שהם בעליהן ופירוש בנאיהם ודוק:

פרק לג

פסוק ט

יש לי רב. הנה אלה רשעים יש להם ג' מדות רעות אסורות אחת אשר דימו כי בכחם ועוצם ידיהם עשו חיל. וזאת שנית מתגאים בעושרם. עוד בה שלישיה כי עדיין מתאוים עוד עושר גדול ועינם לא תשבע וכל ג' מדות רעות קרי בחיל עשו ההוא אמר יש לי רב כאלו בכחו עשאו ועוד מתגאה בעושרו יש לי רב אמנם לא רמז במלאת ספקו. וכלפי זה יעקב אע"ה אמר חנני אלהים תלה הכל ברחמיו יתברך אשר חנן אלהים ולא נתגאה בעושר אך אמר וכי יש לי כל הצורך ויפצר בו שתמיד אתאוה תאוה ויקח והוי"ו הנה נדרש יקח ויקח על דרך שדרשו רז"ל ויתן לך יתן ויחזיר ויתן:

פסוק י

כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני. פירש הרב מהר"ר יונתן דכוונת יעקב אבינו ע"ה להשוות ראיתו לראיית פני אלהים דאסור להסתכל בקשת ולבנה ובעת נשיאות כפים לכהנים וזה מחמת הקדושה וכן אסור להסתכל בפני אדם רשע מצד סט"א ובזה השוה אותם עכ"ד. ואפשר לישב הדרך הזה על מתכונתו דיקשה דמעיקרא למה אמר יעקב אע"ה לשון זה וצריך לעשות בו פירוש אחר מהפשט. ותו כיצד ראה פניו. אמנם ידוע דיש הפרש בין ראיה להסתכלות ומאי דאסור היינו להסתכל שהוא יותר מראיה אבל ראיה בעלמא לא אסור. אמנם ודאי יעקב אבינו ע"ה לא נסתכל בפניו אלא ראיה בעלמא דאסור להסתכל בפני אדם רשע ולכן חש שעשו נקיט בלביה ויחשוב כי זה בזיון לכן התנצל ואמר כי על כן ראיתי פניך ראיה קלה כראות פני אלהים בקשת ולבנה וכיוצא דאין להסתכל אלא לראות ואני מחשיבך הרבה לעשות יקר וכבוד. ולפי האמת הוא כיוון השואה לענין הסתכלות הא כדאיתיה שלא יסתכל באיסור. והא כדאיתיה שלא יהנה מהקדושה ודוק:

פסוק יז

ויבן לו בית וגו'. יש לדקדק תיבת לו יתר. ועוד שאינו צודק כל כך שהבית לו ולנשיו ובניו ובעצם אינו לו לבד הגם כי הוא העיקר והכל כל יעקב ותו על כן קרא שם המקום סוכות הי"ל קרא שם המקום בית יעקב שהוא העיקר. ועוד דסוכות זה מלא אך ולמקנהו עשה סכת חסר. ואפשר לומר דידוע דכל קניני העה"ז הבל המה וחסידים הראשונים כל עצמם ודעתם ומגמתם שבתם וקימתם לעוה"ב ושם היו בונים בית ע"י תורתם ומצותם ודבקותם. וענייני העה"ז היו להם עראי כאהל רועים. והיותר מופלגים

בדבקותו ית' ובתורתו ובמצותיו עוד יוסיפו למעט מאד בעניני הגוף עראי דעראי. והנה כי כן יעקב בחיר שבאבות כל חשקו בבית העוה"ב הקיים. וז"ש ויבן לו דייקא לעצמו כי העושר המדומה לא יתיחס לו כי לא במותו יקחנו ולכן ויבן לו בית עיקרי וקיים. ולמקנהו כלומר כל קנינו עשה סכת חסר עראי דעראי. על כן קרא שם המקום סוכות להודיע כי כל עניני העה"ז עראי. ומי שהוא בחוץ תכף לא יוכל לעשותם עראי דעראי כמותו על כן קרא שם המקום סוכות מלא למען ידעו כי העולם הזה עראי. ואחר שכבר זכה לבחינה זו ולהודיע לרבים כתיב ויבא יעקב שלם כי קנה שלימות השלימות. וקצת מזה פירשו הראשונים ז"ל:

פרק לד

פסוק א

ותצא דינה בת לאה אשר. ס"ת ג'מטריא ס"מ לילי' כי הם שגרמו לכל זה. ורבינו האר"י ז"ל כתב שהיתה גלגול אשת תרח שבא עליה בנדתה ובמעשה שכם נתקנה כי שאב הזוהמא ותהי המצר"ה על שכמ"ו בסוד ותהי נדתה עליו. ולכן דינה אותיות נידה כ"כ בשער הפסוקים למהרח"ו ז"ל באיוב וכן הוא בליקוטי תורה הנדפס שם. אך בסדר היום בל"ת הוא בסגנון אחר ע"ש ולכי תדוק הכל הולך אל מקום אחד. ואפשר לפי דבריו שז"ש אשר ילדה ליעקב כי כמו דכתיב יעקב אשר פדה את אברהם כן דינה בתו תקנה אם אברהם אמתלאי. ואפשר שז"ש במרמה וידברו אשר טמא דינה אחותם כי לפי האמת ע"י שכם נטהרה דינה והיא טמאה אותו אך להגדיל המדורה אמרו אשר הוא למראה עינים אשר טמא. ואפשר שברוה"ק ידעו כי תקון ניצוץ קדוש שבשכם הוא על ידי המילה ולהורגו אח"כ כאשר גלה סודו רבינו האר"י ז"ל שם. ומש"ה בחכמה הפליאו לעשות כל הענין הזה ומה שנצטער יעקב אע"ה הוא על שהרגו כלם ושבו ולקחו הכל ודוק:

פסוק טו

אך בזאת נאות וגו'. התנו עמהם שלא יעבדו ע"ז והם לא עשו כן אלא עבדו בסתר וכשידעו בני יעקב כן עבדו והרגום וזהו בהיותם כואבים שנתחרטו על מה שעשו. וז"ש להם יעקב הסירו את אלהי הנכר ויטמין אותם ולא שרפום שאם ירדפו אחריהם ויאמרו למה הרגתם אותם והלא קבלו שלא יעבדו ע"ז יראו להם שלא ביטלום. וכל זה חשבו בחכמתם. רבינו מהר"א מגרמיזא זצ"ל בכ"י:

פסוק כ

ויצב יעקב מצבה על קבורתה. בירוש' פ"ב דשקלים וברבה פ' פ"ב תני רשב"א אין עושין נפשות לצדיקים. וכן פסק הרמב"ם פ"ד דין ד'. ומה שעשה יעקב אע"ה מצבה

על רחל כבר נתנו טעם בב"ר וע"ש ביפ"ת ובספר נזר הקדש ובתשובות הריב"ש סי' תכ"א. והמנהג לעשות מצבה לרבנים גדולים כאשר מפורסם מצבות מרן והאר"י והרמ"ק ומור"ם בעל המפה ודומיהם זכר כלם לחיי עד. וכן בקברות התנאים ואמורים ונביאים יש ציונים וכוכים כמפורסם. ומה גם דלדברי האר"י ז"ל יש צורך בציון. ועמ"ש אני הדל בקונטרס חיים שאל ח"א סימן ע"א אות ו' ובקונט' ברית עולם (דף ק"ל) ואין להאריך כאן:

פרק לו

פסוק כז

אלה בני אצ"ר. שהיו מסתכלין בג' פנים שאסורים לראות פני אש"ה פני צל"ם פני רש"ע. ובני אצר נקראו על שם המעשה רבינו אפרים ז"ל בפי' כ"י. ושם יש טעם לכל השמות הללו עיין שם באורך:

פרק לז

פסוק א

וישב יעקב. בפרקי ר' אליעזר דורש זה הפסוק על יעקב לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז. לא שלותי מלבן. ולא שקטתי מעשו. ולא נחתי מדינה. ויבא רוגז מיוסף. דע כי אלה ד' מאורעות רמוזים במילת וישב. קח אות שנית מאותם ד' מאורעות תמצא וישב כזה ו' של יו"סף י' של די"נה ש' של עש"ו ב' של לב"ן. נימוקי ר"א ז"ל כ"י:

פסוק ב

נשי אביו. עד עכשיו קרא אותן שפחות ועתה כתיב נשי אביו. נ"ל כי בעוד שהיתה רחל קיימת לא היה מחשיבן מאהבת רחל. כיון שנפטרה רחל היה מחבבן וקורא להם נשים ר"א ז"ל. ועמ"ש פענח רזא:

פסוק ג

וישראל אהב את יוסף מכל בניו וגו'. אפשר לפי פשוטו כי יגדל התימה על יעקב אע"ה איך יצאת כזאת מלפניו לאהוב את יוסף מכלן גם בפרהסיא ולהטיל קנאה. לז"א וישראל אהב את יוסף מכל בניו בטענה כי בן זקונים הוא לו וסבר דבהיותו בן זקונים לא יקפידו אחיו על זה כי כך המדה לחבב את הקטן ומה גם בהיותו בן זקונים. אמנם השבטים ידעו כי יעקב אע"ה לית דין בר נש כאורח כל ארעא ובודאי דלא משום היותו בן זקונים גדלה אהבתו רק שהוא סבר כי הוא חכם וצדיק יותר מהם ולזה וישנאוהו וז"ש ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם דייקא כי קדוש הוא ואינו נאחז בסבך מנהגי עולם לכך וישנאו אותו. ודרך רמז אפשר כי ענין יוסף גרם כל הגליות כמשז"ל וזה רמז ר"ת את יוסף מכל בניו אימ"ב והוא ר"ת אדום יון מדי מצרים בבל כי כל הגליות נולדו מאהבה

זו. והנה נדר"ש במ"ש הרמב"ן בחידושי פרק זה בורר דרב מופלא ובית דינו שנחלקו הלכה כהרב כמ"ש פ"ק דיבמות דב"ש היו מחדדי ואע"ג דב"ה רובא עבדו כסברתם דמחדדי וכי אזלינן בתר רובא היינו בדשוים זה דעת הגאון והוא ז"ל חלק דלא נאמר זה ביחיד וב"ש לא הוו יחיד אלא דב"ה רבים מהם ובכה"ג אהני מחדדי לא לגבי יחיד. ולפי המפרשים יוסף ואחיו הוו פליגי בכמה דינים ויעקב אע"ה היה מחבב דעת יוסף מכולם והיינו דמחדדן שמעתתיה ולכן חרה להם דסוף סוף יחיד לגבייהו כמ"ש הרמב"ן וז"ש וירא אחיו כי אותו יחיד אהב אביהם מכל אחיו שהיו רבים וישנאו אותו. אך לא כיונו יפה דודאי יעקב אע"ה גם הוא סבר כסברת יוסף והו"ל תרי ובכה"ג ליכא רובא כי מחדדי. ודרך אמת אפשר כי ישראל הוא בת"ת ויוסף הוא ביסוד דכורא משא"כ השבטים שהם בחינות הנוקבא. וז"ש וישראל אהב את יוסף כי בן זקונים הוא לו דייקא דגוף וברית חשבינן חד. וזה אפשר לרמוז בפסוק והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה כי ישראל נמשלו לתבואה כמש"ה ראשית תבואתו בתוך השדה רמז למלכות. ותיבת השדה גימטריא שדי והנה קמה אלומתי שהיא יסוד דכורא וגם נצבה בסוד ואת בריתי אקים וזה בסוד השפעת חכמה. וזה רמז המסרה וגם נצבה בי"ת נתיבו"ת נצבה דוק והאריך וא"ש ההי"ב:

פסוק יד

והשבני דבר. והשבני חסר יו"ד רמז והשבני אותיות י"ב שנה שהיה בבית הסהר מהר"א מגרמיזא בכ"י. ונראה דכוונתו דרוח הקדש נצנצה בו ביעקב אע"ה ואמר לשון זה כי יש בו רמז שע"י הדבר שדיבר על אחיו יענש י"ב שנה בבית הסהר וזהו השבני י"ב שנה דבר על הדבר אשר דברת על אחיך ודוק. ורבני אשכז פירשו דיוסף א"ל אחיו מזלזלין בבני השפחות וחשודין על אבר מן החי ותולין עיניהם בבנות הארץ ויעקב אע"ה תמיד היה מצטער על זה. וז"ש לך נא ראה את שלום אחיך אם יש שלום ביניהם ואינם מזלזלין זה את זה. ואת שלום הצאן אם חתכו אבר מן הצאן חי. והשיבני דבר ר"ל על ערות דבר:

פסוק כד

והבור רק אין בו מים. ארז"ל נחשים ועקרבים יש בו. ופירש רבינו האר"י ז"ל דמדכתיב רק מוכח רק לגמרי וממ"ש אין בו מים מוכח דדבר אחר יש בו ולכן צ"ל נחשים ועקרבים יש בו וא"ש רק דלפעמים הם בחורים וסדקים של בור והבור רק מכל וכל ולפעמים יוצאים והבור מלא ואין בו מים ונתקיים רק אין בו מים ודוק:

פסוק כו

מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו וגו'. שמעתי כי נגזר על המת שישתכח מן הלב וזה המצאת יהודה שאם יהרגוהו באיזה זמן ישתכח מהלב ותשרה שכינה על יעקב אע"ה

וידע מי הרגו ויענישם. אך אם לא יהרגוהו יתעצב ולא ישרה עליו רוח הקדש ולא יודע הדבר וז"ש מה בצע כי נהרוג את אחינו אטו בהריגה וכסינו את דמו בתמיה זה לא אפשר דישתכח וברוח הקדש יודע לאבינו ולכן לכו ונמכרנו וגו':

פסוק לה

ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו. יתכן כי כבר נחמוהו אחד לאחד ולא קבל תנחומין ועתה לבשו לבוש קנאה איך לא התנחם לאהבת כלם כי ידעו שאלו מתו כלם היה מתנחם מהם בו. והראיה בחציית הילדים ששם באחרונה רחל ויוסף. ועתה כשהוא מת אינו מתנחם עמהם ויוצאי חלציהם קרוב לע' ונאספו כלם שנסתפקו שמא יעקב ידע בסורחנם וע"ז מראה פנים נזעמים. ובא המענה וימאן להתנחם ונתן סיבה כי ארד אל בני וגו' פי' שהיה בוכה גם על עצמו. כי הוא לא בחטאו מת שלא היה בר עונשין אבל חטאו המיתוהו ולא יכופר עד כי ירד אחריו לקבר וזהו ויבך אותו שבכה על עצמו. או אמר ויבך אותו אביו שבניו לא הראו עצמן עצבים. או כי מ"ש כי ארד וגו' שהיה בן חכם ולו מסרתי כל מה שקבלתי משם ועבר. ועמו היה כל עיוני שהיה קיום נפשי. ועתה אשב בדד ואדום ופסקה הנבואה ממני ונתבלבלתי ונעתקתי מעיונו בחסרונו כמ"ש ומתלמידי יותר מכלם והיגון מנע הטוב ממני ואירא שמא אענש וזהו ויבך אותו אביו שנתעורר מבכי אל בכי. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק בפרישתו כ"י. והמפרשים פירשו דהיו מנחמין אותו דודאי יוסף חי דאם הוא מת היה מקבל תנחומין דנגזר על המת שישתכח מן הלב. והשתא דאינו מתנחם אף שעבר כמה זמן מוכרח דהוא חי וז"ש ויקומו וגו' לנחמו מטעם וימאן להתנחם דכיון שאינו מתנחם מוכרח דהוא חי. ויאמר כי ארד וגו' כלומר אם היה הענין פשוט כן דברתם. אבל מה שאיני מקבל תנחומין אינו על המיתה בעצמה רק על הנמשך כי ארד אל בני אבל שאולה ומשום הכי הוא שאינו מתנחם:

פרק לח

פסוק כה

הכר נא למי החותמת והפתילים והמטה. פירש רבינו שמשון (הובא בש"ך) דכנסת ישראל אומרת להקדוש ב"ה הכר נא למי החותמת מצות החתומות בישראל כמו מילה ותפילין ופאות. ופתילים ציצית. והמטה תורה שנדרשת במ"ט פנים. ויאמר ה' צדקה ממני וינחם ה' על הרעה. ורבינו אליעזר מגרמיזא כתב הכר נא למי החותמת ס"ת תירא רמזה לו את ה' אלהיך תירא ולא תשרוף אותי כי לא עשיתי אלא בשביל שאהיה חתומה ליראת ה' והפתילים מלא יוד כי עשרה צדיקים יצאו מפרץ עד דוד שקצץ הפתילים לשאול:

פסוק כז

ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה. דע כי פרץ אותיות צרף כי צרף וברר הפרץ שעשה בגלגול הקודם וזרח אותיות חזר כי עתה בחזרתו בגלגול הזריחו והאירו מאורי נשמתו שהיו פגומים. ופרץ וזרח הם ער ואונן שנתגלגלו שם בסוד יבום דיהודה לתמר כי הוא הגואל בסוד יהודה אתה יודוך אחיך כנז' בסבא דמשפטים ונתקנו אז ונתלבנו ונתבררו שניהם בפרץ וזרח. רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים (ועיין בפני דוד):

פרק לט

פסוק ב

ויהי ה' את יוסף. לפי דבקותו בו ויראתו ויהי איש מצליח במושכלות ויהי בבית אדוניו ויהי מצליח גם בקנינים והצלחות המדומות בבית אדוניו המצרי. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל:

פסוק ה

ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף. פי' גם אשר לא נעשה על ידו רק שהוא מצוה לאחרים לעשות שרתה ברכה. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק כ"י. ואפשר לרמוז בגלל גימטריא אדני כי השכינה היתה עמו וממנה באה הברכה לעולם:

פסוק ח

וימאן ויאמר אל אשת אדוניו הן אדוני לא ידע אתי מה בבית וגו' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וגו'. פירשו הראשונים במ"ש רובן בגזל ומיעוטן בעריות וכלן באבק לשון הרע וא"כ הדעת נותנת דמאן דפריש מרובא שרובן בגזל והוא נאמן לא יפרוץ גדר ערוה דהרוב נשמרים מעריות וז"ש וימאן בשלשלת גדולה בקל זיע שגיא. ויאמר הן אדוני לא ידע לפי שאני נאמן ונזהר מגזל שרבים חוטאים [בה]. וא"כ איך אעשה הרעה הגדולה עריות שהיא גדולה שרובן פורשים מהם וזה ק"ו שאין עליו תשובה. ועד"ז שמעתי במ"ש פ"ב דחגיגה איזהו מעוות [לא יוכל לתקון] אם תאמר דגונב וגוזל יכול הוא להחזיר אלא זה הבא על הערוה והוליד ממזר וז"ש וימאן ויאמר הן אדוני לא ידע וגו' אע"ג שיכול להחזיר אני נזהר מגזל ואיך אעשה הרעה הגדולה לבא על הערוה אשר לגודל יצרך מוליד ממזר. ועפ"ז כפי שתי ההקדמות יש לפרש פסוק איכה היתה לזונה קריה נאמנה כמ"ש בראש דוד פרשת נח בס"ד:

פרק מא

פסוק א

מקץ שנתים ימים ופרעה חולם. ר"ת משיחו. והוא משה גימטריא פרעה ועוד י' רמז לעשרה מכות שיכהו. ועוד רמז מקץ שנתים קרי ביה ק"ץ ארבע מאות שנים שיחסרו ק"ץ מגזרת ארבע מאות שנים. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל:

פסוק ה

עולות בקנה אחד. במסרה ג' בקנה אחד ב' כאן ואחד בקנה אחד כפתור ופרח. אפשר במ"ש רבינו האר"י זצ"ל כי כל עניני המנורה רמז לתורה וזה רמז המסרה אם אין קמח אין תורה וע"י התורה נקרא זקן שקנה חכמה בקנה גימטריא זקן. גם כתב הרב זרע ברך ח"ג כי הכל תלוי במזל האשה וזה רמז הפ' זה ישפיל וזה ירים כי כוס שהוא כינוי לאשה כמשז"ל לא ישתה בכוס זה זהו תורף דבריו. וזה רמז בענין השבלים בקנה אותיות נקבה שהרעב והשבע תלוי באשתו ודוק:

פסוק ט

את חטאי אני מזכיר היום. אין פי' שיזכיר חטא בעלילתו שהרי לא פשע ולזה יצא נקי אבל החטא הוא שלא גמל חסד ליוסף שהטיב עמו בשיחתו וטוב פתרונו ושכח לדבר בעדו. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל:

פסוק טו

ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אותו. יש להרגיש דהול"ל ואני שמעתי עליך תפתור חלום ומאי לאמר תשמע חלום. ואפשר דשר המשקים סיפר לו כל הענין שיוסף א"ל ספרו נא לי. וז"ש ואני שמעתי עליך לאמר שאתה מבקש שיאמרו לך חלום כדי שתפתרנו כמו שהיה בעבדי היינו דקאמר לאמר תשמע חלום שאתה אומר שרצונך לשמוע חלום לפתור וזה מורה שאתה בקי מאד שאתה מחזר אחר החלום ולא כסתם פותרים שהולכים לו ומספרים לו החלום ואח"כ פותר ולפי פשוטו א"ל תשמע חלום תבין בעומק החלום לפתור ולא כחרטומים לא ידעו ולא יבינו:

פסוק כז

יהיו שבע שני רעב. התחיל ברעב לומר דעיקר החלום ותכליתו הוא על הרעב כי לשבע אין צורך לחלום. אמנם החלום הוצרך להגיד מהרעב שיתעוררו לתקן ולהכי התחיל ברעב הגם שהוא מאוחר כי זה כל פרי החלום לתקן:

פסוק לב

ועל השנות החלום אל פרעה פעמים. שמעתי במ"ש ריש פ' איזהו נשך אי אתה מוצא לא נשך בלא תרבית ולא תרבית בלא נשך ולמה חלקן הכתוב כדי לעבור עליו בשני לאוין וכתבו התוס' וא"ת ולמה שינה בלשון לכתוב כספך לא תתן בנשך ובנשך לא תתן אכלך

וי"ל כיון שהוצרך ב' לאוין אורחא דקרא לכתוב לשון משונה שהוא נאה יותר עכ"ל. והשתא יוסף אמר שהכל חלום אחד פרות ושבלים. ויקשה שיחלום פרות פעמים או שבלים פעמים. ואעיקרא תיסגי בחד. ולזה לישב שניהם אמר ועל השנות החלום כלומר על שינוי החלום בין פרות לשבלים. לז"א פעמים כלומר מאחר דרואה שני חלומות צריך לשון משונה שהוא נאה יותר. וטעם שהוצרך פעמים הוא כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר וגו':

פסוק לג

ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וגו'. ראשונים שאלו כי יוסף עבר חק המלכות להיות נדרש ללא שאלו כי הנה נדרש לפתור החלום. וכאשר ישלים הפתרון ילך. ומה לו לשית עצות ועתה ירא פרעה וגו' הליועץ למלך נתנוהו. ושמעתי משם הרב מהר"ש פרימו דכתיב ויקץ פרעה ויישן ויחלום שנית והכונה דבתוך חלומו חלם שנתעורר מחלום וישן וחלם שנית וכל זה היה בתוך החלום ולזה כתיב אח"כ ויקץ פרעה והנה חלום דתיבת והנה חלום יתר וכבר רז"ל פירשו ולדרכנו הכונה ויקץ פרעה עתה באמת והנה חלום מה שהקיץ בתחילה הכל היה חלום. ויוסף בפתרונו לא פתר ענין זה שחלם שהקיץ ונתעורר והכל היה חלום לכן עתה בא לפתור פרט זה ואמר ועתה ירא פרעה כלומר מה שחלמת שנתעוררת הפתרון להקיץ נרדמים שתתעורר ותקיץ משנתיך לראות איש נבון וחכם וגו'. ורבינו מהר"א מגרמיזא רמז פרעה איש נבון וחכם ס"ת מנשה שעתיד לצאת ממנו נבון וחכם:

פסוק לט

אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך. אפשר לומר ונקדים מה שפירש הרב עיר וקדיש מהר"ם זכותו ז"ל דיוסף אמר ירא פרעה איש נבון וחכם וכן פרעה. וכתיב רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה ולהבין השינוי אמר הרב ז"ל דחכמות חיצוניות תחילתן להתבונן בטבעיות ולתת טעמים לכל דבר ע"י חקירות והערות ואח"כ מזה כותבים ספרים ונקרא חכמת הטבע וכן בשאר חכמות ולזה יצדק לומר נבון וחכם שבתחילה הבינה להתבונן לחקור ולהתישב בענינים ואח"כ מזה נעשית חכמה ונקרא חכם וכן אמר יוסף לפי ענין החכמות חיצוניות נבון וחכם. אבל לגבי דידן הוא להפך דבתחילה ניתנה תורה שהוא חכמה ואחר כך בחכמה נתבונן להבינה על בוריה וז"ש ואמרו הגוים רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה כלומר ראו עתה נשתנו סדרי חכמה בישראל דזאת לפנים הדת נתנה לומר נבון וחכם אבל ישראל הם חכם ונבון עכ"ד ופרעה ראה בדעתו כי אין יוסף כחכמים דעלמא שהם נבונים וחכמים כי זה יש לו ג"כ רוח אלהים ולכן אין צריך עיון במה ששואלים ממנו רק הכל שגור בפיו כי לא בדעת ידבר

לבד רק רוח אלהים בקרבו. וז"ש לעבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו שזה חידוש ביוסף. והיינו דקאמר אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת דרגילות כל לא נאמר אלא על שלשה כמ"ש מהראנ"ח ויוסף נבון וחכם ורוח בו וז"ש את כל זאת שלשה מעלות אין נבון וחכם כמוך דאפילו הוא נבון חכם כל רוח אין בקרבו. ואפשר לרמוז בכתוב אשר רוח אלהים בו ס"ת חמור דאם ישים עצמו כחמור למשא ויחשיב עצמו כחמור ויהיה נבזה בעיניו תשרה בו רוח אלהים כמ"ש הרב ראשית חכמה ז"ל:

וילבש אותו בגדי שש וישם רביד הזהב על צוארו. מז"ה חס"ל פירש דהלובש בגדי שש ולא יהיה מין אחר בלבושו ניצול מכל כשוף וזה היה חכמת מצרים שהגדולים לבשו בגדי שש וכך עשה פרעה ליוסף אך ברשעתו רצה לבטל הסגולה ושם רביד זהב על צוארו שיהיה מין אחר זה ת"ד ז"ל. ואפשר כי התורה רמזה טכסיס המלך שצריך שיהיה איש חסד כי שש לבן ויעט כמעיל החסד. אך מלך במשפט יעמיד ארץ וצריך לאחוז בגבורה וע"ז רמז רביד הזהב רביד גי' גבורה הזהב דין שיראה גבורה ודין אף כי הוא לבוש שש לבן רחמים אבל לישר הדורים צריך להטיל אימה ויחשוב כי קולר הכל תלוי על צוארו וזה רמז רביד הזהב וגו':

פסוק מח

את אסנת. גימטריא והיא בת דינה היתה. רבינו אפרים בפירושו כ"י:

פסוק נה

ויצעק העם אל פרעה ללחם. יתכן שלא יכלו לסבול שנכרי ימשול עליהם ולקחו טענה על דבר הלחם שאין ראוי שיהיו נזונים על מי שאסור במגע לחמיהם ופרעה הבין דברי צעקתם וקיים ממשלתו ואמר לכו אל יוסף והיה לו לומר לכו אל צפנת פענח אבל אמר להם יוסף ר"ל אע"פ שהוא מעם אחר אשר יאמר לכם תעשו. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל:

פרק מב

פסוק א

ויראו יעקב כי יש שבר במצרים. רז"ל דרשו שבר וגם סבר ע"ש ואפשר כי ראה שבר הגלות במצרים. וראה המכות דצ"ך עד"ש באח"ב גימטריא שבר עם הכולל. וראה שכל המכות בהיות שר של מצרים קיים שלא כמנהג דבתחילה נאבד השר של אומה. ושר מצרים נאבד בים וראה סבר של הגאולה בעוד השר קיים ורז"ל דרשו והנה מצרים נוסע אחריהם על שר מצרים וכן אפשר לפרש שבר המכות במצרים רומז לשר שהוא קיים. וגם סבר הגאולה במצרים לפני ש"ר. וכל זה בזכותו וזכות אבותיו כי מנין חיי אברהם יצחק ויעקב תק"ב שנים גימטריא שבר והגאולה בעבורם של האבות אשר עבדו ה' תק"ב

שנים ולזה היה הגאולה מסטרא דיובלא אש"ר גימטריא שבר עם הכולל. אף הוא ראה גלות אדו"ם ישמעא"ל גימטריא שבר. והגאולה על צד אימא שאשר רמז אליה והוא בגימטריא שבר עם הכולל:

פסוק ה

הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש בו. המפרשים פירשו. והוא נחש ינחש כלומר דוקא הוא בסגולה שיש לו נחש ינחש. אבל אחר אינו יודע לנחש וא"כ הרעותם אשר עשיתם כי אתם סברתם שהוא סגולת הגביע לבד ואינו כן כי הגביע אין בו מועיל. ואפשר דמרתח קרתח והוא נחש ינחש כלומר הוא שהוא גוי אינו מוזהר על הנחוש אבל אתם אינכם רשאין לנחש והרעותם אשר עשיתם. ועפ"ז א"ש הק"ו אשר עשו הן כסף וגו' ואיך נגנוב מבית אדוניך וגו' והק"ו אית ליה פרכא דזה אינו כסף וזהב רק חמדת סגולת מלכים לנחוש ולידע עתידות. אמנם ע"פ האמור ניחא דישראל אסורים בנחוש וא"כ (כשאין) [כאין] בו סגולה דמי והוא כסף בעלמא או זהב שאם תאמר דאנחנו אסורים לנחוש אבל נמכרנו לגוי בדמים יקרים א"כ הוא זהב והק"ו א"ש:

פרק מד

פסוק יח

ויגש אליו יהודה. עלו לשלום אל אביכם ויגש אליו יהודה. היינו דאמרינן ביומא עצמות יהודה היו מגולגלין בארון כל ארבעים שנה עד שבקש עליו משרע"ה ואל עמו תביאנו לישיבה של מעלה וזהו עלו לשלום אל אביכם שבשמים וגם יהודה יגש אליכם לכך סמכו הכתוב. רבינו מהר"א מגרמיזא בפי' כ"י. וכזה ראיתי לרבינו האר"י ז"ל בענין עשרה הרוגי מלוכה דלא אפשר דהיו השבטים דכתיב בהו ואתם עלו לשלום אל אביכם וגו' ע"ש. ולפי האמור אפשר לרמוז דס"ת אביכם ויגש אליו הוא משה עם הכולל דמרע"ה התפלל על יהודה וז"ש עלו לשלום אל אביכם שבשמים וגם יהודה נגש והוא נה"נ ע"י משה רבינו ע"ה. ועוד יש לרמוז כי ר"ת ויגש אליו יהודה גימטריא טוב כי יהודה מלכות וחפץ דבק טו"ב יסוד:

כי כמוך כפרעה. פי' שגדול כחך כפרעה ר"ל דהשופט אשר יזדמן לפניו דין לא למראה עיניו ישפוט כי אם ע"פ עדים ויעשה משפט כתוב אבל המלך יעשה כרצונו לענש נכסין ולאסורים או לפטור כפי אשר תשיג חכמתו להבחין האמת ואם הדין מרומה או אם שקר יענו בו יעשה כרצונו ולך האדון חסד מהמלך להיות ידך כידו לא תגור מפני איש על דבר המשפט וז"ש בי אדוני יכנסו דברי באזנך ובהם תבין כי זה עלילה ואל תשפוט דרך חרון אף רק על צד האמת וז"ש רז"ל מה פרעה גוזר ואינו מקיים אף אתה כן כלומר

פרעה עבר על חק וגזרה שאין עבד מלך ודן בדעתו שזה החק נעשה כי העבדים רעי התכונה לא חכמו ולא השכילו ובהיות שראה כי אין נבון וחכם כמוך בטלה גזרה וז"ש אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת ראוי שתמשול כי השם לא יגלה סודותיו לשוטים ורעי התכונה. וכן אתה גזרת להביאו אליך ועם כי הגזרה שמי שימצא גנב יתפש כגנב אין ראוי לקיימה עליו אחר שתבין כי מצוא הגנבה בא עלינו בדרך עלילה. רבינו שלמה אסתרוק ז"ל:

פרק מה

פסוק א

בהתודע יוסף אל אחיו. כתב רבינו אפרים בפירושי כ"י בהתודע אותיות העבדות לומר לך לכך הוציאם שלא רצה שישמעו המצריים גנות אחיו שמכרוהו לעבדות עכ"ד. ולי ההדיוט אפשר לומר בזה במ"ש בזהר הקדוש דאלמלא שהשבטים שלטו ביוסף ויוסף שלט במצרים וכששלטו המצרים בישראל לא עשו כלום דהמצרים עבדים ליוסף ויוסף עבד לשבטים ונמצא דהמצרים עבדים לשבטים ונמצא דמה ששעבדו בישראל הוא אשר לא כדת דהשבטים אדוניהם. ואפשר שזה גילה יוסף לאחיו כי אלו הם מפלאות תמים דעים כי בזה נצולים ישראל דבלא"ה אם היו שולטים בישראל המצריים היה הסט"א שולטת ולא היה תקומה ח"ו לישראל כמ"ש בזהר הקדוש וזה רמז בהתודע יוסף אל אחיו העבדות. ועוד אפשר לפרש כמ"ש הרב מהר"י קוב"ו בספר גבעת עולם ותורף דבריו בקיצור דישראל נתחייבו עבדות ועינוי כמש"ה ועבדום ועינו אותם ובמה שנמכר יוסף לעבד נתכפר חלק של גזרת ה' ועבדום. ועל כן נתחייבו המצרים במה ששעבדום וזש"ה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי כי יוסף כיפר העבדות וזה רמז בהתודע העבדות שהוא הודיעם כי במה שסבל הוא נתכפר העבדות:

פסוק ד

אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו. הראשונים פירשו דאז"ל בן זקונים הוא לו זיו איקונין שלו דומה לו. וז"ש אני יוסף ואני מסתפק העוד אבי חי מפני שפני דומות לפני"ם כישראל אבינו ואיך לא הכרתם אותי. ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפני"ו דייקא פנים של"ו עמדו כעין פני"ם של יעקב אע"ה ואיך לא הכירוהו. ויתכן לפרש עפ"י מ"ש בספר קרבן שבת כי הנה ע' שנה של דוד הע"ה אמרו בזהר הקדוש דה' שנים מאברהם אע"ה וכ"ח מיעקב אע"ה ול"ז מיוסף ולפי דברי הזהר אם יוסף מת היה צריך יעקב אע"ה ליתן ס"ה שנה וז"ש כי ארד אל בני אבל שאולה שצריך למות תיכף לתת ס"ה שנים לדוד הע"ה ע"ש באורך. וא"כ מקע"ה שנים

שהי"ל לחיות יעקב אע"ה כמו אברהם אע"ה כמו שאמר בזהר הקדוש אפיק סך ס"ה שנים ישארו ק"י שנים וזה היו חיי יעקב אבינו ע"ה ותו לא. והן עתה שהוא בן ק"ל שנה מוכרח דיוסף לא מת והוא יתן ל"ז דאם לאו יעקב אע"ה אינו חי אלא ק"י. וז"ש אני יוסף שאני אתן לדוד ל"ז שנה והראיה העוד אבי חי שאם לאו הי"ל ליפטר זה עשרים שנה. ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו שהם היו סוברים שאינו ניצוץ אדה"ר והוא מסט"א וכמו שפירשנו בעניותנו בקונט' פני דוד בס"ד. ועתה שראו גדולתו והבינו טעמו טעם כעיקר אז נבהלו. אמנם לפ"ז צריך לדעת דכיון דיעקב אע"ה על מבוכה זו ישב דאם מת יוסף היה צריך למות הוא תכף לתת ס"ה שנה לדוד הע"ה והוא עצמו אמר כי ארד אל בני בכונה זו ורואה עצמו שהוא חי עדיין איך לא הכריע מזה דיוסף חי והוא יתן ל"ז שנה לדוד הע"ה. ואפשר דיעקב אע"ה לפי ענותנותו היה סובר שפגם ומשו"ה נסתלקה ממנו שכינה ולעולם דיוסף נטמע והשנים שלו ושל יוסף פגומים ולכך אינם ראויים לדוד הע"ה כמו שנדחו שנות אדה"ר ולכן לא הכריע ממה שהוא חי דגם יוסף הוא חי. אך השבטים פשיטא להו דיעקב אע"ה קדש קדשים הוא וח"ו לא נפגמו שנותיו ומש"ה נבהלו מדברי יוסף הצדיק ודוק היטב:

אמר בנך יוסף שמני אלהים לאדון לכל מצרים. אפשר דרמז לו שלא ייירא ולא יפחד שמא יטמעו בגלות כי הנה האדון ה' הבטיח לאברהם אע"ה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. ומצרים לא היה בה רכוש גדול לכן הקדוש ב"ה סיבב הרעב והשבע שיבא כל כסף ארץ כנען וכיוצא למצרים וזה הכנה לקיים הבטחתו יתברך ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וזש"ה כה אמר בנך יוסף שמני אלהים לאדון לכל מצרים לקבץ את כסף ולמלאות אוצרות ומוכרח שהוא הכנת רכוש גדול שהבטיח ה' ומזה יש הוכחה אל תעמוד בגלות כי טרם מכה ציץ רפואה פרח ויבא את כל הכסף:

פסוק כב

ולבנימין נתן שלש מאות כסף וחמש חליפות שמלות. ראיתי בפי' כ"י לרבינו מהר"א מגרמיזא בעל הרקח ז"ל שכתב פירש החסיד כי טעם שלש מאות כסף כדאמרינן המוכר עבדו לעכו"ם קונסין אותו עד עשרה בדמיו ודמי העבד ל' כסף עולים ש' ולא נתן להם כלום אלא נתן לבנימין שלא היה במכירתו עכ"ל. ולכאורה יש להבין דאחיו היה להם ליתן לו. ותו דראובן לא היה במכירתו ונצטער מאד. ויראה פשוט דכוונת הרב ז"ל לעוררם דהם חייבין ש' כסף ולפיכך נתן לבנימין שיראו דלהם אינו נכון לתת שאדרבה הם חייבין לתת ש' כסף. וכמתלמד מדברי הרב אפשר לומר דהורה דמתנתו הם ש' כסף ולא נתן להם שיהיה להם צער במקום הקנס שהיו חייבין ש' כסף על שמכרוהו ולא

נתן לראובן להעלים הדבר שיש לומר כטעם לצ"ד שהוא אחיו. ועוד אפשר לומר כי הוא היה רוצה ליקח לבנימין עבד ולפיכך קנס עצמו עשרה בדמיו שהם ש' כסף. ועד"ה אפשר דיוסף יסוד ובנימין אמר אהא נטיר אתרא דאחי כמ"ש בזהר הקדוש ועי"ז היה מיתוק הגבורות ולכן נתן לו ש' גימטריא אלהים דיודין. כסף רומז לחסד מיתוק הגבורות בחסדים וא"ש ההי"ב:

פסוק כז

וירא את העגלות. גימטריא ראה בהל' לעגלה ערופה ורבינו יב"ק פי' בפ' עגלה היינו עגלות צב כשפירש יוסף מיעקב נטע יעקב ארזים ושאל לו יוסף למה אלה וא"ל עתידין בני לעשות משכן במדבר בארזים אלו ויביאו אותם בעגלות לכך שלח לו עגלות לסימן זה הדבר משש עגלות צב שהיו נושאין הקרשים מהמשכן. בספר רבינו אפרים מגאוני אשכנז:

פרק מו

פסוק ג

כי לגוי גדול אשימך שם. תראה בימיך שלשים רבוא כמנין כ"י שלשים כמ"ש רז"ל. הרב הנז':

פסוק ד

גם עלה. גם בא"ת ב"ש ר"י הם רד"ו שנה שישבו במצרים והיה ירא יעקב פן כל ר"י שנה יהיו בכלל ועבדום וענו אותם א"ל הקב"ה עלה בא"ת ב"ש קי"ז שלא היה השעבוד יותר מקי"ז שנה כמנין עמ"ו אנכי בצרה וקי"ז פסוקים בשיר השירים וקי"ז פסוקים נזכר יציאת מצרים בתורה. רבינו מהר"א גרמיזא ז"ל. ולפי"ז אפשר לרמוז משז"ל והביאו רש"י מטוב ארץ מצרים שלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו. ומדרש אגדה גריסין של פול. וכת הקודמים פירשו כי יין ישן גימטריא ת' רומז לגזירת ארבע מאות שנה שדעת זקנים אברהם ויצחק נוחה הימנו עכ"ד. ואפשר ששלח לו גריסין של פול לבשרו כי לא ישבו ת' שנה אלא החצי והחצי ג"כ נגרע שהשעבוד קי"ו שנה. וזהו גריסין רמז לחלקו לחצאין דרד"ו שנה ישבו ואח"כ עוד חסרון אחר דהשעבוד קי"ז שנים גימטריא פו"ל ודוק

פרק מז

פסוק כח

ויחי יעקב. אין הפסק בין פרשה זו להקודמת. ואפשר דרך רמז דתיבת סיום הפרשה הקודמת מאד ויחי יעקב ואין הפרש ביניהם והוא לרמוז דיעקב אבינו ע"ה היה גלגול אדה"ר ותקן עון ג"ע דאדה"ר ולזה שהה פ"ד שנים ולא ראה קרי וכתיב כחי וראשית

אוני וכנגד ק"ל שנה שפרש אדה"ר מאשתו ובאותן ק"ל שנים חזא לאונסיה סבל יעקב אע"ה צרות רבות וכמ"ש מאה ושלשים שנה מעט ורעי"ם ולהורות כי תקן תקון גמור ישב בארץ מצרים ערות הארץ טו"ב שנה בהשקט ובטח וחיים טובים וזה רמז תיבת מאד אותיות אדם כי עשה והצליח לתקן אדה"ר בחלק ג"ע ויחי יעקב חיים טובים בארץ מצרים ערות הארץ להיות כי תיקן יסוד הכולל ולכן היה בנחת ושלוה טו"ב שנה כי טוב רומז ליסוד ושנה רומז למלכות. א"נ ויחי יעקב גימטריא גבורה לרמוז דביסורין שסבל בק"ל שנה מיתק הגבורות ועתה ויחי יעקב בשלוה והשקט:

פרק מח

פסוק ה

אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. הפשוט דנקט ראובן ושמעון שהם הגדולים וזו מעלה גדולה לאפרים ומנשה לעמוד במקום גדולים. ואפשר דיש יחס לדמותם לראובן ושמעון דמנשה חצי שבטו כמו ראובן שנחלתו מעבר לירדן וחצי שבטו כשמעון שנטל חלקו בא"י. ודורשי רשומות אמרו כי ראובן שמעון גימטריא אפרים מנשה עם הכולל:

פסוק ו

על שם אחיהם יקראו בנחלתם. כתב רבינו אפרים בנחלת מ' ארץ ישראל שהיא מהלך מ' יום. ארץ ישראל גימטריא תת לב שכל א' יתן בלבו לעלות לארץ ישראל. ה' יחזיר עטרה ליושנה עכ"ל. ואפשר לרמוז דאוירא דארץ ישראל מחכים וזהו תת לב כלומר היא הנותנת לב לשמוע. ולהכי אפיקיה קרא בלשון זה שם רמז יקראו בתורה בנחלתם ששם עיקר הלימוד. וכתבנו בעניותנו במ"א דהטעם דאוירא מחכים שהוא אויר קדוש ואין דבר חוצץ בין ארץ ישראל לשמים כי היא רשות הגבוה משא"כ בחוץ לארץ שהיא ארץ העמים כלומר ששולטים שרי א"ה כל שר במקומו. ועוד נתבאר אצלנו בעניותנו כי תורה שבע"פ נגד מלכותא קדישא וארץ ישראל הוא בחי' מלכות ולזה אוירא מחכים בתורה שבע"פ:

פסוק ז

מתה עלי רחל בדרך. כתב רבינו אפרים מרוב חיבתי מתה על ברכי וזה עלי עכ"ד. ואפשר לרמוז מתה עלי רחל בדרך ר"ת מערב כי שכינה במערב והיתה רחל אע"ה צריכה להסתלק כי בא מועד זיווג עליון כמ"ש בזהר הקדוש. וס"ת מתה עלי רחל בדרך גימטריא אדני מלכות שמים והוא הסיבה שצריכה להתיחד עם יעקב:

פסוק טו

האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק האלהים הרועה אותי וגו'. כתב רבינו אפרים ז"ל הזכיר שני פעמים האלהים לפי שלא תאמר שהוא מדה"ד אינו מרחם

באותה מדה לכך אמר האלהים הרועה אותי מעודי כי בשעה שעושים רצונו של מקום תתהפך להם מדת הדין למדת רחמים עכ"ל. ועם היות כי כדאי זכות האבות ועליונותם המופלא ודבקותם בו יתברך תדיר להפוך מדת הדין למדת רחמים. לפי רוב הענוה וגם ללמד לבניו יעקב אע"ה תלה הדבר במעשה הצדקה שעשו ואמרו רז"ל שהצדקה מהפכת מדת הדין למדת רחמים. וכתבו התוס' פ"ק דבתרא על פסוק ויהיו מוכשלים לפניך לפניך זו צדקה כמש"ה והלך לפניך צדקך ע"ש. ואברהם אע"ה הפליא לעשות צדקה וחסד כמפורסם. ויצחק אע"ה מצינו שהפריש מעשר כמשז"ל על פסוק וימצא בשנה ההיא מאה שערים אומד זה למעשרות. ויעקב אע"ה אמרו בתנא דבי אליהו קטנתי מכל החסדים אין קטנתי אלא מעט ואין מעט אלא צדקה כמש"ה טוב מעט בצדקה. וגם נהג מעשר. וז"ש האלהים מדה"ד אשר התהלכו אבותי לפני"ו כלומר שעשו צדקה על דרך לפניך שכתבו התוס' ובזה נהפך מדת הדין למדת רחמים וגם אני עשיתי צדקה ולכן האלהים הרועה אותי מעודי עד היום הזה שנהפך מדת הדין למדת רחמים. א"נ דנשמות הצדיקים הם מ"ן וז"ש האלהים שכינה אשר התהלכו אבותי בסוד מ"ן התהלכו דייקא לפניו קב"ה ליחד הדודים. ובזה אפשר לרמוז פסוק רוצה ה' את יראיו שקמים בחצות לילה את המיחלים לחסדו דחוט של חסד נמשך עליהם והוא הכנה ליחוד שבחי ירושל"ם את ה' כי היא נקראת תהלה שתמיד היא משבחת. כי חזק בריחי שעריך הצירי' שלא יגש סט"א כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל ע"פ יצר סמוך תצור שלום ברך בניך בקרב"ך דייקא בסוד מ"ן השם גבולך שלום יסוד:

פסוק כ

ויברכם ביום ההוא לאמר בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה.

פירש הרב אש דת ביום ההוא כלומר באשר הוא שם עש"ב. והטעם כמ"ש עיר וקדיש מהר"א גאלנטי ז"ל דדוקא בבן סורר ומורה דבא מיפת תואר ואינו זרע הגון אז אמרינן דעתיה כשיגדל. אבל כשהזרע ישר והגון אז אמרינן באשר הוא שם. וזה רמז באומרו ויברכם ביום ההוא לאמור גימטריא זרע רמז זה שאמרתי ביום ההוא באשר הוא שם ה"ט שהם זרע גי' לאמור וזרע פסול לא שמיה זרע. ואומרו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה. אפשר דאפרים היה רגיל אצל יעקב בתלמוד כמו שפרש"י. ומנשה היה על הבית והיה גבור כמשז"ל דאמר עליו יהודה דין רפש מדבית אבא והמברך לבנו מברכו בתורה וגבורה וממשלה וז"ש ישימך אלהים כאפרים שהיה חכם בתורה וכמנשה שהיה בו גבורה והי"ל ממשלה. וישם את אפרים לפני מנשה דתלמוד גדול ודוק:

פרק מט

פסוק יט

גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב. אפשר במ"ש הרב מהר"ם אלשיך ז"ל דאנשי חיל ר"ל שקיימו מצות הרבה ובכל מצוה נברא מלאך אחד ויש להם חיל ממלאכים הרבה הנבראים מהמצות שקיים וכה אמר יעקב אבינו עליו השלום דגם גד בלכתו עם ישראל ומקיים מצות ללות לישראל מזה נבראים המלאכים והם בני החיל של גד וז"ש גד גדוד יגודנו גד יש להם חיל מהתורה ומהמצות ובכלל ופרט ממצוה זו שעושים חסד לישב דעת ישראל ולקיים מצות משה רבינו עליו השלום נבראים מלאכים וזה הגדוד יגודנו והם עמו. והוא יגוד עקב שיחתוך העבירות שאדם דש בעקביו והוא כח היצר הרע ודוק היטב:

הנותן אמרי שפר. כתב בנימוקי גאוני אשכנז הקדמונים ז"ל שפר גימטריא עשיר דהעשיר נראין דבריו אמרי שפר עכ"ד. ואפשר לומר דרמז דאע"ג דמדת העשיר יענה עזות. מי שהוא ירא ה' נותן אמרי שפר ומקבל בסבר פנים יפות. ורמז עשיר גימטריא שפר להזהיר לעשיר שלא יהיה עושר שמור לבעליו לרעתו ר"ת שלל כי אז הוא רפ"ש וטיט וגיהנם שר"פ ומזיקין בני רש"פ שולטים בו. רק יהיה שפר נאה להטיב ולעשות צדקה וחסד. ורמז כי כשיתן צדקה יפייס לעני בדברים טובים וזה רמז הנותן כשנותן צדקה אמרי שפר שיהיו אמריו לעני נאים ויפים כי המפייסו הוא מתברך בי"א ברכות כמשז"ל:

פסוק כב

בן פרת. גימטריא אפרים ומנשה. **יוסף עלי עין**. גימטריא יהושע עם האותיות עלי שור רמז שכבש יהושע כל העיירות. **וימררהו ורבו**. על אנשי יריחו שילחמו בו. ורבו כמו רובה קשת אותם שיושבים על החומה לירות עליו ותשב באיתן קשתו ישב כנגדן בחוזק קשתו. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל בכ"י ועוד האריך לסיים כל הפסוק. ואפשר לפי דרכו לומר במ"ש הרב מהר"י פייאמיטה ז"ל הבאתיו בצאורי שלל בהפטרת שלח דאנשי כנען הושיבו מזיקים בפתח יריחו ובחומה להבריח ישראל וכו' ע"ש. ולפי רמז הנז' אפשר לרמוז וימררוהו ורבו שהכריחו מזיקים להלחם ביהושע וישטמוהו בעלי חיצים בעלי פלוגתא מזיקין כמ"ש בזהר הקדוש שר"י נכנס בבית א' ואמר המזיק הא חד מבני פלוגתא דידך ועל דרך זה יש בזהר חדש. ותשב באיתן קשתו שעפ"י ה' הקיפו יריחו בכונות גדולות להבריח משם כל המזיקין. ועל דרך זה אפשר שרמז מעשה נורא שאירע ליהושע הביאו בס' יוחסין דמכשפה א' סגרה ליהושע וליני' הגבור בתוך חומות ברזל ופנחס על ידי חצוצרות התרועה הפילם ועשו בהם נקמה ע"ש באורך דליכא מילתא דלא

רמיזא באורייתא. ושמעתי מעט"ר אבא מארי ז"ל משם הרב המובהק כמהר"ר בנימין מעלי הכהן ז"ל במ"ש רז"ל דלאה עמדה ונשאת ליעקב אבינו עליו השלום משום שהיתה הולכת בפרשת דרכים ושאלה אשה על מעשיו של עשו וכו' ובוכה וז"ש בן פורת יוסף כי הוא בן רחל עקרת הבית. וכי תימא מדוע אמרתי בן פורת יוסף והרי יש בן פורת אחר והוא ראובן שקדם בזמן לז"א עלי עין כלומר אותו בן פורת היה עלי עין במר בוכה מאחת מבנות אשר צעדה עלי שור והנה היא לאה שהיתה בוכה עלי דרך ומשו"ה זכתה. אבל העיקר הוא בן פורת יוסף עכ"ד. ואני הדל למדתי מדבריו לפרש בסגנון אחר והוא דיש ס"ד דח"ו יעקב אבינו ע"ה פגע באיסור שתי אחיות ובן נח בביאה תליא ורחל נשאת באיסור לז"א בן פורת יוסף ולזה יקרא בן פורת כי הוא עיקר. ואל תשיבני דח"ו יוסף בא מאיסור שתי אחיות והאיכא בן פורת שהוא ראובן ומר ניהו בן פורת ולא יוסף לז"א מאת ה' היתה זאת כי הנה עלי עין אשר א' מבנות צעדה ובכח בכיתה זכתה ומי הוא אשר עין רואה ואזן שומעת הלא הוא הקב"ה ונמצא דהותרו שתיהן על פי הדבור. א"נ בסגנון זה עלי עין לאה. הותרו ליעקב בנות שתי הבנות רחל ולאה בעבור כי לאה צעדה עלי שור ואין סברא שהקב"ה ירחם על לאה לאפקועי זכות רחל שלא חטאה ואדרבה הפליאה צדקתה ומסרה הסימנין. ובודאי הותרו שתיהן על פי הדיבור א"נ הותרו מטעם גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואינן אחיות אלא בנות דעלמא ומשום הכי אמר בנות ורמז עלי עין על דרך שאמרו רז"ל ותשב בפתח עינים בפתח אברהם אע"ה שכל העינים מצפות לראותו וגם רז"ל כינו לאברהם אע"ה עינו של עולם. וז"ש בן פורת יוסף והוא עיקר וזרעא מעליא גפן פוריה. ולא תחוש אם יש בן פורת אחר ותסבור שפגע באסור שתי אחיות ח"ו דע עלי עין הוא אברהם אע"ה שנימול ומאז יש להם דין ישראל גמור. וא"כ אינן אחיות אלא בנות דעלמא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי וזכתה א' משום דצעדה עלי שור והיא לאה. א"נ אפשר במ"ש רבינו בעל הערוך ז"ל דזרע יוסף אם היו נותנין לו עין הרע לא די שלא היה מזיק אלא היה מועיל להם ע"ש. וז"ש בן פורת יוסף מעצמו. ואחר שכבר הוא בן פורת. היה לו יתרון תוספת טובה להיות עוד בן פורת טפי מעלי וזה עלי עין מסיבת עין שנתנו לו עין הרע והיה מועיל לגדל ולחזק ולהוסיף כאלו נתוסף בן פורת כפול מסיבת בנות מצרים שכ"א צעדה עלי שור כשעבר במצרים ושמר עיניו לזה זכה שהעין רע מטיב לו וכמשז"ל עין שלא נהנית ממה שאינה שלו לא תשלוט עה"ר. עוד רמז כי אותיות שאחר עי"ן הם כסף ורמז שעל ידי הצדקה ניצול מעין הרע ואפילו ממיתה כ"ש מעין הרע וזה רמז בן פורת עלי עין שאותיות קודם עין הם סטן ששולט עין

הרע והתקון כסף אותיות אחר עין ובזה ניצול. אבל אחר אותיות כסף הם עצל דהמאחר כסף הוא עצל כי אין לנו כי אם הכסף במקום קרבן ומכפר ומציל:

פרק נ

פסוק יז

כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו' התחת אלהים אני. אפשר לרמוז במ"ש הרב יש"ר בספר כח ה' דמי ששמו יוסף עלול שיתקנאו בו וכן יוסף גימטריא קנא"ה וז"ש ויצוו אל יוסף לאמר הכונה אל יוסף פי' שמו לאמר. כי שמא גרים כי יוסף גי' קנאה ועלול שיתקנאו בו. והוא השיב התחת אלהים אני כי יוסף גימטריא דבקי"ם כמ"ש רבינו שמשון וזהו התחת אלהים אני ואני דבק בו כשמי שגימטריא דבקים שגופו ונפשו יחדיו ידובקו לעבוד בוראו. ואתיא דבקי"ם ומפקא מקנא"ה:

פסוק כ

אלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב. אפשר במשז"ל דיוסף כפר ועבדום ובמה שנמכר לעבד אהניא לבטל העבדות ובזה היה מציאות לצאת ממצרים דאי לאו דבקו צערי"ם זה בזה והיו נכנסים בשט"ן (בשער טומאה נ') וז"ש אלהים חשבה בסוד מחשבה אתבריר כלא לטובה להעלות ני' אדה"ר מרעה סט"א לטובה למען גימטריא קץ שהי' קץ גאולה עשה כיום הזה שמאפיל ומאיר כמ"ש פ' חלק:

פסוק כד

פקד יפקוד אלהים אתכם. אפשר דרמז להם כי הגזרה היתה ת"ל שנה בגלות מצרים נגד ה' אלהים ולא נשתעבדו אלא פ"ו והשאר נהפכו לרחמים ונמצא דבמקום ת"ל היו רט"ו. ואח"כ השעבוד לא היה אלא פ"ו וזה רמז פקוד יפקוד אלהים ר"ל מחשבון אלהים יהיה ב' חסרונות מת"ל נעשו רט"ו ומרט"ו פ"ו והיינו פקוד יפקוד מלשון ולא נפקד ממנו איש כי חפץ חסד הוא. וזה לך האות כי אלהים במילוי יודי"ן גימטריא ברחמים והרי באלהים שהוא מדת הדין גנוז ברחמים וחסד ה' מעולם הוא אלהים **חיים**:

שמות

פרק א

פסוק א

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו. אפשר לרמוז במ"ש הרב המוכיח בספר הקדוש דעת חכמה שאמרו רז"ל דצריך לעשות מצות באברים שחטא והענין שבזה יגרש החיצונים הסובבים אותו ויען אין ספק ביד האדם לקיים מצות בכל האברים שחטא ונעלם דבר לכן צריך לשמר שבת כהלכתו והוי כאלו קיים כל

המצות. ובכח ניצוץ שכינה בנשמה יתירה מגרשת מפנימיותו הסט"א זהו תורף דבריו בקצור גדול וזהו הרמז ואלה שמות בני ישראל הבאים ר"ת ושביה כמו ושביה בצדקה. צריך ניצוץ שכינה. וזה רמז מצרימה גימטריא שכינה. ואיך יזכה לזה ע"י שבת הרמוז בס"ת את יעקב איש. והוא רמז שבת למפרע שצריך שני שבתות כמשז"ל אלמלא שמרו שני שבתות ודוק כי קצרתי. א"כ אפשר לרמוז במ"ש בזהר חדש דגלות מצרים היה על מכירת יוסף ובצאת ישראל ממצרים קטרגה מדת הדין שיחזרו להשתעבד ונצטוו על שבת דההוא צדיק בשביעאה אחיד ונסלח להם. וזה רמז ר"ת ושביה דהיו צריכים לשוב ולחזור לגלות. אך מצרימה גימטריא שכינה בחי' שבת הרמוז בס"ת את יעקב איש ובזה נתכפרו דההוא צדיקא בשביעאה אחיד. או ירמוז במה שיש לחקור דיוסף הצדיק מחל לאחיו בלב שלם ואין אחר מחילה חטא. ויובן זה בחקירה אחרת דיעקב אע"ה נענש על כ"ב שנה שביטל כבוד אב ואם והרי האב שמחל על כבודו כבודו מחול ובודאי יצחק אע"ה מחל לו. ויש לישב דכתב ספר החסידים דכבודו מחול בדיני אדם אך בדיני שמים צריך ליענש ע"ש. ונראה הטעם דבמה שחטא לאביו חטא שתי חטאות א' לאביו ממש והב' להקב"ה שצוה כבד את אביך וכשמחל האב מחל מה שחטא לו ואכתי פש מה שחטא לשמים. ולכן יעקב אע"ה אף שיצחק אע"ה מחלו נשאר כבוד שמים ומדקדק עם חסידיו כחוט השערה ולכן נענש כ"ב שנה. ובהכי ניחא מה שנענשו על מכירת יוסף דאף דהוא מחל עדיין מה שחטאו בצדיק עליון נשאר ולכן נתכפר השאר בשבת דההוא צדיקא בשביעאה אחיד וזה הרמז ויישם בארון במצרים עי"ז שמכרו ליוסף ונשאר במצרים היו בגלות ואלה שמות בני ישראל הבאים ר"ת שביה. וכי תימא כבר מחל יוסף להם ואמאי לא נתכפר לזה רמז את יעקב כלומר פקח עיניך דיעקב אע"ה נענש כ"ב שנה ועד אחרון בא מצרים על כבוד אב ואם והלא ודאי יצחק מחל אלא על הנוגע לשמים וה"ה לשבטים דהגלות לכפר מה שחטאו למעלה. וראיתי בלקוטים שבס' רבינו אפרים כ"י הבאים גימטריא תרי"ג כי מ"ם הבאים היא ת"ר באי י"ג הם תרי"ג עכ"ל ומ"ם היא ת"ר באי"ק בכ"ר. ואפ' במ"ש המפרשים דטעם גלות מצרים שהתורה רוחנית ואינה חלה על אדם שיש לו מחשבות רעות גאה וגאון ולכן הכניע לישראל בגלות מצרים כדי שיוכלו לקבל התורה ולכך רמז הבאים תרי"ג ללמד דגלות מצרים הכנה לתורה וזה אפשר שהיה ויכוח משה עם הקב"ה שאמר מי אנכי וכי הוציא ואז"ל שאמר לו שלא הגיע זמן גאולה והשיבו בהוציאך וגו' כלומר אתה סובר שהגלות משום גזרת ת' שנה דע שהגלות להכניעם שיוכלו לקבל התורה וז"ש בהוציאך וגו':

מצרימה. כתב רבינו אפרים ז"ל גימטריא שממה והם אותיות ממשה שעל ידו היתה מצרים שממה בכח שכינה גימטריא מצרימה בזכות שלא שינו לשונם כי מצרימ"ה גימטריא שפה עכ"ד. ולפי מ"ש בזהר הקדוש דגאולת מצרים היא היתה אם לגאולה העתידה ואמרו בז"ח כי גאולה העתידה בזכות משה רבינו ע"ה יש לרמוז כי מגאולת מצרים נעשה הכנה כי השכינה גימטריא מצרימה תעשה שממה לא"ה בזכות משה הרמוז באותיות ממשה ואז תהיה כל הארץ שפ"ה אחת ודוק היטב:

פסוק ה

ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש. בענין תשלום ע' נפש שחסר אחת. רז"ל אמרו יוכבד השלימה. ופירש הר"י. דשר של מצרים נמשל לנקבה ולכך יוכבד השלימה החשבון וממנה נולד הגואל משה רבינו ע"ה. וי"א דכביכול הוא השלים המנין ואפשר זה רמז אנכי ארד עמך אנכי כינוי לשכינה ארד. עמך ר"ת ע' משלים כבודי. ולמ"ד דאסנת היתה בת דינה שנתעברה משכם ונשאת ליוסף אפשר לו' דאסנת השלימה החשבון ומצטרפת עם בעלה ובניה לחיי"ם ולשלום:

פסוק יח

ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהם מלך מצרים ותחיין את הילדים. רז"ל אמרו שהמלך תבען ומיאנו ומסרו עצמן על ק"ה. וידוע דהגוי אינו דין שיהא מוסר עצמו על ק"ה. ומחשבה טובה בישראל הקב"ה מצרפה למעשה לא עשה כן לכל גוי. וענין זה דהי"ל דין ישראל היה רפוי והמילדות נהגו כישראל וכו' ובהכי ניחא משז"ל דבזכות ותיראן המילדות זכתה יוכבד שיצא ממנה משה רבינו ע"ה שקבל התורה. ועפ"י האמור הנה נכון דכיון שהיא מסרה עצמה על ק"ה כדין ישראל ממנה יצא משה רבינו ע"ה שקבל התורה ונתאמת ונתפרסם שיש להם דין ישראל. ובאופנים אחרים כתבתי אני בעניי בדרשותי בס"ד:

פרק ב

פסוק ב

ותרא אותו כי טוב הוא. אמרו במדרש שנולד מהול. וצריך לדעת מהיכא משמע להו. ופירש רב אשכנזי במ"ש הרב עוללות אפרים דקודם שנימול הילד נקרא טבל וכו' וטבל ר"ל טב לא וא"כ הכא דכתיב כי טוב ש"מ שנולד מהול עכ"ד. ועד"ה פשוט כי היסוד נקרא טוב א"נ הברית נקרא אות ודריש ותרא אותו פי' אות שלו שהוא הברית כי טוב ומוכרח שהיה מהול:

פסוק יא

וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. קרי ביה מאחיו בחיר"ק בחי"ת רמז כי זה המצרי הוא תערובת הרע שבקין אחיו של הבל שהוא משה. וראה ברוח קדשו שזה המצרי היה הרע של אחיו קין והרגו בשם המפורש לתקנו. רבינו האר"י זצ"ל:

פסוק יב

ויך את המצרי ויטמנהו בחול. ר"ת אהובו כי המצרי גלגול קין ומשה הבל והרגו לתקנו באהבה ולא כקין שהרג הבל בשנאה ומ"ה הרגו בשם המפורש לתקנו ויטמנהו בחול שיזכה להתערב בישראל שנמשלו לחול. רבינו מהרח"ו ז"ל בכ"י:

פסוק יד

מי שמך לאיש שר. ר"ת משלש רמז לו כי נתגלגל ג' גלגולים. ר"ת משה. משה שת הבל. וס"ת מי שמך לאיש ס"ת יכ"ש שם קדוש משמות שם בן מ"ב. כי בשם זה יכ"ש הרג את המצרי ולא נשתמש רק בחצי שם הנזכר. וז"ש רז"ל מלמד שהרגו בשם המפורש ולפיכך הוצרך לברוח. ולעתיד לבא ישתמש בו. וז"ס עד כי יבא שילה ר"ת כי יבא שילה יכ"ש. ותיבת שילה גימטריא משה. רבינו האר"י זצ"ל. ואפשר כי מי שמך לאיש ר"ת שלם. רמז לו כי המשתמש בשם צריך שיהי' שלם ולא כשתאמר אתה אלא כמו שיאמר חבירך. וזהו מי שמך לאיש שר ושופט מי האומר שאתה איש שלם ומינך שר ושופט:

פסוק כא

ויתן את צפורה בתו למשה. דורשי רשומות אמרו כי צפר"ה גימטריא למש"ה:

פרק ג

פסוק א

ומשה היה רועה וגו'. רמז שהוא גלגול הבל בן אדה"ר שגם הוא היה רועה לשעבר כמ"ש ויהי הבל רועה צאן וז"ש היה רועה לשון עבר. רבינו האר"י זצ"ל:

פסוק ב

וירא מלאך ה' בלבת אש. אמרו רז"ל להשלים את השם. ופירש הרב הקדוש מהר"ר שמשון מאסטרפולי זלה"ה דמשה היה גלגול שת והבל והוא ר"ת משה. משה שת הבל ובשם משה לא יש כי אם אות ש' משם שת וחסר תי"ו ומשם הבל יש אות ה"א וחסר לב. וז"ש וירא מלאך ה' בלבת שע"י אותיות לבת נשלם השם כי בצרוף לבת עם משה יהיה משה שת הבל. שוב ראיתי בשער הפסוקים לרבינו האר"י ז"ל שמבאר סוד זה באריכות גדול ע"ש:

פסוק ד

במדרש. ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה. שאל ההוא מינא את ר"י בן קרחה למה מתוך הסנה א"ל אלו מתוך חרוב או שקמה היית שואלני ואעפ"כ להוציאך חלק אי אפשר

להודיע שאין מקום פנוי בלא שכינה אפילו סנה. ויש לדקדק אמאי הוצרך לומר אלו מתוך חרוב וכו' ופירש הגאון מהר"ם הרב המחבר שו"ת צמח צדק דדרך חכמה להשיב למין מתוך דבריו וכמשז"ל כל מקום שפקרו המינין תשובתן בצידן וה"נ אלו השיבו ר"י בפשיטות סתם אין מקום בלא שכינה ר"ל אף על דבר שפל היה המין טועה מנ"ל שהסנה גרוע מכל אילנות הלא כל עשב יש לו מזל ולצורך נברא ואפשר שתועלת הסנה גדול מאד והוא חשוב מכל אילן. לכך אמר לו אלו מתוך חרוב או שקמה היית שואלני ומוכרח שתאמר דאלו מתוך חרוב או שקמה לא היית שואל כי המה חשובים וראוים להשרות שכינה רק שאלתך למה מתוך הסנה שפל וגרוע ועתה אני משיבך שאין מקום פנוי בלא שכינה עכ"ד. ולי הצעיר אפשר במ"ש רש"י ז"ל למה מתוך הסנה ולא אילן אחר משום עמו אנכי בצרה. וחשש רבי יהושע בן קרחה דההוא מינא שמע איזה תלמיד דטעמא טעים משום עמו אנכי בצרה ועל זה בא להלעיג ח"ו. ולכן אמר לו ואלו מתוך חרוב או שקמה היית שואלני רצה לומר לו דזו אינה שאלה ולשוא צרף לבא בעקיפין כאלו יש שאלה וישיב לו מה ששמע משום עמו אנכי בצרה ויבא להלעיג. ואעיקרא לא יש שאלה ואין צריך תשובה כדי שיבא להלעיג אמנם להוציאך חלק אי אפשר שלא תאמר שיש שאלה והתשובה משום עמו אנכי בצרה ותרצה להלעיג ולזה מוכרח להשיב שלא תבנה בנינים על קו תהו והתשובה היא להודיע שאין מקום פנוי מהשכינה וכלך מדברותיך. ומפי הרב המובהק הישיש כמהר"ר ברוך דאני ז"ל שמעתי דכל מקום שאומר שאל ההוא מינא סימנא מילתא מאותו המי"ן שרוצה לשאול דח"ו יש שתי רשויות. וידוע מאז"ל דאמר נעשה אדם ללמד ענוה והרוצה לטעות יטעה וזה כונת המין מ"ט נגלה בסנה להורות ענוה כלומר ואמאי הוצרך לזה כבר נודע מנעשה אדם אלא ודאי מהכא נילף מינה ללמד ענוה ונעשה אדם ח"ו כפשוטו. והשיבו אלו היה נגלה בחרוב או בשקמה היית שואל וכך אתה שואלני דייקא דאם היה נגלה בחרוב או בשקמה שהם גבוהים משאר אילנות היית אומר ש"מ דה' אינו חפץ בענוה מדבקש אילנות גבוהים וא"כ נעשה אדם אינו משום ענוה כי אין דרכו בענוה וח"ו וכו' וז"ש כך אתה שואלני מעין דוגמא לשאלתך עתה. אבל להוציאך חלק וכו' וא"כ הוא לימוד אחר ולעולם נעשה אדם משום ענוה ודוק היטב:

ויאמר משה משה ויאמר הנני. כבר נודע דשרשי נר"ן שבאדם הם בעולמות העליונים אפס קצהו יורד להתלבש באדם. ואפשר לפרש בפסוק זה ובפסוקים אחרים כיוצא בו שהקדוש ברוך הוא קורא לנשמה אשר בשמים שהשם הוא הנשמה כמ"ש הרמ"ז ז"ל והנשמה העליונה תעורר הנשמה תחתונה להבין להדבק בשרש כדי לקבל הדבור וז"ש

ויאמר אברהם אברהם ויאמר משה משה שיכונו יחדיו השרש עם החלק אשר בארץ ויאמר הנני ר"ל הרי אני מכוין דעתי עם השרש למעלה וזהו הנני. וכ"כ הרמד"ל במעריך (דף מ"ד) דמשז"ל שברא שמו של משיח פי' נשמתו ע"ש באורך:

פסוק י

ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. מילת לכה מורה שילך מעצמו בלתי שישלחנו הש"י ומילת ואשלחך יורה הפך מזה. אבל הענין כי הקב"ה היה שולחו בשליחות זה ויש בו רעה שהיא טובה כי ע"י שליחות זה כתיב תכבד העבודה וגו' והטובה באה באחרונה שיצאו ממצרים. ומצינו כי אע"פ שהכל בא מאתו ית' אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה ולכן בבחינת הרע הנמשך בשליחות אמר לכה מעצמך ובבחינת הטוב שאני עתיד לגואלם ואשלחך. רבינו האר"י זצ"ל:

פרק ד

פסוק יג

שלח נא ביד תשלח. כתוב בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שלח ביד פנחס. ואפשר במ"ש בזהר הקדוש דנשמות נדב אביהוא נתעברו בפנחס וכתבו גורי האר"י ז"ל דהיו בחינת נפש אדה"ר ומשה רבינו ע"ה אמר לאהרן עתה ידעתי שהם גדולים ממני וממך. ויען כל גלות מצרים היה לתקן ניצוצי קרי דאדה"ר כמ"ש האר"י זצ"ל לז"א שישלח ביד פנחס כלומר על יד נדב ואביהוא שהם נפש אדה"ר והם עתידין ליכנס בפנחס. ורמוז בכתוב שלח נ"א ר"ת נדב ואביהוא:

פסוק יד

ויחר אף ה' במשה וגו'. אפשר לתת טעם לחרון אף זה הגם שגלוי לפניו יתברך כי כל זה מענותנותו משום דמשה רבינו ע"ה אמר ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם וכשהקב"ה גילה לו שמו הגדול ובזה ידע כמה רזין עילאין מופלאים. אחר זה אמר שלח נא ביד תשלח. וזה נראה כערמה ח"ו לומר ואמרו לי מה שמו ולאחר שידע סוד ה' ומתרפס ברז"י כס"ף עלמין דכסופין. אמר שלח נא ביד תשלח ועל זה חרה אף ה' דלא הי"ל לשאול מה שמו מאחר שאינו רוצה ללכת:

פסוק לא

ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וכי ראה את עניים ויקדו וישתחוו. שמעתי במ"ש רז"ל והמפרשים בטעם יציאת מצרים בחצי זמנם מתרי טעמי א' משום רבוי העם שלא כדרך טבע ומה שהיו עובדים ס' רבוא בת' שנה עבדוהו ברד"ו וכיוצא בזה טעם אחר מחמת קושי השעבוד באכזריות גמורה וה' לא ציוה קושי השעבוד יבא חשבון ונכה לו ינכה שארית הגלות וז"ש ויאמן העם וישמעו הבינו כי פקד ה' את בני ישראל

לשון העובר על הפקודים לשון מנין שמנה לישראל ומצא שהם כמה פעמים ס' רבוא וזה מנכה שנות מספר. וכי ראה את ענים כלומר קושי השעבוד וזהו את עניים ריבוי עניים. ויקדו על רוב הבנים. וישתחוו. על שה' ריחם עליהם להעלות קושי השעבוד בחשבון וזה מורה שיש להם דין בנים כמ"ש בכמה מקומות. ובילדותי פרשתי בזה דכלפי זה אמר פרעה לבטל טענות אלו למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו דייקא אינו קושי השעבוד רק מעשיו הראוים. ועוד הן רבים עתה עם הארץ טענת הרבים זה היה מקרוב שהם רבים ולא סליק חושבנא:

פרק ה

פסוק ט

תכבד העבודה על האנשים. כתבו משם רב"י החסיד שהוסיף על חד עשר מהעבודה ולכן יש בפסוק זה י' תיבות:

פסוק יט

לא תגרעו מלבניכם דבר יום ביומו. אפשר במה שאמרו במדרש שהיה חסר לאיש ישראל לבנה ולקח בנו והניחוהו בבנין. וזה רמז להם לא תגרעו מלבניכם דבר יום ביומו שאם יחסרו לבנים יושמו בנים במקומו ולכן לא תגרעו מלבניכם שאם לא תעשו מנין הלבנים תשלימו מבניכם ודוק:

פרק ו

פסוק ב

וידבר אלהים אל משה. אלהים ר"ת אמרת למה הרעות יהושע מכניסן. לקוטים בספר רבינו אפרים ז"ל:

פסוק ה

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי וגו'. אפשר לפרש במ"ש הרב הגדול עיר וקדיש מהר"י קוב"ו ז"ל בס' גבעות עולם דף קי"ג בכונת ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי דפתח בתרתי ועבדום וענו אותם וסיים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי והול"ל אשר יעבודו ויענו. ופירש הרב ז"ל במ"ש בילקוט חדש דהקב"ה גזר על ישראל עבדות ושעבוד. וגזרת העבדות נתבטלה במה שיוסף נמכר לעבד ולא נשאר להם אלא שעבוד. והמצרים עשו בישראל שעבוד ועבדות מה שלא היו חייבים משו"ה אמר הקב"ה לדונם על העבדות שהיה שלא כדין והאריך הרב ז"ל בזה ע"ש. וזה יאמר קראן גם אני שמעתי את נאקת בני ישראל. וכי תימא מה טובה של שמועה זו הרי גזירה היא ועבדום וענו אותם. לזה אמר אשר מצרים מעבידים אותם ואינם חייבים עבדות דכבר נמכר יוסף לעבד ויכפר על בני

ישראל. ואזכור את בריתי פירש"י שאמרתי וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ולפי דרכנו יבא על נכון כי מאז הודעתי לאברהם שאדונם על העבדות שהוא שלא כדין. לכן אמור לבני ישראל אני ה' מדת רחמים והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים הוא השעבוד. והצלתי אתכם מעבודתם דייקא שהעבידו אתכם שלא כדין וגאלתי אתכם בזרוע נטויה וגו' על אשר עשו עול בעבדות ולקחתי אתכם לי לעם:

פסוק כו

הוא אהרן ומשה. הם המדברים. עכ"ל שמות רבה סוף פ"ז. ורב אשכנזי ז"ל פי' דהנה הכתוב ברישא אמר הוא אהרן ומשה וגו' הם המדברים ואח"כ כתיב להוציא את בני ישראל מארץ מצרים הוא משה ואהרן עין רואה דכתוב א' אומר הוא אהרן ומשה ומקדים אהרן ואח"כ מקדים למשה ואמר הוא משה ואהרן. ורז"ל דרשו והביאו רש"י לומר ששקולים היו. ועדיין צריכין למודע"י דהגם דלמדנו דשקולים הול"ל הוא משה ואהרן ברישא ואח"כ לימא הוא אהרן ומשה. דהגם דלענין יצ"מ שקולים הם מ"מ גדלה מעלת משה מאד שא"ל הקדוש ב"ה ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך. ובמהות גדולת מרע"ה כבר אמר ה' לא כן עבדי משה וגו'. ומשה עלה אל האלהים. וע"ז בא המדרש לתרץ דנקט קרא הוא אהרן ומשה ברישא משום דסמוך למאי דכתיב הם המדברים דלענין הדבור אהרן עיקר ומשו"ה הקדים ואמר הוא אהרן ומשה. ואח"כ דכתיב להוציא את בני ישראל מארץ מצרים קאמר הוא משה ואהרן דלהוציא בני ישראל משה עיקר וכמשז"ל דא"ל הקב"ה אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם. ומ"מ רצה הכתוב ללמדנו דלענין יצ"מ שניהם שקולים מיהא דאי לאו הכי לא נקט הוא אהרן ומשה כלל אלא תדיר משה ואהרן ואע"ג דכתיב הם המדברים לא איכפת לן. אך עתה דבא ללמד דשקולים ומוכרח לומר שמותיהם נאים להקדים אחד וזמנא אוחרי להקדים האחר נקט ברישא הוא אהרן ומשה משום דבעי למימר הם המדברים דלדיבור אהרן עיקר ובסוף משה ואהרן להוציא עד כאן דברי הרב הנז' בתוספת נפך בס"ד:

פרק ז

פסוק יז

כה אמר ה' בזאת תדע כי אני ה'. כלפי שאמר פרעה הרשע מי ה' אשר אשמע בקולו לכן אמר בזאת תדע כי אני ה' וכבר המפרשים כתבו שפרעה הרשע הי"ל אמונות רעות ומינות גרוע שהעולם קדמון ואת"ל שיש בורא פועל הטוב אינו פועל הרע ואינו משגיח הרי תלתא דפורענותא שלשה פשעי ולכן בריש כל מרעין דמא אלוהו שהוא היאור דמו בראשו נגעו ומזה נודע שיש אלוה בעולם וכן אמר לו בזאת תדע כי אני ה'. ובמכת

הצפרדעים אמר למען תדע כי אין כה' אלהינו. אשר הוכה בצפרדעים ובתפלה למשה סרו הצפרדעים והניחו יתרם ביאור ומזה נודע כי אין כה' אלהינו והכל ברצונו טוב ולא טוב והוא יחיד בעולמו. ובמכת הערוב נאמר כי אני ה' בקרב הארץ משגיח בפרטי פרטות להשחית המורדים ולהציל הבוטחים בו וניכר פרטות ההשגחה וזהו כי אני ה' בקרב הארץ דייקא זהו תורף דברים ויש שכתבו בסגנון אחר. ואני בעניי אומר דנקט קרא הני תלת מילי להודיע רוע אמונות פרעה הרשע. אמנם בכל א' מאלה דם צפרדע ערוב יש בכ"א ביטול כל דעותיו הכוזבות. במכת הדם עיקרה אשר משם ניכר שיש אלוה בעולם וכמ"ש בזאת תדע כי אני ה' וגם לכי דייקת נעשה הד"ם בנין אב לסתור גם הב' דעות המזוייפות כי פועל הטוב אינו פועל הרע שהרי ישראל וגוי שו"ת שת"ו בכוס אחד ולגוי הד"ם כי יקריב ולישראל מים ואם ישראל מוכר המים לגוי יוכל לשתות מים ומכאן שה' אחד מריע ומטיב והוא משגיח להטיב לישראל ולהרע למצרים: וכן במכת הצפרדעים עיקרה להודיע כי אין כה' אלהינו. וכשתסתכל מינה מוכח סתירת השתי דעות הבטלות אחרות דהעולם קדמון דהרי ניכר מהצפרדעים שנוי הטבע בכמה ענינים כשהיו מכין צפרדע נפקי מינה צוורני צוורני ועוד שהיא בוקעת הסלע ועולה מתוך הסלע כמ"ש רז"ל וגם אשר נכנסו בתנור חיו ולא מתו כמו שאמרו רז"ל וזו השגחה גדולה מאד. ובדין עירוב"ח כל תוקפו לפרסם ההשגחה וכמאמר כי אני ה' בקרב הארץ ועוד (אין) [אית] בה תוכחת מגולה שינוי הטבע לבא הערוב עם היער על דרך שפי' הגאון מהר"ר העש"ל ז"ל פסוק וגם האדמה אשר הם עליה דלא בעיתי ואשר לא יצא שום אחד מהחיות מתחום מצרים אפילו כמלא נימא. גם כתב הרב רבינו מהר"ר שלמה אסתרוק ז"ל כי בשלוח הערוב היה באה ראשונה בו ואח"כ בעבדיו ואח"כ בעמו כאלו נצטוו על זה בפרט ואח"כ בסורם כתיב ויסר הערוב מפרעה מעבדיו ומעמו ואח"כ לא נשאר אחד כאלו היו אנשים והוזהרו מאדוניהם פרטות זה. וזה מורה דיש אלוה הוא הבורא הוא היוצר וגם הוא יחיד וממנו טובה ואינה טובה שהציל לישראל ואין הערו"ב בא אצלם וכל זה מבואר. ומתוך כך נבאר מש"ה הנה יוצא המימה שאמרו רז"ל שהיה הולך לעשות צרכיו לפי שהיה עושה עצמו אלוה. גם מ"ש הכתוב ויפן פרעה ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת פירש רבינו אפרים ז"ל ויפן שפנה לנקביו וחזר לביתו. וצריך טעם אמאי קפיד קרא לומר שנפנה לעשות צרכיו ולא שת לבו דבשלמא ברישא כתיב הנה יוצא המימה שהלך מרע"ה באותו פרק ונתפס כגנב שהיה עושה עצמו אלוה. אבל אח"כ אמאי אצטריך קרא לומר ויפן לפירושא רבינו אפרים. ואפשר לומר ונקדים מ"ש בסנהדרין דף ט"ל א"ל ההוא אמגושא לאמימר מפלגך לעילאי דהורמיז מפלגך לתתאי

דאהורמיז א"ל א"כ היכי שביק אהורמיז להורמיז לאעבורי מיא בארעיה ופירש"י היאך מניח אהורמיז להעביר מים בארצו שכל מה שאדם מכניס דרך פיו מוציא דרך נקבים התחתונים עכ"ל. ובזה פירשו המפרשים דרך דרש הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו ויקרא ק"ש ויתפלל. דכיון דיפנה יכיר שלא יש שתי רשויות ח"ו דאם כדעת נפסד מאותו המי"ן היכי שביק לאעבורי וכו' ובזה יקבל עליו עול מלכות שמים שלימה עכ"ד. הנה כי כן יען פרעה אמגושא החי' למינ"א סבר ברשעו שהעולם קדמון ואת"ל הם שתי רשויות. לזה עליון יתן קולו למשה בחירו הנה יוצא המימה ונצבת לקראת"ו נגד סברותיו הרעות כי הוא עושה עצמו אלוה והוא שטות וגונב דעת כי הוא עושה צרכיו. ועוד רעה חולה כי בלבו לב רע סובר שהעולם קדמון ובפיו יאמר שהוא אלוה. ועוד מסתפק בשתי רשויות וממה שעושה צרכיו משם מוכח להפך דאי ח"ו שנים היכי שבק לאעבורי מיא. ונמצא דבלכתך בו בפרק הן נסת"ר מחמת"ו שלשה פשעי שהוא אומר שהוא אלוה ועושה צרכיו. הוא אומר שתי רשויות והיכי שבק לאעבורי מיא. והוא מסתפק שהעולם קדמון ולכן צ"א תאמר לו בזאת תדע כי אני ה' וממכת הדם מוכח שיש אלוה בעולם. ולהגיד רשעותו וסכלותו מטפ"ש ועולה אמר הכתוב ויפן פרעה שעשה צרכיו ולא שת לבו גם לזאת והוכה בסנורים ועדיין הלך חשכים דהם שתי רשויות ולכן הביא הצפרדעים ואמר לו למען תדע כי אין כה' אלהינו ולא יש שתי רשויות ח"ו. או יאמר בזאת תדע כי אני ה' במ"ש הרב שפתי כהן דשם אלהים גי' פ"ו וברוב רחמיו יתברך אמר אני ה' גי' פ"ז אחד יותר על מספר אלהים לכבוש הדין ובזה הוציאנו ממצרים וז"ש בזאת תדע כי אני ה' ובזה כובש הדין כי אני ה' גימטריא פ"ז א' יותר על אלהים ובזה אני מוציאם ממצרים:

פרק ט

פסוק ח

מלא חפניכם פיח כבשן. פיח כבשן אותיות שחין בכף כלומר תפס משה בכפו מה שהיה לשחין בכל מצרים. רבינו אפרים בפירושו כ"י:

פסוק יב

ויחזק ה' את לב פרעה. במכות הראשונות כתיב ויחזק לב פרעה ויכבד לב פרעה. ומהשחין ואילך כתיב ויחזק ה' את לב פרעה. וראיתי בספר ברית הלוי כ"י להרב הגדול עיר וקדיש כמהר"ר שלמה הלוי אלקבץ זצ"ל שכתב דמהדבר ואילך כתיב כן כי ממכת הדבר היו ראוים ישראל לצאת כדכתיב כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ואת עמך בדבר ותכחד מן הארץ ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראותך את כחי ולמען ספר

שמי בכל הארץ. ואחר שבא השחין אשר הכא כתיב ויחזק ה' את לב פרעה אז נאמר לו למרע"ה וגלה סודו השינוי הזה שאחר השחין ויחזק ה' את לב פרעה וטעמא טעים כי ממכת הדבר נגמר הדין. אך רצה הקב"ה להעמידו לספר שמו יתברך במכות המופלאות אשר יביא עליו זהו תורף דברי הרב ז"ל בקצור:

פסוק יד

את כל מגפותי. פירש"י למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות. כתבתי בזרוע ימין שהגאון מהר"ר העש"ל אמר שהיה כתוב ברש"י מ"ב וסברו שהוא מכת בכורות ואינו אלא מכת ברד. ועתה ראיתי שכתבו משם הגאון ז"ל שהוא קיים גרסתנו ופירש דאמרו רז"ל שהתרה לפרעה מראש מקדם במכת בכורות שהיא הגדולה מכלן. וע"ז יש להקשות דילמא מכת בכורות אינה גדולה מכלן אלא שהיא שקולה כב' או ג' מכות משא"כ בשום מכה. והשתא דבברד כתיב את כל מגפותי ומוכח שהיא שקולה כארבה וחשך או כג' מכות אחרות א"כ מזה למדנו דמכת בכורות שקולה כנגד הכל ומש"ה התרה בה בתחילה דאי אמרת דבכורות אינה כי אם כב' או ג' מכות יתרה בברד דכתיב את כל מגפותי אלא מדהתרה בבכורות ולא בברד למדנו שמכת בכורות שקולה כנגד הכל ודוק:

פרק י

פסוק א

בא אל פרעה פירש"י והתרה בו. וראיתי להר' רבינו שלמה אסתרוק ז"ל בפרישתו כ"י שפי' כי אני הכבדתי את לבו אע"פ שאני הכבדתי את לבו כטעם רפאה נפשי כי חטאתי לך והוא פירש לפי דרכו. ואפשר לפרש דבא ללמד דתמיד הבחירה ביד ב"ו ויכול להתגבר על יצרו וז"ש והתרה בו אע"פ שאני הכבדתי עדיין הבחירה בידו. וזה ע"ד מ"ש שובו בנים שובבים חוץ מאחר וכתב הרב מהרימ"ט בתשו' א"ח (סי' ח) דעכ"ז הי"ל לשוב וזה רמז כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה חוץ מצא ע"ש וכ"כ הרב ראשית חכמה ע"ש והיינו דהבחירה בידו וגם לפרעה הגם שהכביד את לבו הוא יתי' השאיר הבחירה אבל צריך להתגבר מאד על יצרו וסמך לזה ולמען תספר באזני בנך ובן בנך לומר דגם זה עיקר גדול לספר מה שהפליא הקב"ה לעשות דהבחירה תהיה ביד האדם ואם יזכה יכול להתגבר על יצרו:

בא אל פרעה כי. אפשר רמז ר"ת באפך כי לשעבר היה חולק כבוד למלכות ועתה התיר לו להראות לו שהוא באף וכעס ורבינו אליעזר מגרמיזא בפי' כ"י כתב אל פרעה אותיות פלא סמיכות כי פלאי פלאות נעשו למשה. ס"ת בא אל פרעה אלה שהוא לאלה ולקללה.

ובלקוטים קדמונים כ"י כתוב את לבו ואת לב ר"ת אלול רמז דגם מי שכבד בעבירות כל השנה וחוזר בתשובה הקב"ה מקבלו בתשובה ובלבד שיעסוק בתורה. וזהו למען שתי אותותי קרי ביה אותיותי בקרבו ולא משפה ולחוץ עכ"ד ואפשר לפי רמז אלה אותיות אהל שלא ימוש מתוך האוהל:

פסוק ב

ולמען תספר באזני בנך ובן בנך וגו' וידעתם כי אני ה'. אפשר רמז מ"ש דכל שהוא ובנו ובן בנו ת"ח אין התורה פוסקת מזרעו והיינו ברואין זה את זה כמ"ש התוס' וז"ש ולמען תספר באזני בנך ובן בנך שכלם ברואין זה את זה אז וידעתם כי אני ה' ודאי כי אין התורה פוסקת. ורבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל כתב ולמען תספר באזני בגימטריא זהו שלשים יום לפני הפסח כמשז"ל. אלה בקרבו ולמען תספר ר"ת אבות כי בזכות האבות כל זה:

את אשר התעללתי וגו'. אפשר במ"ש הרב מהר"ש פרימו מרז"ל דבעלמא הסדר הוא יפקד על צבא המרום ואח"כ על מלכי האדמה ובמצרים אשר היה קיים עד קריעת ים סוף ובעודו קיים הוכו המצרים מכות וז"ש אשר התעללתי לשון שחוק כמו שפירש"י במצרים הוא השר ששמו מצרים כמו שאז"ל ע"פ והנה מצרים נוסע אחריהם. ואת אותותי אשר שמתי בם במצרים בעוד שרם אלו"ף עירם קיים. להודיע שפלות השר הגם שהוא גדול מע' שרים כמ"ש מז"ה בחס"ל עכ"ז הכיתי את עמו מכות גדולות וזהו התעללתי במצרים:

וידעתם כי אני ה'. אפשר במ"ש הרב ש"ך עה"ת כי אלהים בחי' דין והוסיף א' ונעשה אני ה' גימטריא פ"ז א' נוסף על שם אלהים שהוא גימטריא פ"ו ובזה היתה הגאולה וז"ש וזה לך האות עש"ב והיינו אומרו וידעתם כי אני ה' ובזה אני גואל אתכם:

פסוק ז

עד מתי יהיה זה לנו למוקש. אפשר במ"ש הרב ש"ך פ' בראשית כי פרעה קין ומשה הבל וחייב לפרוע מה שגזל ישלם שבעתים את כל הון ביתו ועשרה מכות נגד עשרה נשיכות שנשך קין להבל וכו' עש"ב. ורבינו בעל הטורים כתב עד מתי יהיה זה היינו משה כדכתיב זה משה האיש. ויתכן שזה רמזו הלא כל הרעה וכל העשר מכות היה בשבילך נגד מה שעשית למשה ואנחנו סובלים הרעה בשבילך ועד מתי יהיה זה מש"ה לנ"ו למוקש שאנו נלכדים בעדך בלי חטא שלח את האנשים וגו':

פסוק י

ראו כי רעה נגד. ס"ת היוד. אפשר שרמז מ"ש הרב עיר וקדיש מהר"ש אלקבץ ז"ל בס' ברית הלוי כ"י שהיה מתגאה פרעה באות יוד שניתן לקין כמש"ה וישם ה' לקין אות

זהו תורף דבריו. והיה רואה כי פרעה י' יותר על מספר שם משה והיה מתגאה וכמ"ש הרב ש"ך ז"ל ועם דברי הרב מהר"ש הנז' יומתק. וזה רמז ראו כי רעה נגד ס"ת היוד ועדיין הרשע מתגאה ביוד שהיא תנקום להרע להם:

פסוק כג

ולכל בני ישראל היה. ס"ת לילה. האור ששמש לישראל בשלשת ימי האפלה היה מאיר יום ולילה. אור בגימטריא באדר כי באדר היה וכן במפלת המן כתיב ליהודים היתה אורה. רבינו אפרים ז"ל בפרישתו כ"י. ודייק היתה אורה לשעבר כשהיה החשך במצרים היתה אורה לישראל ועמ"ש הרב אליה רבה א"ח סימן תרצ"ג משם ס' אמרכל:

פרק יא

פסוק א

ישלח אתכם מזה כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה. דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו וגו'. שמעתי טעם דאחר מכת החשך ציוה דבר נא באזני העם משום דאמרו רז"ל שבמכת החשך היו ישראל נכנסים לבתי מצריים ועיניהם הרואות שכיות החמדה וסגולת מלכים ואינם נוגעים בשום דבר. ואחר כך היו שואלים למצרי השאיל לי חפץ זה ויהי כמשיב לא בי היא ואין לי חפץ זה והישראלי אומר הרי היא במקום פלוני כי ראיתיו בימי החשך. והמצרי משאילו כי אמר אם היה רוצה לקחתו בחשך היה נוטלו ולכן אחר מכת החשך בזמנו דיבר דבר נא עתה שראו כל חפצי הגוים דבר באזני העם וישאלו וגו' ע"כ שמעתי. ויראה במ"ש הרב מהר"ש פרימו ז"ל ברמזיו פ' ויקרא בטעם אשר שאל ה' יתברך לפרעה שלשה ימים שילכו במדבר לזבוח כדי שיבא פרעה מרצונו הטוב לומר הרי אתם בני חורין ובזה יוציאם קודם זמן ת' שנה ואם יהיה זה בכפיה אינה גאולה כי באונס היתה לכן כפהו בדבר ג' ימים והוא אח"כ מסיבת הנס אמר הרי אתם בני חורין והיינו פי' ביד חזקה ישלחם וכפל וביד חזקה יגרשם עכ"ד. ואפשר לומר דבתחילה שישראל לא שאלו אלא דרך ג' ימים השאלה מסתמא להחזיר כשיחזרו אך במכת בכורות שבעת שהודה שילכו דרך ג' ימים הוא הוסיף מעצמו לומר הרי אתם בני חורין שילכו הליכה בלי חזרה ונתפרסם זה מסתמא מה שהיו נותנין כלים וחפצים היה מתנה גמורה דהא ידעו שאינם חוזרים והליכתם לגמרי. וז"ש ישלח אתכם מזה שיתרצו במה שאמרתם דרך שלשת ימים. ואח"כ כשלחו בעת ההיא שהוא משלח יוסיף כלה גרש יגרש בכפל אתכם מזה שתלכו הליכה עולמית בני חורין ולכן דבר נא באזני העם ויגל בלח"ש אזנם שההליכה עולמית. ועוד אפשר דסמך דבר נא באזני העם סמוך למכת בכורות במ"ש הרב שבלי הלקט ח"ב כ"י שהעמידנו במקום הבכורות לנחלה

וז"ש אלו הרג את בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם עכ"ד. והלכה רווחת דהרוגי מלכות נכסיהם למלך ומן הדין אפי' במלך פשוט נכסי הרוגיו למלך ק"ו למלך ממ"ה הקב"ה והוא העביר ממון הבכורות לישראל ולכך החזיקו בממון מצרים ששאלו מן הדין בעבור ממון הבכורות וכמ"ש בעניותנו במ"א א"כ איפה יבא על נכון דאחר החשך קודם מכת בכורות אמר דבר נא וגו' כי הגם שיבואו לידם בתורת שאלה הם יחזיקו בהם בעבור ממון הבכורות שהם הרוגי מלכות כביכול. וזה כונת הפ' ויך כל בכור וכו' ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל שהם נכסי הבכורות דהרוגי מלכות ונכסיהם למלך ודוק. ועוד אפשר לומר כפל ישלח אתכם מזה כשלחו וגו' דנשמות ישראל ירדו לשערים דסט"א וברחמים גדולים יצאו מרשות הרבים סט"א עלמא דפרודא לרשות הגבוה ממ"ה הקב"ה וזה רמז ישלח אתכם מזה פרעה והדר מפרש הכתוב כשלחו השר נשמת ישראל ונצוצי הקדושה שהיו בסט"א יצאו והם חיותם וזהו כשלחו על שר מצרים כל ניצוצי הקדושה ונשמות ישראל אז כלה כליה כי כל חיותם ניצוצי הקדושה ועתה כלה דפסק חיותם ומזה נמשך שפרעה גרש יגרש אתכם מזה. ואפשר כי גרש גימטריא דצ"ך עד"ש באח"ב עם ב' כוללים כי על ידי עשר מכות שלחם. וכתב הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל דרבי יהודה עשאה סימן דצ"ך עד"ש באח"ב כי דצ"ך היה ענוי נפשם בלא סכנת גופם. עד"ש ענינים שהם מסוכנים. באח"ב ענינים נוגעים עד מות כי ברד ארבה השחיתו כל יבול וכל מיני מאכל להרעיבם ולהמיתם. חשך עב ג' ימים לא יכלו להשיב רוחם והם באשמנים כמתים. בכורות אין בית אשר אין שם מת ולזה חלקם רבי יהודה להורות שבכל זמן שהיה מכביד מכתם מתרה בהם. בדם מדצ"ך. בערוב מעד"ש. בברד מבאח"ב עכ"ד בקצור. ואני בעניותי הארכתי בזה כשה"ר וזרועי וגאולת עולם:

פרק יב

פסוק א

החדש הזה לכם ראש חדשים. אפשר לתת טעם אמאי מצוה ראשונה שנצטוו ישראל מצות החדש וא"ר יצחק שהיה ראוי להתחיל התורה במצוה זו וכו'. והענין במ"ש בתנחומא פ' עקב דלא בחר ה' בישראל לפי שהם מקיימים מצות שהרי הגוים מקיימים יותר מצות שלא נצטוו וגם לא משום דישראל משבחים לו יתברך דהגוים משבחים יותר שנא' ממזרח שמש ועד מבואו וגו' אלא מה שבחר הקב"ה בישראל מפני שהם ממעטים עצמם ע"ש לשון המאמר כי כה אמר ה' לישראל. והמורם מזה דאם מקיים מצות ואין בו ענוה ומתגאה הרי הוא כעכו"ם ובצד מה גרוע. איכו השתא זו מצוה ראשונה החדש הזה לכם דנתמעטה לבנה מפני שקטרגה והשמש נעלב וכמ"ש המפרשים. בקש לעורר

ישראל לתת דעתם כי צריך הענוה כדי שתהא חשובה המצוה שאדם מקיים לפני ה' ובלתי ענוה לא עשה כלום וכבר בעניותנו הרחבנו הדיבור הזה בדברים אחדים דף י"ג בסגנון אחר:

פסוק ג

ויקחו להם. פי' להנאתם כי ישראל היה בהם חטאות וח"ו היו ראוים ליאבד עם המצרים אמר הקב"ה יביאו שה ויכפר על שה פזורה ישראל. שה גימטריא כפרה איש שה לבית ר"ת אשל בזכות אברהם שנטע אשל אזכור זכות אברהם שאמר אלהים יראה לו השה יצחק נעקד כשה יעקב אמר הסר משם כל שה רבינו אפרים בפרישתו כ"י. ואפשר כי יש מרז"ל שאומרים דגלות מצרים היה על מכירת יוסף. גם אז"ל דבמעמד הר סיני וע"י התורה נעשינו כ"י כדין אשה להקב"ה והוו בה רבנן דהקב"ה כהן ושבויה אסורה לכהן ותירצנו בעניותנו דבמה שמסרו עצמם על קדוש השם בקשירת השה אלוה של מצרים והם היו נמולים ודרך טבע קרוב שיהרגו המצריים לישראל בהיותם כואבים ומסרו עצמם על קדוש השם נתקדשו ונעשו בריה חדשה ומותרת לכהן כ"י. וז"ש בעשור לחדש הזה ויקחו להם כלומר שיקחו עצמם מהסט"א כי הם נטמעים ויתוקנו כל גופם במסירת נפשם על קידוש השם. איש שה לבית אבות. כלומר שיהיה כפרה גי' שה לבית האבות הם השבטים קדושי עליונים שחטאו במכירת יוסף. שה לבית שיהיה כפרה כדי שתהיו ראוים לבית כ"י אליו יתברך כדין אשה ואין בית אלא אשה:

פסוק ד

תכוסו על השה. אמרו רז"ל בעודו חי להעירם אעפ"י שהמזל טלה נשאר על חיותו ושלמותו אעפ"י שהיה תועבת מצרים ניתן הסכל במרומים רבים ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין לזה ציוה בעודו חי להמנות עליו ולבטל כחותיו עד שיבתרוהו לבתרים וכשם שהשה שהוא ע"ז שלהם אין כח בידו לעשות כרצונו כך הטלה של מעלה אין לו כח רק לעשות רצון קונו לא ישנה את תפקידו. רבינו שלמה אסתרוק ז"ל בפרישתו כ"י:

פסוק ח

את הבשר בלילה הזה. ר"ת אהבה ואזכור להם ברית אברהם שיש בו אותיות אהב רם. צלי אש בגימטריא ת"ל וזהו ומושב בני ישראל ת"ל שנה. רבינו אפרים בפרישתו כ"י. ואפשר דרך דרש ורמז במה שאמרו כי בנתינת התורה היה חירות משעבוד מלכיות. וחקרו המפרשים דאיך היה מתקיים שעבוד ד' מלכיות שרמז הקב"ה לאברהם אבינו במעמד בין הבתרים ותירצו כי ע"י הרעב נמצאו במצרים מע' אומות וכלם היו משעבדים בישראל ואם זכינו שלא היו חוטאים היה מתקיים שעבוד ד' מלכות במצרים לבד אמנם

בעגל חזר שעבוד ד' מלכיות. וכתבו ז"ל שהכל היה תשלום ד' מאות של מצרים שלא ישבנו כי אם רד"ו שנה ומאלו הרד"ו לא היה שעבוד כי אם קי"ז שנה ושעבוד ד' מלכיות להשלים והחשבון הוא יתברך ידעו זהו תורף דבריהם. וזה רמז בלילה הזה בגלות הזה דמצרים שהגלות דומה ללילה יכולים להטהר וליפטר מת"ל הרמוז במספר צלי אש שהם ת'. אבל צריך ומצות שדבקים תהיו ביצה"ט הרומז למצה ובזה תהיו על המרורים ע"ד שאמרו בילקוט תהלים מ"ז ל"ב אשריו לאדם שהוא גבוה על פשעיו וכו' ע"ש שלא ישלטו בכם המרורים והגליות ואתם תהיו עליהם שולטים עליהם שלא יגעו בכם ולרמז זה להקיץ לב נרדמים צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו לקרבן פסח ודוק:

פסוק לב

כאשר דברתם. ולכו' בגימטריא לכו על מנת שלא לחזור ע"ה. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל:

פסוק מב

ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בנ"י לדרתם. אפשר לרמוז מ"ש הרב מהר"ש פרימו ז"ל משם הזהר הקדוש דגאולת מצרים היא סיבה לגאולה העתידה וז"ש ליל שמורים הוא לה' ירמוז למ"ש רעיא מהימנא והביאו הרב עיר וקדיש בעל מעשה רוקח רמזי משניות דמחיית עמלק יהיה בע"פ וז"ש ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים ומשם נמשך הוא הלילה דימחה עמלק ויהיה כ"י שמו וכסאו שלם וז"ש הו"א הלילה הזה דלעתיד הוא שהוא שמו וכסאו שלם ה"ו משם הויה ב"ה וא' מכסא הלילה הזה שמורים וכו' דכבר נמחה עמלק בע"פ ונמצא דבליל פסח כבר כסאו ושמו שלם וזהו הוא הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל לעתיד לבא ור"ת הוא לה' להוציאם הלל רמז שיאמרו הלל בליל התקדש חג כמו שכתוב במס' סופרים וכמנהג ספרד:

פסוק מו

ועצם לא תשברו בו. לרמוז שיאכלוהו דרך טיול והתול על יתר מכדי שבעם ולא היתה מחשבתם רק להראות להם כי מה שחשבו המצרים עליהם רעה אם ישחטהו יבא להם הצלה לתשועת נפשם מיד שונא וכדי שלא יחשבו לבטל מעלת טלה ועצמותו מצבא המרום אמר ועצם לא תשברו בו להעירם שתשאר עצמותו קיים על מה שבראו הי"ת בעצמותו ושוטים שקלקלו עתידין ליתן הדין וכל פעל ה' למענהו. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל בפרישתו כ"י:

פרק יג

פסוק ב

קדש לי כל בכור וגו' ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה וגו'. יש לדקדק דה' אמר קדש לי כל בכור ומשה רבינו ע"ה ציוה מצוה אחרת זכור את היום וגו' ועוד הקב"ה אמר בבני ישראל והוא דיבר אליהם בשם עם. ופירש רבינו האר"י ז"ל באריכות ותורף דברי קדשו כי משה רבינו רצה לקבל הערב רב והשי"ת לא היה רצונו. ומצוה ראשונה אחר יצ"מ היא קדש ודייק לומר פטר כל רחם בבני ישראל לאפוקי הערב רב. וחש משה רבינו ע"ה שאם מצוה ראשונה יצוה לבני ישראל לבדם באומרו קדש פטר כל רחם בבני ישראל. אז הערב רב יחזרו למצרים. לכן מצוה ראשונה אמר להם לכלם בין לישראל בין לערב רב ואמר ויאמר משה אל העם בכללות לכל ישראל ולערב רב ואחר שכבר השום במצוה ראשונה אז מצא מקום לצוות לישראל והיה כי יביאך לשון יחיד לישראל נאמרה והרב ז"ל האריך ע"ש:

פסוק ג

זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים וגו'. אפשר במשז"ל שהיום ההוא היה כג' ימים ל"ו שעות והביאו הרב ברכת שמואל סדר זה וכתבנו בעניותנו במ"א טעם לזה והיינו כי מהשמש יתבטלו ג' אמונות רעות שהיה למצרים שהעולם קדמון ואת"ל שיש בורא פועל הטוב וכו' ואינו משגיח כמו שכתבנו לעיל פרשת וארא באורך והשמש מבטל ג' אמונות הללו כי מהשמש ניכר שיש מניע ומהשמש ניכר שהוא יתברך משגיח בתחתונים שברא השמש להאיר. ומהשמש ניכר כי פועל הטוב הוא פועל הרע כי השמש מיבש הלח ומתיך היבש ונמצא שהענין משתנה כפי המקבלים. ומשום הכי היה זה הפלא שיום יצ"מ היה כג' ימים וזרח השמש להעיר ולבטל הג' דעות אסורות הנז'. ועתה שמשה רבינו מדבר גם אל ערב רב וכל עצמו בדבריו הללו כלפי ערב רב להרחיקם מג' אמונות רעות שהיה למצריים שביטולן השמש לז"א זכור את היום הזה אשר יצאתם כי הפלא ה' שזרח השמש באותו יום כג' ימים לבטל ג' אמונות רעות ותמיד יהיה לכם לזכרון ודוק כי קצרתי:

כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה. אפשר כי תיבת בחזק בגימטריא קי"ז שכל הגלות היה קי"ז שנה כמ"ש בסדר עולם ולזה הוצרך חזק יד להוציאם לפני זמנם:

פסוק ט

למען תהיה תורת ה' בפיך. אפשר לרמוז דקץ הגאולה תלוי בעסק התורה ואעיקרא חרבן הבית ראשון מקרא מלא על עזבם את תורתי ותנא דבי אליהו לא נחרבו הבתים ולא אירע צרה לישראל אלא בעון ביטול תורה שנאמר בפשע יעקב כל זאת ואין זאת

אלא תורה. וזה רמז למען תהיה תורת ה' בפיך למען גימטריא קץ כלומר אם אתם רוצים קץ גאולה תהיה תורת ה' בפיך ובפרט בגאולה העתידה שהיא בזכות משה רבינו ע"ה והוא תבע יקרא דאוריתא כמ"ש הזהר הקדוש בז"ח ורז"ל אמרו גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם דבזכות המשניות תהיה הגאולה. א"נ במשז"ל דאומרים בג"ע אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו וזהו קץ רמז דעשוי אדם למשמש בקיצ"ו בפטירתו שיהיה תלמודו בידו וזהו תהיה תורת ה' בפיך. ואפשר לומר עוד במ"ש בס' התשב"ץ לתלמיד מהר"ם סי' תקל"ב כשהצדיק נפטר מן העולם בא מלאך אחד ומזכיר כל מה שלמד לשמה ועל זה אמרינן אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו עכ"ל. וזה רמז למען גימטריא קץ בפטירת האדם תהיה לעתיד תורת ה' כלומר תורה לשמה בפיך שיבא מלאך ויזכירך. א"נ דבזכות התורה יצאנו ממצרים כמ"ש בהוציאך את העם וגו' וזה רמז למען גימטריא קץ כלומר ויתר קץ שנים הנותרים מתו בעבור תהיה תורת ה' בפיך ודוק:

פסוק יג

וכל בכור אדם בבניך תפדה. פירש רשב"ם תפדה לאחר שנתקדשו הלוים תחת כל בכור בשנה שנית שהוקם המשכן. וכן פירש הרב החזקוני והוא דבר מוכרח והגם כי זה נולד מהעגל שנפסלו הבכורות וכתב מהר"ם אלשיך ז"ל דכל אשר ידבר ה' מוכרח כי דיבורו מעשה אך במחשבה רצה הוא ית' דהמחשבה לא תכרות ותשאר הבחירה. וא"כ הרי אמר וכל בכור אדם בבניך תפדה וזהו לאחר שיעשו העגל אשר במאמרו יוכרחו לעשות לעגל. י"ל דמ"מ אין במאמר וכל בכור אדם בבניך תפדה שום משמעות שיעשו העגל כלל ודוק:

פסוק יז

(**א**) **כי קרוב הוא**. כ"י גימטריא שלשים תלתין שנין קודם קיצא דה' יצאו בני אפרים ומהרו הקץ ונהרגו על שלא שמרו שבועת יוסף ולא הביאו עצמותיו עמהם. בראותם מלחמה. שנעשית לבני אפרים. ושבו מצרימה מפני היראה. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל. וכן הוא בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל ע"ש אך אין כתוב שם מפני שבועת יוסף רק מפני שמיהרו הקץ. ואפשר לומר כי קרוב הוא כי גימטריא שלשים כי זכר כאן ד' אלהים ולא נחם אלהים כי אמר אלהים ויסב אלהים יפקוד אלהים. והענין במ"ש רבני אשכנז כי הגזרה לישב במצרים ת"ל שנה כמספר ה' פעמים אלהים ולא נשתעבדו כי אם פ"ו שנה כמספר אלהים והד' אלהים הנשארים נהפכו לשמות הויה ואלו ד' גאולות וד' כוסות כוס גימטריא אלהים שנהפכו להויות ונגאלו (ו)[ז]הת"ד ונרמזו כאן ד' אלהים שנשארו ואמר כי קרוב הוא בשם אלהים הראשון כ"י גימטריא שם הויה ועוד ד' רמז לד' הויות שנהפכו ד' אלהים לרחמים ורמז כי קרוב הוא הזמן שהתחילו לשעבדם ולא

עברו כי אם פ"ו שנים ואכתי פשו ד' אלהים גימטריא שמד ויהיה קטרוג ושבו מצרימה. ורבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל כתב אלהים מדת הדין. ישב בדין לפי שעב"ר בי"ם צר"ה ס"ת בגימטריא פסל מיכה עכ"ד. ולדרכנו א"ש כי הנה ביצ"מ נהפכו ד' אלהים לרחמים ונעשו ד' הויות ולפי שעבר בים צרה פסל מיכה מתעוררים הד' אלהים ויש קטרוג וזה רמז פן ינחם העם גימטריא שמד עם הכולל מספר ד' אלהים גימטריא שמ"ד הנשארים ובעון פסל מיכה יתעוררו ושבו מצרימה לשעבוד:

פסוק יח

ויסב אלהים וגו'. כי אמר אלהים אם יכנסו לארץ מיד יתעסקו בשדות וכרמים ולא בתורה מוטב להסב אותם ויתעדנו במן ובשלו ובבאר כי לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל. ואפשר לרמוז דכתיב בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה וזה רמז ויסב אלהים דרך המדבר שבו הר סיני וחמשים כתיב רמז לנ' יום שיקבלו התורה כרמוז בנ' של תעבדון כמשז"ל וזה רמז וחמשים בזכות שלסוף חמשים יקבלו התורה עלו בני ישראל מארץ מצרים שיצאו בזכות התורה ולזה ויסב אלהים שיעסקו בתורה במדבר:

פסוק יט

והעליתם את עצמותי מזה אתכם. אפשר שרוח הקדש נצנצה ביוסף הצדיק שמשה רבינו יקחם ואחר סילוקו יעלום ישראל לשכם ואמרו במנחות דף ג"ן יבא זה ויקבל זאת מזה זה הוא משה דכתיב זה משה האיש זאת התורה זה אלי ע"ש וז"ש והעליתם את עצמותי מזה כלומר ע"י משה רבינו ע"ה דכתיב זה משה האיש ואחריו אתכם כמ"ש ואת עצמות יוסף העלו בני ישראל א"נ אפשר לומר בסגנון אחר במ"ש פ"ק דסוטה כתיב ויקח משה את עצמות יוסף וכתיב ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ומשני דהגומר המצוה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה וז"ש והעליתם את עצמותי מזה אתכם כלומר הקב"ה מעלה עליכם כאלו העליתם מזה אתכם הגם שהיו ביד משה רבינו מ' שנה וזה רמז מזה מ' ארבעים זה רמז למשה רבינו ע"ה כאמור מפני שאתם עתידים לגמור המצוה:

פרק יד

פסוק ה

ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך וגו'. אפשר ששמעו מהם שהגזרה ת' וישבו רד"ו והק"ץ שם לחשך בשביל הלילות כמו שפירש הר' הגאון מהר"ר העשל ז"ל. וז"ש כי בר"ח העם ברח גימטריא רד"ו ויהפך לבב פרעה ועבדיו ר"ת ויהפך לבב פרעה פול גימטריא קי"ו כלומר דלא היו בגלות אלא קי"ו ומה שישבו במלכות יוסף וקצת עד שמת

לוי זה אינו נחשב גלות כי היו שרים ולכן חרה אף פרעה כי אש יצאה מחשבו"ן הזה. ולפי פשוטו יש לפרש דהגם דהם השתדלו שילכו ישראל בחפזון. עתה המה ראו דהערב רב ברחו עם ישראל וזה אירע להם וז"ש ויוגד למלך מצרים כי ברח העם הם הערב רב ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם דייקא ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו בני ישראל דוקא ולכן רדפו אחריהם וכן פירשו כת הקודמין:

פסוק יג

התיצבו וראו את ישועת ה' וגו'. אפדר במשז"ל דכשהנס בזכותו זוכה לראות במפלת אויביו. וגם את אשר יעשה בשם ה' יוכל לראות אף שאינו בזכותו וז"ש התיצבו וראו ולא תסברו שהוא בזכותם אין זה כי אם ישועת ה' שהוא בשם ה'. כי אשר ראיתם את מצרים השר כמשז"ל ע"פ והנה מצרים ויראתם לא תוסיפו לראותם למצריים הנשפעים מהשר ובטל הוא ואומתו:

פסוק יד

ה' ילחם לכם ואתם תחרישון. מי יתן תחרישון ותהי לכם לחכמה. כן הוא במסרה. ואפשר תחרישון תשתקון בסוג סייג לחכמה שתיקה. וזהו מ"י יתן מי רמז לנ' שערי בינה ואחר שזוכה לשפע מצד הבינה תחרישון ותהי לכם לחכמה כי שם סוד השתיקה:

פסוק טו

מה תצעק אלי דבר. ס"ת הקיר מכאן רמז למתפלל שלא יהיה דבר חוצץ בינו ובין הקיר ואף עפ"י שכתוב ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל ליכא מידי דלא רמיז באורייתא עכ"ד רבינו אפרים ז"ל. ואני בעניי רמזתי במ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל בפ' ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר ה' אלהים אתה החילות וגו' דהודיע סוד נפלא ליודעי האמת כי כל התפלות לא יכוין אל השם המוציא מפיו כי רבים הם זולתי אל שם הויה הנקרא שם העצם אל עצמותו יתברך כי כל השמות ככנויים וכנפיים וכמלבושים אליו והטועה בזה כופר בעיקר. וז"ש ואתחנן אל ה' שהוא הויה עם היות שהשמות שהיה שואל מאתם הם אדני אלהים והיינו שצריך ליכנס לפני שם הויה ע"י סוד ב' שמות הנז' סוד אדני שפתי תפתח ואח"כ ויתפלל אל ה' תפלה הראויה לשם הויה. ופי אלהים גימטריא פה כי על ידי שני שמות אלו נפתחים שערי תפלה ואחר שנפתחו אז מתפלל לשם הוי"ה לבדו ולא אל שני שמות הנז' ואליו נאמר אתה החילות עכ"ל בקיצור. וזה אפשר רמז ויסב חזקיהו פניו אל הקיר שהיא השכינה כמ"ש בזהר הקדוש ע"ד אדני שפתי תפתח ואח"כ ויתפלל תפלה הראויה לשם הויה. ואפשר לרמוז כאן מה תצעק אלי ר"ת אמת שהוא סוד שם המיוחד שאליו התפלה אך ס"ת הקיר שצריך לפתוח השער. והזהר הקדוש רמז באופן אחר ויתכן שרמוז זה ג"כ וא"ש ההי"ב:

פרק טו

פסוק א

אז ישיר משה ובני ישראל וגו' אשירה וגו'. אפשר שבכל הדברים רמזו לבטל הג' אמונות רעות שהיה לפרעה ומצרים א' שהעולם קדמון ב' שאפי' אם יש אלוה פועל הטוב אינו פועל הרע ח"ו ג' שאינו משגיח בתחתונים וכתבו המפרשים שמתוך המכות נתבטלו אלו הסברות הרעות של מינות כמש"ל פ' וארא. וכתבנו בעניותנו שזה טעם למשז"ל דיום יציאת מצרים היה ל"ו שעות כג' ימים וזרחה השמש לבטל הני תלתא דפורענותא כי מכח השמש יבוטלו. וכמש"ל פ' בא על פ' זכור את היום אשר יצאתם ממצרים ע"ש והשתא עם כי ודאי הני קראי דחנ"ה מלאים זיו פרד"ס ברבבות אלפי ויתנבאו כפי כל עילוי נשמתם. אפשר דבכלל יש במשמע ביטול הסברות האמורות וז"ש אשירה לה' כי גאה גאה הוא הבורא הוא היוצר סוס ורכבו רמה בים ויש השגחה בפרטות. עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה כמו שפירש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל מי שהוא עזי וכריתה חזקה להם אותה בעצמה היה לי לישועה ר"ל כי הרע ההוא היה טוב בעצמותו שכבר היה לי לישועה מיד שונא והטוב מכוון בו עכ"ד וא"כ מינה דפועל הטוב הוא פועל הרע אלא שמשתנה כפי המקבלים. ורבינו האר"י זצ"ל פירש עזי וזמרת יה כמ"ש רז"ל דכשירדו לים פרחה נשמתם והקב"ה השמיעם זמירות ותשבחות המלאכים המזמרים להשי"ת הנקרא י"ה ועי"כ חזרה נשמתם וז"ש עזי כחי נמשך ע"י זמרת יה שמזמרים המלאכים לפניו ועי"ז ויהי לי לישועה:

פסוק ב

זה אלי ואנוהו. אמרו רז"ל התנאה לפניו במצות פירוש מאחר שאני לפניו כי מלא כל הארץ כבודו צריך להתנאות במצות וז"ש לפניו דייקא וקרא הכי כתיב זה אלי זה מורה באצבע מכח זה ואנוהו התנאה לפניו במצות אשר קדשנו. והרמ"ע ז"ל פירש זה אלי כשהאדם יקיים שויתי ה' לנגדי יהיה לו כביכול מרכבה וז"ש זה אלי אם אני אומר זה אלי אשר עמדתי לפניו ואנוהו אהיה כמו בית שלי כאלו אני נוה שלו. ועד"ה זה אלי הקב"ה ואנוהו בשכינתיה אלהי אבי כמ"ש רשב"י אחותי בת אבי ותהי לי לאשה וארוממנהו גדלות וא"ש ההי"ב:

פסוק ו

ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב. פירש"י ימינך ימינך שני פעמים כשישראל עושים רצונו של מקום השמאל נעשית ימין ובזה שמעתי כונת הפסוק ואומר חלותי היא שנות ימין עליון אני מבקש שישנה הימין כלומר שני ימין כי גם השמאל תעשה

ימין ע"כ שמעתי והכונה דכשעושים רצונו של מקום מדת הדין שמכונה בשם שמאל יתמתקו הגבורות ע"י החסדים ויתהפך מדת הדין שמאל למדת רחמים ימין:

פסוק ט

אמר אויב ארדוף אשיג. אפשר במ"ש בזהר הקדוש דגם א"ה להשיג בסט"א מכוונים להיות נכונים שתשרה עליהם וזה כיונו פרעה ושריו להשיג בסט"א יותר וסברו שתעזור להם. וז"ש. אמר אויב ארדוף לעשות כוונים לסט"א אשיג ישיגו רוח סט"א ועי"ז יחזרו ני' הקדושה שלקחו אחלק שלל מני' הק' כי זהו חיותם וז"ש תמלאמו נפשי דייקא דבר הנוגע לנפשם הכלבית ואח"ז אריק חרבי להורגם תורישמו ידי ממונם:

פסוק י

נשפת ברוחך כסמו ים. ס"ת מכות שם רמז דאינו הטביעה לבד כי כמה מכות הוכו כמפורש באגדה ולמ"ד דעל הים לקו חמשים מכות הוא מספר י"ם:

פסוק יג

עם זו גאלת עם זו קנית עם זו יצרתי לי. כן הוא במסרה. אפשר במ"ש רבני אשכנז ז"ל דשבויה אסורה לכהן ואיך היו דמיון חתן וכלה כ"י בהר סיני והלוחות קדושין וכיוצא כמשז"ל ותירצו דקי"ל דכהן שפדה השבויה מותר לישא אותה דחזקה לא שדי איניש זוזי בכדי והוינן בה בעניותין דהכא הזנות הוא ע"ז ובודאי עבדו. וכעת נראה לישב דאנוסה אסורה לכהן אפשר דהטעם דילמא בסוף נתרצית וזה בישראל מותרת כל שתחלתה באונס דיצרה אלבשה וכמ"ש רבא בכתובות (דף נ"א) אבל אשת כהן הוא פגם ומשו"ה אסור לכהן. והכא הוא היוצר ויודע דהיה באונס מתחילה ועד סוף ולא היה רצון כלל ולכך גאלם וחזקה לא שדי איניש זוזי בכדי וז"ש עם זו גאלת ופדיתנו ולא שדי איניש זוזי בכדי ומטעם זה עם זו קנית ע"ד קניתי לי לאשה כמש"ה ולקחתי אתכם לי לעם כמו לקוחתי. וכי תימא הכא הזנות ע"ז וזה מפורסם שעבדו לז"א עם זו יצרתי לי ואני היוצר וידעתי שהיו אנוסים מתחילה ועד סוף ולא היה רצון כלל. א"נ במה שישבתי בעניותי לחקירה זו דזה טעם שיצאה נשמתן בהר סיני ואח"כ נעשו בריה חדשה ופנים חדשות באו לכאן והב' פסוקים כדרך הראשון. והתירוץ הוא עם זו יצרתי לי דפרחה נשמתם וזהו יצירה חדשה לקחתם לי וזהו עם זו יצרתי לי ועשיתים בריה חדשה לשמי. א"נ אפשר במ"ש דהקב"ה החזיר התורה לעשו וישמעאל ולכל א"ה ולא קבלוה. ומבואר בזהר הקדוש פ' בלק שזה היה שלא יקטרגו על ישראל. אבל התורה אינה כי אם לישראל וז"ש עם זו גאלת על מנת שיקבלו התורה כמשז"ל אנכי ה"א אשר הוצאתיך על מנת כן פדיתיך ולזה יצאו קודם הזמן דהקדש מפקיע מידי שעבוד וז"ש עם זו קנית כדתנן אם לשם עבד ישתעבד. וכי תימא הרי החזיר התורה לעשו וישמעאל וכל א"ה לז"א עם

זו יצרתי לי כלומר הלא תראה דאור מחצב הנשמות הוא סמוך למחצב האורות וז"ש עם זו יצרתי לי אצלי כביכול ואיך יתכן לתת התורה לאו"ה הלא מוכרח שהוא למען שלא יקטרגו:

פסוק כא

ותקח מרים הנביאה את התף בידה ותצאן כל הנשים וגו'. טרם אענה אני בקסת"י אפת"ח מאמר רז"ל הנך יפה דודי אף נעים זו גילוי שכינה אף ערשנו רעננה בשבח בנים ובנות. ושמעתי משם הרב הגדול מופת הדור מהר"ח אלפאנדארי ז"ל שהיה מפרש במשז"ל שבמדבר לא היה דם נדות. וז"ש הנך יפה דודי זו גילוי שכינה ועי"ז לא היה דם נדה וכי תימא מעתה לא יהיה פריה ורביה ע"ד משפחת דורקטי לז"א אף ערשנו רעננה בשבח בנים ובנות שהיה פריה ורביה ע"כ שמעתי. והנה אמרו בריש ויקרא רבה נשי דור המדבר כשרות כיון ששמעו שהן אסורות לבעליהן נעלו דלתותיהן. והרב מתנות כהונה פירש שאסורות לבעליהן לפי שעשו העגל ועע"ז. והרב ידי משה דחה פירושו ופירש ששמעו אל תגשו אל אשה. ולי ההדיוט נראה לקיים פי' מתנות כהונה דכן מוכח מהמדרש בשיר השירים פ' לבבתני ומ"ש שם הרב ידי משה שחזרו ליטמאות בנדה הוא דוחק. ונראה דטעם הנשים דהיו מנודים והמנודה יש צד דאסור בת"ה. ואחר שעשו המשכן והשרה הקב"ה שכינתו נתרצו להם ואע"ג דכל ל"ח שנה היו מנודין כמ"ש פ' ואלו מגלחין מ"מ לא פירשו אלא במעשה העגל שהיה סלוק שכינה (עמ"ש בר"י סי' ר"ם). ובזה אפשר לפרש המאמר האמור הנך יפה דודי זו גילוי שכינה דאחר שעשו המשכן והיה גלוי שכינה אז נתרצו הנשים וז"ש ערשנו רעננה בשבח בנים ובנות שהולידו ונמשך מצד גלוי השכינה. ועוד אפשר לומר במאמר הזה דאמרינן קול באשה ערוה ואמרו פ' כל היד גבי אוחז באמה דכי איכא אימתא דשכינתא ליכא הרהור וה"ה נאמר כשיש גלוי שכינה בפרהסיא אז איכא אימתא דשכינתא וליכא הרהורים ויכולים אנשים ונשים לשיר ואין לחוש וז"ש הנך יפה דודי אף נעים זו גלוי שכינה שיכול לומר הנך יפה על דרך זה אלי. אף ערשנו רעננה זה המשכן כמ"ש ז"ל בשבח בנים ובנות דזמרן נשי עם אנשים וליכא הרהור דאיכא אימתא דשכינתא ויכולים לשורר בנים עם בנות. וזה אפשר בקראין כי הנה הכא מרים הנביאה וכל הנשים זמרן נשי נגד כל ישראל באזניהם ויקשה דקול באשה ערוה. לכן אמר ותקח מרים הנביאה את הת"ף בידה רמז שכבשה הפלונית גימטריא ת"ף תחת ידה בכח תקף גדולת נביאותה ובכח השכינה הרומזת לה' התף ובכחו הנעלמת בתיבת התף לבטלה וידוע שהיא העיקר. ואח"ז ותצאן כל הנשים וגו' שלא יש הרהור. ותען להם מרים להם בלשון זכר כלומר דנשים כאנשים

וליכא איסור הרהורים. שירו לה' וגו' ובלאו הכי היה גילוי שכינה דראתה שפחה על הים וכו':

פסוק כו

ויאמר אם שמוע תשמע וגו' כי אני ה' רפאך. פירש רבינו הרשב"א ז"ל הידוע מברצלונא כי הנה מי שהוא חולה קורא לרופא והוא מסדר לו הרפואה סמים ועשבים וכיוצא ושלא יאכל זה ולא ישתה זה והחולה סביר וקביל הגם שאינו יודע טעמי הרפואות כלל הוא סומך על הרופא שהוא מומחה. והנה אנחנו חולי הנפש והרופא האמיתי סדר לנו מצותיו וחקיו לרפואת נפשנו ואעפ"י כי אין אתנו יודע טעמי המצות ובפרט החקים צריך שנשמע אליו יתברך וז"ש אם שמע תשמע וגו' והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו הגם שנראה בעיניך שהם חקים בלי טעם צריך שתשמע וכשתשמור הכל כל המחלה וגו' וכי תימא ואיך אעשה המצות בפרט החקים ושאיני טועם טעמו. לז"א כי אני ה' רפאך. וכשם שאתה שומע לרופא על כל אשר יאמר כי הוא זה אף שאינך יודע איך דבר זה מועיל או מזיק אתה סומך עליו ולהבדיל כן תשמע לה'. כי הוא רופא הנפש האל הנאמן. ורבינו אפרים ז"ל כתב רפאך גימטריא יצר עם הכולל. ועוד גי' א"ש. וארז"ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש ותנצל מא"ש גיהנם עכ"ד ואפשר לומר בסגנון אחר כי הנה אמרו רז"ל אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין וכתבנו בעניותנו במקומו כי יצר גימטריא ש' והתורה אש אחד יותר לבטלו וז"ש רפאך גימטריא א"ש כלומר רפואתך בתורה שהיא אש גימטריא רפאך ויבוטל היצר שהוא גימטריא ש' ודוק:

פסוק כז

ושם שתים עשרה עינת מים. סמך כי אני ה' רפאך ושם שתים עשרה עינות מים כי על ידי עיינות כל חולי בא וגם הרפואות כי חזקיה גנז ספר רפואות שהיה כתוב על המעיינות מהמבול איזה מעיין טוב וסתם אותם כדי שיבקשו רחמים לרופא חולים. רבינו אפרים ז"ל:

פרק טז

פסוק טו

ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא וגו'. שמעתי דאמרינן פ"ג דתעניות אין נהנים ממעשה נסים ולכן ישראל חיישי דאסור ליהנות משום דהוא מעשה נסים וז"ש ויאמרו איש אל אחיו מ"ן ר"ת מעשה נסים כי לא ידעו מה הוא אי שרי ליהנות ויאמר משה הוא הלחם הידוע דאמרו רז"ל בשכר ואקחה פת לחם זכו למן וזהו הוא הלחם בה"א הידיעה וא"כ זה גמול אברהם אע"ה שאמר ואקחה פת לחם ושרי ליהנות כיון דהאלהים עשה בזכות אברהם אע"ה ע"כ שמעתי. ויראה דמשום פקוח נפש ודאי שרי

ליהנות ממעשה נסים ומה גם דכתיב נותן לחם לכל בשר. והוא נתן זה לחיות ודאי שרי כי אין להם לאכול אלא זה. והנה הרב בס' ישרש יעקב שם פ"ג דתעניות גבי מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק כתב משם הרב גל של אגוזים דכיון דהשמן והחומץ בעולם והתפלה הוא שטבע השמן יהיה לחומץ שרי ע"ש ועפ"ז אפשר לרמוז בקראין ויקראו את שמו מ"ן ר"ת מעשה נסים ויש לחוש ליהנות כי לא ידעו מה הוא אתי לאפוקי חילוק הרב גל של אגוזים כלומר שזה הדבר לא יש בעולם דאם היה נמצא בעולם ולא היה לו טבע מזון ונהפך לו טבע מזון זה היה מותר כשמן וחומץ אבל לא ידעו מה הוא כי אינו בעולם הדבר עצמו ואסור ויאמר משה אין כאן איסור כי הוא הלחם ואין בלתו ומצד פקוח נפש מותר ועוד אשר נתן וכך היא המדה נותן לחם לכל בשר. ותו דכאן התירו בפירוש אשר נתן לכם לעצמכם ולא לאחרים לאכלה והוא ית' התירו. ועם החילוק הא' יתבאר מש"ה בנחמות לחם לרעבם ומים לצמאם כלומר שהוא משום פקוח נפש ושרי. ואפ' שזה רמז הכתוב ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת כלומר מסיבת פקוח נפש וירעיבך לזה ויאכילך את המן וכי תימא מאי אריא פקוח נפש ת"ל דשרי דנתן לו טבע מזון לז"א אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך והוא חדש ממש אשר לא היה לעולמים ואינו כשמן וחומץ וזהו מעשה נסים ודאי אך מסיבת וירעיבך שהוא פקוח נפש שרי ודוק:

פסוק כ

וירם תולעים ויבאש. שבעו וירם לבם. כן הוא במסרה. לרמוז שהגאוה לא תבא אלא מצד השבע וזהו שבעו וירם לבם ומה תהיה אחרית הגאוה וירם תולעים לרימה ותולעה כדתנן מרבה בשר מרבה רימה. לקוטי גאוני אשכנז בספר רבינו אפרים ז"ל:

פרק יז

פסוק ח

ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים. אמרו ז"ל שרפו ידיהם מדברי תורה לכן בא עמלק כי כך היא המדה בזמן שאין הקול קול יעקב הידים ידי עשו וכמש"ה זנח ישראל טוב אויב ירדפו ותיבת ויבא עמלק ויבא אותיות אויב וילחם בישראל כי היו ידיו שעירות ידי עשו איש שעיר. לכן משה רבינו ע"ה בחר ליהושע דכתיב ביה נער לא ימיש מתוך האהל והוא ישלוט עליו בכח תורתו כי כשהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו:

פסוק יד

זכרון בספר ושים באזני. ר"ת זבוב כי הוא מלך עמלק כך כתוב בחידושי גאוני אשכנז בס' רבינו אפרים. ולפי דבריו א"ש משז"ל דהיצר הרע דומה לזבוב כי היצה"ר בא משר של עמלק. וכתוב בס' קרנים דהעוסק בתורה מבטל קליפת זבוב ע"ש. ולכן נרמז

זבוב כי אין לו ביטול רק בעסק התורה ושים באזני יהושע דכתיב ביה נער לא ימיש. ואפשר לרמוז כתוב זאת רמז על המגילה בלשון נקבה זכרון בספר רמז שפורים הוא כנגד כל המועדים כמ"ש הרב מהר"א הכהן במדרש אליהו משם הרב יד יוסף. פסח מעבדות לחירות. פורים ממות לחיים. שבועות. הדר קבלוה. ראש השנה. ספרי חיים וספרי מתים. ופורים היתה גזרה חתומה. כפור. פורים מכפר ככפור (כמ"ש מדרש אליהו במ"א). סוכות. ענני כבוד. פורים רבים מעמי הארץ מתיהדים ונכנסו תחת כנפי השכינה עכ"ד. ואני הדל מוסיף שיש זכר לשבת כי ושתי נשחטה ערומה בשבת על שהיתה מפשטת נערות ישראל לעשות מלאכתה בשבת. וזכר לר"ח כי בא' באדר ר"ח משמיעין על השקלים. והכל רמוז בתיבות זכרון בספר. ז' רומז לשבת. כ' רומז לכפור. ר' רומז לר"ה. ו"ן רומז לתורה עץ חיים רמז לוי"ו ושקבלנוה אחר ן' יום כמ"ש תעבדון את האלהים על ההר הזה. ואז"ל לסוף ן' יום. ורמז לשבועות שהוא ביום ן' ליצ"מ. בספר. ב' הוא בית רמז שעי"ז יבנה בית המקדש שצריך מלך ומחיית עמלק כמ"ש המפרשים שע"י כי מרדכי ואסתר מלכים ונמחה עמלק היה הכנה לבית שני. ס' סוכות. פ' פסח. ר' ר"ח. ושים באזני יהושע כל ענינים אלו בסוד ואמרו בזהר הקדוש וקבל היהודים דא משה. וכן אמרו בירושלמי דמגילת אסתר נאמרה למשה בסיני. גם רמז זכרון גימטריא פגר שהמן יהיה פגר. כי מח"ה אמח"ה גימטריא זה המן. וגם רמז שצריכים אנחנו לשוב מאד ולעשות מעשים טובים שימחה השר ויהיה הכל על ידינו כמ"ש מהר"ם אלשי"ך ז"ל וז"ש כי מחה אתה אמחה אני את שניהם מתחת השמים דייקא שניהם על ידך. ורז"ל אמרו שבא עמלק על חילול שבת ועל שרפו מהתורה ופי' בזהר הקדוש שרפו ידיהם מהקב"ה כי הוא התורה כמ"ש בכסא דוד דרוש כ"ד וזה רמז לא תשכח. תשכח גימטריא שבת כ"ו שצריך ליזהר מאד בשבת ולידבק בה' שהוא גימטריא כ"ו ולא תשכח מלשמור שבת ולידבק בה'. וזה טעם שאמרו רז"ל שאין נגאלים אלא בשמירת שבת ובתורה כי בגאולה ימחה עמלק וצריך להזדרז באלה שבעבורם בא ואז יגאלנו וימחה עמלק ויהיה שמו וכסאו שלם בבי"מ אמן:

פרק יח

פסוק א

וישמע יתרו כהן. ס"ת עון שהיה כומר לע"ז ונתגייר. וישמע וי שמע צוח וי על מפלת האומות דגיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל. ומ"ש בתחלה כונתו לכפר על עונו. א"נ אפשר שהגם שנתגייר היה ירא על העון שעשה אמנם ס"ת וישמע יתרו כהן מדין חתן משה עם ב' כוללים גימטריא כקטן דמי ורז"ל

אמרו מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. ואפשר וישמע ר"ת וקריעת ים שמע מלחמת עמלק. יתרו שאז נתגייר והוסיפו לו אות על שמו. ולדעת הרב ש"ך ומהר"ש בן אלקבץ ז"ל שהאות ששם ה' לקין היתה אות יוד אפשר שנקרא יתרו היוד שהיה לקין כי הוא הטוב שבקין ותרו הם המצות שקבל שעם ז' מצות בני נח הם תרי"ג. א"נ יוד לי' דברות שבא לשמוע ותרו וז' תרי"ג. ואפשר עוד לומר במ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל דיתרו הי"ל ג' עונות. א' כהן מדין שלא הניח ע"ז שלא עבדה. ב' כי יתרו יעץ לפרעה לשעבד ישראל וחזר בו וברח טרם שנשתעבדו. ג' שחבש למשה בבית האסורים ועתה שב מג' אלה ונתגייר עכ"ל. ואפשר כי יתרו גימטריא תרי"ג וג' יתרים כנגד הג' עונות פרטיים הנז' שעתה חזר ונתחרט ודוק. ומצאתי בגליון רש"י כ"י וישמע יתרו כהן מדין. ר"ת ומה יתרו שמע מלחמת עמלק יהי תהומות רקועים וגזורים כל המצרים נעורים מאשר דנו ישראל (בפרעה) [נפרעו]:

את כל אשר עשה אלהים למשה. פי' הגאון מהר"ר יעקב אב"ד דק"ק לובלין אביו של הגאון מהר"ר העשל ז"ל כי בסנה מדה"ד עשתה רושם שנלקחה הכהונה ממרע"ה וניתנה לאהרן וא"כ משה לוי ומותר להחזיר גרושתו וז"ש וישמע יתרו את כל אשר עשה אלהי"ם מדה"ד למשה שנלקחה ממנו הכהונה ולכן לקח צפורה אחר שלוחיה שפטרה בגט דאם היה כהן היה אסור בה עכ"ד. ובזה אפשר לפרש מ"ש במכילתא אחר שילוחיה ר' יהושע אומר שנפטרה בגט ר' אליעזר המודעי אומר שנפטרה ממנו במאמר וצריך להבין במאי פליגי. וע"פ האמור ניחא דר' יהושע סבר דמשה לא היה כהן כלל ויכול להחזירה אחר שגירשה בגט ור' אליעזר המודעי סבר דמשה רבינו היה כהן וכמ"ד בזבחים (דף ק"ב) ולא ניטלה הכהונה אלא מזרעו ומוכרח דלא נתגרשה בגט דאיך החזירה אלא אחר שילוחיה במאמר. והרב מג"א כתב דמ"ד בגט סבר דנכרית היתה ונתגיירה וכקטן שנולד דמי וכו' ע"ש בספר זית רענן. ותמה עליו בפי' מכילתא הנקרא זה ינחמנו דהא גיורת אסורה לכהן ודחה דבריו והאריך ע"ש. ואפשר לישב דכיון דהיתה אשתו מקודם והוליד בנים הוא ידע ודאי דהיתה צנוע' ורוח זנות לא עדת בה וא"כ הגם שפטרה בגט עתה שנתגיירה כקטן שנולד דמי ואין לחוש משום גיורת דגיורת אסורה משום זונה וכמ"ש הרמב"ם והריטב"א בחי' יבמות על (דף ס') וזו דהיתה אשתו קודם שהיה כהן ויודע בה שהיא כשרה אין בה משום זונה ודוק היטב כי קצרתי:

פסוק ג

אשר שם האחד גרשום. אשר שם האחד ר"ת אשה כי אשתו קראה לו שם והוא קרא שם לשני שהיה מיוחד למילה שאם הוא היה קורא שם היה קורא לראשון על

שם הנס הראשון. רבינו אפרים ז"ל. ויראה לתת טעם למה קראה שמו אשתו ולא הוא כמשז"ל שהתנה עם יתרו שהבן הראשון יהיה לע"ז וכתב בפי' המכילתא הנקרא זה ינחמנו שמשה רבינו סמך על צדקת צפורה שיכולה לעכב וכו' ע"ש ולכן כאשר נולד הבן הראשון צפורה קמה בזיהר"א לומר שאין לבעלה רשות בו ולכן קראה לו שם כי היא רשאה ושלטאה בו וז"ש אשר שם האחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה ותיבת אמר לכאורה יותרת היא דהול"ל כי גר הייתי בארץ נכריה כמ"ש אח"כ ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי. אמנם הענין כך כי בלדת הילד הזה הראשון יתרו אמר שיקוים תנאו וצפורה השיבה שהיא המושלת בילד. ומשה אמר מה בידי לעשות גר הייתי בארץ נכריה ולא ידעתי הנימוס שלכם שהאשה מושלת ואז צפורה קראה שמו גרשם כי אמר אביו גר הייתי וא"ש כי אמר ועל אמירה זו שאינו מושל קראתו גרשם וצפורה הצדקת עשתה רצון ה' ורצון בעלה:

פסוק ו

אני חתנך יתרו. ר"ת אחי כי היה הטוב שבקין ומשה הבל. רבינו האר"י זצ"ל. ואפשר לומר כי קין הגדול וחייב בכבוד אחיו הגדול וגם חייב אדם בכבוד חמיו. וז"ש אני חתנך יתרו אחיך וחמיך בא אליך ואני מראה הכנעה לפניך ואשתך שהיא התאומה יתירה שלך שעליה חלקתי בגלגול קין ושני בניה כמוה צדיקים שלא כמו שהתניתי. ובמכילתא אמרו רבי יהושע אמר כתב לו באגרת רבי אליעזר המודעי אומר שלח לו ביד שליח וא"ל עשה בגיני ואם אין אתה עושה בגיני עשה בגין אשתך ואם לאו עשה בגין בניה וסוף המאמר הביאו רש"י. ואפשר במ"ש הרב גנת ורדים י"ד (כלל ג' סי' ט') דמוכח מהש"ס שילהי פרק נגמר הדין דמלך ששלח כתב לעבדו אינו בכלל כל איש אשר ימרה את פיך ע"ש וכתבנו בעניותנו דה"ה ע"י שליח. ועתה אני אומר דאיברא דלענין מיתה גם שציוה ע"י שליח ליכא אשר ימרה את פיך. אמנם כשנעריך כתב או שליח נראה דכתב גרע משליח דהכתב ליכא בזיון כלל למלך דאין יודע מהכתב כי אם המלך אשר כתבו ומקבל הכתב ויכול לתלות שלא קבל הכתב ואפילו נודע שקבלו לא נודע מה כתב. אבל שלח שליח הרי נודע לשליח וחבריה חברא אית ליה ויש יותר צער למלך שלא קיים שליחותו. ורבי יהושע אומר כתב לו אגרת כי בזה אם לא יקיים לא יתפרסם. אך רבי אליעזר המודעי אומר שלח לו ביד שליח שהוא יותר פרסום כי יתרו היה בטוח בצדקת וענות משה רבינו ע"ה. וכך שלח אני אחיך הגדול ואתה חייב בכבודי וכי תימא זה יותר משני אלפים ות' שנה בגלגול ראשון שבראשון ואין אתה חייב. ועוד שאתה ת"ח ואני חייב בכבודך על דרך שכ' הרא"ש (כלל ט"ו) ומשו"ה אין אתה עושה בגיני עשה בגין

אשתך דאשתו כגופו והיא הצילתך מהמיתה כמה שנים כמשז"ל ואתה חייב לעשות לה יקר. וכי תימא דכל כי הא הוא להוסיף אהבה ולעשות רצונה אבל לעשות לה כבוד אין אתה חייב ואין אתה עושה בגין אשתך. עשה בגין בניה ואינו פגם בכבוד אם אתה עושה כבוד לבניך. ומשה רבינו עליו השלום יצא לכבודו דוקא וז"ש ויצא משה לקראת חותנו דייקא ולא כס"ד דלא היה עושה בגינו:

פסוק ז

וישתחו וישק לו. כתב רש"י איני יודע מי השתחוה למי וכו' זהו לשון מכילתא ומסיים שם מכאן אמרו שיהא אדם מוכן לכבוד חמיו וצריך לדעת אמאי השמיט רש"י סוף הלשון. ובשגם יש לומר דרש"י לא נחית אלא לפירושא דקרא דוקא. עוד י"ל דרש"י סבר דאינו הלכה כי אין יתרון בחמיו מאדם דעלמא ואתיא כרבנן דאתמר בי מדרשא על פסוק ואבי ראה גם ראה. דלא בעו למדרשיה לשאול דחייב בכבוד חמיו ודרשי ליה על אבנר והיינו משום דאינו מוזהר בכבוד חמיו והמכילתא אתיא כמ"ד התם דאבי ראה קאי על שאול. ורבנן סברי דמהא דהכא אין ראיה כלל דמשה רבינו ע"ה עניו מאד ואשכחן לאברהם אע"ה דכתיב וישתחו אברהם לפני ע"ה. ותו דמצוה לכבד אורחים ולכבד לגרים. ותו דהיה בביתו וזנו ופרנסו ומאי רבותא דהשתחוה לפניו. וגם כל הפוסקים השמיטו הא דיכבד לחמיו זולת הטור שכתבה (סימן ר"ס). ודעת הטור דמאי דפליגי רבנן היינו שאינו חייב בכבוד חמיו כאביו ולהכי לא ניחא להו דקאמר ואבי ראה לשאול אבל איזה כבוד מיהא יכבדוהו ודייק דהמכילתא קאמר מכאן אמרו משמע דאמור רבנן ועיין ביוש"ב שם. ועיניך תחזינה דברי הרב מהר"ר גבריאל איספראנסה הביאו מופת הדור בעץ החיים (דף קל"ט ע"ג) מה שרצה לומר דממכילתא זו פשט הרמב"ם. בעיית בנו והוא רבו עש"ב. ולי ההדיוט לא קרב זה אל זה ואכמ"ל ודוק היטב:

פסוק ח

ויספר משה לחתנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודת ישראל. פירש רבינו מהרח"ו זצ"ל דהיה ס"ד כי כל המכות והפלאות עשה ה' בשביל שפרעה התריס ואמר לא ידעתי את ה' מי ה' וכיוצא שטו"ת מלגיו ושטו"ת מלבר שלא שלח לו דורון וכיוצא על כן חרה אפו והביא עליו מכות ובהלות להפליא אך אם הוא הי"ל כבוד ומורא והיה מתחנן להוציא לאור משפטו אפשר דהיו נשארים ישראל אצלו בתנאי שלא ישעבדם יותר מדאי וכיוצא. והעד כי כל מעשה ה' הוא בעבור ישראל. הוא כי אחרי צאתם הצילם ממצרים ועמלק וינחם בדרך ישרה. ולבל יכם שרב ושמש הקיפן בענני כבוד. וכיוצא. והביא משל על זה משם רז"ל. וז"ש ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל דוקא בעבורם ולא בשביל שהתריס נגדו יתברך והראיה את

כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצילם ה' ש"מ דאכתי חביבותייהו גביה ובשבילם עשה הכל זה תורף דבריו ז"ל בקיצור נמרץ:

פסוק י

ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים. פירוש השר שקטרג עליכם בים כמשז"ל והנה מצרים נוסע אחריהם על השר ומיד פרעה כמשמעו אשר הציל את העם הערב רב מחמת יד מצרים:

פסוק יא

עתה ידעתי וגו' כי בדבר אשר זדו עליהם. יש להבין מה חכמה וידיעה זו ואמאי אכפל לומר דבר ידוע וגלוי לכל. ואפשר לומר במה שידענו מרז"ל כי שר מצרים היה קיים וקטרג הרבה עד שהמיתו בים. והכלל הוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואח"כ על מלכי האדמה וזו היא סיבה שנתחזק פרעה ביודעו שהשר שלו קיים ובאמת דצריך ישוב איך לקו מצרים כל כך מכות נמרצות ונחרצות והשר עדיין קיים. ויש לתרץ זה כי דינו יתברך משפט חרוץ באותה מדה ועד שלא בא לזה הכל כמו פירות עד שיהיה עיקר הדין וזהו החידוש והוא הדבר אשר דיבר יתרו עתה ידעתי כי בדבר אשר זדו שיטבעו בים ונעשה קריעת ים סוף באותה מדה ועד שם היה שר מצרים קיים כי עדיין לא היה עיקר הדין באותה מדה ואז מת השר והוא פלא ומוכרח שאינו עיקר הדין אלא באותה מדה והשאר לא יתחשב כי הם פירות וא"ש עתה ידעתי כי בינותי והתחכמתי להבין דרכיו יתברך ומה עצמו ראשיהם:

פסוק יב

לאכל לחם עם חתן משה. כי יתרו עשיר היה והביא עמו לחם הרבה ואכלו עמו לחם כדי לכבדו וגם שהיו תאבים לאכול לחם. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק יד

וירא חתן משה וגו'. מדוע אתה יושב לבדך וגו'. יש מי שכתב דאיך יתכן דמשה רבינו ע"ה לא ידע עצה זו מדעתו עד שבא יתרו ואם הוא לא ידע איך ה' לא ציוהו. אמנם אפשר דמשה רבינו לא רצה בזה שלא לתת מקום לדיינים שיכשלו ולא ישפטו אמת או שיעלו שררה ומזה יצאו כמה חטאות מקנאה ושנאה וכיוצא. והוא ידע בעצמו שיוכל להכיל את כל המשא כי רוח אלהים בו אך יתרו כשא"ל העצה הוכרח להסכים כדי שלא יאמרו שהוא רוצה להשתרר ושלא ירים איש ראש בלעדו וגם שלא לומר דלגבי דידיה אין כל זה משא שהיה נראה גסות הרוח. עכ"ד. ולי נראה דודאי משה רבינו ע"ה יכול להכיל הכל וגם ה' יתן לו כח בעודנו רובץ תחת משא העם. אמנם לפי האמת זהו רצון ה' להגדיל מערכות ישראל ולעשות יקר לראוים להם ולזכות יתרו המתין הקדוש

ב"ה עד שבא כי זה תיקונו דקין כפר ואמר לית דין ולית דיין ועתה הוא השתדל למנות דיינים כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל. וכן על דרך זה אמרו רז"ל כן בנות צלפחד דוברות כך כתובה פרשה זו לפני במרום אלא שזכו בנות צלפחד ונתגלגל על ידיהן. וה"נ נימא גבי יתרו ודוק:

פסוק טו

יבא אלי העם. אותיות עם אליה יבא רמז שעתידים לבא משה ואליהו ודור המדבר עמו. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק כג

ויכלת עמוד. כלומר תוכל לעמוד מתי שתרצה ולא תצטרך לישב מבקר לערב בדין ולא לבטל תלמוד תורה וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום כלומר אם יהיו כל הדינין נחתכין על פיך אם יבא אדם שיש לו דין צריך להתעכב זמן מרובה אבל עתה אותו הבע"ד על מקומו יבא בשלום כלומר מיד יחזור לביתו שאם לא מצא בית דין זה פנוי ילך לאחר וזהו בשלום כלומר נעשה לו דין מיד ודין נקרא שלום רבינו אפרים ז"ל:

פרק יט

פסוק א

בחדש השלישי. הוא חדש סיון גי' ענו. וסין גימטריא ענו ומשה נקרא עניו שנאמר והאיש משה ענו מאד וס"ת ה' ספרים ה' חומשי תורה ממיול גי' ענו יבא ענו ויקבל ענו בחדש ענו. רבינו אפרים ז"ל ובזה נבא לרמוז בפ' דלקמן בס"ד:

פסוק ב

ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני וגו' ויחן שם ישראל נגד ההר ומשה עלה אל האלהים וגו'. הכונה כמשז"ל דעד עתה היו ישראל במחלוקת. ועתה ויסעו מרפדים קרי ביה פרידים כמשז"ל שהיו נפרדים במחלוקת ויבואו מדבר סיני וראו שהחדש סיון גימטריא ענו משה רבינו ענו הר סיני ענו והניח הקב"ה כל ההרים ובחר בסיני שהוא נמוך ושפל. לכן גם הם נעשו עניים ויחן שם ישראל בלב אחד נגד ההר שהוא ענו והסתכלו בהר. ובזה תבין חקירה אחת דמשה רבינו סירב לילך לפרעה שבעת ימים ועתה לקבל התורה סבר וקביל תכף. וכן ראיתי לרבינו שלמה אסתרוק ז"ל במדרשו שכתב ומשה עלה מעצמו. הן אמת דבויקרא רבה אמרו א"ל הקב"ה למשה שיעלה. ומ"מ לפי מה שסירב לשעבר הוא תימה עתה והלא במאמר אחד תכף עלה וחשיב כאלו עלה מעצמו. אמנם מרע"ה ראה דהקב"ה רוצה שפלים ולזה לא סירב דבעיניו לא היה שפל כמוהו. וז"ש ויחן שעשו שלום. וזהו טעם ומשה עלה תכף בלי שום סירוב. ועמ"ש ברישׁ פי' אבות והוא בפתח עינים וכאן ישבתי הדבר כאשר המעיין עיניו יחזו ודוק:

פסוק ג

כה תאמר לבית יעקב. אמרו בש"ר לבית יעקב אלו הנשים א"ל ראשי דברים שהן יכולות לשמוע ותגד לבני ישראל אלו האנשים א"ל דקדוקי דברים שהן יכולים לשמוע. ד"א למה נשים תחילה שהן מזדרזות במצות. ד"א כדי שיהיו מנהיגות את בניהם לתורה. ויש להבין במאי פליגי. ותו לדרשה ראשונה לא הוקשה לו למה לנשים תחילה. ואם לא היה אומר ד"א היינו אומרים דברישא מפרש קרא והדר בעי על האי דרשה למה לנשים תחילה. אמנם ממ"ש ד"א משמע דהוא דרשה אחרת ולא קאי על דרשה ראשונה. ואפשר במה שנחלקו הפוסקים אי נשים הם ערבות על האנשים או אין ערבות לנשים וקיי"ל דהאשה יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי ולזה צריך ליטול קנין מהאשה תחילה אמנם אם היא ערבנית בעד בעלה ליכא למימר נחת רוח עשיתי לבעלי כמ"ש הרב כנה"ג משם רא"ם. והשתא אפשר דמ"ד הא' במאמר הנז' סבר דנשים ליתנהו בכלל ערבות ומשו"ה אין צריך טעם למה נקט נשים תחילה דהדבר פשוט דאם יאמר לנשים אחר האנשים יכולה לומר עשיתי נחת רוח לבעלי ופקע חיובייהו ומשו"ה צריך לנשים תחילה כדי שלא יוכלו לומר נחת רוח עשינו לבעלינו וכמו שהוא הדין. והד"א סבר דנשים איתנייהו בכלל הערבות וא"כ אין לומר נחת דוח עשיתי לבעלי והשתא יקשה למה לנשים תחילה ונתן טעם שהן מזדרזות במצות ע"ד שכתבו התוספות בקדושין (דף ע) דהגרים הם זריזים ומדקדקים במצות. ואידך סבר כאינך שינויי דהתוס' דהגרים מתעצלים ואינם מדקדקים וכן י"ל בנשים ולכן אמר כדי שיהיו מנהיגות את בניהם לתורה כן נראה דרך אסמכתא ודוק:

פסוק ה

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי וגו'. במכילתא רבי אליעזר אומר זו ברית שבת רבי עקיבא אומר זו ברית מילה וע"ז. ואפשר לפרש כמ"ש הרב המוכיח בספר דעת חכמה כי החוטא מגרש הקדושה שבו ובאה במקומה הסט"א. וע"י העבירות קונה קטיגורים וסובבים אותו וצריך לעשות מצות כנגד האברים שחטא. ואי אפשר. אך בשמירת שבת דהוי כאלו קיים כל התורה כלה נבראים מלאכים ומתגלה ניצוץ שכינה בפנימיותו ודוחה הסט"א. והמלאכים דוחים מלאכי חבלה מבחוץ והיה קדש זהו תורף דבריו בקצור אמיץ. ואפשר ועתה אם שמוע תשמעו. אין ועתה אלא תשובה כמשז"ל על כמה פסוקים כלומר אם תעשו תשובה אם שמוע תשמעו בקולי אם לשון חן כמשז"ל פ"ק דע"ז כלומר אפריון נמטייה אשר שמוע בהוה הבא מידכם וכונתכם. תשמעו כל מצוה שתבא לידכם והעיקר הוא ושמרתם בריתי שבת כי בזה יהיה מקום לתשובה לדחות הסט"א והמלאכי חבלה מבית ומבחוץ ורבי עקיבא סבר זו ברית מילה

וע"ז שעיקר הכל לשמור אות ברית מכל רע כי אם ח"ו פוגם בברית הוא עע"ז כמ"ש בזהר הקדוש ע"פ ובעל בת אל נכר. ואפי' על הסתכלות אמרו בזהר הקדוש אל תפנו אל האלילים וז"ש מילה וע"ז ודוק כי קצרתי:

פסוק יז

ויתיצבו בתחתית ההר. אמרו רז"ל שכפה עליהם את ההר כגיגית. וכתבו המפרשים דכיון דדמי לאנוסה א"כ לא יוכל לשלחה כל ימיו. וז"ש ויתיצבו היה לישראל עמידה ומצב על שהיו אנוסים בתחתית ההר ועל זה קמה וגם נצבה עדת ישראל ואנחנו עמו ולא יטוש ה' עמו וזש"ה ה' ברצונך כלומר ולא ברצוני העמדת להררי עז כפית ההר בשביל עז וא"כ היינו אנוסים. על כן הסתרת פניך הייתי נבהל דאנוסה לא יוכל לשלחה כל ימיו:

פרק כ

פסוק ב

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך. אשר גימטריא דצ"ך עד"ש באח"ב. גם אשר רמז לבינה דמסטרא דיובלא נפקי. הוצאתיך כלומר קודם הזמן והטעם מבית עבדים שהם עבדים ליוסף והשבטים שלטו ביוסף א"כ הם עבדים שלכם. ולפי פשוטו פירש הרב מהר"ש אוזידא ז"ל בספר לחם דמעה באגב במשז"ל דעשו כשוף דשום עבד לא יוכל לצאת ולכן מצרים נקרא בית העבדים כי שם תהא מיתתן וז"ש אשר הוצאתיך מבית עבדים שלא היה שום עבד רשאי לצאת ודפח"ח א"נ אפשר דבזכות התורה יצאו ויש בה כ"ב אותיות גימטריא אלף ות"ק גימטריא אש"ר כמ"ש בפ' חקת וזה רמז אש"ר הוצאתיך:

פסוק ג

לא יהיה לך וגו'. תמונה בגי' פרצוף אדם לומר כל הפרצופין מותרים חוץ מפרצוף אדם. ן' תבות מלא יהיה עד שומרי מצותי נגד ן' יום מיצ"מ עד מתן תורה. מצותי וסמך לא תשא לע"ז שכל הנשבע לשקר כעובד ע"ז רבינו אליעזר מגרמיזא ז"ל:

פסוק ז

לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא וגו'. פירש הרב מהר"ש פרימו ז"ל דכתבו המקובלים דאפילו לישבע על חייו אסור ואם אינו מקיים נענש. וז"ש לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא בא וראה כי לא ינקה את אשר ישא את שמו עצמו כלומר שם האדם עצמו אם נשבע נענש וא"כ ק"ו עאכ"ו אשר ישא שם ה' ח"ו כי גדל מאד ענשו. ורבינו אפרים ז"ל כתב סמך שומרי מצותי ללא תשא רמז שאפילו לישבע בשם ת"ח אסור. ובלקוטי גאוני אשכנז קדמונים בספר רבינו אפרים ז"ל כתבו לא תשא לשוא אזהרה לעושי המצות

שלא יעשה מצות לרמות בהם הבריות כמו המשים טלית ותפלין (בשאר היום) שלא לש"ש עושה מעשה זמרי ומבקש שכר כפנחס:

פסוק ח

זכור את יום השבת לקדשו ששת ימים תעבוד וגו'. אפשר דפי' שש ימים תעבוד מ' לברר ני' הקדושה ולכן אתה ועשית כל מלאכתך אך ויום השביעי שבת מ' לה' קב"ה יחוד ולכן אתה לא תעשה כל מלאכה:

פסוק יב

כבד את אביך וגו'. סמך כבוד אב ואם לשבת רמז מ"ש בזהר הקדוש כשיחדש הבן חידושים בשבת מעטרין לאביו בעה"ב וזה רמז דבשבת יכבד לאביו אף כי אחרי מותו על דרך שכתב רבינו האר"י ז"ל פ' קדושים:

פסוק יז

לא תחמוד וגו' וכל אשר לרעך. עשרת הדברות יש בהם תר"ך אותיות ואמרו קדמונינו שהם נגד תרי"ג מצות וז' דרבנן הם תר"ך. ואפשר לרמוז מ"ש מהר"ר דוד אבודרהם כי ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד גימטריא כתר עכ"ד ואפשר דלכן בעשרת הדברות יש כת"ר אותיות וגם המצות דאורייתא ורבנן כת"ר לרמוז ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד שהוא גי' כת"ר ודו"ק וק"ל:

פרק כא

פסוק א

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. כבר רז"ל דרשו ואפשר כי יש בכל מצוה וכל אות מהתורה סודות עליונות ויחודים הפלא ופלא והכל למד משה רבינו ע"ה מפי הגבורה אמנם ברז"י כס"ף לאו כל מוחא ומוחא סביל דא. לכך אמר ואלה המשפטים בוי"ו כלומר ואלה הנוספים על הסודות אשר ידעת אלה המשפטים אשר תשים לפניהם להמון ישראל המשפטים פשטי הדינין בכל חלקי הפשט. אמנם הסודות לא תגלה להמון רק לאיזה יחידי סגולה קדושי עליונין יחוה דעת מאשר ולא כל אשר:

פסוק ב

כי תקנה וגו'. תקנה גימטריא הנ"ך כי ך' מספרה ת"ק ואותיות הנך אין להם זוג באלפא ביתא דאטב"ח גזד"ו והם מעידות על הקב"ה שהוא יחיד ואין לו שני או זוג שנאמר הנך יפה דודי כלומר והלך זה ומכר עצמו לעבד ולא זכר שהקב"ה יחיד ואין זולתו. רבינו אפרים ז"ל. ובזה יומתק מאז"ל בסוכה. מפנק מנוער עבדו ארשב"ן אר"י יצה"ר מסיתו ומעיד עליו מנון באטב"ח דרבי חייא סהדה ע"ש דאמאי בא הרמז באטב"ח ועל פי האמור ניחא דכבר מילתיה אמורה בתורה כי תקנה על המוכר עצמו שפגם בזה כי

ה' אחד ונאמר עליו הנך יפה יחיד ומיוחד. ולכן תקנה הנך כמדובר וזה שנעשה עבד ליצה"ר הוא מעיד עליו ומקטרג על תקנ"ה שהוא הנך ויצא מרשות הגבוה וע"כ נרמ"ז באטב"ח. ובדרושים אני בעניי הרחבתי הדיבור בס"ד:

כי תקנה עבד עברי. יש לדקדק דהול"ל כי תקנה עברי לעבד. אמנם הכונה כי תקנה עבד מי שהוא עברי שעבר על לא תגנוב. וקרוב לזה פירוש עברי אנכי ואת אלהי השמים אני ירא כלומר תמיד מחשבתי עברי אנכי שאני עובר ארח בעה"ז דרך עראי וע"י כן את אלהי השמים אני ירא שתמיד נסתכלתי שהעה"ז הבל ודרך העברה עראי הוא האדם וזהו עברי אנכי. רבינו מהרח"ו ז"ל בדרשותיו כ"י:

שש שנים יעבד. במלכו של עולם הכתוב מדבר לפי שישראל קנינו של הקב"ה וזהו כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד גימטריא ועד ששים שנים שהם חיותו ותקפו של אדם ובשביעית יצא לחפשי כלומר לאחר ע' שנה נעשה חפשי מהמצות. אם בגפו יבא אם הלך ובא האדם בעה"ז בלא תורה ומצות בגפו יצא בלא זכות. אם בעל אשה הוא אם עסק בתורה שנמשלה לאשה אילת אהבים ויעלת חן דבש גי' אשה וכתיב בתורה צוף דבש אמרי נועם ומתוקים מדבש וגו' ויצאה אשתו עמו התורה מלוהו בפטירתו כמשז"ל. אם אדוניו יתן לו אשה אם זכה לתורה וילדה לו בנים שזכה להעמיד תלמידים שהם בנים כמשז"ל ואם כוונתו בכל זה ליטול עטרה האשה וילדיה תהיה לאדוניה שהתורה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו כלומר שלא היה קורא לשמה לכך נקראת תורת ה' ואם הוגה לשמה נקראת על שמו שנאמר ובתורתו יהגה יומם ולילה והוא יצא בגפו אם לא למד לשמה שנעשית לו סם המות. ואם אמור יאמר העבד בעולם הזה אהבתי את אדוני ואני עוסק בתורה מאהבתו של הקב"ה ואת אשתי ומאהבת התורה ואת בני ומאהבת התלמידים לא אצא חפשי אפילו בקבר שנאמר בשכבך תשמור עליך בקבר וכתיב ירננו על משכבותם וכן אמרו רז"ל ת"ח אין להם מנוחה אפי' בעה"ב שנא' ילכו מחיל אל חיל והגישו אדוניו אל האלהים זוכה לראות פני שכינה שנא' יראה אל אלהים בציון והגישו אל הדלת זה השער לה' צדיקים יבואו בו ז"ש לשמור מזוזות פתחי ורצע אדוניו את אזנו שלא יסור עוד מלשמוע ד"ת ועבדו לעולם לתחיית המתים שהוא עולם שאינו כלה. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק ז

וכי ימכור איש את בתו לאמה. וכי ימכור איש את ס"ת תשרי דיבר הכתוב בהוה כי אז דרך בני אדם להשכיר שפחות למלאכת הפשתן ניפוץ סירוק וטויה וכל אשה חכמת לב בידיה טוו גימטריא תשרי עם האותיות. וגם גבי עבד כתיב אם בגפו יבא בגפו ר"ת

אביב כי רגילין אז להשכיר עבדים לחרישה זריעה דישה קצירה ואסיפת פירות. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק יג

ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה. פירש רבינו האר"י זצ"ל דרמז למשה רבינו ע"ה שהרג את המצרי וז"ש ושמתי ל"ך דייקא אשר ינוס שמ"ה אותיות משה ע"ש באורך. ואפשר לרמוז לפי זה והאלהים אנה לידו במ"ש מדרש שמואל בשם מהרח"ו ז"ל דאם לא נמצא עדים בהריגה ודאי הוא מן השמים דלא נפיק מיניה זרעא מעליא ע"ש וז"ש אנה לידו דכתיב ויפן כה וכה וירא כי אין איש. גם אמרו רז"ל דמשה רבינו נמלך במלאכי השרת והסכימו עמו שיהרגהו. ולכן אתה פטור אך מאחר דחסיד גדול אתה ושמתי ל"ך דייקא כמ"ש רבינו האר"י זלה"ה:

פסוק יד

וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות ומכה אביו וגו'. פירשו רבני אשכנז כי הנה הרוצח היה מקום לפוטרו דילמא היה טריפה וגברא קטילא קטל אמנם אין זה פיטור דאזלינן בתר רובא והראיה עולה דנשרפת לגבוה ודילמא היא טריפה גם אב שחייב עליו ודילמא אינו בנו אלא מוכרח דאזלינן בתר רובא וכמ"ש פ"ק דחולין (דף י"א) וז"ש וכי יזיד איש על רעהו להורגו בערמה לא תימא דיש לחוש שמא היה טריפה לא היא דאזלינן בתר רובא והראיה מעולה וז"ש מעם מזבחי מדין המזבח שמקריבין עולה כליל ואזלינן בתר רובא מזה תקחנו למות וזה טעם מכה אביו וגו' דאזלינן בתר רובא ודוק היטב:

פסוק טו

ומכה אביו ואמו מות יומת. קא פסיק ותני מות יומת דהוא בעדים והתראה ומשקבל התראה אינו יכול למחול. פענח רזא. ונעלם ממנו דברי הגאון בשאלתות על הסדר דאינו יכול למחול על הכאתו וקללתו ודוקא כבודו הוא שיכול למחול. ועוד הארכתי בעניותי בקונט' שיורי ברכה י"ד סי' ר"ם עש"ב:

פסוק כא

אך אם יום או יומים יעמוד לא יקם כי כספו הוא. פירש הרב מהר"י מפוזנן כי יוה"כ ור"ה עומדים ישראל בתשובה ולא סגי כי זהו מיראת העניות שלא יגזרו עליו. ודעתיה אפרוטה ליכתב בספר פרנסה טובה. וזה רמז אך אם יום הכפורים או יומים ר"ה יעמוד בתשובה ותפלה לא יוקם אין לו קיום כי כספו הוא כי העיקר בעבור הכסף שיהיה לו פרנסה:

פרק כב

פסוק ז

אם לא ימצא הגנב ונקרב. ר"ת אליהו מכאן רמז למ"ש רז"ל יהא מונח עד שיבא אליהו. לקוטי גאוני קמאי בספר רבינו אפרים ז"ל:

פסוק כ

וגר לא תונה וגו'. יש מי שפירשו דקאי אדסמיך דכתיב זובח לאלהים יחרם וארז"ל דהקרבנות צריכות לשם הויה ב"ה דוקא כדכתיב קרבן לה' וכמ"ש בריש זהר חדש. ומזה האדם ישלח דברו לגנות ליתרו דכתיב ויקח יתרו עולה וזבחים לאלהים. ולז"א וגר לא תונה דיתרו בעת ההיא שבא להתגייר לא ידע מזה וכונתו לשמים. בשו"ת עדות ביהוסף ח"ב (סי' ל"ב דף ס"ח ע"ג) פי' וזה משם האר"י ז"ל. אמנם בליקוטי מצאתי משם מהרח"ו ז"ל בדרשותיו כ"י יראה כי תחילה היה מקריב ומקבל לאלוה את שם אלהים ככל חסידי או"ה אך עתה הקריב לשם הויה כי עתה קבל אלהותו והי"ל שם הויה לאלהים כמ"ש יעקב אבינו ע"ה והיה ה' לי לאלהים ואין פירושו שהקריב לשם אלהים אלא לשם הויה שקבלו לאלהים כגרים ועוד האריך:

פסוק כד

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך. הראשונים פירשו במ"ש אסור להלוות מעותיו בלא עדים וידוע דהצדקה צריכה להיות בצנעה שלא יתבייש העני וזה רמז אם כסף תלוה זו ההלואה תהיה לעיני בני עמי שיהיו עדים בדבר דאי לאו גורם קללה לעצמו כמו שאמרו בש"ס פרק איזהו נשך ובזה פירש הגאון מהר"ר אהרן שמעון אב"ד דק"ק פראג (זקנו של הרב אליה רבה ז"ל) פסוק טוב איש חונן ומלוה דההלואה הוא מעולה שבצדקות אבל יכלכל דבריו במשפט שיעשה עדים ושטר וכשיעשה הדין אז לזכר עולם יהיה צדיק שכלם שבח נותנים שהוא מקיים מצות אבל אם ההלואה בינו לבינו כשיתבענו יכפור ויחשיבוהו כרשע וגורם קללה לעצמו אבל הלואה במשפט לעולם לא ימוט שלא יכפרנו וגם לזכר עולם יהיה צדיק משמועה רעה לא ייירא שיקללוהו ח"ו עכ"ד. וזה רמז אם כסף תלוה יהיה את עמי. אבל את העני כשתתן צדקה יהיה בצנעא וזהו את העני עמך יהיה בצנעה אתה והעני לבד אלה דברי הראשונים ז"ל. ויען צריך עדים ושטר ומהרשד"ם כתב דבעדים לחוד אסור הגם שדבריו קשים כמ"ש אני עני במ"א נראה להוסיף נפח כי ר"ת אם כסף תלוה את גימטריא כתב שם רמז שצריך שטר וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא. ורבינו אפרים ז"ל כתב כסף גימטריא עץ זש"ה עץ חיים היא למחזיקים בה אלו העשירים. כסף במילוי כף סמך פה גימטריא שה שיקחו משל שה שמגדל צמר וגוזזים אותה כך כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים. תלוה את עמי

כמה חביבים עניים לפני הקב"ה שקורא אותם עמי. את העני עמך רמז למש"ל ויהיו עניים בני ביתך השלך עליהם קצת טורח שיטרחו לך כדי שתהנה אותם מנכסיך ויראה להם כי הוא שכר טרחם והוא מעלה גדולה. תלוה גימטריא אמת שיהיה משא ומתן שלך באמונה. את העני עני במילוי עין נון יוד גימטריא נו"ר לומר נדון באש נור דולק. ואם מקבל מאהבה חשוב לפני הקב"ה כחיות הקדש אשר מרננים ברנ"ו כנפים. מילוי עני ינו"ן ו"ד גימטריא ענו כלומר איזה עני אמרתי לך אותו שהוא עניו הוא חביב לפני הקב"ה ולכך בס' תהלים עניים כתיב ענוים קרי. שבעה שמות נקראו לעני רש עני דל הלך מסכן אביון דך ר"ת רעדה מאד לא תהיה לו כנושה. כשוכח כמו פרעה ששכח כל הטובה שעשה יוסף כנשה גימטריא כפרעה. לא תשימון. אותיות אלי נשמתו כלומר אל הקב"ה כל הרגיל בזה אלי תושב נשמתו כמש"ה מי יעלה בהר ה' וגו' נקי כפים וגו' כספו לא נתן בנשך. ע"כ דברי רבינו אפרים ז"ל בקצור נמרץ. ולי הדיוט אפשר לרמוז ברמזיו שכתב הרב ז"ל באופן זה כי כסף במילוי גימטריא כפר"ה שהצדקה מכפרת אף על המזיד כמשז"ל. והוא גם כן גימטריא שה דחשובה כקרבן שה. תלוה גימטריא אמת את אפשר לרמוז דע"י הצדקה יהיה יחוד ליקבה"ו וזה רמז אמת רמז להקב"ה את לשכינה וזהו אם כסף אם תתן כסף לצדקה דע לך שיהיה יחוד אמת עם את. את העני מילוי עני ו"ד ינון שם רמז שע"י הצדקה מיחד ו"ד קבה"ו ובזכות הצדקה יבא ינון שהוא המשיח. גם רמז מש"ה אני את דכא כי מילוי עני אדני בריבוע כי העני מרכבה לשכינה ובפרט כשהוא ענ"ו. ואפשר לומר בפסוק במה שסופר כי משנה למלך היה עשיר גדול מאד והמלך יום אחד הוה בדיחא דעתיה ושאל למשנהו כמה סך עושר יש לך והשיבו העושר שלי שלשים אלף כפולות והמלך נתמלא חימה כי המפורסם בים בספינותיו היה כמה וכמה כפלים מהסך אשר דיבר ומה גם ריבוי סחורותיו ואוצרות מלאים מזהב וכסף ומרגליות. ותכף המשנה פירש שיחותיו ואמר לו. אדני שאל כמה עושר יש לי ועל זה השבתי האמת כי מה שיש לי הוא שלשים אלף כפולות כי אלו נתתי לצדקה לעניים ואלו הם שלי ודאי. אבל כל העושר נגלה ונסתר אינו שלי ומה ידעת אם יהיה לשונאי או יאבד כל העושר בענין רע ותשובה נצחת השיבו. והוא בכלל מה שאמר מונבז פ"ק דבתרא. וזה רמז אם כסף תלוה בדרך הלואה שלא יתבייש דע את העני עמך מה שנתת לעני זה דוקא הוא עמך וכל העושר אינו עמך כי מי יודע למי יהיה אבל הצדקה הוא שלך ודאי. וגם רמז בזה מה שכתבו גורי האר"י ז"ל דאין העבירה מכבה צדקה ולא תשלוט זר וז"ש את העני עמך וזר לא יערב:

פסוק כח

מלאתך ודמעך לא תאחר בכור וגו'. ירמוז שלא יאחר האדם מלינשא ויבא לידי ז"ל ח"ו וז"ש מלאתך שהם מי"ח שנה ואילך ודמעך ש"ז לא תאחר ועי"ז בכור בניך תתן לי שהיא הטפה ראשונה וז"ש ראשית בכורי אדמתך תביא מלשון ביאה בית ה' ולא דרך השחתה ואם עשית כן לא תבשל גדי לא ימותו בניך כשהם קטנים. לקוטים בשם רבינו מהרח"ו ז"ל:

ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו וגו'. פי' דרך הלצה הרב הגדול מהר"ש אלימאן ז"ל אב"ד בעה"ק חברון ת"ו בדורות שלפני פנינו במ"ש אל יאמר אדם שמור לי בצד ע"ז פלונית ופריך ממ"ד היכא בת מר בקלנבו ומשני דכבר הוזכרה בכתוב ולפ"ז יכול לומר שמור לי בצד ע"ז שנזכרה בכתוב וז"ש ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו כי כל ע"ז שהוזכרה בכתוב יכול לומר שמור לי בצד ע"ז שהוזכרה בתורה וזהו תשמרו לומר שמור לי בצד פלוני ושם אלהים אחרים שלא נזכרו בכתוב לא תזכירו. ואמרו לי שכן פי' הרב מהר"ם אלגאזי ז"ל:

פרק כה

פסוק ב

ויקחו לי תרומה. פרש"י לי לשמי יש מי שרצה להסמיך בזה מ"ש רבינו האר"י ז"ל דבמעשה הצדקה יש יחוד לשם הוי"ה ב"ה הזרוע כתמונת וי"ו וה' אצבעות נגד ה"א והפרוטה כעין יו"ד וה' אצבעות העני כדמות ה"א עכ"ד. ובזה פירשו עשיר ורש נפגשו עושה כלם ידו"ד דבין העשיר והרש נתיחד שם הוי"ה כמדובר וזה רמז לי לשמי שהצדקה תהיה לי לשמי ליחד שם הוי"ה ב"ה כאמור. וגם אני שמעתי שרצו בזה לתת טעם למ"ש רז"ל אם בקשת לעשות צדקה עשה עם עמלי תורה והטעם כי הת"ח אינו שואל. וא"כ המטבע כעין יו"ד וה' אצבעותיו כנגד ה"א והזרוע וי"ו וה' אצבעות הת"ח נרמזת שם הוי"ה ב"ה ביושר שהוא רחמים אך כשהוא עם ע"ה הנה העני שואל וה' אצבעות פשט העני את ידו הוא ה"א אחרונה ואח"כ הנותן זרוע וה' אצבעות ופרוטה הם וה"י וא"כ הוא השם מהופך שהוא דין ולכן הצדקה לת"ח היא העולה ע"כ שמעתי ואינו נראה בעיני אעיקרא דדינא מי בקש זאת טעם שהצדקה זאת עולה כשהיא עם ת"ח וזה א"צ טעם דגם מתנות כהונה צריך ליתן לת"ח כמש"ה למען יחזקו בתורת ה' ועוד כי בזה מקיים הג' דברים שהעולם עומד עליהם תורה שיש לו יתרון להחזיק בלומדי התורה. ועבודה דהעוסק בתורה כאלו הקריב קרבנות ועל גמילות חסדים מלבד הצדקה עצמה לשמר לבקש ת"ח ולילך אצלו בצנעה וכיוצא. באופן שניכר מאד יתרון עושה הצדקה

עם ת"ח. גם הא דאמור הנח"ת שובר"ת דשאלת הע"ה אינה נחשבת רק כשנותן הצדיק אז בעת ההיא הוא בסוד שם הוי"ה ע"ד שכתב רבינו האר"י זצ"ל ובזה אפשר לדקדק הכתוב האמור עני ורש נפגשו וקפסיק ותני בין שואל בין נותן בלי שאלה בין ע"ה בין ת"ח עושה כלם בכל האופנים ה' שמתייחד שם הוי"ה ב"ה בעת הצדקה כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל והוא סוד והי"ה מעשה הצדקה שלום ועמ"ש הרמ"ז בהגהת הזהר שנדפס מחדש פרשת בחקותי דף קי"ג ואכמ"ל. ואפשר לפרש לי לשמי במ"ש משם הרב זב"ח דשם ההויה מורה דיש לישראל דין בנים אך שם אדני מורה שאנו עבדים וידוע מ"ש פ"ק דבתרא דמהצדקה מורה דיש לנו דין בנים. וז"ש ויקחו לי תרומה דכולל צדקה וכי תימא דיש לנו דין עבד לז"א לי לשמי והוא שם הוי"ה דמורה דאנו בנים ויכול לעשות צדקה וז"ש עני ורש נפגשו עושה כלם ה' דשם המיוחד מורה לנו דיש לנו דין בנים ודו"ק. ואפשר ויקחו לי תרומה דהול"ל ויתנו לי תרומה אמנם רמז שיקחו לו כביכול השכינה ליחוד וזה ע"י הצדקה לפי רז"ל והמפרשים או ע"י התורה כמו שפירש רבינו אפרים כל הפסוקים על התורה וע"י צדקה והתורה כל נדיב לב יביאה את תרומ"ת ה' להתיחד. וז"ש ויקחו לי לשמי כאלו אמר ויקחו לשמי בסוד ויעש דוד שם לי ודו"ק:

אשר ידבנו לבו תקחו. כתוב בליקוטי גאוני קמאי בס' רבינו אפרים ר"ת אילת. ואפשר לפי המפרשים פסוקים אלו על התורה. כי אילת רמז לתורה שבע"פ המתיחסת לשכינה. והוא גימטריא אמת רמז לתורה שבכתב והוא יחוד קבה"ו. ויש לפרשו ג"כ על הצדקה דמיחד קבה"ו כמדובר וזה רמז ר"ת אילת שהיא השכינה והוא גימטריא אמת דהייינו יחוד קבה"ו אילת השכינה ואמת קבה"ו בסוד ת"ח. ומה נעים מ"ש בתנא דבי אליהו דהצדקה נקראת אמת שבו יחוד קבה"ו ואמת אילת ודוק:

פסוק ג

וזאת התרומה אשר תקחו מאתם וגו'. הרב הגדול שארנו כמהר"י זאבי ז"ל דרשינהו להני קראי כסיני בהקדים מ"ש בתרגום המיוחס ליונתן פ' ויקהל דענני שמיא הביאו אבני שהם ואבני מילואים מפישון ואת הבושם ואת השמן מג"ע והנשיאים לקחום והביאום לצורך המשכן ע"ש באופן שנתפרסם שה' שלחם בפרסום וז"ש ויקחו לי תרומה שגם אני נותן תרומה למשכן והוא בעצם ויקחו לי תרומה שיקחו תרומה ממנו. וגם מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי איש איש לפי נדבת לבו ונמצא שיש כאן שתי תרומות אחד מאתו ית' והשנית מאישי ישראל והדר מפרש וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת וגו' כלם בוי"ו העטף עד ועצי שטים ואז הפסיק וכתיב שמן

למאור בלא וי"ו להורות דמכאן היא תרומתו כביכול הנגלית שמן ובשמים אבני שהם ואבני מילואים:

פסוק ד

ותכלת וארגמן וגו'. כתב רבינו בחיי לא מצינו בנדבת המשכן משי אלא לפי שהוא יוצא מגוף השרץ שהוא התולעת ולא הוכשר למלאכת שמים אלא דבר טהור וכענין שאמרו בתחש. וצבע תולעת שני אינו מגוף התולעת אלא מתוך גרגירים שהתולעת בתוכן עכ"ל. והרב מהר"ן בן חביב ז"ל בתשובה הובאה בס' גנת ורדים א"ח כלל (ב' סי' ט"ז) כתב דספר התרומה והרא"ש דשרו לתפור יריעת ס"ת במשי פליגי על רבינו בחיי וסברי דמשי טהור דהוא מריר התולעת ולא מתסר באכילה ואין לו שום טעם והוא עפרא בעלמא ועל רבינו בחיי קשה מתכלת שהוא מדם חלזון דם דג טמא זהו תורף דבריו בקיצור. והנה הר"ן בתשובה (סימן ע') כתב על המנעלים המשחירין בחומץ יי"נ שרו דאף דיש צד חזותא מילתא הו"ל זה וזה גורם. והרב פר"ח י"ד (סי' ק"ב) הקשה עליו דיי"נ הו"ל ספיקא דאורייתא ומחמירינן דחזותא מילתא ואינו גרמא אלא גוף הדבר. והרב מהרח"א בעץ החיים (דף ח' ע"ג) בלשונות תירץ דחזותא אי מילתא מספקא לן והוא איסור קליש ואפילו תימא דאסרה תורה חזותא בע"ז ובערלה ושביעית מתורת ודאי ולא מתורת ספק אפ"ה איסור קליש הוי ושפיר דמי למשרייה מטעם זה וזה גורם דמאחר דבכל התורה שרינן חזותא ובע"ז אסור ש"מ דקליש איסורו וגורם מקרי ולא גוף איסור ושרינן זה וזה גורם ועוד האריך גם הרב בני יעקב בתשובה ג' תירץ קרוב לזה בסגנון אחר ע"ש. וכן הרב פרי תואר תירץ קרוב לזה. ובהכי ניחא התכלת דחזותא הוא וקליש איסוריה וה"ד בעיניה אבל התכלת זה וזה גורם הוא כמ"ש פרק התכלת וע"ש בתוס' והר"מ פ"ב דציצית דהיו סמים אחרים ע"ש. א"נ דג טמא אסור באכילה ולא בהנאה וחזותא שרי כל דליכא טעמא וכן דקדק מרן בא"ח (סי' תקי"ג) וכתב מידי דלחזותא ולטעמא וכן העלה הרב המופלא בעל פרי תואר ע"ש באורך. וא"כ י"ל דע"י תערובת הסמים לא עמד טעמו ושרי. אמנם יש לדון דכל זה להתיר להדיוט אבל לגבוה יש להחמיר. ואפשר דהכא במשכן כבר היה הצמר צבוע בידם ונתבטל דם חלזון והותר להדיוט וכיון שכבר הותר להדיוט יכולין להביאו למשכן עתה דמותר הוא ביד ההדיוט. וזכר לדבר ממאי דתנן פ"ט דכלאים צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן ונתבטל יכול לערב פשתן דכיון דמקמי הכי נתבטל עתה דינו כצמר גמלים עם פשתן ומזה מייתי ראיה הראב"ד להתיר חמץ שנתבטל קודם פסח ואינו חוזר ונעור. ואף ה"נ כיון שכבר נתבטל והותר להדיוט עתה שרי לגבוה. ובזה אפשר לפרש מאמר רז"ל בשמות רבה על הסד"ר וז"ל

יעקב אע"ה אמר והיה ה' עמכם עתיד שיצוה שתעשו מקדש והוא יורד ומשרה שכינתו בתוככם ויש מהם שהתקינו עצמם לדברים ויש ששכחו וכשבא משה ועשה את המשכן יש מהם שהביא מעצמו ויש שלא הביא אלא ממה שהיה מונח בידו שכן הוא אומר כל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן ואומר וכל אשר נמצא אתו עצי שיטים עכ"ל. ומ"ש בסוף יש מהם שהביא מעצמו אפשר דהכונה שהביא מרצונו כל חפצו מדברים המותרים. ויש מי שלא הביא אלא ממה שהיה מונח בידו כלומר שהיו דברים דלא חזו לגבוה ומטעם שנתבטלו מקודם ביד הדיוט עתה שכבר הותרו שרו לגבוה נמי וז"ש ויש שלא הביא אלא ממה שהיה מונח בידו ומייתי ראיה שכן הוא אומר כל אשר נמצא אתו תכלת ודייק דדוקא משום שכבר נמצא אתו וכן ראיתי להרב יפה תואר ולהרב ידי משה שפירשו המאמר דהני לא הוו מצויים שם אלא אשר נמצא אתו מקודם והם ז"ל פירשו לפי דרכם הלא בספרתם. ולדרכנו רמז דטעם שהביאום לגבוה אף דהיה פקפוק היינו שנתבטל מקודם ביד הדיוט. ודרך אסמכתא והלצה יש לרמוז הכל בפסוק ותכלת בוי"ו העטף והכא דרשינן שהיו סמים אחרים עם התכלת כמ"ש הרמב"ם והוא זה וזה גורם ושרי כמו ארגמ"ן שלא יש פקפוק. אך קשה דלגבוה לא נכון וכן ותולעת שני ומ"ש רבינו בחיי דהיו גרגרים וקליפין אינו נכון דהרי משי דהוא ריר בעלמא ואפ"ה לא היה במשכן דצריך להחמיר לגבוה. והתירוץ הוא שהיה בידם ונתבטל מקודם וחזותא לאו מילתא היא ודמי לשש ועזים היכא דנתערב פשתן עם נוצה של עזים ונתבטל דאח"כ יכול להביא צמר כמש"ל וה"ה בתכלת ותולעת שני דנתבטלו מקודם והותרו להדיוט. וכי תימא דלא הותרו למלאכת שמים ברצועות כמ"ש פרק במה מדליקין לז"א לא היא כמסקנא דהתם דתחש כשר היה וז"ש ועורות אלים כמו עורות תחשים דכשר היה ועצי שטים פשוטי כלי עץ טהורים. ולפי האמור וגם לדעת מהר"ש יפה והרב ידי משה מוכרח דמ"ש בשבת (דף ע"ד) שכן צדי חלזון וכו' אין הכונה שהיה חלזון במדבר אלא דלעניני המשכן דצריך תכלת הבא מחלזון הצדים חלזון קושרין ומתירין ואיברא שהיא דוחק אבל מה נעשה דהכתוב קרי בחיל ואשר נמצא אתו תכלת וארגמן מוכח דלא היה מצוי כדברי הרב יפה תואר והרב ידי משה. והרדב"ז בתשובותיו (סימן תרפ"ה) פשיטא ליה דהיו צדין חלזון בים סוף למשכן ע"ש. ומאי דפשיטא להרב ז"ל קא מיבעיא לי דמהספרי ופסיקתא פרשת הברכה והרמב"ם (פ"ב) דציצית מוכח דהוא בים הגדול וכל זה נעלם מהרב הגדול הרמ"ז בהגהת הזהר ח"ב דף קמ"ב שדחה דברי הרמ"ק דהחלזון בים הגדול וכתב דהיה בים כנרת ולא זכר ספרי ופסיקתא והר"מ ואין כאן מקום להאריך ובמ"א כתבתי כמה צדדים בכל האמור. אחר זמן נדפסו שו"ת בשמים ראש ומשם הוכחתי

בקונט' טוב עין סי' ט' אות י"ב דחלזון הוא טהור ולפי זה נחה שקטה האר"ש כל זמן שלא מצינו ברז"ל להפך:

פסוק ז

אבני שהם ואבני מלאים וגו'. יש מפרשים שכתבו שהם ט"ו דברים אך רש"י מרז"ל כתב י"ג דברים כי תכלת וארגמן ותולעת שני הם צמר ונחשב לאחד ולפי האמת שהיו ט"ו מינים אפשר לרמוז שזכו לזה בזכות ט"ו שנים שהיו ג' אבות ביחד ובמעמד שלשתן הפליאו לעשות הבונים בשמים ביחודם וכונתם ובזכותם זכו להתנדב במשכן ט"ו מינים:

פסוק ח

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. אפשר דהמקדש יתקיים אם הם יהיו קדושים ושכנתי בתוכם ממש וכמ"ש כאלו קדוש שרוי בתוך מעיו. ואם ח"ו לא יהיו קדושים יגרמו לסלק אות ק' ממקדש הרומז לקדושה וישאר שמד ח"ו ובעוה"ר כשנחרב הבית היה שמד וכבר כתבו רבני אשכנז ז"ל דנשארו שמד שנים מגלות מצרים ולהשלימם אלו הגליות וכבר בעניותנו הארכנו בזה בכמה מקומות. ולכן ציונו הוא ית' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. וכבר במ"א פירשתי בעניותי (ועתה אומר קצת בסגנון אחר) שישתדל האדם למוד את עצמו כאלו הוא מקדש בעצמו ויכין הכנה דרב"ה לעשות בו כל כלי המקדש שיהיה ראוי לשרות בו שכינה וז"ש ועשו לי מקדש כל א' בגופו ושכנתי בתוכם ויהיה מקדשי ממנו. ככל אשר אני מראה אותך את תבנית וגו' וכן תעשו בעצמכם מעין דוגמא:

פסוק י

ועשו ארון עצי שטים וגו'. הן האדם יכון לקראת אלהינו להיות דרופתקא דאורייתא כאלו הוא ארון עצי שטים לקבל הארת השכינה. ויכוין לכפר על כל עונות ישראל שהחטיאם יגער וכן שטים בגימטריא שטן. ובא רמז לעסוק בתורה כי אין לו ביטול אלא על ידי התורה כמ"ש הקב"ה בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין:

פסוק יח

ועשית שנים כרובים זהב. ימוד בעצמו שיהיה כתנוק לעבוד ולמשא ולסבול עול התורה על שכמו כמו שעתה מתחיל ללמוד. ועוד כתנוק שיהא נקי מחטא. וזהו שנים כרובים מעין דוגמא לתנוק בשני אופנים להיות מקבל עול כתנוק. ולהיות נקי מחטא כתינוק. שיירא ממדה"ד הרומז לזהב:

פסוק כג

ועשית שלחן עצי שטים. יעשה אופן שיהיה הוא עצמו דמות השלחן שהיה לחם פנים תמיד כן לא יחסר לחמו לחמה של תורה לחם פנים מפנים לתורה תמיד שישתדל לחדש

פנים בתורה כהלכה ולא יסיר הלחם כלל יום ולילה ויישן מתוך דברי תורה כי בזה ידמה לשלחן שהיה לחם הפנים תמיד:

פסוק לא

ועשית מנרת זהב טהור. יעשה עצמו כמנורה להאיר לתלמידים בטעמי תורה וחידושי דינים מאירים את דבריהם ומשלימים את דבריהם והגם כי שיח וכי שיג לו בו' חכמות ישתדל שהכל יהיו פונים לנר המערבי הנמשל לתורה בנר מערבי יתחיל ובנר מערבי יסיים כי התורה עיקר ויסוד הכל וכמ"ש הרמב"ם שהחכמות היו לו לרקחות ולטבחות לתורה ולכן נר המערבי היה דולק תמיד ושאר הנרות נכבות כי התורה היא מאירה ביום ולילה:

פרק כו

פסוק א

ואת המשכן תעשה. למה לא אמר כמו שאמר בכל כלי המשכן מלמד שאף המשכן הראהו בהר ז"ש ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן מלמד שאמר למשה בא ואראך משכן העשוי למעלה כן תעשו תכלת וארגמן ותולעת שני. עשרה פרשיות מתחילין בעשיה נגד העולם שנברא בעשרה מאמרות לכך עשר יריעות נגד עשרה דברים. לקוטי גאוני קמאי בספר רבינו אפרים ז"ל:

פסוק ו

והיה המשכן אח"ד. גימטריא י"ג כנגד שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהם. רבינו אפרים ז"ל. ולי הדל אפשר כנגד י"ג דברים שהיו בו כמו שפירש"י והכל הולך אל מקום אחד ליחוד גמור:

פסוק כח

והבריח התיכן וגו'. והבריח גימטריא רל"א כנגד רל"א אלפא ביתות שיש בס' יצירה שבגלגול אלפא ביתות ברא הקב"ה את כל העולם לכך כתיב אחריו והקמות את המשכן ואמרו בתנחומא דימה יצירת העולם למלאכת המשכן. עמודי שטים אלו עמודי תורה שבהם העולם מתקיים. שיטים שבין כל שיטה ושיטה כמלא שיטה. רבינו אפרים ז"ל ועוד האריך:

פסוק לא

ועשית פרכת. גימטריא קשר"ק ר"ל כשישראל תוקעין תקיעה בוקעת ועולה ונכנסת לפנים מן הפרגוד ולפנים מן הפרוכת. ראז"ל:

פרק כז

פסוק א

ועשית את המזבח. כל העוסק בתורה כאלו בונה מזבח והקריב עליו כל הקרבנות ומה מזבח מכפר אף ד"ת מכפרים שנא' בחסד ואמת יכופר עון והתורה נקראת חסד ונקראת אמת ואמרו בגמרא אבייי ורבא מדבית עלי קאתו אבייי שעסק בתורה חיה מ' שנין כנגד התורה שניתנה למ' יום. ראז"ל. ועוד האריך הרבה. ומ"ש אבייי שעסק בתורה חיה מ' שנין בנסחתנו רבא דעסק בתורה:

פסוק כ

ואתה תצוה את בני ישראל. אמרו רז"ל שלפי שמשה רבינו אמר מחני נא. לכך לא נזכר שמו בפרשה זו ובא וראה שהגם שלא נזכר בפירוש נזכר הוא וגלגוליו כמ"ש הרב מגלה עמוקות. מה כתיב למעלה נחשת ואתה. והרמז כי מש"ר ע"ה היה גלגול נח ושת. וזה רמז נחשת ואתה ר"ל נח שת ואתה. עכ"ד. והרב שפתי כהן על התורה כתב שמזה נקח מוסר גדול שלא לקלל עצמו כי אפי' מש"ר ע"ה שמסר נפשו להצלת ישראל ועם כל זה עשה רושם בצד מה שלא נזכר שמו הקדוש בפרשה זו. וזה רמז הכתוב ואתה תצוה את בני ישראל מה אירע לך באמירת ואם אין מחני ותזהירם שלא יקללו עצמן כלל עכ"ד הרב ש"ך. ולפי דרכו אפשר לרמוז במ"ש הרב ש"ך ז"ל עצמו פרשת חקת דמפני שאמר מש"ר ע"ה אם נטמא במה יהיה טהרתו לכך היה טומאה בכהנים. ואי לא אמר זה לא היה טומאה בכהנים ע"ש. וזה הרמז כפי האמור. נח שת ואתה. שהם משה וגלגוליו. ולא נזכר בפירוש הגם שהיה לצורך גדול להצלת ישראל אפ"ה בצד מה נתקיים כי שמו הקדוש בפירוש לא נזכר. וזה תצוה את בני ישראל חרדה ילבשו מענין זה וישאו כמה ק"ו שלא לקלל עצמם בשום אופן. ועוד הגד להם ויקחו אליך רמז לפרשת פרה דכתיב ויקחו אליך פרה אדומה שאם לא אמרת אם נטמא במה יהיה טהרתו לא היה טומאה בכהנים ושתים זו יהיו לזכרון תמיד שלא לפתוח פיו ושלא לקלל. וכבר אני בעניי בקונט' דברים אחדים דף צ"א כתבתי בזה והבאתי מהזהר הקדוש וע"ש ודוק. ואפשר לתת טעם לרמז האמור שכתב הרב מגלה עמוקות נח שת ואתה אמאי נכתב פה. במ"ש רז"ל במדרש ובספר הזהר דנח לא בקש רחמים על דורו ולפחות הי"ל להקריב הקרבן שהקריב אח"כ בתחילה ולכן משה רבינו ע"ה שהיה גלגולו תקן ומסר עצמו למיתה להציל לישראל וכד הוינא טליא רמזתי במאמר משרע"ה מחני נא שהוא צירוף מנח אני ואחר זמן מצאתיו בגורי האר"י ז"ל ונמצא דלהיותו מנח הוצרך למסור עצמו ולומר מחני נא לתקן והיינו מנח אני ונתקיים שלא נזכר משה בפרשה זו. א"כ הרמז האמור קנה מקומו פה ואתי

שפיר. להיות כי נח שת ואתה גלגולים ובמוט"ב תלתא כחדא שריין מזה נמשך ואתה תצוה שלא נזכרת כי בחשקך לתקן נח מסרת עצמך ולזה לא נזכרת בפרשה:

פרק כח

פסוק א

ואתה הקרב אליך. ואתה תדבר אל כל חכמי לב. ואתה תצוה את בני ישראל. כן הוא במסרה. ודרך אסמכתא אפשר שראיתי לרבינו אפרים ז"ל שכתב דלפי שהי"ל למשה להיות כהן וכשלא רצה ללכת בשליחות הקב"ה עשה אהרן כ"ג לכך לא נזכר משה בפרשה זו שיש בה בגדי כהונה ונתנה לאהרן שנתרצה לילך בשליחותו. עכ"ד. ולפי דבריו נמצא שלא נזכר שמו כמו דרך תוכחה שהוא גרם שנתנה הכהונה לאהרן לפי שסירב ופרשה זו בשבח בגדי כהונה. אמנם רבינו שלמה אסתרוק ז"ל דרך דרך זו אמנם כתבה לשבח משה דלהיות בפרשה זו נזכרים בגדי כהונה לא רצה הקב"ה לכבוד משה רבינו לעשותה פרשה מצויינת ותחילת דיבר כשאר פרשיות דכתיב וידבר ה' לאמר צו את בני ישראל וכו' ועשו בגדי קדש וכו' רק עשאה כצורת פרשה הנמשכת להקודמת כאלו טפלה היא ומחוברת לאחרת וז"ש ואתה תצוה בויו העטף שהוא מחובר וטפל לענין הקודם עכ"ד וכ"ז נוסף על ענין אחר קודם עכ"ד וכל זה נסמיך במסרה ואתה תצוה שלא נזכר שמו של משה רבינו. ולא תימא מפני שאמר מחני נא משום דהוא מסר עצמו על ישראל והפליא לעשות ואביו אהבו. ותו דהיה מוכרח לקיים למסור נפשו משום נח דלא בעא רחמי. וא"כ אינו מן הראוי שלא יזכר שמו דהוי בצד מה כמו עונש. אמנם הטעם הנכון דכתיב ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך לעשות לו בגדי כהונה ומשו"ה לא נזכר לפי שסירב. וכ"ת גם זה נראה כמו עונש לז"א ואתה תדבר אל כל חכמי לב כלומר דאדרבא שינה מפרשיות אחרות להראות כי הוא נמשך לקודם כמו ואתה תדבר אל כל חכמי לב שהוא מבואר נגלה דנמשך עם הקודם דכתיב ועשית בגדי קדש ואתה תדבר וניכר שהוא נמשך לדיבור הקודם. גם זה לכבוד משה רבינו לומר דפרשה זו היא נמשכת לקודם כמדובר:

פסוק ח

וחשב אפדתו אשר עליו. כמעשהו רמז כי האפוד מכפר על ע"ז ובע"ז מחשבה רעה מצרפה למעשה וז"ש וחשב אפודתו מחשבת ע"ז כמעשהו דגם המחשבה כמעשה. מפרשים. אמנם רבינו אפרים ז"ל פי' וחשב אפודתו מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה וזהו כמעשהו ממנו יהיה נותנין לו שכר כעושה מעשה עכ"ל. ולפי דבריו אפשר לומר במ"ש המפרשים טעם למחשבה טובה מצרפה למעשה משא"כ מחשבה רעה

זולת ע"ז והענין דכתיב ה' נתן וה' לקח ואמרו רז"ל וה' הוא ובית דינו. והיינו שלענין הטובה ה' נתן וגמולו ישלם לו ולזה משלם המחשבה דהוא בוחן לב וידע מחשבתו הטובה ומשלם. אבל כשאינו לטובה הוא נידון בצירוף בית דינו כביכול והם לא ידעו המחשבות. לכך מחשבה רעה אינה מצרפה למעשה דהב"ד לא ידעו ואין אב מעיד על בנו. משא"כ בע"ז דאז אין לו דין בן ואז הקב"ה מעיד על המחשבה דע"ז ופורעין לו עכ"ד. וז"ש חשב אפודתו מחשבת תקונו וקשוטו למצוה כמעשהו דמחשבה טובה הקדוש ב"ה מצרפה למעשה וז"ש כמעשהו וכי תימא למה מחשבה טובה מצרפה ולא הרעה לז"א ממנו יהיה כלומר דהטובה משלם הוא עצמו והוא יודע מחשבת האדם משא"כ הרעה ודוק:

פסוק טז

זרת ארכו וזרת רחבו. לבטל כח עשו שהוא בדמיון האצבע הקטן שהוא זרת כי ישראל נמשלו לגודל דכתיב ודגל"ו עלי אהבה וגודלו עלי אהבה וכמו שהגודל אינו בסדר אצבעות אלא נפרד לבדו כן ישראל לבדם והאצבעות הם רמז לד' מלכיות. והאצבע קטנה היא זרת רמז לעשו הבא באחרונה דכתיב הנה קטן נתתיך בגוים שהוא זרת קטנה שבאצבעות ועליו נאמר זרוע רמה תשבר ר"ת זרת וכתיב זבח רשעים תועבה ר"ת זרת שלא יקבל המשיח דורון מאדום כמשז"ל והחשן היה זרת ארכו לבטל כחו. מס' קדמון כתיבת יד. ולפ"ז אפשר לרמוז כי חשן אותיות נחש והוא רומז לעשו לבטלו ולבטל מהותו זרת וס"ת זרוע רמה תשבר רעה רמז החרבה עמלק המן. ועיין מדבר קדמות מערכת ד' אות ח':

פסוק יז

ומלאת בו מלואת אבן. ד"פ אבן הם רי"ו גבורה סוד ויסע ויבא ויט ג"פ ע"ב הם רי"ו והם י"ב אבנים כנגד י"ב צירופי הויה שבכל חדש מנהיג צרוף א' וכן בי"ב שעות היום וי"ב שעות הלילה בכל שעה גובר צירוף א'. י"ב צרופים אלו הם מ"ח אותיות כנגדם מ"ח קרשים במשכן ולכן אמרו רז"ל רבות בנות עשו חי"ל זה משה. ואת עלית זה משה. חי"ל זה משה שהקים מ"ח קרשי המשכן בגימטריא חיל. ואת עלית זה משה דכתיב את עושה לי. עלית בגי' ת"פ בגי' הדעת עם התיבה. שמשה היה בסוד הדעת ולכן נזכרו בתורה כ"ד פעמים האבות ביושר בסוד אור ישר. וכ"ד פעמים האבות למפרע בסוד אור חוזר. והם מ"ח פעמים. וציוה על הונאת הגר מ"ח פעמים בזכות אברהם ראש הגרים שהכיר לבוראו בן מ"ח שנים וקיים כל התורה כלה שנקנית במ"ח דברים. וכנגדם נתן משה ללויים העוסקים בתורה מ"ח ערים ואמרו בירושלמי כי ד"פ הקים י"ב אבנים הרי מ"ח. וכתב הרב המורה כי מ"ח צורות הם ברקיע הגלגלים. ואמרו במדרש הנעלם. פ' בראשית

כי מ"ח טפות יורדות מג"ע של מעלה. וכנגדם הם מ"ח נביאים שנבאו לישראל והתורה נתנה במ"ח בריתות בסיני ומ"ח בריתות באהל מועד ומ"ח בריתות בערבות מואב ג"פ מ"ח בגימטריא קדם דכתיב ה' קנני ראשית דרכו קד"ם מפעליו מא"ז בגימטריא מ"ח וגם ארז"ל כל פרגמטיא של משה לא היתה אלא באז דכתיב קדם מפעליו מאז. אז זה משה. מצנפת י"ו אבנט ל"ב אמה הם מ"ח אמות. רמז למ"ח זה גם הם סוד יוב"ל גם סוד האלף בציור יו"י חלוקה י"ו למעלה י"ו למטה הם ל"ב. ומן המצנפת שבמוח הם י"ו אמה תחתיהם. ל"ב שניים. וכן היד י"ד פרקים והכף והזרוע הם י"ו פרקים ב' ידות האדם הם י"ו י"ו הם ל"ב של אבנט. ס' קדמון כ"י. (ודע שראיתי בו כמה הקדמות שהם במג"ע ופנאי לא היה לי לראות על כל פרט בילקוט ראובני):

פסוק ל

ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים. פירש"י כתב שם המפורש היה נותנו בתוך כפלי החשן וכו'. והרמב"ן כתב כדברי רש"י וכתב דזה חסר בבית שני והר"ם הלוי הפליא לתמוה על הרמב"ן שבבית שני היו יודעים שם המפורש ואמאי לא כתבוהו והאריך בזה. ולק"מ דידוע דיש נקודות שונות וצירופים משמות הקדש לשם המפורש. ולא ידעו בבית שני סדר וניקוד שמות אורים ותומים. ותו שהרמב"ן כתב שהקדוש ב"ה נתן זה הכתב מן השמים למשה רבינו ע"ה ואינו מעשה אדם והארכתי בעניותי בזה קצת בפ"ע (בפתח עינים) יומא (דף ע"ה) ע"ש:

פסוק לב

והיה פי ראשו בתוכו וגו'. רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל דרוש דרש הני קראי על לה"ר במת"ק ודש"ן עדיו הלא בספרו. ואפשר לרמוז כי תיקון ללשון הרע הוא התורה ובודאי שהיא תורה לשמה ליחד הדודים והתורה נקראת ראש כמשז"ל ולכן במעיל שהוא מכפר על לשון הרע רמז. והיה. שהוא יחיד קבה"ו הרומז לו"ה שבשם ולהמשיך מוחין י"ה והוא והיה שצריך לשמה. פי ראשו. מה שלמד בפיו מהתורה שנקראת ראשו כתם פז. בתוכו. רומז שלא יפרסם לימודו להתגאות רק יהיה בתוכו. ועוד רמז שיהא תמיד חושב ומהרהר בתורה וזה בתוכו. ואז יזכה שתשרה בו שכינ"ה גימטריא שפ"ה יהיה לפיו סביב כשילמוד. מעשה ארג. שיכוין לחזור מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים ובבא אליו נת"ן הבבלי על הירושלמי נצב ימינו כש"ר ויארו"ג כל מחמדי עין אם ארג"ם ודרשוהו. כפי תחרא. הכל מתוקן ובזה יתכפר הלשון הרע והכל יהיה לו. כלומר והמדבר לה"ר עושה חליפין נותן זכיותיו ולימודו לאותו שדיבר עליו ולוקח העון והחטא ממנו. ועל כן החלוקה דרבנן שלו נעשית קרעים הן ממצותיו שלקחו אותם אשר דיבר לה"ר עליהם והן מעבירות שלא עשה. וזה טעם שהמעיל מכפר על לה"ר כי הלשון גורם לקרוע חלוקא

דרבנן שלו. והמעיל מכפר ונתקן החלוקא דרבנן. וז"ש. יהיה לו. תורה ומצות. לא יקרע. כי התורה מכפרת וישאר החלוקא דרבנן. ודוק הטב:

פסוק לה

ונשמע קולו בבואו אל הקדש. נעשה ונשמע. ונשמע פתגם המלך. כן הוא במסרה. ואפשר במ"ש פרק ר' עקיבא ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שכפה עליהן את ההר כגיגית מכאן מודעא רבא לאוריתא ואעפ"כ הדור קבלוה בימי אחשורוש. והתוס' הקשו דהרי הם אמרו נעשה ונשמע ותירצו כי יראו מהאש הגדולה ע"ש. ולפי מאי דאמרו בתנחומא דהמודעא היתה על תורה שבע"פ ניחא קושית התוס' דנעשה ונשמע אמרו על תורה שבכתב ומה שהיו אנוסים היה על תורה שבע"פ. והגאון הרב פני יהושע כתבה מדנפשיה ונוח"ם יסתר מעיניו דברי התנחומא וקמחא טחינא טחן. והרשב"א כתב דמודעא זו היתה עד שלא באו לארץ אך כשבאו לארץ נתבטל' המודעא דכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו וגו' וזה המסרה נעשה ונשמע שאמרו ישראל מתוך חיבתן ואי קשיא איך אח"כ לא רצו עד שכפה ההר לז"א ונשמע פתגם המלך דמה שאמרו ונשמע היה פתגם המלך תורה שבכתב אך המודעא על תורה שבע"פ. ומיהו כל זה קודם שבאו לא"י אך אח"כ ונשמע קולו בבואו אל הקדש:

פסוק לח

והיה על מצחו תמיד לרצון. לרמוז על השגחתו תמידית בלי הפסק כאומרו תמיד עיני ה"א בה מציץ ומביט מראשית שנה ועד אחרית שנה ואומרם ז"ל תמיד שלא יסיח דעתו ממנו הרצון בו שידבק בו יתברך תמיד ובו ישיג דבקות ההשגחה. רבינו שלמה אסתרוק ז"ל:

פרק כט

פסוק ב

ורקיקי מצות. רקיק"י שנים עמד בית שני ונחרב בעבור מצות ומריבות שהיו ביניהם משוחים בשמן שהיו דבריהם נוחין כשמן ולבם מלא און ומרמה שנאמר רכו דבריו משמן והמה פתיחות וכתיב בפיו שלום את רעהו ידבר וגו'. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק לח

כבשים בני שנה. יבואו כבשים בני שס"ה ימים ויכפרו על שס"ה ימים ויכפרו על שס"ה לאוין שבתורה ועשרון סלת אלו עשרת הדברות שהוציא הקב"ה כאדם שמוציא סולת מקמח. בלול שכל התורה כלה בלולה בעשרת הדברות. ב' של בראשית. ל' לעיני כל ישראל. ו' של ויהי אחרי. ל' של ויעל. הרי בלול כל העוסק בתורה לשמה אינו צריך

קרבן כי התורה מכפרת ואמרו בבני עלי בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בדברי תורה ובגמילות חסדים. רבינו אפרים ז"ל:

פרק ל

פסוק א

ועשית מזבח מקטר קטרת. איחר הכתוב מזבח הקטרת אחר כל המעשים לרמוז הדין דמזבח הפנימי אם נעקר ממקומו אינו מעכב ויתנו הקטרת במחתה כן רמז הרב המג"ן וחתנו הרב מהרי"ח בהלק"ט ח"ב (סי' י"ד ט"ו י"ו) תירץ לרמוז שאין מחנכין מזבח הזהב אלא בקטרת הסמים לכך בחינוך הזכיר מזבח הקטרת. ועוד דזה המזבח שהוא רומז לכתר כהונה מכפר וסמך כפרה לכפרה מזבח שרומז לכהונה לקטורת. ועוד תירצו דאין מחנכין המזבח אלא בקטרת של בין הערבים ולזה אחר שהזכיר תמיד של בין הערבים הזכיר עשיית מזבח מקטר קטורת לומר שתחלת חינוכו בקטורת של בין הערבים. ודברי הרב המג"ן בארוכה הם בספר קרבן חגיגה אחר המפתחות עש"ב:

פסוק ב

אמה ארכו ואמה רחבו. כל אמה בת ששה טפחים כנגד ששה סדרי משנה. רבינו אפרים ז"ל. ואפשר שרמז זה במזבח הקטרת כי קטורת עולה תרי"ג כמ"ש רש"י סוף פ' נשא לרמוז כי תרי"ג מצות אין להם פירוש אלא בתורה שבעל פה שהם שיתא סדרה משנה:

פסוק ח

ובהעלת אהרן את הנרות בין הערבים. ר"ת אהבה כי הכהן שרשו באהבת חסד. רבינו האר"י ז"ל:

פסוק יב

כי תשא. אמרו רז"ל שבאו השקלים לכפר העגל דאז שלטו ס"מ ליל' נחש ואשתו יש לה ת"פ מחנות והיא תפ"א וז"ש משה רבינו ע"ה ועתה אם תשא חטאתם. ועתה גי' תפ"א. תשא אשת. שקלים גי' ת"פ. להכניע כחם. מס' קדמון כ"י בקיצור. ואפ' שז"ש רז"ל בכמה מקומות אין ועתה אלא תשובה בלשון שלילה. לומר כי בחטאתו הגביר כחות תפ"א גימטריא ועתה. ובתשובה מתקן ע"ת ה' הקדושה ומבטל כח הפ' שהגביר בחטאתו וא"כ עכשיו עתה תשובה ובזה יומתק מ"ש בעניותי לקמן ע"פ ברדתו מן ההר בס"ד וע"פ האמור אפשר לפרש פסוק איכה היתה לזונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים. איכה היתה לזונה הפלונ' ששלטה בקריה נאמנה מלאתי גי' תפ"א שהיו בה ב"כ וב"מ תפ"א כמשז"ל לבטל הפ' וחיילותיה צדק היא השכינה ילי"ן בה גי' ק' ברכות שהיו נשפעים בה ועתה גי' תפ"א הגבירו הפלונ' ונעשה ועת"ה

מרצחים במקום ועת"ה תשובה. ואפשר לומר בסגנון אחר דבתשובה מתקן ומיחד קבה"ו קב"ה רמוז באות וי"ו עם שכינתיה ומחברם עם ה' עילאה ודוק היטב:

ונתנו איש כפר נפשו. ונתנו כתב רבינו יעקב בה"ט ונתנו אם תקראנו למפרע יהיה גם כן ונתנו לומר לך כל מה שאדם נותן לצדקה יחזור אליו ולא יחסר לו בשביל זה כלום עכ"ד. ואפשר לרמוז במ"ש רבינו בצלאל בשיטה מקובצת כתובות על דף ן'. דהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש היינו לעניים אבל לת"ת שרי. ואני בעני כתבתי בפתח עינים בתרא על דף יו"ד דלת"ת שרי לכתחילה עש"ב והנה כתב רבינו אפרים איש כפר גימטריא תורה. ולדרכנו אפשר לומר כי הנה גם פ"ק דבתרא במ"ש במה תרום קרן ישראל א"ל בכי תשא פירש"י קח מהם כופר לצדקה ונמצא דדריש האי קרא בצדקה וע"ז כתיב ונתנו איש כפר נפשו. ובא הרמז שאחר שיצא חובתו לעניים יכול לתת מה שאינו יכול לעניים לכתחילה ולזה נקרא למפרע ונתנו והיינו לתלמוד תורה כי איש כפר גימטריא תורה רמז דלתורה יכול לתת מה שאינו יכול לעניים ודוק היטב:

פסוק יג

זה יתנו כל העובר על הפקדים מחצית השקל וגו' עשרים גרה השקל. פירש הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו ז"ל בדרשותיו כ"י במ"ש הרמב"ם דחייבים לתת חצי המטבע של אותו זמן ואעפ"י שהמחצית של אותו זמן יהיה גדול הרבה וז"א עשרים גרה השקל מחצית השקל כלומ' אף דלפעמים מחצית השקל יהיה מה שהוא השקל דהיינו עשרה גרה אפ"ה צריך לתת חצי המטבע של אותו זמן:

פסוק טו

העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את תרומת ה'. פירש הרב הנזכר במ"ש הרמב"ם פ"א דשקלים דצריך לתת המחצית השקל בבת אחת וזהו אומרו לא ימעיט ממחצית השקל אפילו שדעתו לתת את תרומת ה' ולהשלים המחצית השקל:

פסוק יח

ועשית כיור נחשת וגו'. אמרו רז"ל דכיור נעשה ממראות הצובאות. ואמרו רז"ל דבזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים. וכתבו המפרשים דהיו צריכים לישב ת"ל שנה מספר ה' פעמים אלהים ונהפכו להויות. ואפשר לרמוז זה בתיבת כיור דשם אותיות ר"י דבזכות נשים צדקניות לא ישבו כי אם רד"ו שנה. ונשאר כ"ו גימטריא שם הויה דבזכותם נעשו הויות וריחם ה' על ישראל:

פסוק לד

קח לך סמים וגו'. בספר צידה לדרך מהרב באר שבע תמה על הרב החינוך שכתב שפטום הקטרת היה ט"ו סמנים ארבעה מפורשים וי"א קבלה ע"ש ונסחא מוטעת נזדמנה לפניו כי בדפוס בומבירגי כתוב י"א סמנים ד' מפורשים ושבעה קבלה עיין שם:

פרק לא

פסוק ב

ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור וגו'. אפשר במ"ש הרמ"ז דשמו של האדם היא נשמתו וזה אפשר טעם משז"ל דהשונא אינו יכול להזכיר שם שונאו כדמוכח במדבר רבה פי"ח והוא נראה החוש"ה אל העי"ן. והיינו משום דאין לו חפץ להזכיר מעלתו מאחר דבשם רמוז אחיזת שרשי נשמתו ותוקפו. וכל קבל דנא מדרך חיבה להזכיר שמו בכל פעם וזש"ה הבן יקיר לי אפרים וכו' כי מידי דברי בו זכור אזכרנו עוד. ומכל זה ניכר מעלת בצלאל שהקב"ה מזכיר שמו ושם אבותיו וז"ש ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי וכו'. א"נ ראה קראתי בשם בצלאל היינו שקרא לשרש נשמתו אשר בשמים להשפיע בו ועי"ז ואמלא אותו לבצלאל אשר על הארץ ובזה תבין טעם ושם רשעים ירקב רקבובות תעלה בשמם דהזכרת השם יועיל לברר איזה דבר וז"ס מ"ש בינוקא עמון ומואב מתגרי בכו. ובזה יובן חכמת אדה"ר שקרא שמות שידע שרשי נפשו ולפי מהותו ואחיזתו קרא שמו ובמ"א הארכתי:

פסוק יג

ואתה דבר אל בני ישראל אך את שבתתי תשמרו וגו'. בכל הדברים לא נאמר לשון זה ואתה דבר וצריך לדעת טעמו של דבר. ונבאר שינוי כי בדברות ראשונות נאמר זכור ולא נאמר כאשר ציוך ובשניות כתוב שמור כאשר ציוך. וכן בענין כבוד אב ואם בראשונות לא כתיב למען ייטב לך כאשר ציוך ובשניות כתיב למען ייטב לך כאשר ציוך. והענין כי המצות שבת וכבוד אב ואם שוות כי זה כבוד אב ואם גופניים וזה כבוד אב ואם רוחניים שהם קב"ה ושכינתיה הנקראים שתי שבתות אשר עליהם רמזו רז"ל פרק כל כתבי אלמלא שמרו ישראל שני שבתות היו נגאלים וז"ס איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו שהם שני שבתות האמורים כנגד אב ואם. והנה שתי בחינות יש בענין שבת הא' לשמור שבת בכל פרטיו לקיים מצותו יתברך שציונו ולא לפניה אחרת. והב' לשבות האדם ממלאכה בשבת כי בזה יש הנאה לאדם שנח ושובת ממלאכה וכבר ידעת מ"ש רז"ל כי משה שאל לפרעה שיתן להם לישראל יום אחד בשבוע שינוחו ממלאכת הלבנים כדי שיהיה להם כח לעשות מלאכה יתירה בששה ימים האחרים ונתן להם יום השבת וזה ירצה ואתה דבר אל בנ"י וגו' ירצה אתה ששאלת מפרעה לתת להם יום אחד

של מנוחה והוא יום שבת אתה בעצמך חזור ודבר אל בנ"י שלא יקיימו השבת לתועלת כמו בתחלה בימי פרעה אלא להיותם שבתותי שלי כי אני הוא הגוזר עליהם מצוה זו ולא תהי' כוונתם לתועלתם אלא לשמי וזה מיעט תיבת אך שלא ישמרוהו אלא להיות שבתותי לדעת כי אני ה' מקדשם. וכבר ביארנו ענין שבתותי שהוא רמז עליון לקב"ה ושכינתיה ולכן בדברות [ראשונות] לא נאמר כאשר ציוך לרמוז אל הטעם הא' כי הוא משותף גם לסיבת תועלתם והיא מצוה שהדעת מחייב וגוזר עליה למען ינוח. ובשניות זכר הטעם הב' שיהיה לקיים מצות הבורא יתברך וזהו כאשר ציוך ה' אלהיך ושמור היא בחינת השכינה שהוא בחינת השניות. והנה בכבוד אב ואם יש שני סבות הא' שהיא מצוה שהדעת מחייבת שהבן יכבד אביו ואמו שהשתדלו תמיד עליו והוציאוהו [והביאוהו] לעולם והב' לרמוז אל ציוויו יתברך שהוא כנגד אביו ואמו העליונים קבה"ו. ובדברות ראשונות הזכיר הטעם הראשון. ובשניות הזכיר למען יאריכון ימיך ו"ק למען ייטב לך רמז למוחין ולכן כתיב שם כאשר ציוך. רבינו האר"י זצ"ל בקצור. והאר"ש תענה מה שפירשתי בעניותי בקיצור נמרץ ע"פ הקדמות הזהר וגורי האר"י ז"ל כי מרע"ה יש בו בחינת יוסף והוא קבל חטא השבטים עם יוסף ובמרה מדת הדין קטרגה להחזירם למצרים דכתיב שבע על חטאתכם ולא רצתה במה שקבל משה. וה' נתן להם השבת לכפר דההוא צדיקא בשביעאה אחיד וז"ש ואתה שיש בך בחינת יוסף וקבלת חטא השבטים ולא רצתה מדת הדין עד שנתן השבת א"כ עליך שאתה רוצה שיתכפר חטא יוסף דבר אל בני ישראל אך מיעוט מסיבת מדת הדין שקטרג' את שבתותי תשמורו כי בזה נחה שקטה מדת הדין. לדעת כי אני ה' כי בשם זה אני ה' יצאו ממצרים שהוא א' יותר על אלהים וכמ"ש הש"ך ז"ל ועתה לסלק מדת הדין קדשתי אתכם בשבת ולהתמיד יצ"מ. ונסמכה פ' שבת למשכן ולעגל להורות כי עע"ז כאנוש בשמירת שבת מוחלים לו. וכדי שלא תאמר דדור אנוש כוונתם היתה לאמצעי כמ"ש הרמב"ם ריש ה' ע"ז וזה הוא מכפר שבת כמ"ש אשרי אנו"ש יעשה זאת ולמה נסמכה פ' המשכן דמהמשכן מורה דגם העגל היה לאמצעי דוקא והראיה שציוה המשכן להשראת שכינה לאפוקי אמצעי ולזה סמך שבת גם כן להורות שהשבת מכפר גם ע"ז שאינה כאנוש ודו"ק היטב:

פרק לב

פסוק ה

וירא אהרן ויבן מזבח לפניו. ארז"ל ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחן והרגוהו וזהו ויבן מזבוח לפניו ורבינו האר"י זצ"ל כתב כי אהר"ן גלגול אדה"ר שעבד ע"ז וכדי לתקן בא בגלגול אהרן והיה צריך אהרן ליהרג כשא"ל הערב רב לעשות העגל והוא לא עשה

כן כי ראה חור זבוח לפניו כי בא אדה"ר בנחור ונחור בחור וסבר אהרן כי די בהריגת חור ולבסוף בא בעלי ותשבר מפרקתו זהת"ד. אפשר לרמוז כי ר"ת ויבן מזבח גימטריא אדם עם הכולל וכן ותשבר מפרקתו ר"ת גימטריא אדם עם הכולל ודוק וזה רמז פ' עקב ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו מאד אותיות אדם שהוא בא לתקן אדה"ר והי"ל ליהרג ולזה התאנף וק"ל:

ויאמר חג לה' מחר. תימה גדול בזה וכבר אמרו רז"ל תיבת ויבן מזבח שכוונתו היתה לשמים אך החג הזה מה נאמר בו ואיך התורה כתבה זה ואמנם הסוד הנמרץ בזה שהלא העגל נעשה בי"ז בתמוז ונשתברו הלוחות ועתיד הקב"ה להפכו לי"ט ונמצא חג לה' מחר בעצם ומחר זה לאחר זמן וכן מצינו יום מחר לאחר זמן. שבלת של לקט להרמ"ז מגורי האר"י ז"ל:

פסוק ח

סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם עגל מסכה וגו'. פי' כי האדם שרוצה ח"ו לעבור על כל התורה צריך זמן כגון שיבא פסח ויאכל חמץ בפסח ויאכל חדש לפני העומר ולא יתענה ביום הכפורים וכיוצא לעבור על כל הלאוין ולהמנע מלקיים העשין צריך זמן מה אבל העובד ע"ז אין צריך שום זמן כי ברגע ההוא עבר על כל התורה דהמודה בע"ז כאלו כופר בכל התורה כלה וז"ש סרו מהר בלי שום זמן מן הדרך אשר צויתים וכי תימא איך אפשר דסרו מהר וכו' והלא צריך זמן לעבור על כל התורה. לז"א עשו להם עגל מסכה וכל המודה בע"ז כופר בכל התורה כלה ויפה אמרתי סרו מהר. מפרשים. ולדקדק תיבות אשר צויתים אפשר במ"ש בעניותנו במ"א דמוכח מהש"ס סוף פרק נגמר הדין ממ"ש דאינהו בפה ולא עבוד והוא באגרת דכל אשר ימרה את פיך היינו שנצטוה מפי המלך עצמו אבל אם כתב לו אגרת אינו חייב מיתה ונראה דה"ה אם נצטוה ע"י שליח ולכן הוצרך להשביעם לישראל באלה כי תורה ציוה לנו משה כמנין תורה ואנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום וזה התימא דקאמר סרו מהר מן הדרך אשר צויתים דייקא דמפיו כביכול שמענו אנכי ולא יהיה לך והעובר על זה חייב מיתה כעובר על מצות המלך ב"ו ועאכ"ו לעובר על ציוויו יתברך מפיו כביכול:

פסוק י

ועתה הניחה לי. פירוש מה שטענת לא צוית להם גם מה שאמרתי ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וכל מקום שנאמר לי אין לו הפסק. עתה תניח מן הצד טענות ל"י ויחר אפי וכו'. מפרשים:

פסוק יב

למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם. ר"ת לאמר ברעה הוציאם הבל. כבר ידעת כי קין רובו רע והבל הוא טוב ומשה הוא הבל ונאמר ותרא אותו כי טוב הוא וא"כ למה יאמרו מצרים כי הבל שהוא משה בסטרא דטוב הוציא את ישראל ברעה שהוא מסטרא דקין וכמו שקין הרג להבל בהרים ובשדות גם פה הוציאם להרוג אותם בהרים ובמדברות וכמו שקין אתי מסטר' דנחש שנאמר עליו ולכל תכלית הוא חוקר שכונתו לכלות כל העולם ולכלותם מעל פני האדמה וא"כ כדי שלא יחשבו מצרים שאני מסטרא דרע ח"ו ולכן שוב מחרון אפך. רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים. ואפשר לומר במ"ש הרב ש"ך דפרעה היה הרע שבקין והוא הרג להבל שהוא משה והיה רוצה להורגו והיה מתגאה שיש לו אות יוד שניתן לקין ולכן פרעה גימטריא משה בתוספת יו"ד ופרעה הוא נח"ש גימטריא פרעה עם ג' תיבות פרעה מלך מצרים וע"כ נידון בעשר מכות נגד היוד שהיה מתגאה ועל הריגת הבל ולקיחת צאנו ותאומתו נתחייבו המצרים מיתה ולתת כל שללם כמש"ה ישלם שבעתים את כל הון ביתו יתן זהת"ד. והרב הקדוש מהר"ר שמשון מאסטרפולי ז"ל פירש בא אל פרעה כשתשים ב"א במקום פ"ע דפרעה בחילוף אלפא ביתא דאח"ע יהיה ארבה וכו' וכל אלו ההקדמות כתבנו בעניותנו במקומם בס"ד. ואפשר לרמוז כי זה כונת פרעה באומרו ראו כי רעה נגד פניכם כלומר שהנחש יעיר קי"נו הרע שבקין ויעשה בהם שפטים וכן כ"י רע"ה נג"ד גימטריא הנחש עם הכולל. ואפשר דאחד מהטעמים שא"ל הקדוש ב"ה למשה רבינו ע"ה ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול הוא דאין לפרעה לומר כי הוא עשה שגירה לנחש שיכלם דהא ואעשה אותך לגוי גדול ואם איתא דזהו מפרעה והנחש איך ניצול מרע"ה הלא בו היה מתחיל כי הוא הבל אלא מדניצול משה ואדרבא הצליח מאד מוכח דיד ה' עשתה זו. ועל זה השיב משה רבינו ע"ה למה ה' יחרה אפך וגו' בכח גדול וגו' כלומר נגד היוד שהיה מתגאה פרעה ועתה למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם כלומר פרעה היודע כל סוד זה הוא לא יאמר. אבל מצרים שאינם יודעים הדברים על מתכונתן ושמעו דברי פרעה ראו כי רעה נגד פניכם שהוא הנחש וגם עתה יאמרו לאמר בעבור אמירת ראו כי רעה נגד פניכם. ברעה אותיות פרעה בחילוף פ' באות בי"ת הוציאם להרוג דומיא שהרגו להבל והיא ר"ת לאמר ברעה הוציאם הבל כמ"ש הרב ז"ל והנחש מידו היתה זו. והרב מהר"ש פרימו ז"ל כתב לדקדק תיבת למה. והול"ל ואמרו מצרים ע"ד שאמר במרגלים ואמרו הגוים. אמנם בחכמה יסד אר"ש משה רבינו ע"ה כי הנה לא ימנע מחלוקה. או יאמרו מבלתי יכולת ה' להביאם שחטם במדבר. או יאמרו ברעה הוציאם להרוג אותם. והראשונה יותר קשה

ויש חילול ה' לומר מבלתי יכולת. וז"ש למה יאמרו מצרים ברעה וגו' הלא יאמרו מבלתי יכולת ודוק היטב:

פסוק יט

וישלך מידיו את הלוחות וישבר וגו'. ידו כתיב חסר יוד שפרחו אותיות יוד הדברות למעלה וישבר אותם אמר מאחר שפרחו אותיות הקדש מה הנאה באבנים ושברם כי לא נשתברו בהשלכתן. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק כב

כי ברע הוא. ברע אותיות ערב כלומר הערב רב הם הפושעים. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק כה

כי פרוע הוא כי פרעה אהרן. אפשר לומר דזכות אהרן היו ענני כבוד המכסים לישראל ועתה אהרן עצמו גילה שמצו וקלונו. ועוד אפשר לרמוז פרעה גימטריא נחש עם הג' תיבות כי פרעה אהרן שהנחש נתעורר וחזר העולם לקלקולו. ושוב ראיתי לרבינו אפרים שכתב. כי פרוע הוא מגולה שנסתלקו ענני כבוד אלא שהחזירם משה בתפלתו. כי פרעה אהרן קרי ביה פרעה אמר משה אוי לי מה שנתנבא פרעה יתקיים על ידי אחי בתמיהא. עכ"ד:

פסוק כז

כה אמר ה' שימו איש חרבו וגו'. פירש"י והיכן אמר זובח לאלהים יחרם וק' וכי צריך ראיה על דברי משה רבינו וכמה מקומות מצינו כה אמר ה' ולא הוצרך לדעת היכן נאמר ופירש הרב החסיד כמהר"ר יעקב מולכו ז"ל בדרשותיו כ"י דהוקשה לו לרש"י ז"ל דהעובד ע"ז מיתתו בסקילה והיכן נאמר לו להרגם בסייף לז"א זובח לאלהים יחרם וסתם חרם היינו בסייף כמשז"ל וכתיב החרם כל עיר מתים וגו' והטעם כמשז"ל שדנם כעיר הנדחת. אמנם קשה דכאן היו מועטים כשלשת אלפי איש משש רבוא וחזר הדין דהוו כיחיד שדינו בסקילה. ותירץ הרב מהר"ם גלאנטי דאיתא במדרש דכל זמן שישראל לא קבלו התורה באהל מועד ולפחות עד שלא ירדו הלוחות היו נדונין כבן נח ויש סמך לזה ממשז"ל מוטב יהיו נדונין כפנויה ולזה דנם דין בן נח שעבד ע"ז שדינו בסייף עכ"ל הרב מהר"י מולכו ז"ל. וכבר ידוע דהא מילתא אם נדונין כב"נ הפליא עצה הרב פרשת דרכים את מקורה הערה ונראה דאף לדברי הרמב"ן דסבר שדינם כישראל היינו לאבות ואחריהם גדולי הדורות שרצו לקיים התורה אז כשקבלו דינם כישראל לא לכל המון ישראל שלא קבלו לעשות כאבות דדינם כב"נ ודוק:

פסוק כט

ולתת עליכם היום. גימטריא אל"ו המעשרו"ת עם האותיות והכו' שנתנו ללוים. לקוטי גאוני קמאי בספר רבינו אפרים ז"ל:

פסוק לב

מחני נא מספרך אשר כתבת. פ"ק דר"ה אמרו מחני זה ספרן של רשעים גמורים מספרך זה ספרן של בינונים וקשה איך היה שואל שימחה מספרן של רשעים גמורים ומי הכניסו באותו ספר ועוד דספרן של רשעים גמורים למיתה והוא היה רוצה למות ופירש הרב מהר"ר יעקב מולכו ז"ל בכ"י במשז"ל על פסוק כי באת אלי להזכיר עוני דלפעמים הגם שאחד יהיה צדיק בדורו אבל אם יבא שם צדיק גדול אז מעריכין אותו לגבי צדיק הגדול ויהיה רשע ואפשר שכותבין בספר פלוני רשע גמור לערך פלוני הצדיק ונמצא דלפעמים הצדיק הוא נזכר בספר רשעים לומר לערך פלוני הצדיק זה האיש הוא רשע וא"כ לפעמים היה משה כתוב בספרן של רשעים להעריך הרשעים נגדו וזה היה אומר משה שימחה שמו מאותו ספר וזה עצמו מ"ש מספרן של בינוניים ולפ"ז ניחא דמשה רבינו עליו השלום יהיה בספרן של רשעים גמורים עכ"ל. ולי ההדיוט דבריו דחוקים ונראה דאפשר לישב במ"ש הרב תבואת שור דיש לחקור בהא דאמרו רז"ל דרשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה והרי עין רואה כמה רשעים גמורים דאינם מתים ומאריכין כמה שנים ותירץ דקושטא הוי דלאלתר מתים והיינו שמסתלקת נפשם הקדושה וחיים בעולם הזה ככל הגוים וז"ש רשעים בחייהם קרויים מתים כדאמרינן מה לי קטליה לכולא מה לי קטליה לפלגא עש"ב. ומשה רבינו עליו השלום אמר מחני נא תכף וכדי שלא יהיה כרשעים גמורים דמסתלקת נפשם וחיים בעולם הזה לכן אמר מספרך ספר של רשעים כלומר ממדת ספר של רשעים דדינו לאלתר למיתה ומתקיים בעולם הזה לא כי הוא רוצה למות תכף ואינו רוצה לישאר חי בעולם הזה ומסר נפשו על ישראל זכותו יגן עלינו:

פרק לד

פסוק ח

וימהר משה ויקד ארצה וישתחו. אמרו במדרש למה וימהר משה מפני ששמע שאמר על שלשים ועל רבעים נתירא שמא יאמר ועל חמשים. וקשה שאמרו במדרש על שלשים ועל רבעים זו מדת רחמים משל לגחלת גדולה אם ישליכנה על איש אחד ישרף אבל אם יחלקנה לכמה ניצוצות לא תזיק וכן הקב"ה פוקד בכל דור ודור מעט. וא"כ מאחר שזו מדה טובה למה נתירא שיאמר ועל חמשים. ופירש רב אשכנזי במ"ש פרק מפנין ד' וה' קופות וכו' ופריך השתא ד' מפנין ה' מבעיא ומסיק ד' וה' כדאמרי אינשי ואפי' טובא.

וא"כ כשאומר א' וב' לאו דוקא ואפי' טובא משמע. אבל אם שילש מצינו שאמר א' ב' ג'. התם ודאי מדשילש קפיד דעד ג' ותו לא. וז"ש נתירא משה שמא יאמר ועל חמשים דאז היה משלש והוי דוקא אבל עתה שאמר על שלשים ועל רבעים לאו דוקא ואפילו טובא משמע ודוק היטב:

פסוק כה

לא תשחט על חמץ דם זבחי. אפשר דהוה ס"ד דטלה ע"ז של מצרים ואמרו בזהר דצולין אותו על שם פסילי אלהיהם תשרפון. אמנם כתב הרב עיר וקדיש מהר"ש הלוי בן אלקבץ ז"ל בס' ברית הלוי כ"י דשוחט הפסח לשם ה' ונקרב לקדושה והאריך בחקירה זו ובישובה. והשתא הו"א הואיל דהטלה ע"ז לא אכפת אם יהיה החמץ קיים דהחמץ סט"א והטלה ע"א ושחיטת טלה היא התחלת ביעור חמץ ואח"כ יכול לבער החמץ. לז"א לא תשחט על חמץ דם זבחי דייקא דהשחיטה היא לשם ה' והוא מתקרב לקדושה גמורה וע"י הזביחה קדש ונקרא זבחי. ולהורות זה צריך לבער קודם החמץ ואח"כ זבח פסח הוא לה':

פסוק כו

לא תבשל. גימטריא אסור בבשול באכילה ובהנאה עם התיבות והאותיות. לקוטי גאוני קמאי בספר רבינו אפרים ז"ל:

פסוק כז

האלה כרתי אתך. עם ג' תיבות והכו' גימטריא תורה שבעל פה. כרתי אתך ברית שלא ישכחו ישראל תשבע"פ. לקוטי גאוני קמאי:

פסוק כט

ברדתו מן ההר. אפשר ברדתו גימטריא פלוני ופלונית שהכניעם על ידי הענוה שלמד יותר מן ההר הר סיני שהיה נמוך ובו בחר ה' וכל מי שהוא עניו אין יגער [השטן] שולט בו וכמ"ש הרב עיר וקדיש מהר"א הלוי ברוכים ז"ל דלכך קבע דוד המע"ה מזמור לא גבה לבי בסי' קל"א כמ"ש בכמה מקומות:

כי קרן עור פניו. אמרו במדרש דכ"י נשאר דיו בקולמוס ונתן על ראש משה רבינו ע"ה ומזה קרן פניו. ודקדק הגאון מהר"ר העשל ז"ל דההדיוט אינו יודע כמה דיו צריך ומשתייר מה שאין כן בכביכול. ופירש דאמרו רז"ל דהי"ל למשה רבינו לכתוב עניו מאד וכתב ענו בלי יו"ד ונשתייר שיעור לכתוב יו"ד. כן כתב בספר עיר דוד בשמו ז"ל וראיתי לרבינו אפרים ז"ל שכתב על כי קרן עור פניו דזהו שאמר קרנים מידו לו מידו אותיות מדיו עכ"ל. ולפי האמור אפשר לרמוז קרנים מידו לו שהוא אותיות מיוד שמכח שלא כתב יוד עניו נשתייר ודוק:

פרק לה

פסוק א

ויקהל משה וגו'. פירש"י למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר. ואפשר לפי פשוטו דלכך הקדים באזהרת שבת ואח"כ המשכן לבשרם שעל ידי שמירת שבת יתכפרו על העגל כמשז"ל עפילו עע"ז כאנוש מוחלים לו. וסמך ציווי המשכן דמהמשכן נראה דהעגל לא היה כי אם שרוצים אמצעי ולגלות [זה] צווה המשכן להשרות שכינה כלומר לאפוקי ממה שהיו רוצים אמצעי. ובזה אפשר לפרש מדרש שוחר טוב מזמור ג'. רבים אומרים לנפשי אפשר אומה ששמעה מפי אלהיה לא יהיה לך וגו' ולסוף מ' יום אמרו לעגל אלה אלהיך ישראל יש להם תשועה אין ישועתה לו ואתה ה' מגן בעדי בזכות אבהתא כבודי ששכנת שכינתך בתוכנו שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ומרים ראשי תחת שהיינו מחוייבים לך תלוי ראש נתת לנו הרמת ראש כי תשא את ראש עכ"ל. ואפשר דח"ו א"ה סברו שעע"ז ממש ולכן אמרו אומה ששמעה מפי אלהיה כלומר שלא ע"י שליח דבשליח יש להקל קצת דכתיב כל איש אשר ימרה את פיך דייקא כמש"ל ע"פ סרו מהר אבל אומה זו שמעה מפי אלהיה כי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום וא"כ אין ישועתה לו. ובזכות אבות מגן בעדי כבודי שאמר ועשו לי מקדש א"כ מזה נראה דלא עע"ז ממש רק כונתם באמצעי והראיה שציוה המשכן. וכי תימא שאין להם תשובה ומרים ראשי כמ"ש כי תשא את ראש ופירש"י פ"ק דבתרא קח מהם כופר לצדקה ומהצדקה נראה שאנו בנים כידוע והלכה כר"מ ויש להם תשובה:

פסוק ב

וביום השביעי יהיה לכם קדש. רז"ל פירשו כי כתיב לך או לכם להנאתכם וזה יאמר שאפי' באכילה ומלבוש של שבת יהיה לכם כונה שהוא לכבוד שבת דוקא וז"ש יהיה לכם אפילו מה שהוא להנאתכם יהיה קדש שהכל לכבוד ה' שציונו לכבד השבת. ס' קרן אור פני משה:

שבת שבתון. כלומר שיוסיף מחול על הקדש אבל כל העושה מלאכה בו דוקא בעצם היום יומת אבל לא בתוספת שאם עשה מלאכה בתוספת אינו חייב מיתה. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל:

פסוק ג

לא תבערו אש. רמז למ"ש רז"ל אין הדלקה מצויה אלא בעון חילול שבת וזהו לא תבערו לא תעשו שיבער האש בכל מושבותיכם. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק י

לב בכם יבואו ויעשו. גימטריא ולא ערב רב. לפי שהם גרמו לעשות העגל. לקוטי גאוני קמאי ז"ל:

פסוק כט

כל איש ואשה אשר נדב לבם אותם להביא לכל המלאכה וגו' הביאו בני ישראל נדבה לה'. אפשר כי הנה האדם תעוררהו נפשו לעשות צדקה או מצוה ותכף יסתפק או יתחרט וסוף דבר אף אם יקיים מחשבתו לפעמים לא תהיה שלמה כאשר חשב ונכ"ה לו ינכ"ה ומה שעושה הוא קצת שלא לשמה. והוא דבר הניכר. ולזה בא הכתוב בשבח ישראל והוא פלא בהמון ישראל כמה רבבות אשר כל מה שעלה בלבם הביאו הכל וגם לשמה וז"ש כל איש ואשה אשר נדב לבם אותם וגו' הביאו כל אשר עלה על לבם כל איש ואשה ומתחילה ועד סוף היה נדבה לה' לשם ה' והוא פלא בכל ההמון רבבות אלפי ישראל שלא היה אחד בהם בחר"ט אנוש לא מינה ומקצתה וכונתם שלמה נדבה לה':

פסוק לה

מלא אותם חכמת. ס"ת אמת כ"כ רבינו אפרים ז"ל. ואפ' ר"ת מ"ט כי יש מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים שאינו טהור וה' נתן להם חכמת לב לכוין האמת וזהו מדה"ר כנגד מדה"ד כי יש מ"ט פנים טהור ונגדו כמדובר:

פרק לו

פסוק טו

ארך היריעה האחת שלשים. כנגד שלשים צדיקים בכל דור כאברהם. כ"א יריעות כנגד שלשה אבות וששה אמהות ושנים עשר שבטים. לקוטי גאוני קמאי ז"ל:

פרק לח

פסוק כא

אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד על פי משה. אפשר לרמוז במ"ש בתנא דבי אליהו לא חרב העולם אלא בפשעה של תורה ולא חרבה ארץ ישראל אלא מפשעה של תורה וכל הצרות הבאות לאדם אינן אלא בפשע התורה שנא' בפשע יעקב כל זאת. ומתוך דברי ז"ח נראה דגם חרבן בית שני היה על עזיבת התורה. וכמ"ש הרב הגדול הרמ"ז ז"ל בהגהותיו. וידוע מ"ש בנדרים על שלא ברכו בתורה תחילה וכתבנו בעניותנו בדרושים עפ"י מ"ש הר' מהר"י מולכו ז"ל מרבנן קשישאי אשר בעה"ק ירושלים ת"ו בדור שלפני פנינו דהמודעא דאמרו מכאן מודעא רבא לאורייתא היה שלא רצו ללמוד תורה ובהכי נתישבה קושית התוס' והרשב"א דנעשה ונשמע אמרו על קיום המצות וע"ז נענשו. ומזה יצא נזק גדול ונלכדו בכמה עבירות כי התורה מגנא מיצה"ר והם אע"פ שהיו לומדים

היה כמהר סיפו"ר ולא בשביל התורה ועל כן לא ברכו בתורה תחילה להחזיק ענינם שלא רצו לקבל לימוד התורה. ועל כן במקום שהתורה מבטלת יצה"ר להם אדרבה היו מגדילים היצה"ר וכמו שהארכנו בעניותנו במקומו וזה הרמז אלה פקודי מלשון חסרון כמו לא נפקד ממנו איש וירצה אלה החסרונות שתי בתי מקדש וז"ש המשכן משכן שנחרבו שני הבתים וז"ש פקודי המשכן משכן רמז לב' בתים והראשון שהיה במילואו כתיב המשכן ובית שני שהיה חסר ה' דברים כתב משכן בלא ה' ושניהם נחרבו והטעם היה העדות על עזבם התורה שהיא העדות. וכי תימא כבר היו לומדים לז"א אשר פקד ע"פ משה צריך שהלימוד יהיה לשמה שכך נצטוינו ממשה רבינו ע"ה וז"ש אשר פוקד עפ"י משה שנצטוינו מהקב"ה ששלח משה בחירו והם לא ברכו בתחילה והלימוד לא הועיל ולכך נחרבו הבתים. ומתוך צרה ריוח. על פי משה שהגאולה העתידה בזכות משה רבינו וזהו על פי גימטריא קץ כמ"ש רבינו אפרים ז"ל. ואז חוזר וניאו"ר עבודת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן:

פרק לט

פסוק מג

עשו ויברך אותם משה. גימטריא תשרה השכינה במלאכה זו. רבינו אפרים ז"ל:

פרק מ

פסוק יז

הוקם המשכן. הוקם אותיות מקוה אפשר לרמוז מ"ש פ"ב דברכות למה נסמכו אהלים לנחלים שמעלין לטהרה וזה הרמז שבהמ"ד הוא כמו מקוה ואידי ואידי מטו אהדדי מקו"ה המשכן ורבינו אפרים כתב הוקם המשכן רמז למקדש שהיה עתיד להבנות ע"י דוד ושלמה כתיב הוקם המשכן וכתיב התם נאם הגבר הוקם על:

פסוק יח

ויקם משה את המשכן. כתיב בפרשה ג"פ הקמה א' תקים את המשכן שני הוקם המשכן שלישי ויקם משה וכתבו המפרשים שהם כנגד ג' מקדשים והרב כלי יקר כתב דמקדש ראשון ושני היו תלויים בזכותם של ישראל כי מתוך הזכות והתשובה זכו לבנין זה ע"כ נאמר תקים ויקם כי זה מדבר בהקמה התלויה בפעולה אנושית אבל מקדש שלישי אינו תלוי בזכות שהרי אפילו בדור שכלו חייב יבא הגואל וא"כ אינו תלוי בפעולה אנושית אלא מאליו יבנה לכך נאמר הוקם מאליו משמע עכ"ל והרב לא חש שהאמצעי הוא הוקם ודריש ליה לגאולה העתידה. ואנו בעניותינו נדרוש כסדרן כי הוקם מעצמו וירמוז מ"ש בזהר הקדוש שבבית שני שהיה איסור נשים נכריות ב"י קמה מעצמה והיה בנין

בית שני בהיותם משועבדים ולא היתה שמחה שלימה ולרמוז זה בשני כתוב הוקם שלא היה בשמחה וביד רמה. אבל בבית שלישי כתיב ויקם משה לרמוז דהקב"ה בכבודו כביכול יקים השכינה כדכתיב אקים את סוכת דוד וז"ש ויקם משה את המשכן. ולפי פשוטו יתבאר היטב במ"ש בז"ח דגאולה העתידה הוא בזכות משה רעיא מהימנא וזה רמז ויקם משה את המשכן ויש לרמוז ר"ת משה את המשכן מאה לתקן י"ס כל אחד כלולה מעשר. וס"ת תנ"ה גי' ג' אהיה במילואם:

פסוק כג

ויערך עליו ערך לחם. מוכרח שהיו מביאים חטים מן הישוב ע"ד שאמרו בתרגום שה"ש ע"פ בכרמי עין גדי שהיו מביאין יין לנסכים מכרמי עין גדי וקשה על הרמב"ם וכבר אנכי העירותיהו בספרי הקטן פתח עינים על מנחות (דף מד) ע"ש וראה זה חדש שראיתי בס' רבינו אפרים מלקוטי גאוני קמאי שכתב דמהמן נעשה כגרעיני חטה מגובל כעיסה שיש בה מים הרבה וזהו ודגן שמים נתן למו ומקריבין למו למנחות וללחם הפנים עכ"ד ואם קבלה נקבל:

פסוק לה

ולא יכול משה לבא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן. ס"ת ינון והבן. לקוטים כ"י ור"ת שכן עליו הענן גי' שלמה ורמז בית ג' שיבנה ע"י ינון שמו גימטריא משה וה' ברחמיו יאיר עינינו בתורתו תורת **חיים**:

ויקרא

פרק א

פסוק א

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר. אמרו בילקוט תהלים מזמור פ"ה א"ר יהודה בר' סימון יום שהוקם המשכן נכנס משה והיה שומע קול הדור קול נאה קול משובח אמר משה אשמעה מה ידבר האל ה' בדין הוא מדבר או ברחמים הוא מדבר א"ל הקב"ה שלום אני מדבר להם אין בלבי על בני שנאמר כי ידבר שלום אל עמו וגו' ע"ש ולא נאריך בדקדוקים. אך אפשר במ"ש הרמב"ם (פכ"א) דאבות האשה ששברה כלים בעת שעשתה מלאכותיה בתוך ביתה פטורה ואין זה מן הדין אלא תקנה שאם אין אתה אומר כן אין שלום בתוך הבית. וכתבו האחרונים דאף אם אינו בעת מלאכותיה פטורה. והרב ג"ו ח"מ כלל ג' (סי' יח) כתב דלכ"ע אם אבדה תכשיטיה חייבת והכא ע"י התורה נעשינו ישראל עם הקב"ה כדין אשה ובעלה כידוע. והתורה אמרה שיביא חוטא הקרבן ויתכפר כמ"ש בפסיקתא. ואפשר כיון דע"י התורה יש לנו דין אשה ובעלה

ומפני התקנה פטורה האשה אם שברה כלים לכן אמרה תורה שיביא החוטא קרבן לעוררו שהוא חייב ומצד התקנה שיהיה שלום פטורה. אך אם ח"ו בלא"ה לא יש שלום אם שברה כלים חייבת. וכתבו המפרשים דמצד רחמיו יתברך להוכיח שטעותם היתה בעגל לאמצעי דוקא ציוה המשכן להשרות השכינה להורות שבינו לבין ישראל אין צורך לאמצעי. ומ"מ אפשר דכביכול הוא עדיין בכעס ח"ו על ישראל על שבאו לכלל זה. ומה גם שאבדו התכשיטין דחייבת לכ"ע וכתיב ויתנצלו בני ישראל את עדיים. וז"ש יום שהוקם המשכן דבזה נתגלה כי לא חטאו ישראל בע"ז אלא טעו באמצעי נכנס משה ושמע קול הדור וכו' דעידן חדוותא אך נסתפק אם הוא בדין מדבר וח"ו יש כעס ולא יש תקנה לזה אמר שלום אני מדבר להם ויש תקנה ופטורין. אך על התכשיטין שאבדו חייבין ומ"מ אין בלבי על בני שנאמר כי ידבר שלום. וזה רמז הפסוק ויקרא אל משה שראה שנסתפק אם מדבר בדין או רחמים. לכן וידבר ה' אליו במדת רחמים מאהל מועד שקבלו התורה והוי כאשה כביכול לאמר בעד אמירה אחת שאמרה תורה יביא קרבן ויתכפר להורות שיש שלום ופטורה מפני התקנה לכן אני אומר אדם כי יקריב וגו' ורבינו האר"י ז"ל כתב ויקרא אלף זעירא כי אחר עון העגל כשאמר לו לך רד נתמעטו ממנו תתקצ"ט חלקי אור שהיו בו ולא נשתייר רק חלק אחד מאלף חלקים שהיו לו וא' רבתי במילואה אלף ולא נשתייר אלא חלק אחד והיא א' זעירא. ובעון שגרמו ישראל למשה שחסרו ממנו אותם אלף חלקים וכשחסרו ממנו נחסרו ג"כ מהם לכן נכנסו ישראל בגלות זה האחרון הנקרא אלף שנים דגלותא כמ"ש בזהר פקודי ע"פ האלף לך שלמה שהם אלף שנין דגלותא עכ"ד ז"ל. ואפשר דזה טעם שאמרו בזהר חדש כי גאולה זו בזכות משה והוא תבע יקרא דאורייתא כי הגלות בא מסיבת חסר"ו של אדם מבחר המין אלף אורות ולכן הוא עצמו ככל צדקותיו מליץ על הגאולה ובזכותו נגאל אך תבע יקרא דאורייתא וזה אפשר רמז הפ' ויקרא אל משה והא' זעירא והיא סיבת גלות האחרון וידבר ה' אליו מאהל מועד שהיא התורה בזה תהיה הגאולה וזהו לאמר והוא רמז לאמר לאסורים צאו. ובגיליון רש"י כ"י כתב כשהקב"ה נגלה כביכול לנביאי או"ה נגלה בלשון ויקר ואצל המלאכים כתיב וקרא זה אל זה. ולמשה רבינו כתיב ויקרא והוא יותר מנביאי או"ה ופחות ממלאכים לפיכך אלף זעירא עכ"ל ואם אין זה מרז"ל יש מקום לומר שהוא יותר ממדרגת מלאכים דיש תוספת יוד על המלאכים וזה ניכר כשאומר ויקרא באלף דאם לאו היא ויקר ולכך א' זעירא. עוד כתוב בגיליון הנז' אליו למעט אהרן והול"ל לו וכתב אליו יתר אלף יוד והם י"א וב' אותיות הם י"ג לרמוז לי"ג מיעוטין ובס' קדמון כ"י מצאתי טעם אלף זעירא כמו שיש ן' שערי בינה בבינה שהוא ה' ראשונה ולא זכה אליהם משה כי

משה לא השיג אלא בסוד אתוון זעירן שהם במלכות ולכן אלף דויקרא זעירא ולא השיג לאתוון רברבן שבבינה. האותיות נחלקות י"א דין וי"א רחמים. ידוע שיש ק"ך צרופי אלהים ומשה לא יכול להמתיק אלא קי"ט דכתיב ותחסרהו מע"ט בגי' קי"ט מאלהים המתיק ומשה עלה אל האלהי' להמתיק ק"ך צרופי אלהי' וכתיב ויקרא אל משה מאהל מוע"ד בגימטריא ק"ך ולכן התפלל בשנת ק"ך מחייו ואמר אתה החלות וגו' שהמתיק קי"ט ורצוני להמתיק ק"ך ואת ידך החזקה חזק"ה גימטריא ק"ך. דע כי כנגד כ"ב אותיות התורה יש כ"ב צנורות שיורד מהם השפע לעולם ועם מנצפך הם ז"ך אותיות וכנגדם הם ז"ך צנורות אחרים שמורידים שפע לעולם ואלו נחלקים י"ג נגלים י"ד נסתרים והסימן ופי יגי"ד תהלתך ולכן מ"ט שערי בינה הם כ"ב כ"ז שהשיג משה ושער הן' נקרא איתן לא השיגו ולכן כתוב ארוכה מארץ מד"ה בגימטריא מ"ט ורחבה מני י"ם בגימטריא ן'. גל עיני ואביטה במילוי שם בן ובמילוי המילוי הם ג"ל אותיות אביט"ה ז"ך אותיות התורה:

פסוק ב

אדם כי יקריב. זש"ה אדם ביקר בל ילין כי מאחר שחטא ולא לן ביקר נמשל כבהמה וזהו אדם כי יקרב חסר כתיב אותיות ביקר ועל אשר לן ביקר יקרב אותיות ביקר. מן הבהמה אדם כי יקריב ס"ת בים רמז למש"ה ותשליך במצולות ים כל חטאתם. רבינו אפרים ז"ל. ומ"ש הרב בתיבת יקריב כתיב חסר בספרינו הוא מלא:

פסוק ט

וקרבו וכרעיו ירחץ במים. ואח"כ כתיב והקרב והכרעים. רמז למ"ש רז"ל קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים. רבינו מהר"א מגרמיזא בכ"י. ויש רמז שהיצר מחטיא לאדם בח' אברים כמ"ש הרב ספר חרדים ז"ל ולכן ירחץ אותיות יצר ח' וז"ש וקרבו וכרעיו שהם הרהור הלב והני ברכי דשלהי ירחץ במים אין מים אלא תורה שהיא סגולה לבטל יצר הרע מהח' אברים ובמקום יצר ח' נעשה ירחץ וזה במים בכח התורה. ואחרי כתבי ראיתי בפירוש רבינו אפרים כ"י שפירש וקרבו וכרעיו ירחץ כלומר כל הקרבנות אינם מועילים אם לא ירחץ האדם הקרבים שלו מן העבירה שנאמר ומודה ועוזב ירוחם ירחץ גימטריא ביצרו לומר יפנה יצרו מכל מחשבות און כמ"ש רז"ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש עכ"ל וא"ש ירחץ במים רמז לתורה כמ"ש בעניותנו:

פסוק י

מן הצאן מן הכבשים או מן העזים. כיון שאמר מן הצאן פשיטא שהוא מן הכבשים או מן העזים אלא לדרשא קאתי מן הצאן אלו ישראל מן הכבשים מן הצדיקים שאין בהם יצה"ר ככשבים הללו או מן העזים אלו עזי פנים שבהם כלן שוים לאחר שיעשו תשובה עכ"ד רבינו אפרים ז"ל. ולפי דרכו אפשר לרמוז מן הכשבים שטבעו טוב ומקיים המצות

בנקל או מן העזים שטבעו קשה וכופה את יצרו שניהם יש להם שכר טוב בעמלם וידוע חקירת הרמב"ם בזה:

פסוק יד

ואם מן העוף. פירש"י מן העוף ולא כל העוף לפי שנאמר תמים זכר בבקר וכו'. יש מי שפירש דכונת רש"י היינו דכתיב פרשת אמור תמים זכר בבקר וכו' דאי לאו האי קרא הו"א דגם בעוף צריך שיהיה תמים ונילף תחתון מעליון. א"נ הו"א דמן העוף למעט מי שאינו תמים אמנם השתא דכתיב פרשת אמור תמים בבקר ממעטינן לעוף והו"א ה"ה מחוסר אבר קמ"ל ולהכי אתא מן העוף למעט מחוסר אבר:

פסוק טו

ונפש כי תקריב. תקריב גי' תשובה לרמוז שהתשובה גדולה כמו קרבנות. רבינו מהר"א מגרמיזא בכ"י. ומ"ש הכתוב על כל קרבנך תקריב מלח הטעם לעורר כי כמו שיש טעם במלח הפך התפל וקיום דטעמא לא בטול כן יש טעם נכבד בכל הקרבנות לקיים הדעות האמיתיות והקרבנות ממתקין הדעות התוריות. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל:

פרק ד

פסוק יג

ואם כל עדת ישראל ישגו. פירש"י עדת ישראל אלו סנהדרין. ולאו דוקא סתם סנהדרין של כ"ג אלא בעי סנהדרי גדולה כמו שמפורש בת"כ וכן הוא במשנה וגמ' בהוריות והוא דבר פשוט אמנם רש"י לא חש לפרש דהוא הלכתא למשיחא והוא מדקדק באותיות כידוע. שוב ראיתי להרב נחלת יעקב שתמה על רש"י דאמאי לא פירש דבריו ואמר סנהדרין של ע"א:

פסוק כא

חטאת הקהל הוא אשר נשיא יחטא. סמוכות הכתובים אפשר במ"ש רז"ל אי רישא דעמא זכאה כולי עמא וכו' וזה רמז חטאת הקהל הוא אם ראה תראה שיש חטאת הצבור אל תתמה על החפץ דהתירוץ אשר נשיא יחטא דרישא דעמא לאו זכאה. א"נ רמז דכל שיש בידו למחות ולא מיחה מעלה עליו הכתוב כאלו הוא החוטא. וז"ש חטאת הקהל הוא כשיש חטא בקהל והנשיא אינו מוחה בידם מעלה עליו הכתוב אשר נשיא יחטא ועון תלוי בקולרו. ועוד אפשר בסגנון אחר דע"י שהנשיא חוטא אינו יכול להוכיח לעם שיאמרו טול קורה וז"ש חטאת הקהל הוא כי אין מי שיוכיחם מטעם אשר נשיא יחטא ונמנע להוכיחם. ואפשר עוד לרמוז מ"ש ראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו דומה יפה וז"ש חטאת הקהל הוא שאין הדור דומה יפה ועי"ז אשר נשיא יחטא מלשון והיינו אני ובני שלמה חטאים שיחסר הנשיא ממעלתו הראוים. א"נ אפשר לפרש ע"ד רז"ל

אשרי הדור שהנשיא יחטא דוקא חטא דאם הי"ל גאוה ומשתרר היה פושע ועבירה גוררת עבירה ועתה שאין לו כי אם חטא אשרי העם שככה לו. ורבינו אפרים בפירושו כ"י רמז דקרבנו שעיר שמכפר על שבטי"ם גימטריא נשי"א דכתיב וישחטו שעיר עזים:

פרק ה

פסוק טו

נפש כי תמעול מע"ל. ר"ת מאבד עצמו לדעת כי אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות. ואפשר לרמוז מעל ר"ת מעור עינים לשון שהם ג' בריתות והם גופי עבירות. א"נ מאכלות עריות לשון ורמז למ"ש רובן בגזל ומיעוטן בעריות והכל בלשון הרע וזה רמז נפש כי תמעול במועלת בחיים שנותן לו הקב"ה. להתעסק בהני עיקרי העבירות. מאכלות. ומתאוה המאכלות נכשל בגזל וע"י רוב המאכל בא לעריות שנלכדים המיעוט ואצ"ל בלה"ר:

פסוק כה

איל תמים מן הצאן בערכך לאשם אל הכהן. ר"ת הבל לאה רמז דמשה הבל אתדבק בלאה גם ירמוז מ"ש בתקון ס"ט כי גם הבל נתגלגל בג' אבות ואיל תמים רמז לאילו של יצחק. רבינו האר"י זצ"ל ולי הפעוט אפשר לרמוז לפי אמרי קדוש כי ר"ת והביא איל תמים מן הוא ואמת. בחי' יעקב. הכהן בחי' חסד. רמז לאברהם. וא"כ נרמזו ג' אבות והבל ודוק:

פרק ו

פסוק ב

צו את אהרן וגו'. כתב רבינו אפרים ז"ל זש"ה טובים השנים מן האחד טובים השנים זה משה ואהרן מן האחד זה קרח אשר יש להם שכר טוב י"ש עולמות בעולמ"ם היינו בעמל"ם כי אם יפלו כלומר כשהאחד ח"ו חוטא האחד מקים את חבירו שיתפלל עליו כמ"ש ואתפלל בעד אהרן ואלו האחד שיפול זה קרח שירד לשאול תחתית ואין שני להקימו להעלותו משם ואין שני עתה אבל יהיה לעתיד עכ"ל. ואפשר דדריש מדכתיב ואין שני אין עיין כמו שדרשו רז"ל ובן אין לו עיין לו גם כאן עיין לו שלעתיד יהיה מי שיקימנו. ויש לרמוז שני ר"ת שמואל נביא יעלהו דבזכות שמואל הע"ה יעלה כאשר נתנבאת אמו מוריד שאול ויעל. ומצאתי בס' קדמון כ"י צו את אהרן דע כי שם אדני יש לו כ"ד צרופים והם צ"ו אותיות כי ד"פ כ"ד הם צ"ו כמספר אל אדני ושם זה הוא בעשיה וכל מצוה נכרתו עליה צ"ו בריתות ללמוד וללמד צ"ו בריתות לשמור ולעשות וכתיב כי

צו לצו קו לקו. תמצא כל מצוה נכרתו עליה ב' צו כמספר נצבים דכתיב אתם נצבים היום כלכם ולכן צו את אהרן זה ת"ד:

זאת תורת העולה וגו'. במדרש זאת תורת העולה אמר רבי לוי נימוס היה וקלוסין היא שכל המתגאה אינו נדון אלא באש שנאמר היא העולה על מוקדה עכ"ל ויש לדקדק מה הלשון אומרת נימוס היה וקלוסין היא ועוד להבין השינוי דבנימוס אמר היה לשעבר וקלוסין אמר היא ועוד אמרו אינו נדון אלא באש. ואפשר במש"כ מהרח"ו זצ"ל דהגאוה נמשכת מיסוד האש והוא ניכר החוש"ה אל העי"ן גם אמרו רז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל וא"כ הגאה מעכב המשיח וראוי הוא להענישו באש כי בעבורו בטל המזבח ואנו בגלות וזהו שאמר רבי לוי נימוס היה מקדם קדמתה שהגאה משפטו באש מדה כנגד מדה שיהיה נמשך אחר יסוד האש וכך נאה לו ומשפטו חרוץ לשעבר וזהו נימוס היה לשעבר. ונוסף כי קלוסין היא עתה שנבנה המשכן יש עונש חדש לגאה שבטל התמיד והמזבח שגורם הגלות ובטלו הקרבנות. שכל המתגאה אינו נדון אלא באש של גיהנם וזאת הגזרה מחדש שיש קרבנות. וז"ש הכתוב זאת תורת העולה כלומר נימוס היה במשפט העולה רמז לגאה שמשלו נתנו לו גיהנם. היא העולה רמז כי עתה מעותד לדין אחר לישרף על המזבח בעבור המזבח שבגאותו מעכב המשיח ובטל המזבח. כל הלילה כל הגלות הדומה ללילה והכתוב מכוון זאת תורת העולה נימוס היה. היא העולה קלוסין היא ודוק:

פסוק ה

והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר. פירש הרב מהר"ר יעקב מולכו ז"ל דאעפ"י שיש אש גבוה רבוץ כארי על המזבח מצוה להביא מן ההדיוט וזהו שאמר והאש על המזבח תוקד בו והיא הבטחה שלא תכבה האש ותוקד מעצמה דהיינו אש של מעלה והבטחה שלא תכבה ועם כל זה וביער עליה הכהן מצוה שיבעיר הכהן עצים בבקר בבקר דמצוה להביא מן ההדיוט:

פסוק יא

וזאת תורת זבח השלמים. כלומר זאת תורת זובחי יצרם להיות שלמים בדרכיו של מקום. על תודה יקריבנו. עיקר התשובה הוידוי. חלות מצות בלולות. יעסוק בתורה נביאים וכתובים בלולות בשמן בלולות בו' סדרי משנה ובתוספות ובאגדה. ורקיקי מצות אלו אכין ורקין שבתורה שהם משוחים בתורתו ונדרשים במדרש רבותינו סלת מורבכת זה שיר השירים שהוא מסולת ומנופה כמשז"ל שהוא קדש קדשים ועוד אלמלא לא ניתנה תורה כדי כל העולם לעמוד בשיר השירים. על חלות לחם חמץ מה חלה בלולה כך התורה בלולה בטעמים וסודות וגימטריאות ואגדות ומשניות וגמרא מה חלה פוטרת

העיסה כך התורה פוטרת מגיהנם מה חלה באה לכפר עון האשה שגרמה לאדה"ר חלתו של עולם למות כך התורה מכפרת עון ישראל. ובשר זבח תודת שלמיו. כמו ובשר עונו של האיש הזובח יצרו ומתודה עונו ביום קרבנו יאכל ביום עצמו יתכפר לו לא יניח ממנו עד בקר לא לן אדם בירושלים ובידו עון. רבינו אפרים ז"ל בקצור:

פרק ז

פסוק כט

המקריב את זבח שלמיו לה' יביא וגו'. פירשו המפרשים כי חטאת ואשם באים על חטא ועולה על הרהור שלא כהוגן והמקריבם אין לומר לו כן תעשה להבא ח"ו אבל השלמים באים נדבה לשם ה' לעשות רצונו והם מרבים שלום כמשז"ל לכן הכתוב אומר המקריב את זבח שלמיו לה' הכתוב מבשרו שלעתיד יביא את קרבנו לה' מזבח שלמיו כי הוא קרבן חביב לה'. ולזה ידיו תביאנה הוא עצמו מביא הדורון למלך משא"כ חטאת ואשם ועולה שבאים על חטא או הרהור לא כתיב ידיו תביאנה על דרך שאמר אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני ואחרי כן אראה פניו ודוק:

פסוק לז

זאת התורה לעולה למנחה וגו'. בסוף מנחות אמרו אמר ר"ל כל העוסק בתורה כאלו הקריב עולה וכו' אמר רבא האי לעולה למנחה עולה ומנחה מיבעי ליה אלא אמר רבא כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה וכו' ואפשר לפרש במ"ש המפרשים דודאי הפרש יש בין הקורא בתורה למקריב קרבן דאי לא אמאי רבי יהודה כתב בפנקסו לכשיבנה בה"מ אקריב חטאת יהיה שונה בתורה פרשת חטאת ודיו ולכן ריש לקיש אמר כל העוסק בתורה כאלו הקריב ולא הקריב ממש דכשיבנה בית המקדש יקריב חטאת שמנה. ורבא ס"ל דלענין הדין אינו צריך כמ"ש בקמא (דף ע"ח) דגנב עולה פטר נפשיה בכבש לרבנן או בעולת העוף לראב"ע ועמ"ש המש"ל ומהר"ץ ומורי הרב על התשו' מהר"ם מינץ. וא"כ הגם דקורא בתורה לא הוי כמו עולה וכו' מ"מ לענין הדין אינו צריך אלא דכתב על פנקסיה למצוה מן המובחר ודוק כי קצרתי. הן אמת דקשה ע"ז ממ"ש ביומא (דף פ) א"ר אלעזר האוכל חלב בזמן הזה צריך שיכתוב לו שיעור ופירש"י שמא יבנה ביהמ"ק בימיו ויתחדש ב"ד ויתחדש הלכה וכו' ע"ש ועמ"ש בעניותי בקונטרס פני דוד (דף קע"ג ע"ג) ע"ש ויש לדחות:

פרק ח

פסוק לו

ויעש אהרן ובניו. פי' רש"י להגיד שבחן שלא הטו ימין ושמאל. הרצון בזה שאע"פ שהיו מקודשין בבגדיהם ומשה לבדו הוא המכהן והם לא כהנו כל שבעת ימי המלואים עם כל זה עשו כמצותו ועמדו שם כל ימי המלואים ולא הטו ממצותו דכתיב ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה וגם לא נכנסו לפנים ולא נטו ימין ושמאל. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל:

פרק ט

פסוק א

קרא משה לאהרן. ר"ת מקל בגימטריא ניסן כי בניסן נגאלו וכן אברהם יצחק וישראל ס"ת מקל עכ"ל רבינו אפרים ז"ל בפירושו כתיבת יד. ויש להרחיב הדברים כי הגם דאהרן הכהן הי"ל ליהרג בעגל שהיתה כפרה לאדה"ר בזה ולא עשה כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל מ"מ אהניא להו זכות אבותינו הקדושים אברהם יצחק וישראל שתקנו הם לאדה"ר שיבחר בו הקב"ה לכהן לו וזה רמז בר"ת קרא משה לאהרן שהם ס"ת אברהם יצחק וישראל. והיא שעמדה לאבותינו כי בזכותם של אבות העולם נגאלו ממצרים בחדש ניס"ן שהוא גימטריא ס"ת אברהם יצחק וישראל מקל. וזה טעם משז"ל כי בניסן עתידין ליגאל לרמוז דלעתיד בגאולתנו תעמוד לנו זכותם ולכך מקל הוא ס"ת אברהם יצחק וישראל לומר שאפילו בסופי הדברים לא תמה זכות אבות ומתחילה ועד סוף הם למגן לנו ויקח לו יעקב מק"ל:

פרק י

פסוק ג

הוא אשר דבר ה' לאמר. פי' שהוא יתברך רוצה שיהיו הקרובים אליו והמכירים מציאותו יותר נזהרים ממי שהוא רחוק בהכרתו ית' ועל כן היה מן הראוי שיענשו בניו הקרובים אליו בעברם על מצותו יותר מן הרחוקים ממנו ולהודיע לאהרן שמצד אהבתו אותם ענשם תכף כי אשר יאהב ה' יוכיח וז"ש וידום אהרן שנתן תודה לה' יתברך על זה וזה נרמז בפ' ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי והזהיר שיהיה נקדש בכבודו יתברך ר"ל שיתקדש עצמו בעבודתו כראוי כדי שיהא השם מקודש לפי כבודו והביאני לפירוש זה כי רחוק בעיני שיהיה הפי' שיאמר ה' שאז יתקדש שמו במיתת בניו בתחלת החינוך רק שהזהירם שיתקדשו אז בעבודה עד שיהא מקודש ה' בכבודו ר"ל במקום כבודו. זה תורף דברי הקדוש רבינו שלמה אסתרוק בפי' כ"י:

וידם אהרן. וידום השמש כן הוא במסרה. ואפשר במ"ש בזהר הקדוש פרשת ויקהל דהקב"ה התנה במעשה בראשית שתעמוד חמה ליהושע. והנה נודע דלפעמים מרוב הצער האדם אינו יכול לדבר ולא לבכות. והכא דפתע פתאום היה גזרה זו וכתיב וידום אהרן היה אפשר כי מרוב צערו פתאום לא יוכל לדבר לז"א וידום השמש דכשם שהשמש שתק לקיים גזרת הבורא עליו ושמח לקיים תנאו. כן אהרן שתק לעשות נ"ר לפניו יתברך וקבל היסורין מאהבה. א"נ אפשר לומר דכתבו המפרשים בפרק מ"ש בברייתא דהנעלבים וכו' עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש דהשמש היה עלוב מהלבנה שאמרה אי אפשר לב' מלכים שישתמשו בכתר א' ושמע ושתק. והכא אהרן מסיבת חסידותו וענותנותו לא הרהר ח"ו וידום אהרן ועז"א וידום השמש ששתק לקטרוג הלבנה ולא אמר שום אמירה כלל ונשאר בתקפו וגבורתו כן אהרן הכהן קבל היסורין מאהבה ויאיר כשמש ודוק:

פסוק ט

יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבאכם אל אהל מועד. יש לדקדק מה פי' תיבת אתך ועוד מהו שאמר בבואכם והלא דוקא בשעת עבודה הוא. ופירש מז"ה מהר"א אזולאי ז"ל בשם הרב הגדול מהר"ר סלימאן ז"ל במ"ש אנשי משמר אסורים לשתות יין בימים שמא תכבד העבודה על בית אב ויצטרכו לסייעם כמ"ש פ"ד דתעניות. וז"ש ובניך אתך אף שבניך אינם עובדים רק הם אתך כאנשי משמר וזהו בבואכם אפילו שלא יעבדו כאנשי משמר וק"ל:

פסוק טז

דרוש דרש. חצי התורה דרוש מכאן דרש מכאן אעפ"י שדרשו התורה ודרשו עליה טעמים וסודות אותן דורות שעמדו לפניך. גם אתה דרוש וקבל שכר על זה סלסלה ותרוממך. רבינו אפרים ז"ל. ולקיים דבריו אני אדרוש בה עצמו דיש לפרש באדם עצמו דהגם כי מקדם קדמתה דרש בענין ובפסוקים עצמן. עוד יכול לדרוש הוא עצמו חידושים אחרים וזה על דרך בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידיך. אחר זמן מצאתי בס' קדמון כ"י כי דרש דרש בספר תורה דרש בסוף שיטה דרש בתחילת שיטה כי התורה ארוכה מארץ מדה ואם יחשוב אשר דרש בסוף יש לו לדעת כי עדיין לא דרש התחלה שהוא בראש שיטה. והנה שר"ף ר"ת ששים רבוא פנים וכן זה ספ"ר ר"ת ס' רבוא פנים ועוד האריך:

פרק יא

פסוק ג

ושסעת שסע פרסת מעלה גרה וגו'. סימני טהרה רמז לישראל שתי פרסות שנוחלים העולם הזה והעה"ב מעלת גרה כמו שהבהמה לאחר גמר אכילתה חוזרת המאכל לפיה

ואוכלת כבתחילה כך ישראל לאחר גמר אכילתן הפירות בעולם הזה הקרן קיימת לעוה"ב אבל החזיר שבו נמשלו עובדי אש כתיב והוא גרה לא יגר כלומר אוכלים בעוה"ז ואין להם חלק לעוה"ב. רבינו אפרים ז"ל. ואפשר לומר רמז אחר דישראל הם מוציאים שתי מיני הוצאות ומפזרים ממעותיו האחת לכבד שבתות וי"ט והכנסת אורחים והשנית לצדקה לעניים ולת"ח ויהיו לרצון לפני ה'. מעלת גרה שדברי תורה נרמזו לאכילה ושתיה כמשז"ל שכל אכילה ושתיה שבקהלת הוא דברי תורה. וישראל אעפ"י שלמד תנ"ך ומשנה וגמרא חוזר עליהם ויהיו בפיו כדבש למתוק וזה רמז מעלת גרה:

פסוק ו

ואת החזיר וגו'. וסמיך ליה את זה תאכלו מכל אשר במים ללמד האסור בחיה מותר במים תורא דימא אסור חמרא דימא מותר. לקוטי גאוני קמאי בס' רבינו אפרים ז"ל:

פסוק מב

כל הולך על גחון וגו'. וי"ו רבתי אמצע התורה באותיות רמז לתורה שנתנה ו' סיון וכו'. ו' ארוכה *שש* קצוות ו' *ששת* ימי בראשית *ששה* אלפים העולם והכל בזכות וו"י העמודים שבתורה וכן וי"ו אריכא כנגד. תורת. עדות. פקודי. מצות. יראת. משפטי. וכן פסוק שמע ישראל ששה תיבות בשכמל"ו ו' תיבות. רבינו אפרים ז"ל ועוד האריך. ויראה כי תורה שבכתב היא כנגד ו' של שם המיוחד וז"ס לכתוב ס"ת ווי העמודים כידוע והוא כלול בהעלם בדברי רבינו אפרים ז"ל האמורים. וזאת לפנים פירשתי בעניותי דרך רמז ועתה אוסיף קצת והוא שכתב רבינו האר"י ז"ל שכל האוכל יותר על צרכו בחול הולך לסט"א ומגדיל בשרו בסט"א וק"ו לעושים משתאות וימיהם כחגים בזה להם לעגה להם כי המשתה למשטה והכרס לקרץ והגוף נגוף והריעים לרעים והאהבה לאיבה והרצון לרזון ויין חמר כלו מר והענג לנגע והאוכל למאכלת ושמחה לתוגה. ומזה יביא לעריות ויהא נאחז בד' יסודות הסט"א ויפגום בגופו נר"ן. נרג"ן מפריד אלוף. אל רחמים מפ"ו גימטריא אלהים וישאר דין לבד. כמ"ש מהרא"ג ז"ל. ועוד כשחוטא נכנס הגוף בתוך נר"ן כי הגוף חומר וטמאו ונעשה נרג"ן ונ"ר מסתלקים ותשאר הנפש תחת הגוף ועשה הצורה חומר פגום ונפגם ואיבה מקלקלת הצור"ה ואף אם יוליד בהתר למראה עינים זרעו בו למינהו במחשבת פגול טמא יטמאנו. וז"ש כל הולך על גחון גימטריא בטנ"ו כי כל מאויו למלא בטנ"ו והוא הולך למיתה כמשז"ל על ונערותיה הולכות. על גחון בעבור בטנו ונעשה חלל גי' גחון. והוא מסטרא דנחש שנאמר בו על גחונך תלך וכל הולך על ארבע מחנות סט"א וד' יסודות טמאים עד כל מרבה רגלים כינוי לנשים כמ"ש בזוה"ק ח"א (דף קי"ב ע"ב. וריש דף קי"ג) דרגל כינוי לאשה ויכשל בעריות. לכל שרץ בניו ובנותיו. לא תאכלום לא תזדווגו עמהם אפילו כדת ודין כי שקץ הם מהסט"א רחמנא

ליצלן ונפשם לא מטוהרה דמיה"ם בם למקור שממנו חוצבו חוצ"ב לאבו"ת לאמותם יאמרו ומאבות יצאו תולדות ועל הרוב נמשכים בצ"יר של פגעים זרע מרעים ולכן לא תאכלום כי שקץ הם ושומר נפשו ירחק מהם:

פרק יב

פסוק ב

כי תזריע וילדה זכר. ר"ת זכות כי בזכות אשה תלד זכר שהיא מזרעת תחילה. גאוני קדמאי אשכנז בס' פי' רבינו אפרים. ואפשר לומר דקיי"ל אתתא לא מפקדא אפריה ורביה וס"ד שלא יהיה לה זכות לינשא לזה רמז זכות דודאי מצוה עושה דעל ידה מקיים האיש מצותו כמ"ש הר"ן ז"ל פ"ב דקדושין. א"נ אפשר בהקדמת המפרשים שאדה"ר מעשי ידי יוצ"ר כביכול והטעם שאח"כ גזר ה' שיולדו ע"י איש ואשה היינו כדי שיקל עונשם שאלו הכל נבראו כמו אדה"ר היה ענשם גדול יתר מאד והיה נענש בחטא ראשון כאדה"ר ובזה פירש הרב מדש"ן ז"ל פסוק אדם ילוד אשה וכו' ותבא במשפט אותי שכתב הרמב"ן בשער הגמול דאיוב לא חטא בגלגול זה זולת ששתק בעצת פרעה וז"ש אדם ילוד אשה שאינו יציר כפיו ית' כאדה"ר ועכ"ז ותבא במשפט אותי על חטא ראשון והלא על זה עשית שיהיה האדם ילוד אשה להקל מעליו עכ"ד. וזה רמז אשה כי תזדיע וילדה ואינו יציר כפיו וזהו זכות להקל מעליו העונש ושלא יהי' נלכד בחטא ראשון ודוק:
וילדה. גימטריא והדם רמז שאשה שדמיה מרובים בניה מרובים. ר"א ז"ל:

פסוק ג

וביום השמיני ימול. זריזים מקדימים למצות שהם ז' ימים ולילה א' שיש בהם ק"פ שעות והם בגימטריא ע"ב ס"ג מ"ה ויצחק אבינו ע"ה הראשון שנימול לח' ח"י ק"פ שנה. ברי"ת מילה להכניע פלוני ופלונית גימטריא ברית. ספר קדמון כתיבת יד:

פסוק ה

ואם נקב"ה תלד. נקבה ר"ת נערה קטנה בוגרת ואות ה' משנשאת כמ"ש בזהר הקדוש מדקבילת דכר נקרא נערה בה'. ס' קדמון כ"י:
ואם נקבה תלד. ואם ר"ת ואם איש מזריע נקבה תלד. שמעתי:

פרק יג

פסוק ב

אדם כי יהיה בעור בשרו וגו'. אע"ג דאמרו בויקרא רבה (פ' י"ז) אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה והכתוב הפך הסדר נגעי גופו ובגדיו וביתו. כתבו המפרשים דהקב"ה מתרה במכה הגדולה בתחלה כמו שעשה לפרעה דבתחלה א"ל על מכת בכורות. ומיהו משמע דדוקא במדת רחמים אינו פוגע בנפשות תחלה אבל במדה"ד פוגע. ואפשר דזה

כונת ירמיה שהיה מקלל בעת אפך עשה בה"ם דייקא תחילה בנפשותם כי דוקא מדת הרחמים אינו פוגע בנפשות תחילה. [אגב שטיפא נכתב עוד בהגהות עיר מקלט סי' קעט]. וכתבו המפרשים דכשהם יסורין של אהבה באים בגופו תחילה. וכשהם לכפרה מתחילים מנכסיו. ובזה אפשר פסוק ריש וקלון פורע מוסר ושומר תוכחת יכובד ונקדים מ"ש רבינו מהר"ם אלשיך דהיסורין למרק נקראים מוסר. ויסורי אהבה נקראים תוכחת שהם להוכיח לכל שהוא צדיק גמור וזש"ה מוסר ה' בני אל תמאס שהם יסורין למרק ואל תקוץ בתוכחתו ביסורי אהבה עכ"ד. וז"ש ריש וקלון פורע מוסר דכשחטא ובאים יסורין למרק הוא ריש וקלון פורע מוסר דכיון שהוא חייב צריך לקבל. ושומר תוכחת שממתין יסורי אהבה הנקרא תוכחת כר"א ברבי שמעון פרק הפועלים שהיה אומר בואו אחי בואו ריעי יכובד וכר"א שנדרו לו ממון הרבה כמבואר שם. ודרך רמז ואסמכתא אפשר לומר אדם כי יהיה בעור בשרו וגו' והי' בעור בשרו לנגע צרעת במ"ש פ"ז דנגעים אלו בהרות טהורות שהיו בו קודם מתן תורה ודרשינן אדם כי יהיה מן הדבור ואילך ומהכא הקשה הרב המוסמך מהר"ח אבולעפיא ז"ל זקנו של מופת הדור הרב עץ החיים למ"ש התוס' והר"ן פ"ק דנדרים (דף ז' ודף ס"ד) והרא"ש שם והתוספות פ"ק דע"ז (דף ה') שדתן ואבירם מצורעין לא היו שבקרב ישראל היו יושבין הרי דהיו טהורים. ויש מי שאמר דחזרו למומן בעגל ופנים חדשות הוו ומטמאין ואין דבריו נראים דהרי קודם מ"ת לא היו טמאים דעדיין לא נאמרה פרשת טמאים ולא היו כהנים ובודאי שקודם מ"ת טהורים ובמ"ת נתרפאו ואמאי איצטריך כי יהיה ומוכרח דאלו בהרות שהיו קודם שנתרפאו וחזרו הם עצמן בעגל טהורות ולהכי אתא קרא. גם יש מי שתירץ לש"ס דלא אפשר דהיו מצורעין ומשו"ה אמר כי מתו דאינן נקראין מתים אם טהרו דכ"כ רש"י פרשת בהעלותך מה מת מטמא בביאה וכו'. ולא נהירא דנקרא מת משום שהוא מאוס ואין לו רפואה והראיה וימת מלך מצרים ולש"ס ל"ק דהא כתב הרא"ש דאם היו עשירים גם מצורעין יכולין להרע ע"י עשרם ולקושית הרב הנז' יש לישב דהיו מרחיקין מהם משום נזק כמ"ש ס"פ המדיר ועיין אמרי נועם סוף בהעלותך ושערי דף צ"ב. וזה רמז הכתוב אדם כי יהיה מהדיבור ואילך לאפוקי קודם מ"ת והכונה והיה בעור בשרו שהיה קודם מ"ת אף שנתרפא כיון שחזר מה שהיה קודם מ"ת הם עצמן טהורות ולז"א כי יהיה מהדיבור ואילך ודוק היטב כי קצרתי. ואחר זמן רב בא לידי ספר שאלת שלום ובדף מ"ח ע"ב עמד על זה ומאי דמסיק לא שמיע לי:

פסוק לג

והתגלח וגו'. כ' רבינו מהר"א גרמיזא ז"ל ג' דויתגלח גדולה אמצע פסוקי תורה. דרוש דרש אמצע בתיבות. ג"ד גמול דלים ושקיל מכל התורה וכו' עכ"ד. ואפשר לצרף כי וי"ו דכל הולך על גחון אמצע התורה באותיות. והוא רמז ג' גמ"ח ובזה מיחד ד"ו שהוא דלת דרש חצי התורה בתיבות וי"ו דגחון אמצע אותיות ורומז ליחוד קבה"ו והמ' באמצע ת"ת ורמז כי ע"י גמילות כמשמעות גימל מיחד הדודים ד"ו ודוק כי קצרתי וא"ש ההי"ב:

פסוק נט

זאת תורת נגע צרעת וגו' לטהרו או לטמאו. אפשר לרמוז במ"ש רבינו בעה"ט ברמזיו שנא' ה' פעמים זאת תורת וזה ראשון לומר שמדבר לה"ר כאלו עובר על חמשה חומשי תורה ע"ש ריש פ' טהרה. אך הרב בעל כלי יקר שם כתב דה"פ תורת דע"י שעוסק בה' חומשי תורה ניצול מהצרעת הבא על לה"ר ע"ש בסוף הסדר. ואפשר דזה רמז בזאת תורת הראשון לומר זה שנזכר ה' פעמים תורת היינו טעמא לומר אם חטא ודיבר לה"ר הוי כעובר על ה' חומשי תורה. ואם חזר בו ועוסק בתורה ניצול. והיינו דכתיב זאת תורת וגו' לטהרו כשעסק בה' חומשי תורה או לטמאו כשידבר לה"ר ועבר וסמיך ליה זאת תהיה תורת לומר דאף אם נטמא ודיבר לה"ר תקנתו זאת תורת שיעסוק בתורה ויתרפא. ובס' כ"י קדמון מצאתי שאת ספחת בהרת צרעת. ר"ת שסב"ץ והוא רמז לארבע אבות נגעים ששנינו במשנתנו בהרת עזה כשלג שניה לה כסיד ההיכל והשאת כקרום ביצה שניה לה כצמר לבן. שלג סיד ביצה צמר ר"ת שסב"ץ. ומחי"ת בגימטריא מחיה בכעדשה:

פרק יד

פסוק ו

ואת עץ הארז. רמז לחוטא אשר לבו גבוה ומתגאה כארז. ואת שני התולעת היא העבירה שבידו שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. ואת האזוב זה יצה"ט ששפל כאזוב וכו'. רבינו אפרים ז"ל. ואפשר במשז"ל המתגאה כאלו בא על העריות וזהו עץ ארז גאוה חשוב עבירה ואת שני התולעת כמ"ש הרב הנז'. א"נ שדבק בדינין וגבורות וזה רמז עץ הוא האדם עץ השדה ארז דבק בדינין כי ארז גימטריא יצחק רומז לגבורה ולדין. ואת שני התולעת במ"ש הרב זכרון יוסף שאמר פלוסוף מפני שאנו אוכלים הבהמות ומפני זה מושלים עליהם לשעבדם לישא משאות ולחרוש. והשיבו אחר א"כ התולעת ימשול באדם שאוכלו בקבר ע"ש וז"ש אם יהיה לו גאוה הוא שני לתולעת כי התולעת ראשון שאוכלו בקבר כמו שפירש הרב הנז' מאוד מאוד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה ע"ש א"נ כי המתגאה הלך אחר החומר ואז יתוש קדמו במעשה בראשית והוא שני

לתולעת. ולכן ידבק באזוב שהוא יצה"ט כמ"ש הרב הנז' וכן אזוב עם הכולל גימטריא טוב ודבק בנשמה והוא קודם לכל כי נשמות נבראו ביום ראשון ודוק:

פסוק לד

ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם וגו'. כתב רבינו אפרים ז"ל בפרישתו כ"י כל פרשה זו נדרשת על בית ראשון ובית שני. ובא אשר לו הבית זה הקדוש ברוך הוא והגיד לכהן זה ירמיה הנביא כנגע נראה לי בבית זו ע"ז וצוה הכהן ופנו את הבית וצוה ירמיה לפנות הבית מע"ז בטרם יבא הכהן זה הקדוש ברוך הוא. כהן גימטריא דיין כלומר בטרם שישב עליה בדין ולא יטמא כל אשר בבית כי ע"ז מטמאה באהל ואחר שהוכיחן ירמיה ולא הועיל ובא הכהן ישב הקב"ה עליהם בב"ד והנה הנגע בקירות הבית שנאמר מחוקה על הקיר שקערורות שערורית עשתה מאד ירקרקות או אדמדמות מראות גווני ע"ז. ויצא הכהן מן הבית עשר מסעות נסעה שכינה והסגיר את הבית ז' ימים ע' שנה של גלות בבל וראה הכהן והנה פשה הנגע ראה הקב"ה שהוסיפו חטא על חטא וצוה הכהן וחלצו צוה הקב"ה לשרוף ביתו ולהחריב היכלו. ושפכו את העפר אלו כלי שרת של זהב שנקרא עפר שנאמר ועפרות זהב לו אל מקום טמא זו בבל ולקחו אבנים אחרות לסוף ע' שנה של גלות בבל נבנה בית המקדש בשניה. ואם ישוב הנגע ופרח זה חרבן בית שני שחזרו וחטאו צרעת ממארת היא שנאמר במארה אתם נארים. והבא אל הבית כל ימי הסגיר אותו יטמא כלומר כל הימים שהסגיר הקב"ה ביד אומה הבא לשם עובר בלאו בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם. ואם בא יבא הכהן שנא' אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא. והנה לא פשה הנגע שנא' וברותי מכם המורדים וכתיב ואסירה כל בדיליך. וטהר הבית שנאמר וחטאת את הבית וכפרתהו. ולקח לחטא את הבית שתי צפרים שנאמר ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה. ד"א שתי צפרים שני משיחים משיח בן יוסף ומשיח בן דוד ועץ ארז אלו ת"ח כמ"ש בשבת ונטעתי חמשה ארזים בישראל ושני תולעת אלו ישראל שנאמר אל תיראו תולעת יעקב ואזוב אלו קטני ישראל ושחטו את הצפור האחת זה משיח בן יוסף שיהרג אל כלי חרס כלומר שיפול ביד אומה שנמשלה לחרס ואחר כך ולקח עץ הארז כי בו יקבץ הקב"ה נדחי ישראל והפליטה הנשארה וטבל אותה שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים ושלח את הצפור החיה על פני השדה זה משיח בן דוד שישלחנו הקב"ה לציון שנקראת שדה שנאמר ציון שדה תחרש צפר גימטריא זה משיח עכ"ל בקצור:

פרק טו

פסוק טז

ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע וגו'. הקשה הרב ברכת הזבח בסוף הס' מי שהיה אוכל חולין על טהרת הקדש איך היה מקיים ב' סעודות בשבת דעונתן של ת"ח בשבת והוי טבול יום. ואפשר דאחר מנחה גדולה וסעודה ג' היה מקיים מצות עונה דת"ח מאפיל בטליתו ושרי והיה טבול יום עד הערב. ובהכי ניחא מ"ש גבי יצחק אבינו ע"ה מצינו גדול ששמש מטתו ביום והוא דבר קשה על יצחק אע"ה עולה תמימה דאע"ג דשרי לאיש קדוש כמוהו לא יכון. וע"פ האמור ניחא דמרוב קדושתו היה אוכל על טהרת הקדש ומוכרח היה בדבר. וכיוצא בזה כ' הריטב"א בחי' יומא על (דף ו') מהש"ס. במה שפירש ר"י דמ"ש מביתו למה פירש דהכונה יהיה מותר באשתו כדי שיהא פת בסלו ולא יראה בליל יה"כ. וא"ת והלא ב"ק אסור לעבוד עד שיעריב שמשו והוא היה עובד כל ז' וי"ל דאחר תמיד של בין הערבים היה יכול לטבול ולהעריב שמשו ולעבוד למחר עכ"ל. ובילדותי שמעתי משם הרב הגדול מהרח"א ז"ל דהזהר אמר דבחיי אהרן לא אשתמש ב"נ בקטרת והקשה דאיך מקיים מצות עונה ותירץ עד"ז דאחר קטרת של בין הערבים היה מקיים ע"כ שמעתי והיינו כדברי הריטב"א האמורים. ובהכי ניחא מה שפירש"י פ' בהעלותך בפסוק צאו שלשתכם שהיו עסוקים בדרך ארץ והיו צועקים מים מים ורש"י פי' פרשת בא פסוק החדש הזה שלא היה נדבר במקום אלא ביום וא"כ איך היו עסוקים בדרך ארץ. והגם שיש לומר שהיה בסוף הלילה והדיבור בא בתחילת היום ואכתי לא נטהרו מכל מקום הוא דוחק. אבל ע"פ האמור ניחא:

פסוק לג

ולאיש אשר ישכב עם טמאה. ולאיש בשת בן שאול ולאיש שתים מכסות את גויותיהנה. כן הוא במסרה. ואפשר דהמשמש עם טמאה בניו מתים וכמ"ש רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל דזה סמיכות ולאיש אשר ישכב עם טמאה אחרי מות. וז"ש לאיש אשר ישכב עם טמאה זה גורם ולאיש בושת בן שאול רמז לאיש הזה בושת כי בן שאול שבנו ימות ויקבר וזהו בן שאול פי' קבר קרי ביה שאול בצירי. ועונו ועון שגרם שמת בנו שני העונות עליו ועל הטמאה שתים מכסות את גויותיהנה עונתם על עצמותם ודוק:

פרק טז

פסוק א

שני בני אהרן. ס"ת יין כמ"ד שתויי יין נכנסו. גם שני ר"ת שתויי יין נכנסו. רבינו אפרים ז"ל. ובס' קדמון כ"י מצאתי. בעגל יצאו ה' מלאכי חבלה בעון חמשה חומשי תורה האבות ביטלו ג' ומשה כפני חמ"ה ביטל חימה כמ"ש השיב חמתו ונשאר חרון

אף ולכן התאנף בחרון אף על אהרן ומתו נדב אביהוא גימטריא אף ולכן אמרו רז"ל אף לזאת יחרד לבי על מיתת בני אהרן ונקבר מול בית פעור להכניע קליפת אלהים אחרים שעבדו ישראל לפעור. משה גימטריא אלהים אחרים להכניעם. ולהיות שבלעם היו לו שני בנים שעשו העגל על ידי אהרן לכן מתו שני בני אהרן בעון העגל. לכן בא אהרן בגלגול עזרא ובטל יצה"ר דע"ז שנעשה ע"י העגל וז"ש יבא בעל השור שהוא אהרן ויעמוד על שורו יצה"ר דע"ז עכ"ד. ובמאמר הנז' אף לזאת יחרד לבי שדרשוהו על בני אהרן המדרש כך כיון שראה איוב מיתת שני בני אהרן אמר אף לזאת יחרד לבי ושמעתי דאז"ל איוב ששתק נדון ביסורין והוא חשב דעל השתיקה אינו חייב כלום אך אז"ל דאמר נדב לאביהוא מתי ימותו שני זקנים הללו וכו' ועל זה מתו והרי נדב הוא שדיבר ואביהוא שתק ואפ"ה מתו שניהם ומזה מוכח דהשתיקה הוא עון פלילי ועל זה חרד איוב ודוק כי קצרתי:

בקרבתם לפני ה' וימותו. אפשר בהקדים מ"ש בפסחים (דף כ"ו) גבי קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה. ותניא לולין היו פתוחין שבהן היו משלשלין את האומנים בתיבות כדי שלא יזונו עיניהם מבית קדש הקדשים. ומסיק דמעלה עשו בבית קדשי הקדשים. והדברים ק"ו כלפי מעלה וז"ש בקרבתם כמ"ש ויחזו את האלהי"ם והיה ס"ד שהוא כמו מראה שאין בו משום מעילה לז"א לפני ה' דשאני כבוד ה' שנתחייבו מיתה לשעבר על זה וז"ש וימותו כבר נגזר עליהם מאז בו בפרק ויחזו את האלהים וכמ"ש דלא רצה ה' לערבב שמחת התורה כדכתיב ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו לז"א וימותו כבר לשעבר. א"נ לפני ה' דלא תימא דדן אותם במדה"ד הגמור כמ"ש הרב תורת חיים דמחשבתו יתברך לדון במדה"ד מתקיימת בגדולי ישראל מאד (עיין ראש דוד בראשית ע"ש) לז"א לא כי אלא לפני ה' וימותו:

פסוק ג

בזאת יבא אהרן וגו'. דורשי רשומות אמרו כי ג' דברים מועילים לתשובה ולבטל גזרה ולקרב הגאולה והם קול צום ממון שמספרם שוה ושלשתן גי' זא"ת. וזהו בזא"ת אני בוטח זהו תורף דבריהם. וזה יש לרמוז ואף גם זא"ת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים דהני תלת מילי מועילים להגן בגלות ולקרב הגאולה. ואפשר זה רמז עצת ה' היא תקום עצ"ת ר"ת עינוי צדקה תורה שהם הג' האמורים ודוק והארך:

פסוק כב

ונשא השעיר עליו את כל עונותם. אמרו רז"ל את כל עונותם עונות תם זה יעקב מלמד שביום הכפורים נוטל כל עונות ישראל ומשים אותם ע"ג פלוני וכו' ע"ש ופירש הרב אליהו אשכנזי ז"ל במ"ש בח"מ סי' כ"ט דעדים שאמרו שקר העדנו נאמנים על עצמם

ומשלמים מביתם והנה אמרו רז"ל שביוה"כ אומר להקב"ה יש לך אומה בארץ כמלאכי השרת וכו' וא"כ דא תברתיה כי כל מה שהעיד כל השנה דתדיר יורד ומשטין עולה ומקטרג הוא שקר וישראל הם נקיים והקדוש ב"ה שהיה לו אותו חוב על ישראל אינו מאבד חובו אלא ישלם מביתו דהיינו שישא עליו את כל עונותם עכ"ד ואפשר דזה פנימיות מ"ש רז"ל השטן גימטריא שס"ד דבכלהו יומי אית ליה רשותא לאשטוני בר מיוה"כ. והכונה לרמוז דיוה"כ שהוא מלבר בזה הוא מפסיד כל השס"ד ימים על פי האמור ודוק היטב:

פסוק ל

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתכם לפני ה' תטהרו. אפשר דבעבירות שבין אדם לחבירו אפילו ששאל ממנו מחילה ונתפייס ומחלו עדיין צריך הוא לכפרה כי בעבירות שבין אדם לחבירו חטא לה' גם כן שציוה לאהוב את חבירו ושלא לגונבו ושלא לעשות לו הונאה וכיוצא. וז"ש יכפר עליכם מכל חטאתכם. וכל חטאתכם בכלל חטאות שבין אדם לחבירו וכי תימא דצריך לפייס לחבירו ואין מתכפר ביוה"כ. לז"א לפני ה' תטהרו כלומר מה שאמרתי מכל חטאתכם הוא בחלק גבוה וז"ש לפני ה' תטהרו. ואה"נ דצריך לפייס לחבירו אלא דאכתי פש גביה מה שחטא לה' בחטא שחטא לחבירו וזהו דמכפר יה"כ. א"נ במ"ש הרב פר"ח דאף כריתות ומיתות ב"ד וחילול ה' דצריך יסורין ומיתה מ"מ כבר מיה"כ מתחיל התחלת הכפרה אך הגמר הוי ביסורין או מיתה וז"ש יכפר עליכם מכל חטאתכם וכריתות ומיתות ב"ד מתחיל הכפרה והולכת ומכפרת. אך גמר הכפרה יהיה לעתיד וז"ש תטהרו לעתיד. או יאמר במ"ש הרמב"ם שהתשובה היא שיתחרט ויעיד עליו ה' שלא ישוב לחטוא וז"ש כי ביום הזה יכפר עליכם והול"ל כי היום הזה יכפר עליכם אבל רמוז שקודם יש דבר וזה הדבר ביום הזה בצרוף יום הזה יכפר עליכם דהיינו תשובה ביום הזה יכפר עליכם בתנאי לפני ה' שתקבלו לפני ה' כי תטהרו ולא תחטאו. אפשר עוד לומר בחקירה שיש לחקור שלא תועיל התשובה לכפר מה שחטא בשנה שעברה כי כבר עברה השנה וכך היא המדה ותירצנו בעניותנו בזה דבעשי"ת כיון דהם כנגד י"ס דבינה אהני לכפר גם מה שחטא בכל השנים וכמ"ש במ"א. וז"ש כי ביום הזה דאתגלי עתיקא יכפר עליכם מכל חטאתכם בין בשנה שעברה בין בכל השנים כמ"ש הרב האר"י ז"ל דמי ששב בימ"ת כל יום מכפר על כל מה שחטא ביום ההוא כל ימיו וז"ש לפנ"י ה' תטהרו לפני ה' דייקא ע"ד ותתפלל על ה' כמ"ש בזהר הקדוש ואהני לכפר על כל השנים שעברו ודוק היטב. ורבינו אפרים ז"ל כתב לפני ה' תטהרו זו מדת רחמים אבל לפני מדת הדין אין נקי וכתיב אין אדם צדיק בארץ אשר

יעשה טוב ולא יחטא כלומר אין צדיק לפני מדת הדין אבל לפני מדת רחמים רובם צדיקים עכ"ל. ואפשר בארץ רומז לשכינה דינא דמלכותא ודוק:

פרק יז

פסוק יג

חיה או עוף וגו' וכסהו בעפר. טעם למצות כסוי אמרו בב"ר דכשהרג קין להבל הניחו על פני השדה ובאו חיות ועופות וחפרו וקברוהו ולפיכך זכו למצות כסוי. אך במדרש תנחומא שם אמרו דב' עופות באו וא' הרג חבירו וחפר וקברו ומשם למד קין וחפר וקבר להבל ועל זה זכו העופות לכסוי. ועוד אמרו רז"ל והובא בספר פענח רזא סוף פרשת חיי שרה דחיה שמרה בתולי רבקה שנשרו ובעבור זה זכו החיות לכסוי ועיין לראב"ע ולרבינו בעל הטורים בפרפראותיו:

פרק יח

פסוק כ

ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע. ק"ק וכי אם נתכון להנאתו לבד יפטר וי"ל דהכי קאמר אפי' לא היתה כוונתו אלא לפריה ורביה כגון שהיתה לו אשה עקרה וסבר ללכת אל אשת עמיתו אולי יבנה אפ"ה הזהירו הכתוב שלא לעשות. רבינו אפרים בפירוש כ"י ועמ"ש הראב"ע:

פרק יט

פסוק ב

קדושים תהיו. פי' מזומנים תהיו למצותי כמו ואל העם תאמר התקדשו למחר. כי קדוש אני כלומר אני מזומן לשמוע בקולכם בכל עת שאתם קוראים אותי שנאמר מי כה' אלהינו בכל קראינו אליו. רבינו אפרים בפי' כ"י:

פסוק ג

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו. דרשו רז"ל והביאו רש"י איש למעוטי אשה שרשות אחרים עליה ואפשר שלזה סמך ואת שבתותי תשמורו לומר כשם שפטרתי לאשה מכבוד אב ואם לפי שרשות אחרים עליה כך אתה פטור מלכבד אביך אם יאמר חלל שבת לפי שרשותי עליך וכמ"ש רז"ל וז"ש ואת שבתותי תשמורו אני ה' אלהיכם שאני מושל בכם. ורבינו האר"י זצ"ל פירש כי המחדש חידושי תורה בשבת גורם כבוד גדול לאביו בעוה"ב כמ"ש בזהר הקדוש וז"ש איש אמו ואביו תיראו לכבדם על ידי חידושי תורה בשבת וזהו ואת שבתותי תשמורו:

פסוק יב

ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך אני ה'. אפשר במ"ש בזהר הקדוש פרשת יתרו דהקב"ה כשברא העולם חקק שמא קדישא על צרורא והניחו ע"פ תהום וכשנשבעין לשקר פורחים אותיות שמא קדישא ואתבדרו גו תהומי ובעיין מייא לשטפא עלמא עד דזמין וארמיז לחד ממנא יעזריאל די ממנא על ע' מפתחן וחקיק בצרורא אתוון כמלקדמין וכו' ע"ש (דף צ"א). וז"ש ולא תשבעו בשמי לשקר שאז שמא קדישא אשר חקוק בצרור על פני תהום פרחי אתוון וכו' וז"ש וחללת את שם אלהיך דהיינו השם החקוק בצרור והמים רוצים לאבד ולשטוף העולם. וכי תימא הרי שבועות לשקר והעולם כמנהגו נוהג לז"א אני ה' מדת רחמים שרומז לחקוק השם כבראשונה. והרב החסיד מהר"א מקראקא ז"ל כתב דה"ט שאמרו בירוש' דאם אמר שם לבטלה יאמר בשכמל"ו והביאו מרן סימן ר"ו ועיין שו"ת פנים מאירות ח"ג (סי' ט') והטעם כי בשכמל"ו גימטריא שם יעזרי"אל ועוד ע' דממנא על ע' מפתחן כי הוא השם החוקק שמא קדישא פעם אחרת בציווי ה' ודוק. וכשבא לידי פי' הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל ראיתי שכתב שלא חייב מיתה לנשבע על שקר לרעתו כדי שלא תהא מיתתו כפרה עליו וקשה לי הדל שהרי חייב מלקות שהוא במקום מיתה ומתכפר:

פסוק טז

לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך אני ה'. פי' כי רעך כביכול בדמותי וצלמי ונמצא כי שופך דם רעהו ח"ו מעלה עליו כאלו ממעט כבודו ח"ו וזהו אני ה' והוא על דרך מ"ש בזהר לא תענה ברעך עד שקר דהוי ח"ו כאלו משקר בהקב"ה דכתיב ביה רעך ורע אביך אל תעזוב. רבינו האר"י ז"ל:

פסוק יז

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. אפשר במשז"ל דמי שיש בידו למחות ואינו מוחה נתפס בעד החוטא וז"ש הוכח תוכיח ולא תשא אתה עליו בשבילו חטא דאם לא תוכיח נענש בשבילו. א"נ אפשר דזמנין דאמרו מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין ולזה נענש אהרן ע"ה שהיה נוטל העגל ופוחסו לפניהם ועי"ז היו מזידין. אך אם מוכיח לת"ח שכבר הוא יודע חומר העון מצוה להוכיחו ולא שייך מוטב שיהיו שוגגין וכו' שיעשו במזיד. וז"ש הוכח תוכיח אפילו ק' פעמים והיינו את עמיתך שהוא ת"ח כמו שדרז"ל בצדק תשפוט את עמיתך עם שאתך בתורה ובמצות. ואז כשהוא ת"ח ולא תשא אליו חטא דשויתיה מזיד. ואחר זמן רב בא לידי פירוש התורה כ"י להקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל ושם ראיתי שכיונתי לדעתו דעת עליון בדרך הראשון שכתבתי בעניותי במ"ש מי שיש בידו למחות וכו' ועוד פירש ולא תשא עליו חטא שלא יגביה לו

החטא ויאמר לו כמה גדול חטאתך כמה כבד עונך כי יכבדו עליו דבריך ויטעון נגדך אבל יאמר לו דרך אהבה אחי כמדומני ששגית בזה וכיוצא דברים רכים ולשון חיבה וכבוד כדי שיתקבל. או יאמר כאשר תוכיחנו יהיה בסתר ולא תלבין פניו וז"ש עמיתך שתוכיחנו נעמית מאהבה וכמ"ש מלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב ואעפ"י שיש עבירות קשות מזו ואין ענשם חמור כ"כ עכ"ז זו המדה להלבין פני חבירו ברבים תכונה רעה ומי שתכונותיו רעות כזה אין תקוה לאחריתו ונחלה אין לו בקרב אחיו כי רוע התכונה בנפש חולי רע ומלפפתו עד יום המיתה לז"א ולא תשא עליו חטא זה ת"ד הרב הקדוש הנז' ז"ל:

פסוק יח

לא תקום ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך וגו'. שדך לא תזרע כלאים וגו'. אפשר להבין סמיכות מצות אלו במ"ש בקצור הסמ"ג (שקצרו הרב ז"ל עצמו) לאוין רע"ט וז"ל לשון כלאים לשון מניעה וכו' מניעת הכחות ממה שנבראו ובזאת ה' רצה להורות שלא יהיה בין בני ישראל ערבוב אלא אחדות שלימה ואהבה ולא לשון הרע ונטירה ושנאה עכ"ל. ועל פי זה יבא על נכון קשר הכתובים לא תקום ולא תטור ואהבת לרעך וגו' וסמיך ליה את חקותי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים שלא יהיה ערבוב. ומכ"ש שצריך שלא יהיה ערוב ושנאה בין ישראל זה לזה ויהיו כלם באחדות גמורה ודוק:

פסוק כג

שלש שנים יהיה לכם ערלים. נ"ל לפי שלא נבראו האילנות אלא ביום הג' לבריאת העולם לכך ציוה הקב"ה שלש שנים יהיה לכם ערלים יום לשנה. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק כו

לא תאכלו על הדם. על הדם גימטריא זה בלא נטילה. ולא תאכלו על הד"ם מ"ט ברכות מברך אדם שחרית קודם אכילה. נט"י לתפלה ומ"ו ברכות בתפלת השחר ונט"י לאכילה וברכת המוציא הרי מ"ט ומי שאוכל בלא א' מהם דמו בנפשו. ד"א לא תאכלו על הדם לא תאכלו בלא תלמוד תורה שנדרשת במ"ט פנים לכך תקנו בתפלת השחר תורה ומשנה וגמרא. רבינו אפרים ז"ל בפרישותו כתיבת יד:

פסוק כז

פאת ראשכם ולא תשחית. ר"ת פרות שמשחית זקנו יבואו מלאכי חבלה הדומים לפרות ונותנין נפשו בזפת. ס' הגן. ואפשר לרמוז תשחית את פאת זקנך ר"ת זפת עם הכולל:

פסוק לב

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. כלומר כשתראה אדם זקן מאד עומד והוא מיצר מאד בעמידתו ואתה יושב תקום ותושיבהו במקומך. והדרת פני זקן שאם אינו זקן כל כך תהדר אותו ותאמר לו אם תרצה לשבת במקומי. רבינו אפרים ז"ל. ורז"ל אמרו הביאו הרב עיר וקדיש בספר חרדים דהרגיל לקום מפני שיבה זוכה לירא את ה' דכתיב מפני שיבה תקום ויראת מאלהיך:

פסוק לג

וכי יגור וגו' לא תונו אותו. פרש"י הונאת דברים לא תאמר לו אמש היית עע"ז וכו' אין כונתו שיאמר לו דרך בזיון כי אין זה בכלל הונאה רק ביזוי והקנטה אבל הכונה שלא תאמר בשפת חלקות כמה נאים מעשיך ואשריך שאמש היית עע"ז ועתה באת לחסות תחת כנפי השכינה והוא חושב שכוונתך רצויה לכבדו ולהגדילו אבל כונתך להזכירו מעשיו הראשונים הרעים ואין הונאה גדולה מזו. רבינו שלמה אסתרוק ז"ל בפירושו כ"י:

פרק כא

פסוק ב

כי אם לשארו וגו' ולאביו וגו'. בנזיר (דף מ"ג ע"ב) נקטע ראשו של אביו אינו מטמא וכתבו התוספות בכהן הדיוט מיירי דמותר ליטמא לאביו ולא בכ"ג ונזיר. ודבריהם צריכין ביאור דמה באו ללמדנו מקרא שכתוב. ואחד קדוש פירש דכונת התוס' דאפשר היה לפרש בכהן גדול ובא לצורך הדיוט דדרשינן לאביו הוא דלא יטמא אבל מטמא למת מצוה והייתי דורש לאביו שלם לא יטמא אבל מטמא למצוה אם הוא שלם דוקא. ולהכי כתבו התוס' דבכהן הדיוט איירי ודוק כי קצרתי:

פסוק ט

באש תשרף והכהן הגדול. רמז ליהושע בן יהוצדק הכהן הגדול על שלא מיחה בבניו שנשאו נשים נכריות נענש שהושלך לתוך כבשן האש ובספרי פרשת בלק דורשו בענין אחר. רבינו מהר"א מגרמיזא בכ"י:

פסוק יג

והוא אשה בבתוליה יקח. והוא גימטריא י"ח דבן י"ח לחופה. הכי דרוש דורשי רשומות. ויען כי ראיתי מי שכתב והוא בקונטרס הנדפס מצואו הרב משה והרב יונה ז"ל שזה היה בזמנם שהיו בריאים וחזקים אבל עתה יכולים להמתין עוד. ומזה נמשך דגם משז"ל על בן כ' שלא נשא דכל ימיו בעבירה והקב"ה אומר תפח עצמותיו וכו' לפי סברתו ישתנה הזמן עוד כמה שנים. ואני ההדיוט אומר דאין לסמוך על זה דתורה חתומה נתנה בש"ס ופוסקים ואין להורות קולות בדבר שחיי עולם הבא תלוי בזה ואכמ"ל. ואפשר דלרמז

זה מלבד כי והוא גימטריא י"ח עוד נרמז בס"ת אשה בבתוליה יקח גימטריא ח"י ובא הרמז פעם ב' בסוף תיבות לרמוז דגם באחרית הימים בגלות החיל הזה לא נשתנה הזמן דהגם דעתה הגוף חלש מ"מ עתה הזקין היצה"ר ונתחזק בתוקף גדול. ויש טעם למנין זה כי יסוד נקרא חי ולכן בן י"ח לחופה. ועוד לנו ציצים ופרחים בזה בס"ד:

פרק כב

פסוק ה

או באדם אשר יטמא לו. פירש"י במת בכזית וכתב הרא"ם דאע"ג דמאשר יטמא לו דשרץ נפקא הא לא איריא דכה"ג אשכחן פ"ב דפסחים דאמרו שם כתב בהאי וכתב בהאי ע"ש. ומקשים דח"ו לא זכר דפרק ערבי פסחים מסיים בגמ' כתב בהאי וכתב בהאי וצריכי ע"ש ובפירש"י ע"ש ויש לישב ודוק:

פסוק כז

ומיום השמיני והלאה ירצה. הטעם כי מה שהקריב אדה"ר באחד בשבת היה כי ביום הו' סרח ושבת ראשונה לא נתנה לדחות אצלו וזה היה ביום ח' לבריאת העולם אמר הקב"ה כמו שאדה"ר הקריב ביום הח' כך מיום הח' והלאה ירצה כי כל הבריות נבראו ביום א' אלא שסודרו בכל יום כדאיתא בב"ר נמצא שהיתה הקרבתו יום ח' לבריאתו. רבינו אפרים בפרישתו כ"י:

פסוק כח

אותו ואת בנו לא תשחטו. רש"י כתב דאינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן וכן נראה ממה דתרגם אונקלוס ותורתא ושיתא לה ולברה. והיא שיטה מחוורת בש"ס דאין חוששין לזרע האב וכמ"ש הרמב"ן ומה שהקשה חזקוני לק"מ ועיין בי"ד (סימן ט"ז) ואחרונים:

פרק כג

פסוק ב

מועדי ה'. פרש"י עשה מועדות וכו' על גליות שנעקרו ממקומן לעלות לרגל וכו' לפום ריהטא משמע דיושבי חו"ל חייבים לעלות לרגל והוא הפך התוס' בריש פסחים אמנם יש לדחות ועיין מרכבת המשנה למהר"א אלפאנדרי פ"ד דקדוש החדש ואין כאן מקום להאריך. והקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל פירש בפסוק אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי דהכונה שנמסר בידכם הקביעות כמו שאמר אשר תקראו אתם. עכ"ז אני מעלה עליכם כמו שאני הוא הקובע זמנם וז"ש אשר תקראו אתם אלה הם מועדי:

פסוק ה

בארבעה עשר לחדש. ס"ת שרה כי בניסן נפקדה שרה. פסח לה' עת רחמים הוא לפני הקב"ה ורגיל לרחם על בריותיו בעת הזו מבראשית עד היום. וה"ט שאז"ל דמחיית עמלק תהי' בע"פ וזה טעם משז"ל בניסן עתידין ליגאל ואז"ל דהגאולה תהיה בזכות אברהם ושרה וזה רמז שרה בס"ת כנזכר ור"ת הראשון בארבעה עשר לחדש בעלה רמז לאברהם אע"ה. פסח לה' עם האותיות גימטריא רד"ו סוד זה מסר יעקב לבניו פקוד יפקוד אלהים אתכם. פה סח פה שבמרכבה סח ואמר לפני הקב"ה הגיע העת שתגאל את ישראל כי אותיות שבמרכבה מלמדין סניגוריא על ישראל. רבינו אפרים ז"ל בפרישתו כ"י:

פסוק לט

אך בחמשה עשר יום וגו' ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו'. יש לדקדק תיבת אך שהיא מיעוט ולפי פשוטו אפשר במ"ש רז"ל ביום הראשון ראשון לחשבון עונות כי ביום הכפורים ישראל נקיים שעלו מן הרחצה לכל עון ולכל חטאת וד' ימים שבינתים עסוקים במצות ותפלות והכנה לחג ובט"ו יום טוב כימים אשר נחו בהם היהודים והוא ראשון לחשבון עונות. ולזה אמר רחמנא אך בחמשה עשר למעט בעניני העוה"ז ולבער היצה"ר וגם לזה אהניא ג"ש דט"ו ט"ו מחג המצות כשם שצריך לבער השאור והחמץ בפסח והוא רמז לבער היצה"ר גם בט"ו לסוכות שמתעורר היצה"ר להחטיאו. וזה רמז ולקחתם לכם ביום הראשון כלומר תקחו ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם גם ביום הראשון הזה תבער היצה"ר שאור שבעיסה מבתיכם בתי הנפש וזה רמז פרי עץ הדר ס"ת יצר לבער היצה"ר ודוק. ומצאתי בס' קדמון כ"י אתרוג לולב הדס ערבה גימטריא אלף כ"ד והמזבח היה ל"ב אמות כשתחשוב בהכפלה ל"ב פעמים ל"ב הוא אלף כ"ד וזהו מ"ש חז"ל כל המקיים לולב באגודו והדס בעבותו מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח. וזהו תשב אנוש עד דכ"א ר"ת אל"ף כ"ד דעד יום הושענא רבה מועיל תשובה. כמ"ש חלו נ"א פני אל. נ"א יום מר"ח אלול עד הושענא רבה שהם ימי סליחה. גם מניסן עד עצרת נ' יום ימי תשובה והם ק' ימים לבטל כח הקליפה שהיא ק'. אבל ק"א כח הקדושה גימטריא מיכאל וז"ש פרק ערבי פסחים הוה עובדא עד ק"א ופקע שידא. חנות פתוחה חנות ר"ת חדש ניסן וחדש תשרי אז נפתחו שערי ג"ע. זהו תורף דבריו ועם האמור מובן מ"ש בזהר כי קץ ימים הוא סט"א כי ימים גי' מאה ודוק היטב:

פרק כד

פסוק יב

וינחוהו במשמר לפרוש להם וגו'. אולי נסתפק שאינו חייב מיתה כטעם נותן כל זרעו למולך שהוא פטור לדעתו כן זה אינו ראוי לסבב לו כפרה ולתת לו מיתה וזה חשב

משה כי זה אולי אינו ראוי לכפרה ואין לו מיתה בידי אדם ולה' המשפט. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק זלה"ה בפירשתו כ"י:

פרק כה

פסוק א

בהר סיני. למה הזכיר הר סיני אצל קריאת דרור אמר להם הקדוש ברוך הוא אני קראתי לכם דרור ממצרים ונתתי לכם התורה בהר סיני וקראתי לכם דרור מן המות דרור מן המזיקים שנאמר חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות גם אתם תקראו דרור איש לרעהו ובית ראשון עמד דרו"ר שנים ונחרב בעון דרור שנאמר אתם לא קראתם דרור וכו'. רבינו אפרים בפרישתו כ"י. ואפשר לומר טעם למה שהזכיר בהר סיני קודם מצות השמיטה במ"ש המפרשים בטעם השמיטה לפי שבכל שנה מתבטלים שני חדשים ניסן ותשרי כמ"ש רבא לא תחזו אפאי ביומי ניסן ויומי תשרי שיטרחו בקציר ובציר ושאר השנ' יהיו פנויים ללמוד ובששה שנים הם י"ב חדשים ולכן באה שנת השמיטה דאין לטרוח בה שום דבר וילמדו תורה בי"ב חדשים להשלים היב"ח דבטלו בששה שנים. ולכן כתיב בהר סיני לאמר רמז דבת קול היוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה והוא כמערכה אל מצות השמיטה דבאה שיהיו פנויים ללמוד ולהשלים מה שחסרו מת"ת:

פסוק ג

שש שנים תזרע. ס"ת שמע בפסוק שמע ישראל ששה תיבות לומר לך כל הזורע ששה ימים ונח ביום השביעי מעיד ביחודו של הקב"ה שהוא יחיד וברא כל העולם בששה ימים וינח ביום השביעי וכל הזורע בשמיטה כאלו כופר ביחידו של עולם. שבת לה' שש שנים תזרע כלומר אם תשמור שמיטה כראוי מבשרך שתזרע שדך שש שנים שלא תצטרך למכרה. ר"א ז"ל. ואמרו רז"ל אם אין אתם גובין חובות ושטרות בשמיטה גם אני לא אגבה עבירות שלכם. ופירשו ז"ל במאמרם ז"ל הנה ה' נצב על חומת אנ"ך כבע"ח ושטרו בידו ובזה א"ש שכיון שאין גובין חובות ושטרות בשמיטה מדה כנגד מדה שכביכול הוא כבע"ח ושטרו בידו לא יגבה שטרו מעונות. והיינו דכתיב בשמיטה אל תונו כי סגולת השמיטה שלא יגבה העבירות לכן צוה הוא יתברך אל תונו דהונאה ה' נצב כבע"ח ושטרו בידו עכ"ד. ולי הדל אפשר בסגנון אחר דמאחר דבזכות שמירת השמיטה אינו גובה שטרות העבירות א"כ יש לאומר שיאמר שישמור השמיטה ויונה את חבירו מאי אמרת דע"י ההונאה נצב ושטרו בידו הא הוא מוחל שטרי העונות. לז"א אל תונו דבהונאה נפרע הקב"ה בעצמו כמ"ש פרק הזהב (דף נ"ט) ואין הפרגוד ננעל

וכל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה ע"ש פרק הזהב וז"ש ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך כי אני ה' אלהיכם כלומר אני בעצמי כ"י נפרע:

פסוק כג

כי גרים ותושבים אתם עמדי. כביכול השכינה בגלות בד' מלכיות וזהו אתם עמדי עמי ד'. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק נה

כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם. כבר ידוע כי בחסדיו יתברך הרבים הוציאנו לפני הזמן והוצרך עשר מכות לפרעה ולמצרים כדי שישלחנו. וכבר נודע כי דצ"ך עד"ש באח"ב גי' תק"א והוא במספר אש"ר. גם אמרו פ' השולח דאם פדה לשם עבד ישתעבד וז"ש כי לי בני ישראל עבדים וכי תימא למה לישראל בפרטות הם עבדיו לז"א עבדי הם אש"ר הוצאתי אותם והכיתים למצרים מכות כמנין אשר שהם דצ"ך עד"ש באח"ב שהיה לפני הזמן והוצאתים לשם עבד וזהו אני ה' אלהיכם כלומר הוצאתים ע"מ שתקבלו אלהותי וכמשז"ל אנכי ה' אלהיך אש"ר הוצאתיך על מנת כן פדיתיך. ולהורות כי הוציאנו לשם עבד שנעבדנו לו יתברך לזה דקדק לומר כי לי בני ישראל עבדים. וכי תימא למה אמר עבדים לז"א עבדי הם אשר הוצאתי כלומר התניתי וקבלו להיות עבדים בהיותם במצרים קודם אשר הוצאתי. וקרוב לזה יתפרש בהקדמה שכתבתי בכמה מקומות דהיה שני שטרות במתנת א"י דבשטר בין הבתרים הי' עבדות ת' שנה ובשטר המילה יש תנאי אלהותו יתברך והו"ל כשני שטרות היוצאות על שדה א' דאי בעי בהאי גבי אי בעי בהאי גבי וכשראו ישראל דהיו נטמעים ח"ו ביטלו שטר בין הבתרים של גלות ורצו בשטר המילה בקבלת אלהותו וזה בקיצור נמרץ וז"ש עבדי הם אשר הוצאתי דהם בחרו בשטר המילה אני ה' אלהיכם שקבלתם אלהותי ומשום הכי יצאתם בתוך הזמן וקבלתם התורה וא"כ זה מפורסם כי עבדי הם וקבלתם אלהותי ודוק היטב כי קצרתי. ובמקומות אחרים כתבתי דכאשר עשו העגל הקב"ה תפס השיטה דשני שטרות קיימין גלות וקבלת אלהותו ובזה אפשר לרמוז בפסוק הן גאלתי אתכם אחרית כראשית להיות לכם לאלהים. הכונה דבגאולה נחזור לתנאי המילה לבד כמו שהיה ביציאת מצרים וז"ש הן גאלתי אתכם אחרית בגאולה העתידה כראשית כימי צאתכם ממצרים להיות לכם לאלהים בזה התנאי דוקא ונסתלק תנאי הגלות ודוק כי קצרתי:

פרק כו

פסוק א

אם בחוקותי תלכו וגו'. מה כתיב למעלה את שבתותי תשמורו ומקדשי. אפשר לרמוז מ"ש הר"ן פרק אעפ"י דלא הוזכרה עונות ת"ח במשנה דזמנין דמשכחת גם בשבת יהיה מוכרח לעיין בתורה להוציא לאור דין הנצרך ופטור. ולפי דעתי אפשר רמז את שבתותי תשמורו ומקדשי ר"ת אשתו דעונתן של ת"ח בשבת. ועם כל זה לפעמים אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה כמ"ש בת"כ ולפי דעת הר"ן דאם יש לו לעסוק בתורה באור שבת פטור. אמנם אני ההדיוט כתבתי בעניותי דלפי הנראה מהזהר הקדוש צריך לקיים מצותו וזמן תורה לחוד וכן משמע מסתמות הפוסקים ומה שלא נשנה במשנה ה"ט כמ"ש מהר"ם שיף דהם זהירין בצניעות לכך לא זכר התנא עונתן. ולפי זה נאמר דלכך הקדים רמז זה והוא רמז בעלמא דאף במשנה לא נשנה משום צניעות ואח"כ כתיב אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה והוי על דרך שכתב רש"י פרשת ויקהל הקדים אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן לומר שאינו דוחה את השבת ואף אנו בעניותנו נאמר דהקדים רמז זה ואח"כ אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה לומר שהתורה אינה דוחה את השבת לקיים מצותו. והנה ר"ת אם בחוקות תלכו ואת הוא אבות. ואפשר לרמוז במ"ש המפרשים דיש שבת גופני ושבת רוחני וזהו את שבתותי תשמורו גשמי ורוחני. והמשמר שבת גופני משפיעים לו בעוה"ז ורוחני לעוה"ב. כמ"ש הרב זב"ח פרשת עקב. וכי תימא מהו שמירת שבת רוחני לז"א אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה כלומר בשבת וזהו שמירת שבת רוחני עכ"ד. וידוע מ"ש בזהר הקדוש דהמחדש חידוש תורה בשבת גורם נחת רוח גדול לאביו בעוה"ב וזה הרמז אבות כלומר דבעסק התורה בשבת הוא גורם יקר וגדולה לאבות בעוה"ב:

פסוק ג

ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם. אמרו רז"ל ועשיתם אותם א"ר חמא בר חנינא אם שמרתם הריני מעלה עליכם כאלו אתם עושים אותם כדכתיב ועשיתם אותם א"ר חנינא בר פפא אם שמרתם את התורה מעלה אני עליכם כאלו אתם עושים את עצמכם הה"ד ועשיתם אתם וצריך להבין מאמר ר' חמא אם שמרתם מעלה כאלו עשיתם והלא אם שמרום אינו בדרך העלאה כי שמרום בפועל. וגם מ"ש רבי חנינא בר פפא כאלו אתם עושים עצמכם יש בו חובת ביאו"ר ותו מאי בינייהו. ואפשר במאי דהוו בה קמאי כי הנה תרי"ג מצות כנגד רמ"ח אברים ושס"ה גידים והם שיעור קומה והרי האדם אינו יכול לקיים הרבה מ"ע התלויים במקרה. גט פדיון יבום חליצה וכהנה רבות ומ"ע שבמקדש וכיוצא ובמה יזכה האדם לקיים המצות כלם. כי בין כלם הוא שיעור קומה.

ורוח חכמים נוחה שאם האדם מקבל כל המצוות ומקיים מה שיש בידו לקיים וממתין לקיים כל מצוה שתבא לידו ורוצה הוא בקיומם. בוחן לבות וכליות ה' וידע טוב לבבו ורצונו ומעלה עליו כאלו קיימם כלם. ויש מי שכתב דבעסק התורה במצות חשוב כאלו קיימום וכמו שאמרו כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה. והנה השלמים האלה קשיא להו בהאי קרא אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם דכאשר ירדוף הקורא יסבו"ר ולא ידע למה לי דכתב רחמנא ועשיתם אותם דלכאורה נראה יתר. ולישב זה תרגמא ר' חמא בר חנינא דדבר גדול לימדנו הכתוב וקרא להכי הוא דאתא ליתובי דעתא איך יוכל האיש הישראלי לקיים כל רמ"ח מ"ע דכללותם הוא שיעור קומה וכי בצרי מינייהו הוליד את חסרו"ן. לז"א ואת מצותי תשמרו כלומר כי כאשר יקיים כל מ"ע שיוכל והוא מוכן וממתין לקיים כל מצוה הבאה לידו אהניא ליה כאלו קיים כל הרמ"ח דמצדו לא יבצר והיינו דקאמר ואת מצותי תשמרו מלשון ואביו שמר שתמתינו לקיימה הריני מעלה עליכם כאלו ועשיתם אותם וז"ש ר' חמא בר חנינא אם שמרתם כלומר אם המתנתם שתשמרו מתי יבא לידכם לקיימה הריני מעלה אני עליכם כאלו ועשיתם אותם הגם דלא תקיימום בפועל זה מגודל חסדיו וצדקותיו לעשות אינו ישנו וז"ש הריני מעלה עליכם דמחשבה טובה מצרפה למעשה אמנם ר"ח בר פפא סבר כטעם האחר דע"י עסקו בתורה בדיני המצות נחשב כאלו קיימם וז"ש אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה כמ"ש רש"י. עסק התורה הוא כאלו ואת מצותי תשמרו. ואייתר ליה ועשיתם אותם ולהכי דריש ועשיתם אתם כאלו עושים את עצמכם דרמ"ח מ"ע כנגד אבריו של אדם והמצות שלא קיים חסר"ו של אדם באבריו שכנגדם וע"י התורה אברים קודמין שלמים הם וז"ש כאלו עשיתם את עצמכם דנשלמתם בכל רמ"ח אברים וקיימתם כל המצות. ועוד אפשר לומר בסגנון אחר כי הנה שנו רבותינו עשה מצוה אחת קנה לו סניגור אחד דע"י מעשה המצות נבראים מלאכים קראו בשמותם כשם המצות כמשז"ל וז"ש ר' חמא בר חנינא אם שמרתם הריני מעלה עליכם כאלו אתם עושים למצות כלומר המלאכים שהם נבראים ע"י המצות ונקראים בשם המצות עצמם מעלה אני עליכם כאלו אתם עושים מלאכים הנבראים ע"י מעשה המצות. ור' חנינא בר פפי דריש קרא באנפא אחרינא דע"י התורה והמצות הוא מברר ניצוצי הקדושה השייכים לחלקי נר"ן שלו וברחמיו יתברך מעלה כאלו עשו את עצמם כיון דעל ידו נעשה הגם כי ממנו יתברך הכל. ובלשון אחר אפשר לומר כי הנה תכלית הבריאה לעשות החומר צורה ויהי הגש"ם הא ליכא קשיא יזדכך ע"י התורה והמצות בחשיקה ודביקה כאלו הוא נפש היאמר אומ"ר עמו אנכי בצור"ה בתוך צורה וז"ש מעלה אני עליכם כאלו אתם

עושים את עצמכם כי הגש"ם חלף הלך לו זה חומ"ר בקדש נזדכך כי בנפשו הוא והוא בריה חדשה. ובליקוטים כ"י בחוקותי תלכו ואת מצותי ר"ת בתום לרמוז כי ההולך בדרכיו יתברך לשמור מצותיו צריך שיהיה בתום בלי שום פניה. כי אם לשמו יתברך ואם כה יעשה יזכה לשמור ולעשות וז"ש ואת מצתי תשמרו ועשיתם אותם:

פסוק ה

ואכלתם לחמכם לשבע. אפשר דכל כך יהיה הלחם עשו ומתוקן והעיקר שהארץ מוציאה החיטים מוטעמים ויפים וכל כך מוטעם כי אף האדם דכבר שבע יכול לאכול לחם לבדו על דרך רווחא לבסומי שכיח וז"ש ואכלתם לחמכם לשובע אף שתהיו שבעים וע"ד שפירשו כת הקודמין מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך ופסוק אשר לא במסכנות תאכל בה לחם:

פסוק ח

ורדפו מכם חמשה מאה. אמרו רז"ל אינו דומה מועטים העושים למרובים הטעם כי בתורה ס' רבוא אותיות ויש בהם ס' רבוא פרצופים וכל אחד מישראל נאחז באות א' של תורה ואותה האות משועבדת אליו כשעבוד אשה לבעלה. וכדמיון האיש זכר ואות נקבה נאסרת. ולכן מצוה לחלל שבת על כל איש ישראל כי התורה והאות ההיא מוכנת אליו לעבודתו אם יזכה וכבר ידעת כי שתי אבנים בונות שתי בתים ג' אבנים בונות ששה בתים ה' אבנים בונות ק"ך בתים ועל דרך זה הוא צירוף הצדיקים שמתרבה והולך והקב"ה קושר כתרים לאותיות לכל אות ואות כתר וכאשר מתחברים האותיות זה בזה ומקבלים דין מן דין לאין חקר כן הצדיקים בהצטרפם זה לזה מאירים ומתנוצצים לאין מספר לכן ה' מאה ומאה רבבה ירדופו כפי זכותם ברוב עם הדרת מלך מס' קדמון כ"י. ואפשר ז"ש עשה עמי אות לטובה שהאות של תורה אשר אני נאחז בה תתנוצץ ותאיר ותהיה אתי עמי ודוק והאריך:

פסוק י

ואכלתם ישן נושן וגו' ונתתי משכני בתוככם וגו'. פירש רבינו האר"י זצ"ל דאמרו ז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ואמרו בזהר פקודי דמחרבן הבית לא יצאו נשמות חדשות כי כל נשמות הבאות ישנות מתגלגלות ובאות עד יושלם תקונם ואז יבא משיח ואח"כ יבואו נשמות חדשות וז"ש וישן מפני חדש תוציאו הם הנשמות ישנות שיצאו לעולם טרם החדשות ואחר שיושלמו בן דוד בא ונתתי משכני בתוככם. ויבנה בה"מ ואז יבואו נשמות חדשות ומשו"ה איחר ונתתי משכני בתוככם בסוף עכ"ד. ואפשר לפ"ז לרמוז כי תיבת נושן גימטריא נשמה ועוד י"א יתרים רמז לסמני הקטרת שיושלם בחי' הבירור ודוק היטב. ואפשר לרמוז וישן מפני חדש ס"ת ישן כי פעמים

שלש עם גבר. ירמוז ג"כ וישן לומר ישן וישן ע"ד שאמרו רז"ל ויתן לך יתן ויחזור ויתן. ור"ת וישן מפני חדש תוציאו חותם כי הכל בחותמו יתברך. וגם אותיות חתום על דרך אין מלכות נוגעת בחבירתה אפילו כמלא נימא ודוק כי קצרתי:

פסוק יט

ושברתי את גאון עזכם. זו ירושלים את גאון גימטריא זה המקדש. לקוטים כתיבת יד בספר רבינו אפרים ז"ל:

פסוק לא

והשימותי את מקדשכם. רז"ל אמרו אפילו כשהם שוממים בקדושתן ואפשר ולא אריח בריח ניחחכם ולא אמר בריח ניחח רמז דאליהו מקריב שני תמידין בכל יום כמ"ש רז"ל והביאו הרמ"ע ז"ל במאמרות. ואפשר לרמוז את מקדשכם ולא ס"ת אמת שהיא התורה דהעוסק בתורה כאלו הקריב קרבנות. גם רמז שיעשו צדקה שנקראת אמת כמ"ש בתנא דבי אליהו וכמ"ש באבות דר' נתן שהיו בוכים ר"א ור' יהושע שראו בית המקדש חרב וא"ל ריב"ז יש לנו כפרה טובה דכתיב עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח וזה רמז אעפ"י כי והשימותי וגו' ולא אריח וגו' יש תקון ע"י התורה והצדקה וזה רמז עצ"ת ה' היא תקום ר"ת עבודה צדקה תורה ועי"ז היא הרמז לשכינה תקום קימה היתה לה ואותיות מתוק שיתמתקו הדינין וס"ת עצת ה' היא תקום האמת:

פסוק לג

ואתכם אזרה. האלף בסגול ולא בפתח ופירשו כת הקודמין ז"ל דכביכול השכינה עמהם והיינו ואתכם אזרה בסגול ודוק:

פסוק מב

וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק וגו'. כ' רש"י ולא נאמרה זכירה ביצחק שאפרו של יצחק צבור ומונח על גבי המזבח פירוש לפירושו כי מה שלא זכר לשון זכירה ביצחק הוא שכבר רמזה באומרו והארץ אזכור כלומר מה שבארץ והוא אפר אילו של יצחק הצבור ומונח בארץ אזכור. או רצה בזה שאין צריך זכירה באשר הוא צבור ומונח לפניו ופי' והארץ אזכור ברית נתינת הארץ לישראל. רבינו שלמה אסתרוק ז"ל. ורבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל כתב וזכרתי את בריתי יעקב ט"ו תיבות בפסוק כי האבות ראו זה את זה ט"ו שנים יחד עכ"ד. ואפשר דזה היה יסוד מוסד לתקן עוה"ז ועוה"ב שנבראו באותיות י"ה במספר שנים הללו וא"ש וזכרתי את בריתי יעקב וגו' שיש ט"ו תיבות כי ט"ו שנים הנז' הי' קיום העולם. וגם ג' ט"ו הם מ"ה גימטריא אדם שהיה תקון לאדה"ר שהאבות תקנוהו ובמקום אחר כתבתי אני בעניי בזה בס"ד:

פרק כז

פסוק ב

איש כי יפליא נדר בערכך. סמך ערכין לתוכחה שבתוכחה יש מ"ה קללות ובמשנה [תורה] צ"ח הרי קמ"ג ובשקלים של ערכין יש קמ"ג שקלים בין כלם זכר ונקבה וכל הנזכר בפרשה כלומר כדי אלו שיכפרו על אלו רבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל. ולי ההדיוט אפשר לרמוז במנין התוכחות שהם קמ"ג שס"ת אברהם יצחק ויעקב הוא קמ"ב ועם הכולל קמ"ג כי זכות אבות יכולה היא שתגן להציל מן התוכחות כי ח"ו אינם דרך מאיסה וגעילה אלא כאשר ייסר איש את בנו ובסוף זכות אבות תגן עלינו להצילנו. ואפשר עוד לרמוז כי קמ"ב הוא ס"ת אברהם יצחק יעקב. וא' נוסף רמז ליחידו של עולם אב הרחמן וקמ"ב ואז קמ"ג להציל מכל התוכחות כי גברו רחמיו מאד מאד:

פסוק יג

ואם גאול. י"ב גאולות בפרשה כנגד י"ב שבטים שיגאלו ואח"כ סמך ואם בבהמה הטמאה ופדה בהמה טמאה אלו גרים ופדה שעתידין ליגאל שנאמר ונלוו גוים רבים אל ה' גוים רבים ר"ת גר. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל. הוא ברחמיו יגאלנו ויעשה למען שמו אלהים **חיים**:

במדבר

פרק א

פסוק א

וידבר ה' אל משה במדבר סיני. בילקוט בשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו בהם אומות העולם מה ראו אלו להתקרב מכל האומות א"ל הביאו לי ספר יוחסין שלכם שנאמר הבו לה' משפחות עמים כשם שבני מביאין ויתילדו על משפחותם לכך מנאן בראש הספר הזה אלה המצות אשר ציוה ה' בהר סיני ואח"כ שאו את ראש שלא זכו ליטול את התורה אלא בשביל היוחסין עכ"ל. ויש להבין מה יחס ליחס עם קבלת התורה. ויש מי שפירש לפי שאז"ל במדרש חזית שאמר הקב"ה לישראל תנו לי ערבים ואמרו בנינו ערבים עלינו ונתרצה הקב"ה וז"ש הביאו לי ספר יוחסין דישראל אמרו בנינו ערבים עלינו ואם א"ה הי"ל יוחסין יכולים לומר בנינו ערבים עלינו אבל אם לא יש יוחסין א"כ לא יש להם ערבים ואינן ראוין לקבל התורה עכ"ד. ועדיין יש להעיר דהגם דאין להם יוחסין כיון דקיי"ל דגוי יורש את אביו דבר תורה א"כ מצו היורשים להיות ערבים למורישם. ועוד יש להעיר דל' מדרש חזית בפסוק משכני אחריך כך הוא אמרו בנינו ערבים עלינו אמר הקב"ה הא ודאי ערבים טובים על ידיהם אתננה לכם הה"ד מפי

עוללים ויונקים יסדת עוז ואין עז אלא תורה שנאמר ה' עז לעמו יתן בשעה שהלוה נתבע ואין לו לשלם מי נתפס לא הערב הוי מה שנאמר ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני עכ"ל והא דמסיים בשעה שהלוה נתבע ואין לו לשלם אינו מובן דהקב"ה יכול ליפרע מהלוים והערבים אשר בידו נפש כל חי וקיי"ל דאין נפרעין מן הערב תחילה. והרב מהר"ש יפה בספר יפה קול כתב דהא דיצאו הבנים קטנים ערבים היו שכל הנפשות היו שם במעמד ה"ס והקטנים שם היו ונתרצו להיות ערבים. ואפשר לישב הכל כי הנה אלה רשעים עושים מצות וקצת ת"ת והכל הולך לסט"א כמ"ש בזהר הקדוש ורבינו האר"י זצ"ל. ולו חפץ ה' להמיתם יענשו עונשים מרים אבל מי יעלה לנו ניצוצי הקדושה מתורתם ומצותם אשר בסט"א וא"כ אין ללוה לשלם. ולכן הקב"ה כ"י נפרע מן הערב הם הבנים קטנים שאין להם חטא ונשמתם נקיה וטהורה ובקרבתם לפני ה' וימותו בסוד מ"ן בו בפרק נעשה בירור גמור מניצוצי הק' אשר נטמעו על ידי אביהם. וזה כונת הכתוב מפי עוללים ויונקים יסדת עז מפי דייקא כמ"ש מהר"ש יפה כי בפיהם ירצו במעמד ה"ס על ערבי"ם בתוכה. וכי תימה למה צריך לערב והלא הוא יתברך יכול להתפרע מכל חי אבות על בנים לז"א למען צורריך הם הסט"א גונדא דחימה כי צוררים הם לכם לטרף טרף אדם אכל תורתו ומצותיו ולזה אין ללוה לשלם להעלות ניצוצי הקדושה ולכן לוקח הבנים נשמות טהורות ונקיות ובמותם יתבררו ניצוצי הקדושה שנטמעו ע"י אביהם ובזה יוסר חיות הסט"א והיינו דקאמר להשבית אויב להסט"א ומתנקם לגנוב הניצוצות ולכן רצה ערב שיש לו לשלם כי לו במותו יקח כמה ני' הקדושה והמה יעלו לקדושה. והשתא א"ש מאמרינו כי א"ה יתקנאו מה ראו ישראל להקרב קרבת אלהים דאי משום ערב גם הם בניהם יהיו ערבים לז"א הקב"ה הביאו לו ס' יוחסין דישראל מיוחסים ובניהם הקטנים בני עליה זרעא מעליא בפרו"ע פרעו"ת בישראל דעל ידיהם מעלנ"א אית להו ניצוצי הקדושה כדבר האמור. לא כן הגוים (בשעת מ"ת) כי היו בני זנונים ובמותם אי אפשר לברר כי הם זרמת סוסים ואם האבות פושעים גם הם זרע מרעים ואין בידם להעלות ני' הקדושה ולכן נתנה התורה לישראל:

במדבר סיני גימטריא בשלום כי מיום שיצאו ממצרים היו נוסעים בקטטה עד שבאו למדבר סיני נשלמו כלם יחד שנאמר ויחן שם ישראל. במדבר סיני גימטריא כבוד שמו ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו וזהו כבודו של הקב"ה שבניו עוסקים בתורה לשמה וזהו הבו לה' כבוד שמו כלומר הבו לו מתנה שתעסקו בתורה לכבוד שמו שאו מנחה הביאו אותה עמכם בפטירתכם מן העולם ותהיה לפניו מנחה ותזכו לחזות פני שכינה. במדבר גימטריא אברהם כלומר בזכות אברהם נדבר עמהם ונתן להם

את התורה. סיני גימטריא עני שהיה נכנע ושפל משאר הרים. באהל מוע"ד כמנין מועד ימים עמד משה בהר ג' פעמים מ' יום. רבינו אפרים ז"ל בפרישתו כ"י. ולי ההדיוט אפשר עירוב פרשיות דכתיב אלה המצות אשר ציוה וגו' וידבר ה' אל משה במדבר סיני כי אמרו בתנחומא שלא בחר הקב"ה בישראל אלא בשביל הענוה וזה הסמיכות לרמוז אלה המצות אשר ציוה וגו' והטעם וידבר ה' א"ל מש"ה גימטריא בשלום עם ב' כוללים במדבר סיני בשלום כמ"ש רבינו אפרים ז"ל כלומר דישראל נעשו ענוים ויחן שם ישראל בלב אחד כי ראו וידבר ה' אל משה שהיה עניו וגי' בשלום. במדבר סיני שהיה עניו ושפל וגם במדבר סיני גי' בשלום. ולכן גם ישראל היו ענוים ועשו שלום ביניהם ויחן שם ישראל בלב אחד ולזה נצטוו המצות ישראל ולא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעו"ם גימטריא ענוה עם הכולל ולכך לא בחר בהם כי הם בלי ענוה וזהו בל ידעום ולכן במדבר גימטריא אברהם כמ"ש רבינו אפרים ז"ל שהיה עניו שאמר ואנכי עפר ואפר וכשאמרו נשיא אלהים אתה בתוכנו וישתחו לעם הארץ ובזכותו זכו בניו ישראל לענוה כל רואיהם יכירום כי הם זרע בר"ך ה' וכתב רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל ברך ה' גימטריא אברהם. והוא בגי' כבוד שמו כמ"ש רבינו אפרים ז"ל כי בזה מ"ש נעשה אדם היינו ללמד ענוה בבריאת האדם והוא יסוד העולם והתורה ויחוד השם:

פסוק ב

שאו את ראש וגו'. ר"ל מי שהוא ראש לכל ומתנשא לכל לראש תמנו עמהם אמר הקב"ה למשה צרף [אותי] עמהם להשלים החשבון וז"ש ה' מנת חלקי וכוסי כמו תכוסו על השה שהוא לשון מנין כך הקדוש ב"ה מצטרף לחשבון עם ישראל ונמנה עמהם וכן עשה בכניסתן לארץ מצרים שהיו ע' חסר אחד והשלים הקב"ה למנינם וכל שעה שישראל נמנים לדבר מצוה שכינה עמהם. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק ה

לראובן אליצור בן שדיאור. מה הצור סובל כל מה שבבית כך סבל הקב"ה עונות ראובן ומחל לו כשעשה תשובה וממי למד מיהודה בשעה שאמר הוציאוה ותשרף וזהו שדי אור השלך לאש ואז הודה והודה ג"כ ראובן. לשמעון שלומיאל בן צורי שדי אף שחטא בשיטים עשה לו הקב"ה שלום שסמכו אצל ראובן בדגלים. ליהודה נחשון על שם שירד לנחשול ים ונ' מתחלפת בל' כמו לשכות נשכות. בן עמי נדב על עמו של הקב"ה נעשה נדיב כי משם זכה יהודה למלכות. לישששכר נתנאל שנתנו התורה בלבם בן צוער שקבלו עליהם טורח צער של כל ישראל שהיו שואלין אותם ומשיבין להם. לזבולון אליאב על שם הברכה זבולון לחוף ימים. אלי על שם אלונים מבשן עשו משוטיך אב על שם הספינה כמד"א חלפו עם אניות אבה. בן חילון על שם ברכת משה ושפוני טמוני חול.

לאפרים על שם יוסף אלי שמע ולאדונתו לא שמע. אפשר לומר דאז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו וכו' כן יוסף הוא יתברך עזרו כי הוא התעורר לפרוש והקב"ה גמר וחזקו ואפ"ה נתן לו שכרו משלם וזה הרמז אלי שמע ולאדונתו לא שמע ועל זה עמי הוד לתת לו הוד מלכות וזכה להיות מלך. למנשה גמליאל שהקב"ה גמלו כל טוב אף שלאמת פדה צור הקב"ה פדאו עכ"ז על התעוררותו ומחשבתו גמלו אל כאלו הוא לבדו עשה לכוף יצרו ודוק ועמ"ש לפנים שם פ' בהעלותך בס"ד. עמיהוד עמי הוד שארונו של חי העולמים נושאים אצלו ארונו של יוסף. למנשה גמליאל גמלו אל טובה ועשאו מלך ופדהו צור מדינה של גהינם. לבנימין אבידן כשילדתו אמו סברה שימות ואביו קרא לו בנימין שנולד לעבור ימים שלמים ולא ימות לכך נקרא אבי דן שאביו דן בין דברי אמו לדבריו. בן גדעוני שעתיד לגדע משתיתו של שרש עמלק והם שאול ומרדכי. לדן אחיעזר שנעשה אח ליהודה לעזרו במלאכת המשכן ואין עזר אלא יהודה שנאמר ועזר מצריו תהיה וכן על דוד שבא מיהודה שנאמר שויתי עזר על גבור בן עמי שדי שדן עמו כיהודה שאמר השליכוה לכבשן האש. לאשר פגעיאל בן עכרן בנות אשר יפות ונאות ונשאות למלכים וכל שהיה עכור ומחוייב למלך בתו היתה מבקשת למלך ומוחל ופגעיאל לשון תפלה. לגד אליסף בן דעואל שהוסיף הקדוש ברוך הוא על ממונם ששמרו מה שנדרו ללכת לפני אחיהם למלחמה. בן דעואל שידעו מצות האל. לנפתלי אחי רע אחי לשון ארץ שמנה כמו ותרענה באחו רע לשון רצון כמו רעוא שהיתה ארץ נפתלי עושה פירות כרצון בעליה. בן ענן שהיו עננים משקים ארצו ומעיינות הרבה היו בארצו וע"ז אמר ומלא ברכת ה'. רבינו מהר"א מגרמיזא בפירושו כ"י. ואחר זמן ראיתי קצת מהאמור בספר אמרי נועם וברז"ל. וראיתי להקדוש רבינו שלמה אסתרוק בפרישתו כ"י שכתב שמעתי שבכל מטה האמצעי של ד' דגלים נזכר בסוף שמותיהם אל. בדגל יהודה האמצעי נתנאל בדגל ראובן האמצעי שלומיאל בדגל אפרים האמצעי גמליאל בדגל דן האמצעי פגעיאל לקיים מה שנאמר אני ה' שוכן בתוכם. וכן באו בנשיאים בחנוכתם זה אחר זה נתנאל ביום ב' שלומיאל ביום ה' גמליאל ביום ח' פגעיאל ביום י"א וכשתצרף ב'ה'ח'יא' עולה כ"ו כשמו הקדוש שעולה כ"ו:

פסוק מב

בני נפתלי. בכלן כתיב לבני ובנפתלי כתיב בני לפי שבנפתלי היו בנות יותר מבנים לכך ברכו יעקב בלשון אשה נפתלי "אילה "שלוחה "הנותן ר"ת אשה ותדע לך שהוא כן שהרי כשמתו ס' רבוא אנשים ולא נשים אז נתרבו נשים יותר מאנשים לכך כתיב

בפנחס בני בני ולא לבני כי נתרבו בנות יותר מבנים. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל. ועיין בפני דוד:

פסוק מו

ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלשת וגו'. כמנין בנ"י ישרא"ל כנגד תר"ג מצות ועשרת הדברות הם תרי"ג רבינו אפרים ורבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל:

פרק ב

פסוק ב

איש על דגלו באותות. אמרו בתנחומא איש על דגלו באותות זש"ה נרננה בישועתך ובשם אלהינו נדגול נרננה בישועתך שנאמר ויושע ה' ובשם אלהינו נדגול הקב"ה שמו כשמותנו ועשה עמנו דגלים שנאמר איש על דגלו באותות. וצריך ביאור ואפשר במ"ש המפרשים דלהיות לישראל כביכול דין בנים לכך קושי השעבוד במצרים השלים ת' שנה והדגלים במדבר הם כביכול מעין דוגמא של מעלה המרכבה העליונה ומזה מוכח דיש לנו דין בנים. ופרעה הרשע היה מתגאה ששמו יתר יוד על משה והוא אות שניתן לקין כמ"ש הרב ש"ך. וז"ש איש על דגלו זש"ה נרננה גימטריא פרעה דהשם נהפך עמנו לטובה ובגימטריא פרעה ונשיר על ישועתו כביכול דהשכינה היתה בגלות עם ישראל וז"ש בישועת"ך דייקא שנאמר ויושע ה' כביכול קרי ביה ויושע א"ת היא השכינה ישראל מיד מצרים. ובשם אלהינו נדגול כמו כן הקב"ה שמו כשמותנו ישראל כביכול בסוד מה שמו ומה שם בנו ועשה עמנו דגלים כבן שמשתמש בכלי אביו ואין מכלים ודוק כי קצרתי:

פסוק ג

והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה. לפי שרוח מזרחית משם אורה יוצאה לעולם ויהודה מלך וכתיב באור פני מלך חיים לכן יהודה לצד מזרח. ועמו יששכר בעל תורה וכתיב במלך והיתה עמו וקרא בו. והתורה נקראת אורה. לכך היה עמו בדגלו. (אח"י ולכך היה זבולון שיש לו חלק בתורה שלומד יששכר ועוטה אור תורה שכן עמהם). וראובן ושמעון וגד היו בעלי כעס וכשאדם כועס לבו בוער באש לכך היו בדרום שרוח דרומית חמה מאד כמשז"ל. אפרים ומנשה ובנימין לצד מערב שהשכינה במערב ואפרים ומנשה בני יוסף ובנימין אחיו ועתיד בית המקדש להיות בנוי בחלקו של בנימין. ודן לצפון דכתיב מצפון תפתח הרעה לפי שפסל מיכה עמו ונפתלי עמו כי היו בני אם אחת. ואשר עמהם שרוח צפונית יפה ובנותיו יפות ונישאות למלכים. ועוד כי היה עשיר והרוצה להעשיר יצפין. ואשר היה מתאונן שנפל לחלקו עמו ולכך נשיאו פגעיאל בן

עכרן אמר אשר שפגעה בו מדת הדין. וגם נפתלי רע בעיניו ולכך נשיאו אחירע בן עינן זה תורף דברי רבינו אפרים ז"ל בקצור והוא האריך:

פרק ה

פסוק ו

איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא והתודו את חטאתם וגו'. אפשר במ"ש הרבה מהמפרשים דהאיש ישראלי חוטר מגזע האתנים אבות העולם ונשמת שדי לא אפשר דיעבור עבירה במזיד כאן בתחילה רק שהסדר הוא שיחטא חטא בשוגג ושוב יבא למזיד. גם כתבו גורי האר"י ז"ל דהנפש היא נצטוית במ"ע ומל"ת וז"ש איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם דהיינו בתחילה חוטא בשוגג ומזה יבא למזיד למעול מעל בה' ופוגם בנפש וז"ש ואשמה הנפש ההיא ולכן והתודו את חטאתם שצריך להתודות על החטא הראשון שהוא היה סיבה לבא למזיד. א"נ במ"ש רבני אשכנז דשתי שגגות נחשבים כמזיד אחד וסמוכות שלהם ממ"ש פ"ב דביצה אההוא סמיא דשגג שתי פעמים ולא הניח ערובי תבשילין וא"ל שמואל פושע את. וז"ש כי יעשו מכל חטאות דייקא שתי שגגות. אז קורא אני עליו למעול מעל בה' דהשתי שגגות חשובות למעול מעל מזיד אחד. ועוד אפשר לומר קרוב לזה במה שנודע מגורי האר"י ז"ל דעבירה גוררת עבירה היינו נמי עבירה שעשה בגלגול שעבר גוררת עבירה בגלגול שני חמורה יותר מהראשונה וז"ש כי יעשו מכל חטאות האדם לשון רבים על השני גלגולים וזהו למעל מעל תרתי על השתים שעשה בשני גלגוליו. ועתה חטא מסיבת כי לשעבר כבר ואשמה הנפש ההיא המגולגלת דהנפש אשמה וזהו ואשמה דהוי"ו לדרוש אשמה ואשמה על דרך מ"ש ויתן לך יתן ויחזור ויתן וה"נ רמז אשמה ואשמה הנפש ונלכדה שני פעמים. והתודו הגוף והנפש את חטאתם אשר עשו בב' הגלגולים עשו לשון רבים והשיב עתה בגלגול זה לשון יחיד את אשמו וכו':

פסוק י

ואיש את קדשיו לו יהיו איש אשר יתן לכהן לו יהיה. פרש"י אלו הבכורים ואיני יודע מה יעשה בהן ת"ל לכהן לו יהיה. וקשה דבפ' קרח כתיב בפירוש בכורי כל אשר בארצם לך יהיה ויש לפרש לשון ספרי דאיני יודע מה יעשה בהן כלומר איני יודע אם הם ממון כהן לגמרי שיוכל לקדש בהם את האשה להכי אצטריך הך קרא להכי לכהן לו יהיה לשון הויה שיכול לקדש בהם את האשה. גיליון על רש"י הנכתב בקלף ישן נושן שנת רכ"ב. ומצאתי שהרב הגדול מהר"ש אלגאזי ז"ל בסוף זהב שיבה העלה בכחו כן באריכות. עמ"ש מהרח"א בעץ החיים בפרשתנו (דף ע"א עמוד א') מה שתירץ בשם

הרב גבריאל איספידאנסה ע"ש ואף ע"ג דקלסיה הרב יש להשיב קצת דודאי כשאמר תביא בית ה' כונתו לכהנים וע"ז כתב שטר ולשון איני יודע דחוק ובלשון ספרי יתישב יותר ע"ש ובתועפות ראם הקשה על הרב מהרש"א בזהב שיבה ויש לישב כאשר יראה המעיין ואכמ"ל. ותא חזי דאשר חידשו האחרונים כבר כתוב לראשונים בקצרה. ואפשר לרמוז בפסוק במ"ש רבינו האר"י ז"ל יגמור נא רע רשעים ותכונן צדיק דכשהצדיק עובד ה' כדחזי אך אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ויש לו איזה חטאות. וגם עדיין אינו שלם במצות שחסר לו איזה מצות. ויש בדור רשע שרובו רע ויש בידו מיעוט מצות. הקב"ה נותן החטאים של הצדיק לרשע והוא שלם ברע. והמצות מועטות שיש לרשע נותנם לצדיק ובזה יושלם בחינת הטוב של הצדיק. וז"ש יגמור נא רע רשעים שיושלם הרע של הרשעים במעט חטאי הצדיק. ומצות הרשע יותנו לצדיק ויושלם וזהו ותכונן צדיק. וז"ש ואיש את קדשיו לו יהיו שצדיק שכל קדשיו הם מצותיו ולימודו נקי ובר ושלו הם. אך עדיין חסר. איש אחר אשר יתן לכהן דהיינו איש שמיעוט זכיות בידו לו יהיה לצדיק שאמר איש את קדשיו לו יהיו ואמר ברישא לשון רבים קדשיו לו יהיו דיש זכיות ובאיש אחר אמר יהיה כי הוא דבר מועט ויכונן צדיק ודוק:

פסוק יד

ועבר עליו רוח. ס"ת רוח לרמוז שרוח אחרת היא העוברת לא רוח הבעל והוא לגלות חרפתה ולנקותו מעון אם נטמאה. או לטובתה אם טהורה היא שאם היתה עקרה נפקדת לזה נרמז בפסוק רוח אחרת. כמדומה שהוא ממהרח"ו ז"ל:

פסוק טו

והביא האיש את אשתו. ס"ת אשתו לומר שאם הנחשד לא טימאה והיה סיבה שיקנא לה בעלה וישקנה מי המרים ענשו שגם הוא יצטרך להביא את אשתו לפני הכהן לכך נרמז ס"ת פעם אחרת ולא אמר והביא הבעל את אשתו אלא האיש רומז על מי שנחשדה עמו שהיה גרמא לבעלה שיקנא לה. לקוטים כ"י. ואפשר לרמוז במעשה שני אחיות שהיו דומות זו לזו ואחות הסוטה הוליכה בעל הסוטה והשקוה ובאה אצל הסוטה וריח המים פעלו בה כמשז"ל וזה רמז והביא האיש ולא הבעל כי זו שהביא אינה אשתו הסוטה וז"ש אשתו הטפלה לאשתו שהיא אחותה רמז הכתוב בס"ת אשתו שבסוף יפעלו באשתו ממש ודוק:

פסוק יז

ולקח הכהן וגו' חרש ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן. ר"ת חוה איבה ירמוז אל מ"ש ואיבה אשית בינך ובין האשה כי העפר הוא הנחש אשר בעפר לחמו אשר יהיה בקרקע המשכן כי כל חשקו ליאחז ולידבק בקרקע המשכן אשה העליונה. וכמו שחוה

נתקללה לסיבת הנחש שהטיל בה זוהמא ונאמר בה ואיבה אשית כך זו הסוטה שזנתה תחת בעלה תהיה לאלה ולקללה בקרב עמה. רבינו האר"י זצ"ל:

פרק ו

פסוק ב

איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר וגו'. בפרשת נזיר יש י"ג פסוקים שמתחילין בוי"ו וכן י"ג ווין בפרשת נח. פרשת נזיר בין פרשת סוטה לברכת כהנים לרמוז כי ע"י יין קלל נח את כנען והפורש מן היין מבורך. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל. ובש"ר פרשה ט"ז אמרו טעם סמיכות פרשת נזיר לפרשת סוטה וז"ל האשה נקראת גפן שנאמר אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך אמר הקב"ה אל תאמר הואיל ואסור לי להשתמש באשה הריני תופסה ואין לי עון או שאני מגפפה ואין לי עון או אני נושקה ואין לי עון אמר הקב"ה כשם שאם נדר נזיר לשתות יין אסור לאכול ענבים לחים ויבשים ומשרת ענבים וכל היוצא מגפן היין אף אשה שאינה שלך אסור ליגע בה כל עיקר שכן שלמה אומר היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה לכך סמך הקב"ה פ' נזיר לפ' סוטה שהן דומים זו לזו וכל מי שנוגע באשה שאינה שלו מביא מיתה על עצמו שנאמר כי רבים חללים הפילה וכתיב רגליה יורדות מות שאול צעדיה יתמוכו עכ"ל ופשט המאמר הזה נראה כדעת הרמב"ם בס' המצות לאוין (שנ"ג) ובחיבורו הלכות איסורי ביאה דנגיעת ערוה אסורה מן התורה אלא דהרמב"ם כתב דהוא בלאו רלא תקרב וממאמר הנז' לא משמע הכי. ויש לדחות. אמנם לא ראיתי כעת להרמב"ן שם לאוין (שנ"ג) ולאחרונים שהזכירו מאמר זה כלל ואכמ"ל והחי יתן אל לבו. ולהבין כפל הכתוב דנראה דתיבות לנדור נדר נזיר יתירות. ותו דפתח איש או אשה ואח"כ כי יפליא לשון יחיד הן אמת דאורחיה דקרא הכי וכמ"ש בברכי יוסף בריש קונטריס אחרון לי"ד ע"ש. ואפשר במה שחקרו המפרשים דקי"ל אין האשה מדרת בנה בנזיד ואיך חנה הדירה לשמואל בנה וחתרו להשיב בזה והרב קול הרמ"ז תירץ דכשגדל שמואל מדעתו קבל הנזירות. ואפשר דרמוז בקראין מלבד פשטו וה"ק איש או אשה יכולים להדיר את בניהם בנזיר והדר מפרש כי יפליא האיש לנדור לבנו נדר נזיר דהאיש מדיר את בנו בנזיר. והאשה יכולה אבל צריך שהוא יקבל וזהו להזיר לה' ומשום הכי לרמז זה הוצרך הכתוב לבא בכפלו"ן ודוק היטב:

פסוק י

וביום השמיני יבא שתי תורים. יבא חסר כתיב גימטריא י"ג בן י"ג שנה נעשה נזיר מן העבירות כי קודם לכן ענשו על אביו מכאן ואילך על עצמו ולכך מפריש עצמו מן העבירות שחושב שהקולר תלוי בצוארו. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק כד

יברכך ה' וישמרך. אמרו רז"ל יברכך ה' בממון וישמרך מן המזיקין. ופירשו המפרשים שאין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין ואמרו דהמזיקין אינם שולטים במידי דצייר וחתים ודבר המנוי וז"ש יברכך ה' בממון וצריך שיהיה סמוי מן העין בלי מנין וכיוצא וא"כ יש לחוש דישלטו המזיקין לז"א וישמרך מן המזיקין כי הכל בידו יתברך עכ"ד. ובכלל יש לפרש ברוחניות כי הכתוב מדבר בכלל בין בגשמי בין ברוחני והכונה יברכך ה' בממון דהיינו עושר האמיתי וממון רוחני מהמצות כי הוא יתברך יעזרך לעשות חיל ממצות ומעשים טובים וישמרך מן המזיקין הן הסט"א אשר גונבים וגוזלים שפע וניצוצי המצות. לבל ישלטו עליך. וכמ"ש דהוו מכריזי ברקיעא הזהרו בר"מ ובתורתו. וגם אמרו רז"ל וישמרך מן החטא ובזה אתה נשמר מן המזיקין. א"נ אפשר במ"ש הרב ראשית חכמה בשער היראה בפסוק האותי לא תיראו אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול שהרואה דיוקן המלך צריך לירא מפניו ולשמור עצמו שלא יחטא וזהו אם מפני לא תחילו שהתורה היא דיוקן המלך וצריך לירא ממנו ע"ש באריכות. וז"ש וישמרך מן החטא. וזה כי יאר ה' פניו אליך בתורה כמשז"ל וזהו פניו דיוקן המלך שהיא התורה והיא חותם המלך כמ"ש הרב הנז' ועל ידי זה וישמרך מן החטא. ואפשר במ"ש בנדרים (דף מ"ט) דאמרו ליה לרב יהודה פניך דומין למלוי ברבית ומגדלי חזירין ומטרוניתא א"ל מורה ורוי והוא השיב דביהודאי אסירן אך חכמת אדם תאיר פניו ע"ש וזה רמז וישמרך מן החטא ובכלל הני מילי דרבית ואביזרייהו ועכ"ז יאר פניו אליך ויהיו לך פנים מאירות ומזהירות בתורה חכמת אדם תאיר פניו. ועוד אפשר לומר כי הנה אמרו במדרש יברכך ה' ברכת המפורשת בתורה ברוך תהיה מכל העמים וישמרך ישמור ברית אבותיך. ונקדים מ"ש רז"ל לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור דוד ודניאל נתברכו מפי שני הדיוטות ארונה ודריוש וכו' ומקשים ממשז"ל שרבקה היתה עקרה שלא יאמרו ברכתנו עשתה פירות ומחלקים דכשהמתברך הוא גדול כגון דוד ודניאל אז היא מתקיימת דכל שידעו העולם שהמתברכים הם גדולים הס כי לא להזכיר דברכת הדיוטות נתקיימה אבל רבקה קטנה ואכתי לא שמיע צדקתה ויושר לבה אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לא מצד צדקתה רק מברכת לבן ובזה פירשו כת הקודמים פסוק ברוך תהיה מכל העמים וכי תאמרו דברכתם לנו למוקש דיאמרו שברכתם עשתה

פירות לז"א לא יהיה בך עקר ועקרה עכ"ד. ובזה אפשר יברכך ה' בברכה המפורשת ברוך תהיה מכל העמים וכי תימא כשאני מבורך מכל העמים יש חשש דלא תתקיים שום ברכה שמא יאמרו הגוים ברכותנו עשתה פירות לז"א וישמרך ישמור ברית אבותיך שאתה מלא וגדוש ומוחזק בברכת אבות וגבורות ואין להם פה לומר כי ברכתם עשתה פירות ומה גם בהיותך ברוך מכל העמים דכיון שהם רבים המברכים וכל העמים יחד כלם יברכוך אין שום אחד יכול לומר ברכתי עשתה פירות דנודע דכלם מברכים ושאני רבקה דלבן ודעמיה ברכוה ולבן ראש להם. אבל כל העמים שנא ושנא. ואם ס"ס תחוש ישמור ברית אבותך ואתה מוחזק וגדול. והנה בא"ר יאר ה' פניו אליך ויחנך ואמרו במדרש יאר ה' פניו אליך בתורה ויחונך לגאול אותך כמד"א ה' חננו לך קוינו עכ"ל. ואפשר בפשיטות במשז"ל אין הגליות מתכנסות אלא בזכות התורה וז"ש יאר ה' פניו אליך ויחונך יאר בתורה ובזכות התורה יחנך לגאול אותך כמשז"ל מדכתיב גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם:

פרק ז

פסוק יג

וקרבנו קערת כסף אחת וגו'. אמרו רז"ל במדרש כנגד ק"ל שנים שהוליד אדם הראשון שדין ורוחין וכו' משקלה אותיות משה ק"ל ירמוז אל אמו שילדתו בת ק"ל שנה והוא גלגולו של שת שנולד אחר ק"ל שנה. רבינו האר"י זצ"ל:

פסוק טו

פר איל כבש. בגימטריא אברהם ויצחק ויעקב ע"ה. ולזבח השלמים בקר שנים כנגד נח ואברהם שהיו שלום בעולם וראו זה את זה נ"ח שנים. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל ועוד האריך הרבה ברמזים יפים:

פרק ח

פסוק ב

בהעלותך את הנרות. במדרש בהעלותך את הנרות זה שאמר הכתוב ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר עכ"ל וצריך ביאור. ואפשר בהקדים מ"ש הרב יערות דבש ח"ב (דף מ"ה) דו' נרות המנורה רמז לחכמות חיצוניות ונר מערבי רמז לתורה הקדושה ונר מערבי תמיד היה דולק דנותן בה שמן כמדת חברותיה ודולקת תמיד כי היא העיקר והכל וכל החכמות צריכות לה ובה היה מתחיל ובה היה מסיים כי התורה היא מקור חכמה. וכל שאר חכמות לפי שהם בחקירה יש בהם טעות והאחרונים מתחכמים על הראשונים ומכירים בטעותם. אבל תורתנו הקדושה לא תשתנה כי היא על פי מרע"ה

בכל ביתו נאמן כביכול והראשונים שהי"ל רוח הקדש היו יודעים התורה לאמיתה משא"כ האחרונים דרבינא ורב אשי סוף הוראה והתורה הקדושה צריכה דבקות בו יתברך ובזמן הזה הן בעון חוללנ"ו נעשו חולי חולין והוא האריך מאד. והשתא אהך קרא דכתב בהעלותך וכו' אל מול פני המנורה וכו' דרומז לנר המערבי דבה היה מתחיל ובה היה מסיים והוא כנגד התורה הקדושה על כן בא דבר המדרש זש"ה ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה להראות במופת כי היא עיקר הכל ודולקת תמיד ואין חכמה נחשבת כי אם חכמת התורה מקור ועיקר הכל ויאדיר ויחזיק ללומדיה ויתן להם כח כפי חשקם ונתן הכס"ף וקם שבעתים אל חיקם ובמקומות שונים פירשתי בעניותי באופנים אחרים בס"ד ורבינו אפרים בפי' כ"י רמז דבמדרש ותנחומא סיימו כי לא לאורה הוא צריך אלא לזכות ישראל. וכן בהעלותך גימטריא לזכות כן והוא ג"כ עם האותיות גימטריא להצדי"ק רוצ"ה וזהו ה' חפץ למען צדקו וכו' ודו"ק:

אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. אפשר לפי מ"ש רבינו האר"י דהמנורה וכל עניניה רמז לתורה ואמרו דז' הנרות רמז לז' ספרים. אפשר דמנורה רומזת לתורה שבע"פ ומנורה גימטריא אש וכן התורה נקראת אש. וידוע דתורה שבכתב צריכה לתורה שבע"פ ובלתי תורה שבע"פ אינה מובנת תורה שבכתב וז"ש אל מול פני המנורה תורה שבע"פ יאירו שבעת הנרות הם הז' ספרים:

פסוק ג

ויעש כן אהרן. להגיד שבחו שלא שינה. כן אמרו בספרי והביאו רש"י. ומקשים מהיכא תיתי שישנה. ועוד מאי איריא הכא דמזכיר שבחו שלא שינה. והקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל כתב בפרישתו הרצון בזה שאע"פ שההעלאה והדלקה כשר בהדיוט כמ"ש יערוך אותו אהרן ובניו בפ' תצוה וכאן אמר בהעלותך ולא אמר בעלותך שהורה על ידי ציווי אעפ"כ קיים המצוה הוא בעצמו. ועוד שכאן לא באה אזהרה לעלות את הנרות רק שבעת העלות את הנרות ציוהו שיאירו ז' הנרות אל מול פני המנורה יחד כאמרם שתהא שלהבת עולה מאליה עכ"ז היה רץ לדבר מצוה ועשה הוא בעצמו ההעלאה עכ"ד. ועם שהענין נכון הלשון אינו מכוון במ"ש שלא שינה כמבואר. ורבינו האר"י זצ"ל פירש על פי הפשט דהוצרך לומר שלא שינה לפי דהיינו טועים לומר ששינה כי הנה אמר לו משה רבינו בדבר ה' אל מול פני המנורה יאירו ז' הנרות והכוונה בתחילת הדלקתן ממש באותו רגע יהיו פונים לנר האמצעי וז"ש רש"י בהעלותך ע"ש שהלהב עולה וכו' כלומר אע"ג דקפיד קרא יאירו דהיינו בתחלת ההדלקה נקט בהעלותך ע"ש שהלהב. והשתא דכתיב דאהרן העלה נרותיה הוה ס"ד דשינה וברגע ההדלקה לא נזהר שיהיו פונים לנר

האמצעי לז"א ויעש כן אהרן לומר שלא שינה ועשה כמצותו דברגע ההדלקה היו פונים ומאי דקאמר העלה נרותיה היינו שהוסיף לישב שם עד ששלהבת עולה ונזהר שיהיו פונים ג"כ שלא ישתנו מעט כשהשלהבת עולה ומשו"ה הוצרך ויעש כן שלא שינה ודוק:

פסוק ד

וזה מעשה המנורה מקשה זהב. כלומר תורה שבע"פ זהו שקשה להבין דבר מתוך דבר ומדות שהתורה נדרשת ופלפול וז"ש מקשה זהב הוא רמז לתורה שבע"פ כנודע עד ירכה דבר גדול עד פרחה דבר קטן מקשה היא וצריך מתון מתון וע"י היגיעה יוציא לאור השייך לחלקי נשמתו והכל אמר למשה רבינו ע"ה וז"ש כמראה אשר הראה ה' את משה דאפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר למשה רבינו ע"ה:

כן עשה. כן גימטריא שבעים רמז לעשרה מנורות שעשה שלמה ז' נרות כל אחד הם ע' עשה גימטריא שלמה. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק י

וסמכו בני ישראל את ידיהם על הלוים. מדברי המפרשים ובכלל רבינו בחיי והרב כלי יקר מוכח דהיתה סמיכה בידים ממש. והרב חזקוני כתב דהבכורות שהם מישראל הם הסומכים ובפסיקתא כתוב דלא היה סמיכה ביד אלא בפה כדרך הסמיכה דמסמך סבי שאמרו בסנהדרין (דף י"ג) דסגי בקריאת שם רבי לחוד וה"נ לקדש הלוים בפה. ולא ריוו צמאונינו. דהמפרשים דסברי כפשוטו לא ביארו הדברים מה זו סמיכה אם היו הנשיאים וכיוצא בעד כל ישראל או באיזה אופן והרב חזקוני חדשות הוא מגיד דקרא כתיב וסמכו בני ישראל ומה זו שתיקה לרש"י והראב"ע והרמב"ן ודעמיהו לפרש דהם הבכורות. ורש"י כתב ישראל סמכו את ידיהם. והפסיקתא אם קבלה נקבל ואם הגאון רבינו טוביהו מחבר הפסיקתא מסברתו קאמר ויליף לה ממסמך סבי הדבר קשה דהכא קרא בהדיא כתיב וסמכו בני ישראל את ידיהם ואין הפ"ה יכולה לדבר שהרי בסמיכת משה ליהושע הכל מודים דהיה ביד ממש כדכתיב וכמפורש בש"ס ומדרשים. אלא דסמיכה לדורות לא הוי ביד כי אם בקריאה בעלמא ומפורש בהרמב"ם:

פסוק יט

ואתנה את הלוים וגו' מתוך בני ישראל וגו'. אמרו רז"ל והביאו רש"י חמשה פעמים נאמרו בני ישראל במקרא זה להודיע חבתן שכפל אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה עכ"ל והדבר פשוט דאמרו רז"ל דהשונא אינו יכול להזכיר שמו של שונאו. ונודע דלפי חבתו הולך ומזכיר שמו. ואפשר שזה כוונת הפסוק הבן יקיר לי אפרים וגו' כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד הכוונה דכשהוא מדבר עמו א"צ להזכיר שמו כלל ועכ"ז הבן יקיר לי חביב לי עד לאחת כי מידי דברי בו זכור אזכרנו אני מזכיר שמו כמה

פעמים וכן הקדוש ברוך הוא הודיע חיבתו להזכיר כמה פעמים בני ישראל. ול"ו יזכר שם ישראל קראם בשמו כביכול בסוד מה שמו ומה שם בנו והגם שיש כמה רזין בהאי קרא הפשט של הסוד ישראל שכביכול נקרא ישראל כנודע. וה' פעמים כנגד ה' אותיות ישראל שהם כנגד ה' חומשי תורה ולכן ישראל שרומז להקב"ה יש בו ה' אותיות נגד השכינה שהיא ה' תתאה ולכן תורה שבכתב שהוא בסוד ו' כלול ה' חמשה חומשים ומשנה שהיא נגד ה' כולל ו' סדרי משנה ודורשי רשומות אמרו כי ישראל כולל האבות והאמהות י' רמז ליצחק יעקב ש' שרה ר' רבקה רחל א"ל אברהם לאה ובהא א"ש לפי הרמז שמתוך חיבתן נקראו ישראל ה' פעמים נגד אבותם ואמם הרמוזות בה' אותיות ישראל. אחו"ר ראיתי שכן כתב בתשב"ץ לתלמיד מהר"ם (סי' תקמ"ה) וכתוב שם שלכך נקרא יעקב אע"ה ישראל שהיה סוף האבות וכולל כל האבות ואמהות ישראל יצחק שרה וכו' ע"ש:

פסוק כ

ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל ללוים וגו'. יש לעיין מה השבח הזה מהעושין והנעשין יותר משאר דברים שעשו וי"ל כי אין ספק כי בסמיכת ישראל ידיהם על הלוים היו מודין שחטאו בע"ז והיו מודים שנטלה מהם בכורה מן הדין ונתנה לשבט לוי והיו לוקחים הלוים לכפר עליהם וסמכו ישראל את ידיהם על הלוים כאלו הם קרבן בעדם לתשועת נפשם ולזה לא היה דבר זר אם היו ישראל מעכבין על זה אם שלא להודות שפשעו בע"ז כי באמת תחילת המחשבה לא היתה כך ואם באחרונה תעו קצת מעטים היו. אם בחרות אפם כי נטלה בכורה מהם לא היה פלא אם לא היו עושים כל זה ברצון גמור לכן העיד בשבח העושים שאחד מהם לא עכב. ושבח הנעשים והם הלוים הוא שלא התרעמו שפדיון רע"ג בכורות היה ראוי להם שהם כופר נפשם והיה לאהרן וזה שבח ללוים שהכל ברצון. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל:

פרק ט

פסוק ה

ויעשו את הפסח וגו'. וי"ו ויעשו צריכה ביאור כי תחילת דיבר אינו צודק ואפשר במ"ש המפרשים שהקרבן פסח היה לתקון חטא אדה"ר וכשחטאו בעגל שחזר העולם לכמות שהיה הוצרך הקב"ה לצוות על הפסח מחדש. וזה שנים שהקשה לי אהוב אחד על מפרש זה שהרי כתיב בקרבן פסח לחק לך ולבניך עד עולם ואם נאמר שצפה והביט שעתידין לחטוא בעגל ולכך ציוה מתחילה שיהא נוהג לדורות א"כ תקשי למה הוצרך לצוות מחדש עכ"ד המקשה ועתה אמת אגיד שלא ראיתי דברי המפרש רק מפי המקשה

והשבתי שהרי כתב רש"י פרשת בא שם על פסוק והיה כי תבואו אל הארץ תלה הכתוב עבודה זו בביאתם לארץ ולא נתחייבו במדבר אלא פסח אחד שעשו על פי הדיבור. ולפ"ז אפשר לומר דבתחילה ציוה ה' שיעשו פסח מצרים לתקן חטא אדה"ר. ושוב לא היו צריכים להקריב הפסח עד אשר יבואו אל הארץ כי שם יקיימו המצות בסודות וכונות עליונות פנימיות התורה. ולפי שעשו העגל חזרו ונצטוו לעשות הפסח במדבר כי פסח זה תמורת מה שעשו פסח מצרים לתקן איזה דבר במה שקלקלו. ובהכי אפשר ליישב קושית התוס' בקדושין (דף ל"ז ע"ב) על מה שאמרו בספרי בגנותן של ישראל דיבר הכתוב דלא עשו כי אם פסח ההוא ולמ"ד שלא נתחייבו עד בואם לארץ אין זה גנות וע"ש מה שתירצו ובתוס' יבמות ריש (דף ע"ב). ועל פי דרכנו ניחא דלעולם דלא נצטוו אלא על ביאתם לארץ משום דהקרבן פסח שהקריבו במצרים היה סגי קודם בואם לפי שמסרו עצמם על קידוש השם בקשירת הטלה ובהיותם כואבים מהמילה כמו שהארכנו במ"א ולכך בקרבן פסח דמצרים מאד נעלה לתקן חטא אדה"ר ולפי שעשו העגל חזרו ונתחייבו והיינו שציוה ה' לעשות הפסח במדבר והי"ל לעשות בכל שנה אולי יעלה דוגמת קרבן פסח דמצרים ובגנותן דיבר הכתוב וכו'. ועפ"ז א"ש דאחר פרשת הלוים שבאו לכפר על עון ע"א מהעגל כמ"ש רש"י בשם ר' משה הדרשן ובמ"ש בסמוך דברי מהר"ש אסתרוק אמר ויעשו את הפסח דגם זה הוא מסיבת העגל דאי לאו העגל כבר עשו פסח מצרים לתקן חטא אדם הראשון ובעגל חזרו וקלקלו ולכן ויעשו את הפסח בוי"ו כלומר נוסף על פסח מצרים כי בעגל חלף הלך מה שתקנו לכן ויעשו פעם אחרת א"נ דהוי"ו מוליד תיבה כיוצא בה כמשז"ל על ויתן לך וה"נ קאמר יעשו ויעשו כי פסח מצרים בהיות שמסרו עצמם על ק"ה הוה סגי פעם אחת אך עתה יעשו ויעשו לתקן חטא אדה"ר והוא רמז בלעמא. וזהו בעצם בגנותן דיבר הכתוב שלא עשו אלא פסח אחד במדבר הגם שרמז להם כי טוב לעשות גם אחר זה. ועיין במ"ש בזהר הקדוש על הסד"ר (דף קנ"א ע"ב) ומה שכתבתי אני בעניי בהגהתי שם בדפוס ליוורנו ע"ש ודוק:

פרק י

פסוק ב

עשה לך שתי חצוצרות כסף. פירש רבינו מהרח"ו ז"ל דהשני כרוזים המכריזים על האדם א' להכריז טוב וא' להכריז רע אתה צווית זאת עשה השני כרוזים כסף רחמים שנים לטובה כי כל מעשיך יהיו טובים ונכוחים:

פסוק ט

וכי תבואו מלחמה. אפשר לפרש במלחמת היצה"ר שהיא המלחמה הגדולה בארצכם שאיבריך עצמם הורגלו עם היצה"ר ולוחמים נגדך על הצר יצה"ר הצורר תדיר אתכם שהוא שרוי עמכם ומרגיש בעניניכם ויודע קשרי מלחמתכם והרעותם תכניעו הכנעה גדולה בחצוצרות הב' כרוזים כמ"ש מהרח"ו ז"ל וע"י ההכנעה ונזכרתם לפני ה' אלהיכם כי הבא ליטהר וכו' וביום שמחתכם לא תשכחו ותקעתם עצמכם בחצוצרות הב' כרוזים על עולותכם אף שאתם במעלה וזבחי שלמיכם סעודת י"ט והיו לכם לזכרון ועוד הארכתי בעניותי ברמז זה במ"א בס"ד:

פסוק יד

ועל צבאו נחשון בן עמינדב. אפשר לרמוז דע"י שירד לים ירדו אחריו וז"ש עמי נדב שהתנדבו לירד לים:

פסוק טו

נתנאל בן צוער. אפשר לרמוז במשז"ל דבתחילה היא תורתו של הקב"ה ומצטער מאד וטורח הרבה ואח"כ תורה דיליה והוא גברא רבא וזה רמז נשיא ישששכר דהיו בעלי תורה נתנאל תורה נתן אל והיא תורתו אחר שבתחילה בהיותו בן קטן צוער נצטער עי"ז זכה שנתנה לו במתנה:

פסוק טז

ועל צבא מטה בני זבולון אליאב בן חלון. אפשר במ"ש דהמחזיק ביד הת"ח לעוה"ב מלמדין אותו תורה ובזה היה מישב עט"ר אמ"ן עדן משז"ל דיושב במחיצת הת"ח ולכאורה צריך ביאור דיקשה דזה להיות אצל הת"ח הוא צער דהת"ח שקיל וטרי וזה המחזיק צר לו מאד דלא ידע מאי קאמרי רבנן ותעל צחנתו אך בהא דמלמדין אותו תורה הלא טוב דגם הוא בן חיל עכ"ד. וזה רמז שם זבולון דע"י שהספיק לישששכר זה יאמר הפעם יזבלני במחיצת ישששכר וכי תימא זה גיהנם בג"ע דמצטער מאד לזה רמז אלי אב יש לנו אב הרחמן דשוי נפשאי ת"ח וזה רמז בן חלון מן חבריא בן חילא לאורייתא:

פסוק יח

ונסע דגל מחנה ראובן ועל צבאו אליצור בן שדיאור. אפשר לרמוז כי הנה חפרוה שרים דראובן ח"ו בן תמורה דמחשבתו של יעקב אע"ה ברחל וחד מן קמי"א כתב דהעיקר תלוי באשה שאם היא תהיה לה כוונה טובה מאד אינו בן תמורה. וכיוצא בזה ראיתי להרב עיר וקדיש הרשב"א בשרש ישי בפסוק והיה לך למשיב נפש דהעיקר תלוי באשה וזכר לדבר באות נפשה שאפה רוח ע"ש. ולאה אמנו ע"ה טהרה רעיוניה ואעפ"י שהיא דינין וגבורות נדבקה בחסד וכ"כ רבינו האר"י זצ"ל כי ראובן חתום בחסד דמלכות וזכה

ראובן בעבור קדושת אמו להיות נקי ובר. וזה רמז ראובן פעולת צדקת והנה היא לאה. וה' עזרה שהשליכה תוקף הדינין ונדבקה בחסד. וזה רמז אלי צור ה' עמי כי אני בן לאה שהשליכה הגבורות שדי אור פי' השליכה אש. ורמוז ענינים אלו בדגלים שהם כביכול מעין דוגמא למרכבה ולכן נבחרו הנשיאים קראו בשמותם לצדק ראש השבט ודוק:

פסוק יט

ועל צבא בני שמעון שלומיאל בן צורי שדי. פירש רבינו אפרים אמר שמעון אני איש מלחמה ובעל חימה הקב"ה שלומי ואני בן בנו של צורי שדי. ונשיא לבני גד אליסף בן דעואל אמר גד אני תמיד בגדוד ולולי כי אל יסף דיעה לי ובינה יתירה הייתי בטל מהתורה עכ"ד רבינו אפרים ז"ל:

פסוק כב

ונסע דגל מחנה אפרים לצבאותם ועל צבאו אלישמע בן עמיהוד. אפשר דאמרו רז"ל אלי שמע ולאדונתו לא שמע ורבינו אפרים ז"ל לדרכו פירש שזכהו שמזרעו עמיהוד עם יהוד כמו מן בני גלותא דיהוד עכ"ד ואפ' במ"ש המפרשים שיוסף הצדיק ע"ה היה סובר שיש להם דין ב"נ וחלק עם אחיו שהיו סוברים דיש להם דין ישראל וכתבנו בעניותנו בדרושים דגם יוסף הצדיק ע"ה בראותו דבשלשתן לקה חזר והודה לאחיו דיש להם דין ישראל ומשו"ה מסר עצמו על קידוש השם ולא חטא הגם כי היתה אונסת אותו ומבקשת להורגו. וז"ש אלי שמע ולאדונתו לא שמע אעפ"י שהיתה רוצה להורגו מסר עצמו על ק"ה וכי תימא ב"נ אסור לקדש ה' לז"א עם יהוד שיש להם דין ישראל וחייב למסור עצמו על קדושת השם א"נ אלי שמע לעשות חסד ולכלכל את אביו ואחיו וזרעם לכן עם יהוד נקראו על שמו בני יעקב ויוסף. וראיתי לרבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל שכתב עדות ביהוסף שמו ר"ת שבע כנגד ז' פרות על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמעה ר"ת אלישמע ואחד יותר נגד קרבן יחיד שלו שדחה שבת עכ"ד ז"ל:

פסוק כג

ועל צבא מטה בני מנשה גמליאל בן פדהצור. אפשר דע"י ששמר היסוד זכה למלכות ובעבור שהיה עבד נתכפר גזרת עבדות ישראל ולזה נגאלנו בחצי זמן ואם לאו ח"ו לא היתה תקומה שהיו נכנסים בש"ט ח"ו. וז"ש גמליאל גמלני אל ומלכתי ובעבורי פדה צור גאל ישראל כמדובר:

פסוק כד

ועל צבא מטה בני בנימין אבידן בן גדעוני. אפשר לפי שבנימין הצדיק כל שמות בניו היו על שם יוסף. הנשיא הזה אוחז מעשה אבות על שם יוסף. אבי דן יעקב אע"ה דן שנאבד יוסף מן העולם ונגדע וזהו אבי דן בן גדעוני שבנו יוסף נגדע. אבל האמת הוא

שהוא חי ומגדע את עשו וזהו כאשר דן בתחילה יעקב אע"ה וכמשז"ל על פסוק ויהי כאשר ילדה רחל שנולד שטנו של עשו וזהו אבי דן בן גדעוני ודוק:

פסוק כט

ויאמר משה לחובב וגו' נוסעים אנחנו וגו'. אפשר לומר במ"ש הרשב"א דבמתנת הארץ בטלה מודעא דכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו. והיינו במונח דא"י אינה מוחזקת והיא מתנה וכמ"ש הרב פרשת דרכים וז"ש ויאמר משה לחובב שחיבב התורה נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם והיא מתנה ונתבטלה המודעא ואתה שמחבב התורה לכה אתנו ושמח לבך כי כל ישראל כלם אחוזי בתורה. והטבנו לך. ויאמר לא אלך דכיון שאמרת דא"י אינה מוחזקת אני חושש שמא יחטאו ולא יזכו. לז"א אל נא תעזוב אותנו כי אתה ידעת חנותנו במדבר וכמה נסים ונפלאות עשה לנו גם ידעת חנותנו במדבר וה' הולך לפניהם וגו' וכל זה מורה שאנו כבנים והוא אב הרחמן לכן אין לחוש לחזרה כלל והיה כי תלך עמנו אין והיה אלא לשון שמחה כי תשמח עמנו ולא תחוש כלל:

פסוק לה

ויהי בנסוע הארון וגו'. שער הן' נעלם ממשה רבינו ע"ה ולכך יש נונין בפ' ויהי בנסוע לרמוז לן' שערי בינה וס' ויהי בנסוע גדול ככל התורה ולא זכה ממנו כי אם פ"ה אותיות. ספר כף ונקי כ"י:

פרק יא

פסוק ח

שטו העם ולקטו. לדעת הרב חזקוני וקצת מפרשים הדברים כפשטן שהיו טוחנין המן ומבשלים ואופים אותו. ולדעת זה אפשר במ"ש רבינו האר"י ז"ל דכל מלאכות הנעשות בחיטים קצירה וטחינה ובישול וכן בירקות וכן בבעל חי שחיטה ומליחה ובישול באש וכיוצא הכל לברר ניצוצות הקדושה ולדחות הרע וכל המלאכות נצרכות כמ"ש בספר הגלגולים באריכות. וידוע דהמן היה נבלע באיברים והטעם כתבו ז"ל דבמאכל שלנו צריך בירור ע"י כמה מלאכות ואח"כ ללעוס בל"ב שינים ובלחיים ואח"כ מתברר הפסולת ויצא לחוץ והמובחר נבלע באברים ולכן המן שהיה יורד ממקום עליון נורא מאד לא היה בו פסולת כלל והכל היה נבלע באברים עכ"ד וז"ש שטו העם שטות עשו העם עמא דארעא ולקטו וטחנו וגו' ובשלו וגו' כי זה שטות כי כל המלאכות אלו עושים במאכל לברר ניצוצות הקדושה ולדחות הפסולת אך במן לא שייך זה כי הכל קדש ואין בו פסולת והס כי לא להזכיר לעשות בו פעולות אלו:

פסוק כו

שם האחד אלדד ושם השני מידד. הרמ"ע ממהר"י סרוק זכרם לברכה כתב דבאו בגלגול תרי אלמי בימי רבי פ"ק דחגיגה ורבי בעא רחמי עלייהו ע"ש. ויש לרמוז כי שתי אותיות ראשונות אלדד מידד הוא אלמי. ה' את רוחו ר"ת גימטריא רבי עם הכולל. ואפשר דנתקיימה בצד מה קללת יהושע אדוני משה כלאם אותיות כאלם:

פסוק כט

המקנא אתה לי. כלומר אני מוחל חלקי אבל חלק ה' אינו מחול ומשום הכי אמרו פרק הדר דלא היה לו בן ובזה מתישב מה שקשה ממ"ש פ"ק דמגילה גבי חולדה דקרובת ירמיהו הות ולא מקפיד עלה ומהא למד בהגהות אשרי פרק הדר דשרי להורות אי לא מקפיד רבו וקשה מהא דיהושע וממ"ש פרק הדר על אלעזר דאמר פרשת גיעולי מדין דמורידין אותו מגדולתו. וממ"ש דנדב ואביהוא נתחייבו על שהורו הלכה ועמ"ש במשג"ב (דף פ"ט). ועתה נראה דאפשר לומר לש"ס דכל הני דאיענוש היינו דאע"ג דמשה לא קפיד מכל מקום איכא חלק ה' ומשו"ה נענשו דהמורה הלכה הוא חוטא לרבו וחוטא לה' שציוה לכבד רבו ואם רבו הוא קרוב או אינו מקפיד חלק רבו מחול אך חלק ה' נשאר ומשו"ה נענשו הני. אך בחולדה דלא היתה הוראה ממש בעצם אלא מעין דוגמא כי הנבואה דברה בהא ליכא אלא חלק ירמיה ושרי ונתישב הש"ס. אך על הגהות אשרי קשה דהוא למד להוראה בפני רבו. הן אמת שסיים הג"א וקצת גמגום יש אך דוחק לומר דטעמא משום חלק ה' ואכמ"ל ודוק היטב כי קצרתי ועמש"ל ריש שמות ובמקומות אחרים:

ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם. הראשונים פירשו כי יתן את רוחו כביכול ולא יאצל מן הרוח אשר עלי ועמ"ש אני בעניי בקונט' פני דוד. ואפשר עוד לומר דידוע משה זכה לבחינת נר"ן חיה והקב"ה אמר ואצלתי מן הרו"ח אשר עליך מבחי' הרוח ולא יזכו להאציל מבחינת נשמה וכ"ש מבחינת חיה. ולז"א דמאחר דגזר דנבואת ע' זקנים יהיה מבחינת הרוח ולא מלעלה. לפחות יהיה מבחי' רוחו כביכול עליהם. ועוד יש לפרש ואין כאן מקומו:

פרק יב

פסוק א

ותדבר מרים ואהרן במשה. אחר שאלדד ומידד היו מתנבאי"ם מ'שה ת'נוח נ'פשו ב'עדן א'להים י'הושע מ'כניסם והיו חוקרים אהרן ומרים למה משה רבינו אינו נכנס לא"י שעדיין לא היה ענין הסלע וסברו דהיינו על אשה כושית שלקח כשמלך בכוש ונתיחד עמה מ' שנה אף שלא קרב אליה. ואין לומר דהטעם לחשיבות משה דהוא מדרגה עליונה

יותר מבחי' ארץ ישראל הלא גם בנו דבר ואנו נכנסים שכך דימו. והודיעם הקב"ה שמדרגת משה עליונה בחינת שמש. וארץ ישראל בחינת לבנה. ומשום שבחו אינו נכנס. האר"י זצ"ל בקיצור נמרץ:

פסוק ג

והאיש משה ענו מאד מכל האדם. ס"ת גימטריא שכינה שם רמז דהוא בעלה דמטרוניתא ולזה פירש מהחומרות וברוב ענותנותו עייל שפ"ה (בגימטריא שכינה). וכתב רבינו מהר"א מגרמיזא ענו ס"ת ה' חומשי תורה במצרים מסעיהם סיני ירחו ישראל גימטריא קכ"ו עכ"ל. ומדבריו למדתי שיש רמז נאה כי קכ"ו גימטריא ענו וגימטריא ס"ת ה' חומשי תורה אומר דעיקר התורה להיות עניו כמ"ש בתנחומא פ' עקב ועוד רמז כי קכ"ו רבוע אדני וה' חומשים לכלול תורה שבע"פ שהיא נגד ה' תתאה שהיא מ' בתורה שבכתב ולזה גי' קכ"ו שהוא רבוע אדני שרומז למ' ורמז שהענו מרכבה לשכינה. ועוד ראיתי לרבינו מהר"א הנז' שכתב דענו גימטריא סיון לכך מש"ר ענו קבל התורה בסיון על סיני גימטריא ענ"י עכ"ל ולי ההדיוט י"ל בסגנון זה משה ענ"ו קבל התורה שצריכה ענוה ורמוז בס"ת ה' חומשים בסיון גימטרי' עניו על סיני גימטריא ענוה עם הכולל. ואחר זמן ראיתי מ"ש בס' פענח רזא:

פסוק יא

אשר נואלנו. אפשר לומר דהכונה שאמרו על אודות האשה הכושית שהיא צפורה ולא ידענו דיתרו הטוב שבקין ותקן לתת למש"ר הבל התאומה יתירה והיא צפרה גימטריא למשה. ואשר חטאנו על שפירש ונצטווה. א"נ אשר נואלנו דסברנו דמדרגתנו שוה והיא רחוקה ואשר חטאנו לומר בפינו הלא גם בנו:

פסוק יג

אל נא רפא נא לה. שמעתי משם הקדמונים דמש"ר ע"ה מסרו לו זה הסוד בשמים דכשיתפלל ויאמר ב' פעמים נא בתפלתו תקובל תפלתו ומשו"ה אמר אל נא רפא נא לה ויעתר לו ה' עכ"ד ובזה פירשו דכשאמר אעברה נא ואראה א"ל רב לך שלא יאמר נא פעם אחרת וז"ש אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה כלומר נא. ואחר זמן רב מצאתי הקדמה זו בס' [מאמר] מרדכי לרב אשכנזי דרושים על התורה ושם כתב דהטעם כי שני פעמים נא גימטריא מיכאל עם הכולל. עיין מה שרמזתי לקמן פרשת ואתחנן ודוק:

פרק יג

פסוק ב

שלח לך אנשים וגו'. כל נשיא בהם וישלח אותם משה ממדבר פארן ע"פ ה' כלם אנשים ראשי בנ"י המה. פירש רש"י שלח לך לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה שלח וכו'. ע"פ

ה'. ברשותו שלא עכב על ידו. ואפשר למתק יותר ע"פ ה' במ"ש רבינו האר"י ז"ל דנשמות השבטים נתעברו במרגלים. והשתא עיקר השליחות לא נצטווה מפי ה' רק כשנמלך משה רבינו ע"ה במקום לפי שאמרו נשלחה אנשים לפנינו ואמר לו אני איני מצוך אם תרצה שלח. ומשה רבינו ע"ה בירר המרגלים אז ה' גזר שיתעברו נשמות השבטים בהם. ונמצא דתרתי איתנהו משה שלח המרגלים והקב"ה שלח השבטים שיתעברו בהם וז"ש וישלח אותם משה למרגלים ממדבר פארן. ע"פ ה' כלם אנשים ראשי בני ישראל המה דקאי על השבטים וכמ"ש בסמוך:

פסוק טז

ויקרא משה להושע בן נון יהושע. אמרו רז"ל יה יושיעך מעצת מרגלים אחשוב כי משה לא נתירא ממשרתו הנאמן עד שהוצרך להתפלל שיושיעהו השם שלא ילך אחר עצת מרגלים אך כוונתו שחשב שהמרגלים יתיעצו להורגו ביודעם שהוא חלוק מהם ולכן התפלל שיושיענו שלא יזיקוהו או יהרגוהו. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל. ובהכי ניחא מה שלא התפלל כי אם על יהושע שהתפלה לא היתה לענין השליחות שלא יתפתה ויאמר האמת כי הארץ טובה מאד. שאם כך כונתו הי"ל להתפלל על כלם. אמנם בעיקר השליחות ידע שיהושע תלמידו יאמר האמת נגד המרגלים ונתירא שלא יהרגוהו ולכן התפלל. אך כלב נתירא ולא הגיד להם מה שבלבו ובפיו היה אומר שהוא עמהם כמו שפירש רש"י ע"פ עקב היתה רוח אחרת. ועד"ה אפשר דכיון להמשיך שפע קדוש משם י"ה או"א לז"א ולהמשיך מש"ע נהורין ורמוז בשם י"הושע. וכלב כיון להמשיך למלכות שם ב"ן כמנין שמו ו"יבא עד ת"ת חברון יחוד הדודים וא"ש ההי"ב:

פסוק כ

והימים ימי בכורי ענבים. פירוש שהימים ההם זמן שכל אחד ואחד הולך לשמור פרדסו בכוריו וענביו והי"ל לירא מעם שבשדות אפ"ה הבטיחם משה שיתחזקו ויקחו מאשר ימצאו ולא ייראו כלל מהם ומשומרי פירות אעפ"י שהדרכים מלאים אנשים. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל:

פסוק כב

ושם אחימן ששי ותלמי. אחימן ששי תלמי ר"ת אשת וזש"ה נפל אשת בל חזו שמש דלגבי הקב"ה הם כמו נפל. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק כד

על אודות האשכול אשר כרתו וגו'. אפשר שרמז שגרמו סילוק משה רבינו ע"ה האשכול הידוע וזהו אשר כרתו משם בני ישראל שגרמו שלא בא לארץ ונשאר במדבר כדי להביא עמו דור המדבר:

פסוק כז
וזה פריה. אמרו רז"ל שכונתם כשם שפריה משונה כך עמה משונה ורצו לומר שהם משונים בכל כי הנה סימן החלשים שיושבים במבצרים. והכא רצו לומר שהם משונים בכל כי הם קשים ויושבים בערים בצורות:

פסוק כח
אפס כי עז העם. אפשר דרמזו שהם כמו דור אנוש פלגה סדום ר"ת אפס. כי עז העם:

פסוק ל
עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה. עלה כתיב כלומר כבר עלה מיכאל שר ישראל ונתישב בה נעלה גם אנחנו כי כך היא המדה לעולם מלאך הממונה על האומה מתישב בה תחילה עלה גימטריא ב"א מיכא"ל. יכול המלאך נוכל אנחנו. רבינו אפרים ז"ל:

פרק יד

פסוק ח
אם חפץ בנו ה'. אפשר רמז ס"ת מצוה והביא אותנו אל הארץ כי המצות משפט אלהי הארץ כמ"ש הרמב"ן:

פסוק יד
ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה וגו'. שמעתי מחד דפקיע זלה"ה שהיה מפרש במ"ש רבני אשכנז ז"ל דיש לישראל עם השי"ת דין שמירה בבעלים כי הוא ית' ציונו לשמור מצותיו והוא כביכול שומר ישראל ושמירה בבעלים פטור וז"ש ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה כלומר בעליו עמו אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך וגו' וא"כ אתה שומר ישראל וזו הלכה רווחת אם בעליו עמו לא ישלם. והמתה את העם הזה כאיש אחד כלומר יחיד שאין בעליו עמו דמשלם הלא הכא אינו יחיד אלא בעליו עמו ופטורים ומה חרי האף הגדול הזה ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך כי אתה עמהם לאמר בשביל אמירה א' שכתבת בתורתך אם בעליו עמו מבלתי יכולת וכו' דע"פ הדין פטורים אלא מוכרח ח"ו מבלתי יכולת ויאמר ה' סלחתי כדבריך ופירש"י בשביל מה שאמרת פן יאמרו מבלתי יכולת ח"ו כלומר מה שאמרת מדין שמירה בבעלים אינו אמת כי פשיעה בבעלים חייב אך מה שאמרת שיאמרו הגוים האמת אתך כדפירש"י בשביל מה שאמרת פן יאמרו מבלתי יכולת וזהו דברך לשון יחיד שאתה אמרת שתים שמירה בבעלים ועוד שלא יאמרו מבלתי יכולת ואני סלחתי בשביל טענה אחת וזהו הדבר שמעתי:

פסוק יח

ארך אפים ורב חסד. באמרי נועם ובנמוקי רבינו ישעיה נתנו טעם שלא אמר ואמת כמ"ש בפני דוד ומצאתי בזהר (סוף דף קס"א) שהעיר על זה ועמ"ש בפ"ד וה' יצילנו משגיאות:

פסוק כד

ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו. הנה רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים בסדר היום כתב דנשמות השבטים נתעברו במרגלים ונשמת לוי ביהושע על ידי תפלת משה רבינו ע"ה עכ"ד. ואפשר לרמוז דר"ת ויקרא משה גימטריא לוי. אך ק"ל דבסוף שער הגלגולים כתב דנשמת אפרים בן יוסף נתעברה ביהושע עש"ב. ואפשר דבתחילה באו בהם נשמות השבטים ונשמת אפרים ביהושע. ויען אפרים אינו בגדר ושקל בני יעקב ממש ונמצא זה בצד מה קצת חסרון ליהושע מנשיאים על כן הוצרך משה רבינו ע"ה להתפלל עליו שנשמת לוי תבא אליו נוסף על נשמת אפרים ועתה יגדל נא כח יהושע מכלם שנתעברו בו נשמת לוי ונשמת אפרים. וכאשר ידע כלב שזכה יהושע לזה בקש סיוע אחר מלבד נשמת יהודה שנתעברה בו והלך לחברון להתפלל על קבר אברהם אע"ה שיסייענו בעבור שהוא גלגול אליעזר כמ"ש הרב ז"ל. ובזה נבין הכתוב הזה ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאותיו שמה וגו' כלומר אף שהיתה רוח אחרת עמו שהיא נשמת יהודה לא סמך על זה וימלא אחרי שהשלים הענין להתפלל אצל אברהם אע"ה ולא הספיק לו בנשמת יהודה אשר בקרבו ובקש להעזר בלכתו לחברון וז"ש וימלא אחרי לכן והביאותיו שמה כי כיון לסור מעצת המרגלים וכמ"ש בסוטה בן יפנה בן שפנה מעצת המרגלים ובא לעיר חברון גימטריא סור. ולפי מ"ש הרב ז"ל בשער הפסוקים שלח לך אנשים במקומו שלח יהושע. למטה אבותיו תשלחו על שאר השבטים וכו' ע"ש באורך ולפום מאי דאמינא בעניותנו ידוקדק אומרו שלח לך אנשים דיהושע נתעברו בו נשמת לוי ונשמת אפרים וז"ש שלח לך יהושע במקומך והוא אנשים תרי. איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם שכל אחד יתעבר בו נפש איש אחד לבד משא"כ יהושע תרי:

פסוק כז

עד מתי לעדה. ר"ת מתי לעדה. מלשונם תולעים יוצאים לטבורם על דבת הארץ. ספר קדמון כ"י:

פסוק לח

ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו מן האנשים ההם ההולכים לתור את הארץ. פירש רבינו האר"י זצ"ל שהשבטים שנתעברו בהם היו דוקא בהליכה אבל כשגמרו להוציא

דיבה נסתלקו ולא חזרו עמהם. אמנם נשמות לוי ואפרים שנתעברו ביהושע וכן נשמת יהודה שנתעבר בכלב אלו נשארו בהם גם בחזרה וז"ש ויהושע וכלב חיו מן האנשים ההם חיו שנשאר בהם חיים מן האנשים שנתעברו בהם ולכן פירש ההולכים ר"ל מאותם שהיו הולכים ולא חוזרים שהם השבטים שהלכו עמהם להיות עזרם ומגינם ואח"כ כשרצו להוציא דבה נסתלקו:

פרק טו

פסוק ב

כי תבואו אל ארץ מושבותיכם וגו'. סמך פרשת נסכים למרגלים ולמעלה דיבר במלחמת עמלק וכנעני כשהיו הולכים למלחמה היו נודרים נדרים ונדבות כענין שנאמר וידר יעקב וידר ישראל. ד"א למה סמך נסכים למרגלים כדי שיבא הבן ויכפר על האב הם חטאו באשכול שהוא האב יבא היין בנו ויכפר ד"א אמר משה אם לא חטאתם במרגלים הייתם מקיימים מיד משא"כ עתה כי תבואו וכן פרשת חלה בבואכם. רבינו מהר"א גרמיזא ז"ל בפירושו כ"י:

פסוק ד

והקריב המקריב. בגימטריא אחד האיש ואחד האשה. שם:

פסוק יב

כמספר. מתחיל כמספר ומסיים כמספרם לומר שאין לפחות ולא להוסיף שם:

פסוק טז

תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר וגו'. ואע"ג דמהכא משמע דהגר שוה לישראל בכל המצות והכי שנינו בספרי. מ"מ הרואה יראה בכמה וכמה ברייתות בספרא וספרי ובבלי וירושלמי דדרוש כמה ריבויים לרבות הגרים. ונראה דכי כתיב בני ישראל הו"א דמעיט גרים ולהכי אצטריך קרא לרבות גרים וכמו שהארכתי אני הדל במ"א:

ולגר הגר אתכם. כתב רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל ז' פעמים גר כתוב בפרשה לומר אעפ"י שהיה לו רק ז' מצות בני נח מאחר שנדבק בישראל הרי הוא חשוב כישראל ככם כגר יהיה לפני ה'. עכ"ל. ולי הדל אפשר לרמוז דפליגי פרק החולץ איכא דסבר דגרים מעונין מפני שעברו על ז' מצות. ולסברא זו צריך שיעשה תשובה על הז' מצות ולשיטה זו לכך רמז ז' פעמים גר לומר דהגר שנתגייר יהיו לטוטפות בין עיניו הז' מצות שעבר בגיותו וצריך לשוב. ולפי מאן דסבר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי א"כ אין צריך לחשוב במה שעבר בגיותו על ז' מצות. ולשיטה זו אפשר דבא הכתוב לרמוז ז' פעמים גר דהגרות אהני למה שעבר בגיותו על ז' מצות:

פסוק יח

בבואכם אל הארץ אשר אני וגו' ראשית עריסותיכם חלה וגו'. כתב רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל סמך פרשת חלה לפרשת ולגר הגר שהגר מורם כחלה מן העיסה וחייב במצות עכ"ל. ולי ההדיוט אפשר לרמוז בחקירת המפרשים דכיון שהקב"ה חילק ע' אומות לע' שרים בגורל א"כ זכה כל שר באומה ההיא ואיככה יוכל הגוי שתחת השר ההוא לבא להתגייר והלא קנה כל האומה בגורל. ותירצו דכל האמור בפ' מלך מלך מותר בו וא"כ יכול לצאת גוי זה מרשות השר שלו וליכנס ברשות הגבוה עכ"ד וכיוצא בזה תירץ הרב ווי העמודים לטענת הגוים שאומרים לסטים אתם שכבשתם ארץ ז' עממין דכיון דקיי"ל כל האמור בפ' מלך מלך מותר בו א"כ יכול ליקח שדות וליתן לעבדיו. וזהו הרמז דקרא כתיב תורה אחת יהיה לגר ולאזרח וגו'. והשתא יקשה דאעיקרא דדינא פירכא כיצד יכול להתגייר והלא השר של האומה קנאו בגורל. לזה סמך בבאכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה. והיינו מטעם כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו. וזהו אשר אני מלך ממ"ה הקב"ה. ומטעם זה יכול להתגייר. ועוד כי גר זה הוא ניצוץ קדוש שבתוך האומה וצריך להרימו כדרך החלה מן העיסה:

פסוק כד

שעיר עזים אחד לחטת. פירש"י חסר א' להורות שאינו כשאר חטאות שהחטאת קודם לעולה וזו עולה קודמת לחטאת. וכתב רבינו שלמה אסתרוק ז"ל אולי היה זה להורות כי הוא ית' חפץ בתשובתן של ישראל עד שבעון ע"ז בחר להיות העולה קודמת למען ידעו כי הוא היודע חרטתן ואעפ"י שלא הביאו עדיין חטאתם תהיה העולה לריח ניחח לפניו ואחר יבואו בטוחים כי נרצה עונם ולא יהיה לפוקה ולמכשול עון אבל בשאר עבירות ראוי שיביאו חטאתם ראשונה עכ"ד. והראשונים פירשו כי העולה בא לכפר על הרהור הלב ובשאר עבירות אין המחשבה מצטרפה למעשה לכך עולה באחרונה לומר שהמחשבה לא נצטרפה והעיקר של החטא הוא המעשה ולכך אשר לחטאת ראשונה והעולה בסוף לדורון אמנם בע"ז המחשבה ג"כ מצטרפת ולכך בע"ז העולה קודמת שמכפרת על המחשבה ואח"כ החטאת שמכפר על המעשה:

פסוק לב

וימצאו איש מקשש עצים ביום השבת. סמך ע"ז ושבת וציצית לומר שכל אחד משלשתן שקול ככל התורה. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל. ואפשר דיען כי העע"ז ככופר בכל התורה ונמצא שפגם בכל רמ"ח אברים ושס"ה גידים לכן צריך ליזהר מאד בשבת וציצית אשר המקיימם כאלו מקיים כל תרי"ג ובזה יתוקן אשר פגם. ורז"ל אמרו במדרש הביאו התוס' בבתרא (דף קי"ט) שלפי שהיו ישראל אומרים מגזרת המרגלים שאינן חייבים במצות

כיון שמתים במדבר ואינם נכנסים לארץ לכן חילל שבת שיהרגוהו ויתפרסם שצריך גם במדבר לקיים כל המצות ע"ש. ואפשר לרמוז כי מקשש גימטריא שבת ל"ח שם רמז שכוונתו שישמרו שבת ל"ח שנים שהם במדבר. ולזה מסר עצמו למיתה לש"ש. וז"ש ויהיו בני ישראל במדבר אחר שנגזר שיהיה להם הויה במדבר לזה וימצאו דרך מציאה כי הוא היה צדיק אך כוונתו להורות שחייבים במצות וער"ד פנחס ופ"ד על הסד"ר:

פסוק לג

ויקריבו אותו המוצאים. כתב רבינו בחיי שהקריבוהו ליל מוצאי שבת ונעלם מהרב שבות יעקב ח"א (סי' י"ד) שהקשה מפסוק זה על הגאון ובלאו הכי לק"מ כמ"ש בעניותי בקונטרס ברית עולם (דף קי"ט):

פסוק לח

ועשו להם ציצית וגו'. יש בציצית ח' חוטים כנגד ח' איברים שבהם תלוי הכל עין אוזן אף פה ידים רגלים ראש הגויה הלב. ובאלו הח' כל המצות וכל העבירות ואם עבר נידון בז' מדורי גהינם והעבירה עצמה. ואם זכה יעלה למעלה מז' רקיעים. ולכך פסוק חכם ירא וסר מרע וכסיל מתעבר ובוטח מתחיל ח' ומסיים ח'. רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל וזה קצור דבריו והוא ז"ל האריך הרבה. ואפשר שלכן התורה נקראת בח' אופנים ורמוזים בדברי דוד הע"ה וגם דוד המלך ע"ה באלפא ביתא עשה ח' פסוקים בכל אות להורות כי התורה מכפרת על חטא שחטא בח' אברים ועמ"ש בלב דוד (סוף פט"ו) בס"ד:

ציצית על כנפי בגדיהם. ס"ת תלים כי מצוה מן המובחר בהשכמה להתעטף בציצית וללמוד תהלים. רבינו אפרים ז"ל. ואפשר כי ר"ת ציצית על כנפי בגדיהם גימטריא יעקב לרמוז שיעקב אע"ה היה קורא תהלים כמ"ש רז"ל בראשית רבה פרשה ס"ח דיעקב אע"ה היה קורא תהלים וז"ש ואתה קדוש יושב תהלו"ת ישראל ע"ש. ואפשר לתת קצת טעם למה שציוה יוצרנו יתברך לשים הציצית בבגד על פי הפשט הוא במ"ש הרב דעת חכמה שער השבת פ"ז דאמרו בזהר הקדוש דצריך האדם לעשות מלבוש מתרי"ג מצות ואיך יהיה זה אמנם התקון לזה בציצית ששקולה ככל המצות ובתנאי שישמור ל"ת והמצוה שיבואו לידו ועל ידי כן נחשב כאלו קיים תרי"ג מצות וצריך לומר הדבר בפיו ולא סגי במחשבה דהרי ידיעתו כביכול אינה מכרחת והדיבור הוא מכריח נמצא יתרון הכשר לדבור זה ת"ד עש"ב. ועפ"ז אפשר לתת טעם למצות ציצית שיהיה בבגד אך הוא להורות דע"י מצות ציצית ששקולה כתרי"ג מצות משלים בגד הרוחני וזה טעם הדין דהוא חובת גברא ולא חובת מנא דחובת גברא להשלים תרי"ג מצות לעשות מלבוש רוחני:

פרק טז

פסוק א

ויקח קרח וגו'. אפשר במשרז"ל דאמר קרח אני בן יצהר דהשמן צף למעלה על הכל וז"ש ויקח קרח לקח בדעתו שהוא בן יצהר שהוא דומה לשמן והשמן הוא עליון על כל המשקין ולו יאתה הגדולה והכבוד. אבל לא ראה שהוא בן קהת שיקהו שיניו ושיני מולידיו בן לוי שיהיה לו לויה בגיהנם כמו שאמרו רז"ל פרק חלק וזה טעות כפול דעיקרא מה בידו יקח אם אביו הוא שמן והן לו יהי הי"ל לראות בן קהת ולחוש שיקהו שיניו. א"נ בא בטענה במשז"ל דעמרם הבכור נטלו ב' בניו גדולה וא"כ הנשיאות היה ראוי לו שהוא בן יצהר. וטח מראות עיניו שהוא בן קהת מטועני הארון. וגרשון הבכור לא היה לו ולא ראה בן לוי שלוי נתקדש וראבון ושמעון לא נתקדשו. וזו תוכח"ת מגולה כי הכל בידו יתברך ולמאן דיצבי ויתנינה וכל דרכיו משפטים ישרים:

פסוק ב

ויקומו לפני משה. פירש הרב המורה מורינו ורבינו כמהר"ר משה מזרחי זלה"ה דהדין הוא דלרבו מובהק צריך לקום מלא עיניו וכ"ש מלך ורבן של נביאים משה רבינו ע"ה ולהכעיסו קמו דוקא כשבא אצלם תוך ד"א וז"ש ויקומו לפני משה כלומר מעט אשר היה לפניו כת"ח פשוט עכ"ד. ולפי דבריו אפשר שרמז הכתוב שהיו מבזים אותו להשוות כבוד למשה רבינו ע"ה לכבוד הנשיאים וזה רמז ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל וגו' כלומר שסדר ושיעור הקימה היה שוה למשה רבינו ולנשיאים באופן אחד:

ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים וגו'. לקח מכל שבט ושבט כ"ג שהם סנהדרי קטנה לבד משבטו של לוי לפי שעליהם תרעומתו ומחלקותו ואחד עשר פעמים כ"ג הם ר"ן וג' יותר כי דתן ואבירם ואון השלימו המנין לקשר רשעים. בלקוטי גאוני אשכנז קדמונים בפ' רבינו אפרים כ"י משם רבינו אושעיא הלוי זלה"ה. ואחר זמן ראיתי בס' דעת זקנים שנדפס מחדש שכ"כ במנחת יהודה משם ר"מ מקוצי:

נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם. פירש"י הלבישם טליתות שכלן תכלת באו ועמדו לפני משה אמרו לו טלית שכולה תכלת חייבת בציצית או פטורה א"ל חייבת התחילו לשחק אפשר טלית של מין אחר חוט תכלת פוטרה זו שכולה תכלת לא תפטור עצמה. וזה שנים רבות שראיתי בדרשות הרב עיר וקדיש מהר"ם פאפיראש כ"ץ ז"ל כ"י שפירש משם רבו הרב מהר"ר ישראל אשכנזי ז"ל דשאלה זו היה לבא אל הענין כי כל העדה כלם קדושים ומדוע תתנשאו וגו' והיא על דרך טלית שכולה תכלת דא"צ ציצית לפוטרה וכן כל העדה כלם קדושים ואינן צריכים לך לפוטרם:

פסוק ג

רב לכם כי כל העדה כלם קדושים. אפשר במ"ש בסנהדרין (דף כ"ו) קשר רשעים אינו מן המנין ואע"ג דשבנא וסיעתו היו הרבים קשר רשעים נינהו ופירש מהרש"א בח"א שהקב"ה אינו עמהם ולכך לא חשיבי וז"ש אינו מן המנין כלומר הקב"ה ולכך לא חשיבי ואפשר דז"ש רב לכם בעצות ושררות הללו דהגם דיהיה לכם עוזרים מ"מ רוב ישראל עמנו וכי תימא קשר רשעים הוא שהקב"ה אין עמנו לז"א כי כל העדה וגו' ובתוכם ה' וה' אתנו ובכי הא אזלינן בתר רובא:

פסוק יג

כי תשתרר עלינו גם השתרר. פי' אתה עושה כל קרוביך שרים עלינו. אתה והם ואהרן ס"ת המן כי המן וקרח מחלקותם שוה זה נלחם עם משה שהיה גדול הדור וזה נלחם עם מרדכי שהיה גדול הדור זה מת בירידה וזה מת בעליה שהיא תליה כדכתיב ויתלו את המן. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק יד

העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה. פירש"י אפי' אתה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה אליך לא נעלה. מקשים דאמרו במ"ק (דף ט"ז) מנ"ל דאי מתפקר בשליחא דב"ד ואתי ואמר לא מתחזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים תנקר ופירש הרב הנמק"י וז"ל דכתיב העיני האנשים תנקר ואמשה קאמר אלא שכינה הכתוב וכתיב ויחר למשה מאד משמע דאמרו ליה עכ"ל. ולפי פירש"י הכא מאי ראיה מייתי הש"ס הרי העיני האנשים קאי עליהם ע"כ שמעתי וכ"כ הר"ן בנדרים (דף ז') והרא"ש בפירושו שם (דף ס"ד) גבי כי מתו כל האנשים דהיו עניים ואין לומר סומים דכתיב העיני האנשים ההם תנקר אלמא עלייהו קאמרי ולא על משה רבינו ע"ה ונראה ליישב דאם הם היו סומין לא היו מבזים למשה רבינו ע"ה כי אשר הוא סמו"י מן העין מתבייש להזכיר ולקלל בסימ"ת עין וזה פשוט. א"נ דרש"י והר"ן והרא"ש כתבו לפי פשטן של דברים. אך לימוד הש"ס הוא דהא דמכנה הכתוב הוא לצד עילאה ח"ו או לצד אדם גדול מאד אבל הכא לדתן ואבירם לא היה מכנה הכתוב דאינם כדאים לכך והיל"ל את עינינו תנקר ומדכינה ש"מ דעל משה אמרו ולכבודו כינה הכתוב. א"נ דכיון דיש פנים לומר דעל משה קאמר מינה ידעינן דשליח ב"ד דהגיד לא מתפקר דאם אין הדין כן הו"ל לפרש הכתוב ועל מי סמך שלא נפרש על משה ונלמוד דלא מתפקר שליחא. אלא ודאי דכן הוא הדין דלא מתפקר ויליף שפיר ואתיא כי הא דכתבו התוס' בחולין (דף ה') גבי עורביים ודוק היטב כי קצרתי. ואחר זמן ראיתי מ"ש הרב נח"י שכתב דרש"י כאן פירש לפשט והש"ס דרך דרש ואינו מספיק להוציא דין מהפסוק לפרשו דרך דרש כל שפשט הכתוב אינו כך

והא דאמרינן זהו פשט ויש דרך דרש היינו כשאינו לומד דין ומייתי ראיה מהכתוב וזה פשוט:

פסוק טו

ויחר למשה מאד. פירש"י נצטער עד למאד. ורבינו שלמה אסתרוק ז"ל היה לו גרסא אחרת ברש"י וז"ל כתב רש"י ויחר למשה מאד. נצטער על הא' משל לאדם שדן את חבירו ומתוכח עמו אם מושיבו יש לו נחת רוח אם אין משיבו יש לו צער. תנחומא. אולי רצה במילת א' שטענו על ה' אחד יחד טענה אחת ולא זזו ממנה והוא שמשה רבינו ע"ה עשה המנויים מלבו וטענה זו היתה סיבה לכל מחלקותם. או אמר על האחת שנתירא שיכחישו בתורה ויכשלו בע"ז הנקראת אחת שנא' ואם באחת יבערו. או נצטער על שהעלילו עליו שלקח שררה לעצמו עליהם וזהו שחרה לו מאד עכ"ל בקצור ועמ"ש הרא"ם ז"ל. ובפירוש רש"י כ"י ישן נושן על קלף כתוב כלשון רש"י ז"ל שכתב הר"ש אסתרוק הנז' רק שכתוב ויחר למשה מאד נצטער על הדבר משל וכו'. ועיין בתוס' מנחות (דף י"ח) ובשו"ת מהר"ש בן הרשב"ץ (סי' ר"ץ) ובס' יוחסין (דף ל"ב):

חמור אחד מהם נשאתי. כלומר אפי' אם היה מהן נכון לשירותי כחמור למשאוי לא נשאתי פניו לזכותו בדין ולהרע לשכנגדו וזהו ולא הרעותי את אחד מהם פי' להטות משפט. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק ל

ואם בריאה יברא ה'. אמר משה להקב"ה אתה הבטחתנו מראש נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו ולזה עת לעשות לה' בריאה חדשה נגד כל ישראל ולזה אמר אם יברא השם דבר מחודש לעולם לכבודי יהי רצון שיהיה כך שתפתח הארץ את פיה. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל:

פרק יז

פסוק ה

כאשר דבר ה' ביד משה לו. פירש"י רמז לחולקין על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו וכו' אפשר לתת טעם דהמבקש להיות כהן כמו עוזיהו רודף אחר השררה וכבר אמרו רז"ל דשררה בורחת ממנו ופירוש דגם מה שיש בידם ניטל מהם וזהו ממנו. ולכן על דרך זה המבקש ורודף אחר השררה להיות כהן ילקה בצרעת ויבדל מישראל וניטל מה שהיה לו שהיה בקרב ישראל ועתה ישב בדד ויהיה גרוע מכל ישראל:

פסוק ו

אתם המיתם את עם ה' וגו'. כאשר ירדוף הקור"א יתמה כי אחר שראו אלו הן הנשרפין כל דברי בל"ע איך עוד יוסיפו ללו"ן במדב"ר לומר אתם המיתם. וראיתי לכתוב מה

שפירשו כת הקודמין והמה בכתובים בתוספת נפך. כי שמעו כשאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו שפירושו לבל"ע ולהשחית כשרו"ף קצ"ף אלא כאשר דיבר ביד משה דהיינו צרעת. והבינו דכל הבליעה והשריפה היינו על שזלזלו במשה ואהרן וילונו אתם המיתם את עם ה' שלא מחלתם כי רב שמחל על כבודו כבודו מחול. וטח מראות עיניהם שכפרו בתורה ובמצות ואין בידם למחול אשר פקרו בה' ח"ו ובתורתו ועוד כבודו מחול אמרו ולא בזיונו ומה גם שחשדוהו לנביא השקר ח"ו למרע"ה ולכן נגזרה המגפה ויש לרמוז אתם ר"ת איך תמנעו מחילה לזה המיתם עם ה':

פסוק כז

ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר הן גועונו וגו'. פי' לאמר אל ה'. כי כשראו הנס המופלא של מטה אהרן פרחיה ושקדיה נתיראו שמא יש עליהם גזירת מות מפני שאם מראש מקדם תיכף היה עושה זה הפלא היו כלם מודים שהכהונה לאהרן. אך מחמת שחפץ ה' להמיתם נעשו כל המעשים שריפה ובליעה ומגפה ולזה אמרו הן גועונו וגו' וז"ש האם תמנו לגוע דרך שאלה או אימות. הק' רבינו שלמה אסתרוק ז"ל והוא האריך בזה:

פרק יח

פסוק ו

ואני הנה לקחתי את אחיכם הלוים מתוך בני ישראל וגו'. אפשר במשז"ל דיעקב אע"ה הפריש מעשר מבניו והוא לוי. וידוע דכל מה שניתן לה' נחשב כאלו הוא נותן לנו דלקיחתו שמה מתנה ומה מידינו יקח כי הכל שלו. וכמו שפירש הרב תולדות יצחק פסוק ויקחו לי תרומה. ומענותנותו יתברך הורה דלקיחתו שבט לוי חשיבא לקיחה והוא יתברך שמח במתנת יעקב אע"ה והיינו אומרו ואני הנה לקחתי ותיבת הנה אמרו רז"ל דהיא שמחה כמ"ש הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו וז"ש הנה לקחתי מתוך בני ישראל כלומר דהוא יתברך שמח וחשיב לקיחה שלקח מתוך בני ישראל פירוש השבטים בני ישראל יעקב אע"ה את הלויים:

פסוק יט

כל תרומת הקדשים וגו'. זה הפסוק מתחיל בך' ומסיים בך' לפי שלאברהם שהיה לך' דורות ניתן לו הכהונה. גם אתם גימטרי' הנה כשלוחכם. רבינו מהר"א מגרמיזא בפירושו כ"י:

פסוק כד

על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה. ואפשר דהכונה לעתיד שלא יטלו שבט לוי אלא שהנשיא יתן להם תרומה כמפורש בסוף יחזקאל ופליאה נשגבה על רש"י ורשב"ם בבתרא (דף קכ"ב) כמ"ש בפ"ע. וז"ש בתוך בני ישראל דוקא לא ינחלו

לאפוקי דהנשיא נותן להם ובא הכתוב לרמוז לעתיד ומהרח"א פירש במחלקת הרמב"ם והראב"ד סוף ה' שמיטה ע"ש:

פרק יט

פסוק ב

זאת חקת התורה. מה שהפרה מטמאה את הטהורים היינו שהפרה רמז לחומר והיו העוסקים בה טמאים הורה שהנמשך אחר החומר יטמא. אפרה היה מטהר את הטמאים הורה שהמכניע החומר ושורפו אז ישאר טהור ונקי כי החומר מטמא כח השכלי לפי רוע מזגו ומטהר כח השכלי לפי תכנתו וטוב מזגו. ואולי בעבור לא יחשבו שיהיה לאפרה איזה סגולה ודבר עצמיי לטהרם לזה היתה מטמאה הטהורים ולזה נקראת חקה להעיר כי הטהרה והטומאה לפי המקבל בדבר ה'. הקדוש ר' שלמה אסתרוק ז"ל:

אשר צוה ה' לאמר וגו' ויקחו אליך וגו'. אפשר לרמוז במ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל כי הדיבור הוא חלק מהנשמה וכל דיבור מפסיד דבר מה מהנשמה כי ההבל מהנשמה והוא חיותו ועל זה נצטוינו שלא לדבר דברים בטלים שמפסיד בהם חלק נשמתו וחיותו עכ"ד. וכתבנו בעניותנו בדרושים דהוה ס"ד דגם כשלומד בתורה ע"י אותו ההבל מפסיד דבר מה מחיותו ועל כן כתיב כי חיים הם למוצאיהם למוציאם בפה דאדרבה זו סגולת התורה להוסיף חיים. והנה הפסוקים האלו דרשום כלם על התורה. ולדרכנו א"ש זאת חקת התורה דלכאורה נראה רחוק דכיון דאמרת כי כל דיבור הוא הבל והן מחסור מחייו איך בלימוד התורה מוסיף חיים והוא פלא לא סגי דאינו מפסיד דבר מה מהחיות אלא שמוסיף וזהו חקת התורה שהדיבור בעלמא גורע החיות ודיבור התורה מוסיף. אשר ציוה ה' לאמר דשאני הכא דהקב"ה ציוה ללמוד וזהו אשר ציוה לאמר כלומר לאמר בתורה והוא היוצר הוא הבורא וכך רצה שבלמוד התורה יוסיפו חיים. ואפשר לרמוז צוה ה' לאמר צוה גימטריא ק"א שם רמז לשנות פרקו ק"א פעמים כמשז"ל וכתבו המפרשים דבכל פעם נברא מלאך רוחני יותר. וכבר נודע מזהר הקדוש דכל מה שאדם עוסק בתורה ומצות לשמן זוכה לעלות יותר בשרשי נשמתו על דרך שאמרו זכה יתיר יהבין ליה וכו' ובזה ניחא תיבת ויקחו ביו"ו בראש אמי"ר דהול"ל דבר אל בני ישראל יקחו אליך אמנם הוי"ו מולדת תיבה כיוצא בה ע"ד שאמרו ז"ל ויתן לך יתן ויחזור ויתן. גם כאן רמז יקחו ויקחו כי ע"י התורה יקחו שפע ויחזרו ויקחו שפע יותר עד שיזכו לניצוץ משה רבינו ע"ה וז"ש ויקחו אלי"ך ואז החומר שרמוז הפרה כמש"ל והיתה אדומה חומר עכור בחלאת ד' יסודות שמהם באים כל הרעות כגון גאוה ותאוה ולה"ר ועצבות ואביזרייהו ד' אבות

נזיקין עתה תהיה פרה שהוא החומר תמימה אשר אין בה מום כי החומר נעשה צורה ויחי מחוליו:

פסוק ו

ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת. אפשר לרמוז במ"ש בס' זכרון יוסף שו"ת להרב מהר"י ש"ה ז"ל בסופו שפלוסוף אמר שהטעם שאנו מושלים בבהמות הוא מטעם שאנו אוכלים אותם ולכך אנו מושלים בחייהם לעשות מלאכתנו וענהו פלוסוף חבירו א"כ הרימה תמשול בנו שהיא אוכלת גוף האדם ע"ש והכא הכתוב רמז על הגאוה שמי שהוא עץ ארז ישפיל עצמו כאזוב ויראה שהוא שני תולעת כי התולעת ראשון שאוכל הגוף והוא שני ובזה ישפיל הגאה גאותו:

פסוק יז

ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי ולקח אזוב וטבל במים איש טהור. אפשר לרמוז כי עיקר גדול לשב היא הענוה והשפלות והוא סמא דכלא כמ"ש בעניותנו במ"א באורך וז"ש ולקחו לטמא מעפר כי יאמרו לטמא לקחת מעפר פי' שיסתכל שעפר הוא ואל עפר ישוב וישפיל עצמו מאד וזהו שריפת החטאת היצה"ר כי בראותו שפלות אמיתי בורח כמו בורח מהאש וגם כי כתבו המקובלים כי מי שהוא עניו אין יגער שולט עליו. ואחר זה ונתן עליו מים חיים היא התורה אל כלי שיעשה עצמו דרופתקא דאורייתא ועם היותו שפל עוד יוסיף לחדש השפלות ולהתבונן מראשית אחרית ולקח אזוב מעצמו כי בתחילה ולקחו שמלמדין אותו ועתה הוא מעצמו ולקח אזוב שהוא ישפיל עצמו ממנו ומאליו. ואז בהיותו מוחזק בענוה. וטבל במים התורה ונעשה איש טהור:

פרק כ

פסוק יג

המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה'. הראשונים פירשו דע"י שהכה משה רבינו ע"ה את הסלע גרם שכחה בלומדי תורה ויש מחלוקת ביניהם ונמשך בענין תנורו של עכנאי לחלוק על ה' ח"ו ולומר לא בשמים היא וז"ש המה מי מריבה שגרם המחלוקת ועי"ז רבו לצד עילאה ואמרו לא בשמים היא עכ"ד ואני ההדיוט אוסיף נפך במ"ש בספר הקדוש קנה דהב"ק מבחינת תורה שבעל פה היה השכינה ואמרו לא בשמים היא תורה שבכתב ולא נסכים עד שיבא מבחינת שמים עש"ב והבאתיו בפ"ע פ' הזהב. וז"ש אשר רבו בני ישראל את ה' דבחינת את היא מלכותא קדישא ודוק היטב:

פרק כא

פסוק א

וישמע הכנעני מלך ערד וגו'. פירש רבינו מהרח"ו ז"ל בס' דרשותיו כ"י רמז פסוקים אלו בשני אופנים. מלך ער"ד גימטריא הרע הוא יצה"ר הוא מלאך המות יושב הנגב אצל הבטל מהתורה שהוא נגוב ממי התורה. כי בא ישראל דרך האתרים כמו המרגלים שלומדים שלא לשמה במרמה. וילחם בישראל וישב ממנו שבי הרמ"ח איברים שכבר היו שבוים בעודו קטן קודם שבא היצה"ט ובראותם שנשבו ביד יצה"ר חוזרים בתשובה ונודרים אם נתן תתן את העם הזה בידי היצה"ר וכל גונדא דיליה והחרמתי את עריהם הם אברי הגוף שהיו משכן ליצה"ר אקדש חרמי קדש שיהיו משועבדים לשמים וישמע ה' בקול ישראל ויתן הכנעני הוא היצה"ר ויחרם הקדיש כל האברים ואף היצה"ר ע"ד בכל לבבך. עוד נראה שמדבר בעת שכיבת האדם בלילה שמוסר נפשו בפקדון לה' ומתפלל ושמור צאתנו ובואנו והכונה שהנשמה הולכת באויר הרקיע ושם סט"א דמות כלבים וז"ס משמרה שניה כלבים צועקים ותופסים הנשמה כי המזיקים שוכנים באויר הרקיע ובאויר כמה דרכים דרכי חשך ואם הנשמה צדקה ועסקה בתורה התורה מאירה ללכת בדרכי חשך ותראה הדרך הישר הנקרא אורח חיים אשר בו תעלה לאדוניה להשתעשע ואם לאו נשארת בדרכי חשך ודומה אל המרגלים הבאים דרך עקלתון כי אינם בקיאים בדרכי הארץ ובאים הכלבים ומגידים אל המזיקים הנקראים אריות וטורפין הנשמות וז"ס מיד כלב יחידתי הושעיני מפי אריה וז"ש וישמע הכנעני סט"א מלך ערד גימטריא רעה שהוא גהנם יושב הנגב מדורו בגהנם הנקרא נגב כי ת"ח אין אור של גהנם שולטת בהם ושמע כי הנשמה הנקראת ישראל אינה בקיאה לעלות בארח חיים ארח ישר אבל באה דרך המרגלים האתרים שאינם בקיאים בדרכים והולכת בדרכי חשך וזה על ידי שלא עסק בתורה כי אם היה עוסק בתורה היתה מאירה לאור באור החיים וזה שמעה מן הכלבים. וילחם בישראל וישב ממנו שבי התורה והמצות אשר עסק ביום ולוקחים אותם בסוד מצאוני השומרים וגו' נשאו את רדידי הוא לבוש הנשמה הנעשה ע"י המצות וכיון שעשה ביום עבירה יש בהם כח לשבות הרדיד ההוא הנקרא שבי. ושולטים על הגוף השוכב במטה ושוכבין עמו וכו' ופעם לוקחת אותן הטפות קדושות ומתעברת ויולדת שדים אמיתיים כמ"ש בזה"ק לא תאונה אליך רעה וגו' וזהו מלך ערד גי' רעה. וידר ישראל וגו' כאשר רואה השחתה שהוא מעבירות החמורות ומלבושים בגופין מסאבין שב בתשובה. ויאמר אם נתן וגו' את העם הזה טיפות וכו' והחרמתי את עריהם גופין מסאבין בסוד עיר קטנה זה הגוף וגם נקרא ערים לשון אויבים. ויחרם אותם לסט"א ואת

עריהם הגופות טמאים ואז קראם חרמה רחם ה' שיוציא לאור הטפות ויבואו בכשרות באשה הנקראה ה'. וזה רחם ה' ונתקנים והגוף נתקן ברמ"ח איברים וזה רמח ה'. זהו תורף רברי רבינו מהרח"ו ז"ל בדרשותיו מכתיבת ידו ממש בקיצור:

פסוק ח

עשה לך שרף. זה המן שהיה כנחש שרף לישראל. ושים אותו על נס. תלה אותו על העץ גבוהה. והיה אם נשך הנחש את איש שגזר גזירה קשה. והביט אל נחש הנחשת שראו בתלייתו ושמחו וחיו והי"ה א"ם נש"ך המן וזהו וישימהו על הנס חסר יוד כתיב וישמהו רמז על עשרה בני המן וישם ה"ו על הנס המן וי' בניו וזה שנא' ויאמר המלך תלהו עליו לרמוז על המן ובניו שהם ה"ו. לקוטי גאוני קדמאי בס' רבינו אפרים כ"י. ואפשר לומר דהנה ישראל בא עליהם הנחש לפי שדברו לה"ר על המן. גם המן הרשע הפליא לדבר לשון הרע על ישראל. גם כתב בספר ערכי הכנויים דמרדכי ניצוץ יעקב אע"ה והמן עשו. גם כתבו גורי האר"י ז"ל דהנחש נתלבש בהמן לקעקע ביצת ישראל גם בזכות משה רבינו ותפלתו ניצלנו מהמן ובזה כתבנו בעניותינו וחמת המלך שככ"ה גימטריא משה. וע"פ האמור ניחא דרשה הלזו דסמך ענין המן לענין הנחשים שבאו על לשון הרע ורמז למשה רבינו ע"ה עשה לך שהוא עתיד להתפלל על זה וכמ"ש בירושלמי ובזהר הקדוש דענין מגילת אסתר נתגלה למשה רבינו ע"ה וז"ש וקבל היהודים ור"ת עשה לך שרף ושים הוא לעשו דהוא המן גלגול עשו ונתלבש בו הנחש. עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל ס"ת גימטריא מרדכי עם ב' כוללים. והיה כל הנשוך ישראל והתקון הוא וראה אתו [בגימטריא] (אותיות) תורה ח' שהתורה נתנה בח' לשונות שאמר דוד המלך ע"ה אמרתך עדותך מצותיך וכיוצא והא אהניא להו לקבל התורה כמ"ש ז"ל הדור קבלוה בימי אחשורוש. וס"ת אותו על נס גי' המן עם הכולל:

פסוק יז

אז ישיר ישראל וגו' עלי באר ענו לה וגו'. רבינו האר"י זצ"ל בעץ החיים שער ל"ב פ"ו דרוש ג' האריך בדרוש ג' מתנות טובות ושם ביאר שהבאר היה מזיווג יעקב ודור המדבר וכשחטאו ותעו בני הדור ההוא נסתלק הבאר והחזירו לרחל פב"פ וממנה היה הבאר ונקראת מתנה שחזר פעם אחרת וזהו עלי באר ע"ש באורך ושם מבואר סוד באר חפרוה שרים ע"ש. ואפשר לרמוז באר ענו לה ר"ת בעל. וממדבר כלומר מה שהיה הבאר ממדבר ר"ל מהארת דור המדבר ונסתלק עתה היה מתנה עי' בדרוש הרב ז"ל ודוק הטב. ואפשר כי הנה בשירה זו לא נזכר משה ומ"מ רמוז שהקב"ה חפץ מאד בכבוד הצדיק כי הנה באר רמז לשכינה ומשה בעלה דמטרוניתא וזה רמז ענו ליה כאלו אמר עניו לה והוא

משה רבינו ע"ה דכתיב והאיש משה באר ענו מאד וזה רמז ענו לה ור"ת בעל כאמור ודוק היטב:

פסוק יח

באר חפרוה שרים וכו' במחקק. מחקק גימטריא אברהם. וקרי בם חקק. חקק גימטריא יצחק. במשענו. תם. יעקב. פי' בזכות האבות אברהם ויצחק חפרו בארות ויעקב וירא והנה באר. רבינו אפרים. ושם בלקוטי גאוני קמאי כתוב עשר תיבות יש בפסוק אז ישיר ישראל כנגד עשרה שירות שנאמרו בעולם. וזו אחד מהם כמו שיסד רבנא שמעון ז"ל קול שירות תשע שמענו בארץ והעשירית עוד נשמע מכנף הארץ ולכך אין בזו הפרשה לא ט' ולא צ' לפי שצ' היא כמנין ט' יודין שהעשירית לא תוכל להאמר עד המשיח עכ"ל. ולכאורה אינו מובן דבא למעט עשירית והוא מחסר ט' צ' שהם ט' יודין והלא הט' נאמרו. והיה אפשר לומר דהכונה דחסר ט' צ' דעדיין יש לומר שירות עד ט' אבל עשירית לא. ואינו מתישב ואין להאריך. ואפשר לרמוז ע"פ פרקי רבי אליעזר דה' אותיות מנצפ"ך כפולות על ידם נעשו נסים וגאולות. אברהם לך לך כ"ף כ"ף. יצחק מם מם כי עצמת ממנו. יעקב נון נון הצילני נא. מצרים פ"פ פקוד יפקד. גאולה העתידה צ"ץ צמח ומתחתיו יצמח. ובזה פי' הרב הקדוש מהר"ר שמשון מאסטרפולי ז"ל מכנ"ף הארץ אותיות מכנף שמענו מם יצחק כף אברהם נו"ן יעקב פ"א מצרים. ועתה רוצים שתתקיים צ' צבי לצדיק שיבא משיח צמח ומתחתיו יצמח עכ"ד. וזה רמז בשירה זו דחסר ט' שהוא צ' וצ' דכשיבא המשיח תתקיים צמח ומתחתיו יצמח ותהיה שירה עשירית ודוק כי קצרתי:

פסוק כט

אוי לך מואב אבדת עם כמוש נתן בניו פלטים ובנותיו בשבית. פירשו רבני אשכנז דקי"ל דהנקבות מותרות דדרשינן מואבי ולא מואבית. והזכרים אסורים אך אם נשבו יש מקום להתיר כדאמרינן גבי יהודה גר עמוני. והרוע מזל של מואב היה שהבנים שאם ילכו בשביה יש מקום להתיר נצולו כדי שיהיו באיסורין עד עולם ובנותיו דמותרות בלאו הכי דנקבות מותרות הן הלכו בשבי והוו תרתי לרעותא וזהו אוי לך מואב אוי ואבוי דמוחלפת השטה דהיה להם הזכרים ללכת בשביה והנקבות פלטות ואז היה התר לכל משא"כ עתה דאין התר לזכרים והנקבות לא היו צריכות ליילך בשביה כי הם מותרות ודוק:

פרק כב

פסוק ב

וירא בלק. ראה שעמדה חמה למשה במלחמת סיחון כדאיתא פ' אין מעמידין. וירא ר"ת רשע אויב יראה וכעס. לקוטי גאוני קמאי כ"י. ואפשר בלק גי' ס"מ עם הכולל. צפור גימטריא עשו:

פסוק ג

ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא וגו'. יש להבין דמהכתובים נראה דבלק ראה והעם נתיראו ובלק שלח לבלעם. ולהבין פשר דבר אפשר כי הנה ידעו כי ה' צוה אל תצר את מואב והנה ראו כן תמהו שנלחמו עם סיחון ועוג ולקחו ארצם והיה של מואב אשר בגזל בא ליד סיחון ארץ מואב. ובלק ראה והבין דהטעם הוא דעמון ומואב טהרו בסיחון. ולכך הוא לא נתירא. אך העם נתירא דסברו לפי דעתם דאינו טעם מספיק דעמון ומואב טהרו בסיחון דזה היה גזל בידו רק שנראה דהם בעילה כל דהו נתלים הגם שלא יהיה כדין. ועתה כי בלק אינו מואבי והוא מלך ימצאו עילה כי המלך הוא השליט על הארץ והם לוחמים עם בלק ולוקחים הארץ מידו מטעם שהמלך אינו מואבי ושרי ליקח את כל הארץ כי הוא המולך ושליט וז"ש ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא כלומר נתיראו מסיבת כי רב הוא בלק ואינו מואבי וז"ש עתה ילחכו וגו' ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא כלומר כל החששה והפחד מסיבת בלק שהיה מלך למואב ואינו מואבי. ובלק בראותו את העם יראים ונבוכים הוכרח לשלוח אל בלעם. א"נ אפשר דהם ידעו ענין אל תצר את מואב ונגלה להם הטעם שהוא מטעם פרידות טובות שיש בהם ועתה ראו מלחמת סיחון ועוג ודאי כי כן הוא דרך העולם דבמדינות קרובות נמצאים מעיירות אחרות כמה וכמה בני אדם לצורכי סחורותם וכ"כ הרב ידי משה סוף פרשת חקת ונהרגו כל המואביים הנמצאים בארץ סיחון ועוג וזה יראו להם מאד. ומוכרח שמשה רבינו ע"ה ידע היכן הם הפרידות ולזה הרגם להמואביים שבארץ סיחון ועוג. וז"ש וירא בלק את כל אשר עשה ישראל לאמורי ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא משה רבינו ע"ה ויודע היכן הם הפרידות ואותם משפחות ישמרם ואת היותר יחרימו וזה ראה בלק מה שעשו לאמורי ואגב הרגו כל המואביים הנמצאים שם:

פסוק ה

הנה עם יצא ממצרים וגו'. אפשר דרצה להזכיר לו תרתי לרעותא אחת שהוא היה מיועצי פרעה ויעץ לשעבדם כמו שיש סברא זו ברז"ל למ"ד. וסוף דבר לא הועילו מצרים בכשפיהם ותוקפם ונסרחה חכמתו ויצא העם הזה ממצרים. וזאת שנית אתיא מכללא תוקפו של משה רבינו ע"ה עם בלעם שהוא היה רוצה למלוך בכוש ומשה רבינו ע"ה

היה סיבה שינוס בלעם ומלך משה כמ"ש בס' הישר ושתים הנה להדאיב נפשו וישים כל מעייניו לקללם ולהרע להם. ובהכי ניחא שאמר לו אולי [אוכל] נכה בו בלשון ספק ואמר תכף כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואת אשר תאור יואר והוא לשון ודאי והוו תרתי דסתרן אמנם פחים טמן לו באמור הנה עם יצא ממצרים שלא הועילה עצתך וכל חכמת מכשפי וחרטומי מצרים. ולזה אני מסתפק אם תועיל וז"ש ועתה בוי"ו הנוסף ר"ל בהיותך צר ואויב להם תוסיף עתה לקללם אולי אוכל וגו' כי אני מסתפק בראותי הצלחתם וכל כשפי מצרים נתקו מוסרות כי ידעתי אשר תברך וגו' ואשר תאור יואר לשאר אומות הוא ודאי אמנם לגבי ישראל יש לי ספק. וכל זה הוא להעמיס על בלעם שישתדל בכל כחו לקללם קללה נמרצת שודאי תחול עליהם וזה כל פרי האר"ש. ומורי הרב ז"ל פירש דיש להסתפק אם בגוים יש שליח לדבר עבירה כמו שיראה הרואה מתוך דברי הרב פרשת דרכים דרוש שני (דף ו') וזה ספק בלק דשמא יש שליח וא"כ בלק הוא המקלל ולא יהיה לו סגולה כמו אם בלעם עצמו היה מקלל והוא על דרך אתמחי גברא ואתמחי קמיעא וז"ש ועתה לכה נא ארה לי שאתה שליח במקומי לקללם אולי אוכל דכיון שאינו נחשב דאתה מקללם אולי לא יועיל כי ידעתי אשר תברך אתה מעצמך מבורך ואשר תאור יואר אך עתה שהוא בשליחותי אפשר שלא תחול הקללה דצריך שתהא אתה המקלל מעצמך עכ"ד ז"ל. ואולי במלחמת סיחון בלעם מעצמו בלי שליחות קללם. ועוד יש לצדד בזה ועיין מ"ש אני בעניי בקונטרס עין זוהר מערכת אלף אות נ"ד ואכמ"ל:

פסוק ז

וקסמים בידם. פי' שגם הם קוסמים וז"ש וקסמים בידם שבידם לקסום גם כן שידעו החכמה ההיא. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל:

פסוק יב

לא תאור את העם. לא היתה הכונה שאם יקללם ישיגם נזק כי הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל אבל כוונתו יתברך שאם ח"ו ישיגם עונש מצד שיחטאו לעתיד יאמרו שקללת בלעם גרמה ולא יחשבו כי חטאתם גורם להם כי כאשר ייסר איש את בנו וגו'. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל. ועפ"ד יתפרש הכתוב לא תלך עמהם לא תאור את העם כי ברוך הוא לא תלך עמהם לטובתך. לא תאור את העם ולא תסבור שאני חש לקללתך כי ברוך הוא ולא תחול הקללה עליהם ותהיה לבושת וגם לחרפה:

פסוק יד

ויקומו שרי מוא"ב. ר"ת מפר אותות בדים וקוסמים. לקוטי גאוני קמאי בס' רבינו אפרים ז"ל:

פסוק יט

ועתה שבו נא בזה. לא אמר כמו לקודמים לינו פה הלילה כי עתה חש שצריך להאכילם ולכבדם ואפשר יפסיד מעותיו כי לא יקללם לכן אמר שבו נא בזה ר"ל תתעכבו בעיר באושפיזות וכל אחד ילך למקום שהוא חפץ וכן מוכיח דמעיקרא כי אמר לינו פה כתיב וישבו שרי מואב עם בלעם אבל עתה שאמר להם שבו נא בזה היו מפוזרים ולא היו עמו. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק כב

ויחר אף אלהים כי הולך הוא. שאל חכם גדול מאומות העולם לאחד מגדולי ישראל אמאי ויחר אף אלהים הלא אמר לו קום לך אתם. והשיבו הרב ז"ל כי כשאמר לו ה' קום לך אתם אמר לו שקודם שילך ידבר עמו וז"ש אך את הדבר אשר אדבר אליך וגו' והיה נחפז ללכת ולא המתין לשמוע לקול דברו עד שהוצרך ה' להודיעו בדרך על ידי מלאך. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל. ורבינו אפרים ז"ל כתב שטעם ויחר אף הוא שראה שהיה כ"כ ממהר לצאת שלא המתין עד שיחבשו לו האתון ויתקנוהו אלא הלך תכף ברגליו ויצוה לעבדיו להביא האתון אחריו כי חשב שמא יחזור הקב"ה ויאמר לו לא תלך. א"נ שהיתה כוונת בלעם לעבור פי ה' ולקלל ישראל אעפ"י שידע שמיד שהיה מקלל היה מת רצה למות ולקללם ולכך חרה אפו ית'. כתיב הכא כי הולך הוא וכתיב הנה אנכי הולך למות. רבינו אפרים ז"ל. והרב הגדול שארינו ומורינו מהר"ר ישראל זאב ז"ל פירש כי הנה אמרו רז"ל שכביכול בכל אותן הימים לא כעס שבלעם היה מכוין הרגע שכועס והיה מקללם ועתה שבלעם הוא עסוק בהליכתו ואין לבו פונה רק על הדרך כביכול זעם ה' וז"ש ויחר אפו וכי תימא צדקה עשה הקב"ה שלא כעס ואיך עתה כתיב ויחר אף אלהים. ופירש הכתוב כי הולך הוא כלומר עתה שבלעם טרוד בהליכה כתיב ויחר אף וכך היא המדה ואל זועם בכל יום ובאותן הימים לא זעם ה' אבל עתה שבלעם הלך ילך ולאו אדעתיה ויחר אף אלהים ודוק:

פסוק כג

מלאך ה' נצב בדרך. ר"ת גימטריא מיכאל עם הכולל. גאוני קמאי בס' רבינו אפרים ז"ל. וחרבו שלופה בידו. פירש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל חרבו שב אל בלעם שהמלאך הוציא חרבו של בלעם מתערה רמז לו שיהרג בחרב וז"ש לו יש חרב בידי ר"ל אלו לא נשלפה חרבי מתערה כי עתה כבר לקחתיך והרגתיך:

פסוק כח

ויפתח ה' את פי האתון. גדולי המפרשים נבוכו בזה כי למה עשה ה' ככה ומה תועלת בזה ואני ראיתי תועליות רבות מכל ענין זה. אחד שראו שרי בלק המחלוקת שבינו ובין

אתונו כמו שביארו רז"ל ומה שלא תמהו על זה השרים ולא שאלוהו אולי בהיות זה חסרון לבלעם שתקו. או חשבו השרים שכל זה עשה בלעם בתחבולותיו על צד הכשוף ואחיזת עינים או באיזה חכמה ליראם ולבהלם כי חשבו עשה זה להתנצלות אם לא יקלל העם בפני בלק. ובלעם שלא נבהל נראה כי לא היה נמנע בעיניו דבור בעלי חיים בענינים הבלתי מושכלים כמו שלא נמנע דבור אל קצת עופות. שנית. כי חשב בלעם בלכתו כי היה ראוי לנבואה בטוב הכנתו ובהגלות רושם מה מהמלאך לאתון ולא לו הכיר חסרונו. שלישי. כי בדבור האתון היה יכול להבין כי כמו שמניעת האתון להלוך ברצונו היה בסבת השגחתו על ישראל ולגלות לו על ידה שאין בידו טובו רק לתועלת ישראל כאומרם סימני האבות הראהו לו כי נבואתו לא היתה רק לתועלתם. רביעי. כי לא יהיה לבלעם מחשבות רעות להרע כי השם יהיה בכסלם וידע מחשבותיו בלכתו. חמישי. הוצרך בזה תועלת לישראל שידעו כל זה על ידי נבואת משה רבינו ע"ה וידעו שהשגחתו עליהם. הששי. כי עדות בעל ריבנו הודה בגמול הנצחי לישראל. רבינו שלמה אסתרוק ז"ל וזה קיצור דבריו והוא ז"ל האריך:

כי הכיתני זה שלש רגלים. פירש"י רמזה לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה ויש לדקדק מאי רבותייהו כל אומה מהאומות יש להם חגאות. ואפשר במה שכתבו המפרשים בטעם אומרם ז"ל גוי ששבת חייב מיתה כי השבת כביכול הכתיב בו יתברך וינח ביום השביעי וכמה כתובים כמוהו שכביכול שובת בשבת ואם בא גוי לשבות הוא משתמש בשרביטו של מלך וחייב מיתה. אך ישראל עם קרובו נתנו מתנה לישראל והיה לאות כי הם בנים ויכולים לשבות כביכול ביום השבת עכ"ד וממנו נקח לשלש רגלים הרמים והנשאים בשמים ממעל בפסח גדולי גדולין בשבועות בכל מקום מוכתר ובסוכות מכל החסידים. ולא עוד אלא מאהבתו ותוקף רחמיו כתיב אשר תקראו אתם. והגוים אינם יכולים לחוג בהם כי אין להשתמש בשרביטו של מלך כי ג' רגלים מועדי ה' וריבוי האורות בשמים ודוקא ישראל הם בנים ורשאין לחוג בהם. וז"ש זה שלש רגלים זה אלי ואנוהו קבע בשמי מרומו שלש רגלים וישראל שהורשו לחוג בהם כי הם בנים אתה מבקש לעקור אומתן ואין עוד מי שיקיימם:

פסוק לב

הנה אנכי יצאתי לשטן. ר"ת האיל. אילו של יצחק נזכר לפני הקב"ה שא"ל בעקידה כי ברך אברכך ואתה בא לקלל בניו. על מה הכית את אתונך מכאן רמז למ"ש בספר חסידים כל מי שרוכב על הסוס ומכה אותו במגפים עתיד הוא ליתן את הדין. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק לד

ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי. פי' חסרתי מלשון אני ובני שלמה חטאים כלומר שהייתי חושב אני מוכן לנבואה ויודע דעת והרי חס"ר קובעת בעיני אתונ"י וכדי בזיון. רבינו שלמה אתסרוק ז"ל:

פסוק לט

ויבאו קרית חצות. פי' שהיו שם כמה רחובות ובכל רחוב היו נועדים בני כפר פלוני ביום השוק ורחוב היה מיוחד לבני כפר אחד ורחוב אחד לכפר אחר וכיוצא וזהו שתרגם קרית מחוזוהי. רש"א ז"ל:

פרק כג

פסוק ט

כי מראש צורים אראנו. מרא"ש גימטריא ישראל שהם עלו במחשבה קודם שנברא העולם כדכתיב זכור עדתך קנית קדם. גאוני קמאי בס' רבינו אפרים ז"ל. וממנו נקח למה שפירשתי בעניותי במ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל דבלק אמר לבלעם שיסתכל בתרח ונחור ויקללם וז"ש ינחני בלק מהררי קדם לראות תרח ונחור אבל אנכי הרואה מראש היחס שהוא אברהם עכ"ד ואני בעניי הרחבתי במ"ש הרמב"ן דמעת שנימול אברהם ע"ה יש לו ולזרעו דין ישראל גמור וז"ש כי מראש צורים ראש המולים אברהם אבינו ע"ה מלשון חרבות צורים אראנו ומגבעות רחל ולאה אחיות שנתגיירו וכקטן שנולד דמי אשורנו שיש להם דין ישראל ועוד הארכתי הלא מרא"ש בסד"ר דברתי. ועתה אוסיף נפך כי התורה אמרו רז"ל שנקראת ראש כדכתיב מעולם נסכתי מראש. וזה רמז כי מזמן שנימול אברהם אע"ה נקראו ישראל ומקבלי תורה וז"ש כי מרא"ש גימטריא ישראל יש להם דין ישראל ושומרי תורה הנקראת גם היא ראש שתים נעשו שלש מראש צורים ראש המולים אאע"ה ומה לך על פני תרח. הלא בראש"י תורה ישראל אברהם במעמד שלשלתן היו לאחדים:

פסוק כג

כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. פירש"י עוד עתיד וכו' שהן יושבין ולמדין תורה מפיו ומחיצתן לפנים ממלאכי השרת והם ישאלו להם מה פעל אל. וזה מבואר במ"ש רבינו מהרח"ו זצ"ל דמחצב הנשמות הוא אצל מחצב האורות ואחר מחצב הנשמות הוא מחצב המלאכים וז"ש הן אראלים צעקו חוצה. וזה פירשתי בעניותי שאמרו מלאכי עליון מה לילוד אשה בינינו כלומר תינח הנשמות שהם אצל האורות. אבל ילוד אשה בגוף שיהיה בינינו שיהיה באמצע האורות ואנחנו זה תימא ומה לילוד אשה בגוף ונפש

בינינו. ולפ"ז א"ש דלעתיד מחיצת ישראל לפנים ממלאכי השרת כמו שהוא מחצב הנשמות ודוק כי קצרתי:

פרק כד

פסוק ד

יחזה נופל וגלוי עינים. פירש"י נופל שהיה ערל ומאוס וכו'. וכתיב בלקוטי גאוני קמאי ס"ת יחזה נופל וגלוי עינים מילה לפי שהערלים מרופים. ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול קרואיה ס"ת שם בעמקי שאול קרואיה מילה:

פסוק כב

כי אם יהיה לבער קין עד מה אשור תשבך. אפשר במ"ש רבינו האר"י זצ"ל יתרו הטוב שבקין ומ"מ איזה לכלוך בצד מה נשאר וע"י הגלות מזדכך ונשאר נקי ומלובן. וז"ש כי אם יהיה לבער קין אותו רושם לכלוך מצד הרע ולזה תגלה עד מה אשור כמו מה רב טובך אשו"ר ומשובח ולזה תלך מהשביה נקי ובר:

והמה בכים. תרגם בתרגם המיוחס ליונתן בן עוזיאל ואינון בכיין וקריין שמע אפשר לרמוז כי בכים ראש וסוף הוא מ"ב רמז לפ' ראשונה מ"ב תיבות. בכי"ם גימטריא ע"ב סוד פ' שניה. המה גימטריא חמשים סוד נ' אותיות מושמתם את עד ויאמר. וירא פנחס וכו' ויקח רמח כנגד אותיות ק"ש שיש בה רמ"ח תיבות ועל זה נזכר ויקח רמח וסמך על זכות אברהם גימטריא רמ"ח וכמ"ש בליקוטים וגם ראש וסוף תיבת רמ"ח הוא ר"ח גימטריא יצחק. ואחרי כתבי מצאתי בלקוטי גורי האר"י ז"ל (סי' תפ"ט) שכ' וירא פנחס שראה אות מ"ם פורחת מלאה דם והיא רצה אחרי אותיות ויו תיו כדי להיות מות. מה עשה פנחס נתנה בתוך אותיות ר"ח כדי שיהיה רמ"ח רחם על עם ישראל והוא נשען בזכות ג' אבות ורמוזים בשמו פנחס פן חס פן רמז ליעקב שהוא פני אל חס רמז לאברהם שהוא חסד פנחס גימטריא יצחק עכ"ד ובשבלת של לקט מהאר"י וגוריו ז"ל האריך הרבה ובכלל דבריו כי וירא פנחס היינו שראה נשמת נדב ואביהוא מרחפות להכנס בו לתקן את אשר עותו וגם הוא צריך לתקן מעין דוגמא מצד יוסף ומצד יתרו ויקח רמח ע"ש באורך. וגם אפשר וירא פנחס לפי מ"ש עוד גורי האר"י ז"ל דזמרי בא לו נשמת עשו ובפנחס ניצוץ יצחק. וירא שהוא אהב לעשו והתיקון הוא שיהרגנו וז"ש וירא פנחס כי שרתה עליו רוח הקדש וצפה והביט כמה וכמה ענינים גדולים תלוים בזה ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו זכות ג' אבות וזכות קרית שמע כמדובר שיש בה אותיות רמ"ח. וזכות כ"ב אותיות התורה גימטריא ביד"ו:

פרק כה

פסוק א

פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וגו'. פירשו בזהר הקדש דנשמות נדב ואביהוא נכנסו בו וז"ש בן אהרן ממש כי פנחס בן אהרן והיינו דכתיב פ' וארא ותלד לו את פנחס אלה ראשי אבות הלוים כי בפנחס באו נדב ואביהוא ראשי אבות הלוים עכ"ד ויש לרמוז השתא דקאמר כי בן אהרן האמור פה להודיע שהוא בן אהרן ממש נדב ואביהוא נאמר כי זה אהר"ן ר"ת ראשי הלוים נדב אביהוא. ולפי מ"ש גורי האר"י זצ"ל דזמרי עשו ופנחס יצחק ובא להורגו כנגד מה שאהבו מתחילה יש לרמוז כי ר"ת אלה ראשי אבות הלוים גימטריא יצחק עם הכולל להורות שנתעבר בו וכן פנחס ביו"ד גימטריא יצחק עוד ראיתי בכתבי גורי האר"י ז"ל דפנחס היה חלק טוב של יוסף וזמרי חלק רע של יוסף עכ"ד. ואם נחבר שני ההקדמות האמורות נראה דעשו הוא מבחינת חלק הרע דיוסף. ובהכי ניחא מ"ש בבתרא (דף קכ"ג) בעא מיניה ר' שמואל בר נחמני מר' יונתן כתיב ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' מ"ש כי אתיליד יוסף א"ל ראה יעקב אע"ה שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף וכו' ולפי האמור דעשו חלק הרע דיוסף ניחא דלכך נמסר ביד זרעו של יוסף שהוא חלק הטוב וזה לעומת זה. ודע דמ"ש אני בעניי בהגהת הזהר הנדפס מחדש פרשת פנחס (דף רי"ד) לקיים נסחת ואי תימא דלא זכה לכהונה ועד לא עבד עובד אלא וכו' עתה נזכרתי ממ"ש בזהר (דף רי"ז ע"א) וגם שם יש תרי נסחי והמעיין יראה דיש מקום לשתי נסחאות (בדף רי"ד ודף רי"ז) ולכל נסחא צריך לידחק בלשון אחד ואכמ"ל ודוק היטב ויש להכריע הנסחאות דכבר היה כהן ואח"כ זכה לסוד כהנא רבא ממ"ש (דף רכ"א ע"ב) וק"ל:

פסוק יב

לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום. לפי האמור שהרג זמרי שהוא עשו א"ש תמורת מלחמה שלו"ם גימטריא עשו. וגם לפי מה שהוא חלק טוב מיוסף יומתק דיוסף הוא איש שלום יסוד לזה אמר למשה רבינו ע"ה דיש בו בחינת יוסף כמ"ש הרב המקובל הח"ק מהר"ן שפירא ז"ל בדרשותיו כ"י לכן אמור אתה משה שגם אתה בחינת יוסף אמור לו לפנחס שיש לו בחינה מיסוד אמור לו הנני נותן לו את בריתי שלום שהוא בחינת יוסף צדיק ובהכי ניחא שהלך במלחמת מדין לנקום נקמת יוסף כי הוא מבחינת יוסף. ובס' שבלת של לקט שסידר הרמ"ז ז"ל מגורי האר"י ז"ל על הסדר יש ענין נחמד בענין זה ע"ש באורך:

פסוק יג

והיתה לו ולזרעו אחריו וגו'. אעפ"י שבפלגש בגבעה הפסיד הרוח וזהו לפנים ה' עמו וא"כ איך כתיב והיתה לו ולזרעו אחריו והלא הפסיד הרוח אלא שאח"כ הלך להר חורב שהוא בחינת משה שהוא הרוח וזכה פעם אחרת לרוח ולכן נשאר חי וקיים וזהו בריתי היתה אתו החיים והשלום שזכה ליסוד העליון שהוא מקור החיים שהוא בחינת רוח וז"ש דהע"ה ורוח נדיב"ה תסמכני ששאל רוחו של נדב שלא היה כ"א נפש. שבלת של לקט הנז' וזה קיצור נמרץ אפס קצהו. ומ"ש שבפלגש בגבעה הפסיד וכתיב לפנים וכו' הנה פירשו המפרשים מרז"ל דבעבור שלא התיר לבת יפתח נסתלק וכמ"ש המפרש בדברי הימים (א' סימן ט') ורד"ק כתב שם שלא מיחה בפלגש בגבעה וכו'. ושוב ראיתי בס' ערכי הכנויים שסידר הרמ"ז מגורי האר"י ז"ל בערך אליהו שכתב ענין זה בסגנון אחר דשם ביאר דנסתלקה ממנו נשמת נדב ואביהוא בשביל שלא התיר לבת יפתח ומשם לא נזכר פנחס אלא אליהו וכתב שנתקנו בענין האש שירד על המזבח שתקן אליהו ואמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים והאריך בזה ע"ש. ובלשון ערכי הכנויים הנז' צריך להבין דנראה ומוכח מלשון הרב ז"ל דמבת יפתח לא נזכר פנחס והרי בפלגש בגבעה נזכר. ולפי דברי שבלת של לקט האמורים אפשר לתת טעם לוי"ו דשלום קטיעא וגם למה שהוצרך לישבע לכן אמור הנני נותן לו וכתוב בתרגום המיוחס ליונתן בשבועה ומסכים אל כלל רז"ל דלכן שבועה ואמאי הוצרך שבועה. אמנם עפ"י הנז' דפסק מעלתו. ושוב בהר האלהים חרבה הרויחם וז"ש והיתה לו ולזרעו וכו' ולזה וי"ו דשלום דרומז לרוח נפסק והוא בתמונה דהויו נשארת מחוברת רק בתוכה יש קצת הפסק לפניה. וזה רמז דעתיד הוא לאבדם אך ירויחם וזהו דעדיין יש חיבור בוי"ו ומסיים והיתה לו ולזרעו אחריו והרוח עתיד לחזור. וז"ש לכן אמור אתה משה רבינו ע"ה דאתה מבחינת רוח והוא מקור החיים הנני נותן לו את בריתי שלום ועיין בס' הגלגולים שסידרו הרמ"פ ז"ל פרק נ"ב ע"ש:

פסוק יד

ושם איש ישראל המוכה אשר הוכה את המדינית. פי' כשהיה יחד עם המדינית דאם פירש זמרי אינו יכול להורגו פנחס דקנאין פוגעין היינו כשהם ביחד אבל אם פירש והרגוהו נהרגין עליו כמ"ש בש"ס ולכך דקדק הכתוב לומר אשר הוכה את המדינית. וכל קבל דנא כתיב ושם האשה המוכה המדינית דיש להרגה אפי' כשהיא לבדה כמ"ש הרמב"ם שבאת תקלה על ידה. וכן ראיתי שכתבו המפרשים ז"ל והוא דקדוק אמיתי:

פסוק טו

ושם האשה המכה המדינית כזבי בת צור. לפי מ"ש מהר"י סרוק ז"ל דהיתה בת יפתח ומטרוניתא דתבעה לרב כהנא ואשת טורנסרופוס. אפשר לרמוז דר"ת כזבי בת צור הוא כזבי זו בת יפתח בגלגול תבעה צדיק ואשת רופוס ודוק:

פרק כו

פסוק ה

משפחת החנוכי. פירש"י לפי שהיו האומות מבזין אותם מה אלו מתיחסין על שבטיהם סבורים הם שלא שלטו המצריים בהם אם בגופן שלטו ק"ו בנשיהם לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה לומר מעיד אני עליהם כו' שבטי יה עדות לישראל וכו'. וכבר נאמרו כמה טעמים לאשר חתם ה"א בתחילה ויו"ד בסוף החנוכי וכיוצא וכתיב שבטי י"ה עדות לישראל. ואפשר עוד לומר דקיי"ל דשבויה אפי' אמה מעידה עליה וכמ"ש בא"ה (סי' ז') וא"כ כביכול השכינה יכולה להעיד הגם דח"ו תהיה אמה בעלמא בשבויה אמה נאמנת ועאכ"ו לצד עילאה ושם י"ה כביכול ולכך הקדים ה' הרומזת לשכינה לומר דכ"י אפי' אימא מעיד עליה ודוק:

פסוק יא

ובני קרח לא מתו. פירש"י הרהרו תשובה לפיכך נתבצר להם מקום גבוה וכו' ועיין רא"ם ונח"י באורך ושמעתי מהחכם השלם והרב הישיש כמהר"ר משה גואקיל ז"ל שהגידו לו בחלום פי' פסוק מזמור מ'. קוה קויתי ופירשו לו שדוד הע"ה אמרו על בני קרח ואמר לשון יחיד שניצול ביחוד וז"ש קוה קויתי וכו' שהרהרו תשובה. ויעלני מבור שאון שנפלו בפתוח הארץ פיה ומקום נתבצר להם וכו' וז"ש ויעלני מבור שאון. ויקם על סלע רגלי דנעשה להם עמוד מסלע שיכלו לצאת החוצה ויתן בפי שיר חדש ממש ברוך מחיה המתים או ברוך מוריד שאול ויעל והוא ברכה חדשה שלא אמרה אדם מעולם. יראו רבים ויירא ממעשה זה ויבטחו בה' בראותם זה הנס המופלא בעבור שהרהרו בתשובה דמקום נתבצר להם ויצאו והולידו ודוק:

פסוק כד

לישוב משפחת הישובי. פירש"י הוא יוב. וכתב בדבק טוב שהיה אליל שמו יוב ונתרעם בנו של ישששכר שקראו יוב שכינהו בשם שנקראת ע"ז ונתן לו שין משמו ישששכר והן זה מן הישו"וב ועיין בחומש ד"א עם חינוך פ' ויחי:

פסוק לג

ושם בנות צלפחד מחלה ונועה חגלה מלכה ותרצה. כתבו המקובלים שהם רמז כנגד ה' גבורות וגו' חגלה מלכה תרצה ממותקות וזה רמז חמ"ת המלך שככה:

פסוק סא
אש זרה לפני ה'. שמעתי כי בתיבת אש זרה רמוזים חטאות שאמרו רז"ל שחטאו כמבואר בש"ס ומדרשים כי אש זרה ר"ת אש שתויים זרע רחוצים הוראה:

פרק כז

פסוק ג
אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' בעדת קרח כי בחטאו מת. אפשר במ"ש במדרש הביאו התוס' בבתרא (דף קיט) דכיון דנגזרה גזרת המרגלים היו סוברים כי אינם חייבים במצות כי המצות דיקא בא"י וכיון שהם מתים במדבר אין עליה קיום המצות וכתבנו בעניותינו בדרושים שזה היה דעת קרח ומש"ה לגלגו על המצות. ואפשר שז"ש אבינו מת במדבר מסיבה שנגזר למות במדבר. ושמא תאמר דא"כ היה מעדת קרח דסברו דבמדבר אין חייבים במצות וגדל פשעו שהוא מקושש ולכן חילל שבת לז"א והוא לא הי' בתוך העדה וכו' דאדרבה כוונתו הי' להפך שיהרגוהו ויודע שנוהגות המצות כמ"ש שם התו' מהמדרש דלש"ש נתכוון וז"ש כי בחטאו מת רמזו דהגם שחילל שבת כוונתו לטובה ואינו נחשב לו אלא חטא דהיא מלאכה שא"צ לגופה וכיוצא וא"כ מסר עצמו למיתה ללמד לישראל לאפוקי מסברא רעה ההיא ושהמצות נוהגות במדבר ודוק:

פסוק יז
אשר יצא לפניהם וגו' ואשר יוציאם וגו'. הרבה פירושים נאמרו בכפל ולפי פשוטו אפשר אשר יצא לפניהם בהיותם אל עירם ואל שער מקומם שקטים יצא לפניהם ויבא לפניהם להנהיגם. ואם יקרא מלחמה אשר יוציאם למלחמה ויצליחו בטוב הנהגותיו לנפשם וגופם ואשר יביאם מהמלחמה לביתם:

פרק כח

פסוק ב
קרבני לחמי. לומר לך כל המחלק לחם לעניים כאלו הקריב כל הקרבנות וזהו לאישי לעניים הנדונין באש וזהו קרבן ריח ניחח. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק ג
תמימים שנים ליום. ר"ת תש"ל כמספר תש"ל היו התמידין הקרבין בשנה וכן תש"ל ימים תינוק יונק משדי אמו שהם שתי שנים. רבינו אפרים ז"ל:

פסוק כו
וביום הבכורים וגו'. ראשי תיבות חדשה לה' בשבועותיכם חלב לומר שהתורה שניתנה בשבועות היא מתוקה כחלב וזהו שאמר הכתוב דבש וחלב תחת לשונך. לקוטים:

פרק ל

פסוק ג

איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור וגו'. זש"ה אשר לא נשא לשוא נשא ר"ת נדר שבועה איסר. רבינו אפרים ז"ל. ובמדרש איש כי ידור נדר לה' הה"ד כי לא ידע האדם את עתו ע"כ שמעתי דיש מדרש זה ואם כנים הדברים פשוט במ"ש אל יאמר אדם לה' קרבן ופירש הר' של"ה דחיישינן שמא ימות וז"ש דכתיב איש כי ידור נדר לה' והול"ל איש כי ידור לה' נדר אמנם צריך שיאמר נדר לה' והטעם שמא ימות ונמצא מזכיר שם שמים לבטלה וז"ש הה"ד כי לא ידע האדם את עתו דייקא כי בכל עת מעותד למות ולזה צריך שיאמר נדר לה':

ככל היוצא מפיו יעשה. הכוונה כי כל אשר ידבר האדם הוא פועל למעלה אם לטוב אם למוטב. שאם ידבר דברי תורה ודברי קדושה מעורר למעלה ברוחניות ובקדושה. ואם ח"ו מדבר דברים אסורים הוא פועל בסט"א ח"ו באופן ככל היוצא מפיו אם טוב ואם לא טוב יעשה למעלה. מהרח"ו ז"ל בשם הרב שמעון טירנו ז"ל. ורבינו אפרים ז"ל כתב לא יחל דברו נדרו ושבועותו לא נאמר אלא דברו מכאן אזהרה שלא יחזור בדבורו כמ"ש רז"ל מי שפרע מדור המבול וכו'. ולפי דרך האמור דפירש הרב ז"ל לא יחל דברו שלא יחזור וכו' אפשר לומר דלא יחל דברו היינו באופן שמקבל מי שפרע. ככל היוצא מפיו יעשה היינו אפי' בדברים דקיי"ל כר' יוחנן דיש בהם מחוסרי אמנה:

פסוק ו

וה' יסלח לה כי הניא אביה אותה. פירש"י במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר והפר לה ולא ידעה ואם המופרין צריכה סליחה ק"ו לשאינם מופרים והוו בה רבנן פשיטא. ואני בעניי אמינא דבא לומר היכא דעברה ואח"כ הפר כמ"ש הרמב"ם פי"ב דין י"ט כמ"ש בפ"ע נזיר. ועתה נראה דהיינו דסיים בפסיקתא וז"ל ק"ו לנדרים שאינם מופרים כי הניא אביה אותה אם הניא האב מופר ואם לאו אינו מופר עכ"ל וקרוב ללשון זה בספרי. וגם זה לפום ריהטא יתו"ר נפי"ש ומאי למימרא. אמנם אפשר דהכוונה דיהיב טעמא וה' יסלח לה כי הניא אביה אותה קודם שעברה היא הפר לה ולא ידעה. הא עברה ואח"כ הפר חייבת כמ"ש הרמב"ם וז"ש אם הניא האב מופר כלומר קודם שעברה ואם לאו שעברה קודם אינו מופר בשעה שעברה וחייבת. והרב מופת הדור מהרח"א ז"ל בעץ החיים פירש הכי בגופיה דקרא. ומ"ש בפ"ע שם דכתב הרדב"ז דנפקא ליה להרמב"ם ממשנתינו ע"ש כ"כ הרמב"ם בפירוש המשנה שם וק"ק על הרדב"ז שלא הזכירו. גם מ"ש הרדב"ז דהר"מ ס"ל דגייז מכאן ולהבא ק"ק דהרמב"ם (פי"ג דין ב') כתב דעוקר מעיקרו. והרב מהרח"א שם תמה על מרן פי"ג והניחו בצ"ע ואפשר דאין כוונת

מרן דפליגי לדינא רק משמעות מיגז גייז איכא בינייהו. וכן מטים דברי המש"ל ואכמ"ל ודו"ק כי קצרתי:

פסוק ט

והפר את נדרה. הרב כלי יקר כתב דהבעל בלשון הפרה וחכם בלשון התרה לפי שהאשה יותר רשות בעלה עליה ממה שכל ישראל ברשות ב"ד ע"כ לשון הפרה המורה על ביטול הנדר מעיקרו כאלו לא היה שם נדר כלל אבל לשון התרה מורה על דבר שהי' נאסר בו מתחלה זמן מה ואותו איסור הותר כי אינו מופר מכל וכל שהרי תלוי בחרטה עכ"ד. ואני בעניי בפתח עינים בתרא (על דף ע"ד) הקשיתי שהוא נגד הדין דחכם עוקר הנדר מעיקרו ובעל מיגז גייז ועתה אני רואה שדבריו מיוסדים ע"פ פשט דברי הרמב"ם (פי"ג דין ב'). אמנם כבר מרן בכ"מ תמה על הרמב"ם מהש"ס ונדחק מרן ליישב דברי הרמב"ם ע"ש באורך ודברי הרב כלי יקר הפך פירוש מרן ואכמ"ל:

פרק לא

פסוק ב

נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים וגו'. הרב כלי יקר פירש פסוקים אלו ע"ש באורך. ונראה לומר קצת בסגנון אחר ויתישבו הכתובים היטב. כי הנה ה' אמר למשה בחסדו הגדול נקום נקמת בני ישראל דכביכול מענותנותו יתברך אחשבינהו טפי על דרך שכתב ראב"ן ז"ל (סימן ט"ז) דפליגי תנאי אם האב אוהב לבנו יותר מעצמו. ובזה פירשתי בעניותי כוונת הכתוב כרחם אב על בנים ריחם ה' על יראיו דלמ"ד האב אוהב לבנו יותר ממה שאוהב לעצמו ז"ש כרחם אב על בנים שלפי שאוהב הבנים יותר ממנו מרחם עליהם ביותר כן כביכול ריחם ה' על יריאיו. והכי נמי הורה ענותנותו יתברך לומר נקמת בני ישראל כי חיבתם אצלו יתברך גדלה מאד וחס על כבודם יותר מכבודו כביכול. ומשה רבינו ע"ה אמרה בלשון זה לישראל ודאי. אכן ביום צוותו לראשי אלפי ישראל אמר להם כי הגם דה' ברוב חסדיו כביכול אמר כן. צריך שכוונתם תהיה לתת נקמת ה'. אך להיות דידעו כי מאמר ה' הוא נקום נקמת בני ישראל אחר תאסף וגו' נתרשלו שסילוק משה רבינו תלוי בזה והגם דמשה רבינו ע"ה אמר להם שיכוונו לתת נקמת ה'. כיון דלא יצא מפיו יתברך לכך נתרשלו וימסרו שר"ל בעל כרחם ודוק היטב:

פסוק ו

אותם ואם פנחס וגו'. מלבד טעמי רז"ל והמפרשים אפשר למתק הענין כמ"ש גורי האר"י ז"ל דפנחס היה חלק טוב של יוסף הצדיק איכו השתא ינקום נקמתו שמכרוהו למצרים ערות הארץ:

פסוק טז

הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסור מעל בה' וגו'. לפי פשטו כלומר הרי אמרתי לכם שה' אמר נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים וגו' ואיך יתכן שהנשים שעברו הם העבירה וגרמו שישראל ישתחוו כל הבת תחיון ומשו"ה בא לכלל כעס לא כעס ח"ו ובחון לשון זהב רז"ל שאמרו לכלל כעס לכלל טעות דלפי האמת לא היה כעס ולא טעות בעצם אך לפי גדולתו כתיב ויקצוף וכתיב ביה ונעלם ולפי מדרשו אפשר במ"ש המפרשים דהיה מקום פטו"ר למדינים דאין שליח לדבר עבירה אך קדש ישראל לה' ובהקדש יש שליח לדבר עבירה עכ"ד ואע"ג דאין שליחות לגוי אפשר לומר דבהקדש חייב דכשם דבלעמא אין שליח לדבר עבירה ובהקדש יש גם הגוי אע"ג דאין לו שליחות חייב ועוד מדינא דגרמי חייבין דבריא הזקא ואפשר שזכ"ה קדש ישראל לה' כל אוכליו יאשמו בין הם בין שלוחם יאשמו וזה טעם משה רבינו ע"ה דקצף על השרים דהרי בכללות המדינים היה ס"ד דלפטרו ואפ"ה אמר ה' להומם ולאבדם ק"ו על הנשים עצמן שהכשילו את ישראל דהיו מכירים זו שנתקלו על ידה כמשז"ל וז"ש הן הנה היו לבני ישראל והן עצמן לא ע"י שליח ועוד בדבר בלעם המצויין לרעה בעצתו הטמאה ובריא הזקא למסור מעל בה' ע"ד פעור והן חייבות טפי מהמדינים דוק היטב:

פסוק יט

תתחטאו. פירש"י שאף לדברי האומרים קברי גוים אינם מטמאים באהל מודים שמטמאים במגע ובמשא שלא נאמר אדם אלא בטומאת אהל ע"כ וקשה דהכתיב הנוגע במת לכל נפש אדם. והרשב"א בחי' יבמות תריץ יתיב ע"ש וצריך לדחוק בלשון רש"י כאן. והרא"ם בס' יראים (סי שי"א) סבר דאף במגע ומשא לא מטמא ולכאורה דבריו קשים אמנם הרב משל"ל פ"ג דאבל בא לכלל ישוב והאריך בזה:

פסוק כא

זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה אך את הזהב וגו'. אפשר דנקט לשון חקת כלפי מ"ש בפסחים (דף מ"ד ע"ב) לרבנן געולי גוים חידוש הוא דהא כל נותן טעם לפגם מותר דגמרינן מנבילה והכא אסור. ולז"א חקה דכיון דבעלמא נט"ל מותר נראה הכא כמו חק דאסור לסברת רבנן ודוק:

פסוק מב

וממחצית בני ישראל אשר חצה משה. פירש"י וממחצית וגו' אשר חצה משה לעדה והוציאם להם מן האנשים הצובאים ותהי מחצת העדה כך וכך עכ"ל והכל דבור אחד וכן ראיתי בפירש"י כ"י ואח"כ מתחיל הדבור ויקח משה וגו':

פרק לב

פסוק א

ומקנה רב היה לבני ראובן וגו'. פירוש רב שהיו משונים לשבח מכל הצאן כמ"ש רבינו אפרים בפסוק לצאנכם אין לו דמיון כי צאנו של גד וראובן היו משובחים ומשונים משאר הצאן עכ"ד. ואפשר שזה רמז ומקנה רב שהיה גדול באיכות גם כן:

פסוק ג

עטרות ודיבון וגו'. עטרות מ' (מלכות) דקליפה כנגד עטרת בעלה דקדושה והיא לשון רבים פירוד רשות הרבים. דיבון כנגד יסוד זבה. יעזר כנגד נצח והוד תרי ביעי והם עוזרים ההולדה. נמרה ת"ת נגד הקדושה נצח והכא נמר חברבורותיו חשבון גבורה המביאה חשבון מעשה האדם. אלעלה גדולה קריביה אל עלה אל בפתח. שבם נבו ובעון ג"ר. הרב החסיד כמהר"ר אליעזר נחמן פואה בספרו הנחמד גרן ארנן כ"י:

פסוק לב

נחנו נעבור חלוצים וגו'. י"א פסוקים מתחילין בנון ומסיימים בנון והם מועילים לבטל כשפים. נעמן שהיה מצורע ושמו מתחיל בנון ומסיים בנון. רפאהו אלישע בפסוק נחנו נעבור. ולהיות שנזכר בפסוק זה לירדן א"ל ליטבול בירדן גם הירדן רחב ן' אמה. ספר קדמון כ"י (מגלה עמוקות ואתחנן אופן רטו). ובספר גימטריאות מתלמידי רבינו יהודה החסיד כתוב על קלף. מצאתי שכתב וז"ל י"א פסוקים שראשן וסופן ן' אין ס' בתוכן שהקוראן מבריח השטן ממנו עכ"ל. וזה אפשר טעם דבפסוק ויהי בנסוע הארון יש ן' להפסיק בין פורענות לפורענות:

פסוק מב

ויקרא לה נבח בשמו. רמז בספר ילקוט ראובני לה ר"ת לשון הרע נבח שהמדבר לה"ר יבא בכלב נובח עכ"ד ואפשר שלכך מוטעם לה בתרי טעמי לרמוז שיש ב' טעמים לזה כמ"ש הרב זרע ברך דמתמעטין מזונותיו כנחש שנתמעטה פרנסתו ובזה פי' פ' והכלבים עזי פנים לא ידעה שבעה וקשה דהול"ל ידעו אלא ה"פ והכלבים עזי נפש דיש בתוכם נפש שדיבר לשון הרע לא ידעה אותו הנפש שבעה דנתמעטו מזונותיו. וז"ש לא ידעה נקבה חוזר אל הנפש. ועוד טעם שני שאז"ל שהוא כופר בעיקר וקליפת כלב בלאדן בל אדון עכ"ד הרב זרע ברך ח"ב פ' בא ע"ש. וזה רמז תרי טעמי בתיבת לה דיש ב' טעמים דבעל לה"ר מתגלגל בכלב א' נובח שהוא נובח על שאין לו מזונותיו וגם בעל לה"ר מתמעטים מזונותיו כנחש. והשני בשמו שהקליפה נקרא בלאדן. בל אדון שהוא כופר בעיקר וגם בעל לה"ר כופר בעיקר. ובזה אפשר לרמוז פסוק לעבד נמכר יוסף ענו בכבל רגלו שהוא דיבר לה"ר אך לפי שהיה לש"ש מכלב נהפך לכבל. וגם ענו. לפי שלא

הי' ענו עם אחיו ונתגאה עליהם לכך ענ"ו בכב"ל. והוא ע"ד מה שפירש רבינו האר"י ז"ל בהקדמת קשורה עמו ככלב ע"ש ודוק היטב כי קצרתי. ומה שישב ודרש הרב זרע ברך ז"ל בפסוק והכלבים עזי נפש. הרואה יראה שהביא הכתוב עזי נפש המה לא ידעה וכמה זמני כתב לא ידעה. גם בפירושא אתמר לא ידעה נקבה חוזר אל הנפש. והוא אגב שטפיה. דקרא הכי כתיב בישעיה (סי' נ"ז) והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה והמה רועים וכו'. וכבר נעים זמירות רוח ה' דיבר בו שגיאות מי יבין:

פרק לג

פסוק א

אלה מסעי. אפשר לפרש אלה מסעי שהחניות נקראו גם כן מסעות שהיו מסיעי"ן מסועו"ת ומבררים ניצוצי הקדושה בין בדרך הלוכם בין בחנייתם והיו יושבים במסע זמן מה לפי שיעור ניצוצי הקדושה אשר שם והכל במדה ובמשקל ככל אשר ישית יוצר בראשית אל דעות. ותיבות אלה מסעי גימטריא גבורה שהיה צריך גבורה להוציא לאור ניצוצות הקדושה מהמדבר הגדול והנורא. והמסעות הם מ"ב כנגד שם מ"ב וכל שם מ"ב להעלות ודוק. והרב כתנות אור פי' דאיתא אלה מסעי כאן רמזה תורה שילכו בגלות ואיתא אם הגאולה היתה ע"י הקב"ה היתה קיימת אך הגאולה ע"י בשר ודם עוברת כשם שהבשר ודם עובר וז"ש אלה מסעי רמז שילכו בגלות והטעם אשר יצאו ממצרים ביד משה ואהרן שהיו בשר ודם וכשהגאולה ע"י בשר ודם אינה קיימת ויש גלות עכ"ד והד' גלות רמזו בר"ת אלה מסעי בני ישראל אדום מדי בבל יון ור"ת מסעי בני ישראל גימטריא בן וכן ר"ת אדום מדי בבל יון גימטריא בן עם הכולל שם רמז דהשכינה עמנו בגליות כי שם בן רומז לשכינה כידוע:

פסוק יג

ויחנו באלוש. שם ירד להם המן בזכות שרה שנאמר בה לושי ועשי עוגות. כך כתוב בלקוטי גאוני קמאי אשכנז בספר רבינו אפרים ז"ל. וכתב עוד יסכה גימטריא המן. ולפי מה שכתבנו בעניותנו לדרוש לשבח לשרה אמנו ע"ה דאברהם אע"ה אמר שלש סאים וסתמא הם קמח והשיבה שרה אע"ה קמח סלת כלומר נראה כונתך קמח אבל סלת אעשה וממ"ש אברהם כן מוכח דהאשה עינה צרה דכבר נודע דהיה ותרן גדול אבל שרה יצאה מכללן והיא שרה ולא צרה. השתא א"ש דשרה אמרה אלוש סלת. ולזה במסע אלוש זכו למן בזכות שרה ודוק היטב:

פסוק נא

כי אתם עוברים את הירדן אל ארץ כנען והורשתם וגו' ואבדתם את כל משכיותם וגו'. אפשר לרמוז מ"ש פ"ח דערכין דאם משה רבינו ע"ה היה נכנס לא"י היה מבטל יצרא

דע"ז וא"כ לא נחרב הבית ולא גלו ישראל וכמו שהאריך הרב פרשת דרכים ז"ל וכתב הרמ"ע ז"ל דאם משה רבינו ע"ה היה נכנס לא"י היה הולך לגן עדן הארץ אז יסי"ר משה להט החרב והכרובים והיה מכניס ישראל לג"ע הארץ כמו שהיה אדם הראשון כשנברא. ומעתה כל אלו הציווים ואזהרות על ע"ז ולהוריש את הגוים וכיוצא בהם אם היה נכנס משה רבינו לא"י לא היה צריך לזה דלא היה יצרא דע"ז ונכנסים לג"ע בגוף ונפש כאדה"ר בעת יצירתו. והכל נעשה ממילא ובנקל גדול וז"ש כי אתם עוברים את הירדן כלומר אתם עוברים ולא אני לזה מוכרח לכל אלו האזהרות והורשתם וכו' ואבדתם וכו' את כל צלמי מסכותם וכו' וכיוצא בהם. אבל אם אני נכנס לא היה צריך לזה כמבואר:

פרק לד

פסוק ב

זאת הארץ אשר תפול וגו'. פרש"י לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואינם נוהגות בחוץ לארץ הוצרך לכתוב מצרני רוחותיה סביב לומר לך מן הגבולים האלו ולפנים המצות נוהגות עכ"ל. והרב כתנות אור כתב דיש נפקותא אחרת דאמרו בהוריות (דף ג'.) א"ר אשי בהוראה הלכו אחר רוב יושבי א"י ויושבי חוץ לארץ אינם מצטרפים ולא אותן דמנחל מצרים ולחוץ דח"ל הוא. א"כ אצטריך לידע גבולי א"י בשביל מצוה שלא יצטרפו להוראה עכ"ל. וכיוצא בזה אמרו בירושלמי שם ופרק כיצד צולין לראיה הלכו מלבא חמת עד נחל מצרים וכו'. ואתיא כמ"ש התוס' בריש פסחים דיושבי ח"ל פטורים מן הראיה א"כ גם לזה נפקא מינה למען דעת גבולי הארץ והנמצא בהם חייב בראיה ודוק כי קצרתי:

פסוק יט

כלב בן יפונה. כלב כלו לב ויודע לחלק ולתת לכל שבט חלק המגיעו. בן יפונה בן שפינה א"י מכל ערעור. ד"א בן שפנה מעצת מרגלים. אלידד בן כסלון כלומר שהקב"ה משפיע ומספיק לו חכמה כמו שמספיק ליונק מן הדד. בן כסלון בן ששם כסלונו ובטחונו בהקב"ה. בקי בן יגלי קרי ביה בקי שהיה בקי בתורה בן יגלי שגילה לו הקב"ה רזי תורה. ר"א ז"ל והאריך ודרש כל שמות הנשיאים הללו לשבח ע"ש באורך:

פרק לה

פסוק יא

והקריתם לכם ערים וגו'. אפשר לדקדק תיבת לכם במ"ש רבינו האר"י זצ"ל בפסוק ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה לך דייקא שהיה מקלט למרע"ה שהרג המצרי ע"ש באורך. והכא כתיב שש ערי מקלט תהיין לכם ופירש"י שאין שלש שבעבר הירדן

קולטות עד שנבחרו שלש שנתן יהושע בארץ כנען. ונמצא דלמרע"ה אהניא לי' למקלט אע"ג דלאחר לא קלטי עד שיהיו שש ערי מקלט והטעם פשוט דמשה לא היה חייב דכדין הרגו ונמלך במלכים כמשז"ל. אלא דלתוקף גדולת משרע"ה ועליונותו המופלא היה צריך מקלט. ומשה רבינו קודם שיעברו הירדן יסתלק וא"א להמתין עד שיהיו ששה. ולכן לו לבדו אהניא למקלט. וזה רמז קראין כי אתם עוברים את הירדן אתם ולא אני לכן והקריתם לכם ערי מקלט תהיינה לכם ונס וגו' זה הדין דוקא לכם שדוקא השוגג ינוס וגם שש ערי מקלט תהיינה לכם דייקא דאין קולטות עד שיהיו ששה. אבל לי אהני מקלט גם עתה והטעם כי אתם עוברים ולא אני ומש"ה אמר לכם לרמוז לכם דוקא צריך שוגג ונס וכל זה ליתא לגבי דידי. ואפשר שזה רמז ג"כ פסוק ושמתי לך מקום לך דייקא דלאחר אין קליטה עד שיהיו ששה. אשר ינוס. שמ"ה שמה גימטריא המצרי ואותיות שמה הוא אותיות משה וגם התורה אהניא למקלט כמ"ש ז"ל בפ' ואתחנן אחר ערי מקלט כתיב וזאת התורה אשר ס"ם **חיים**:

דברים

פרק א

פסוק א

אלה הדברים. כתב ר"א ז"ל קרי ביה הדברים בפתח ע"ל דבר אחד לדור אל"ה גימטריא ל"ו כמספר ל"ו צדיקים דלא פחית עלמא עכ"ל. ולפי דרכו יש לרמוז כי הצדיקים אל"ה מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ודאי ניצוצי משה רבינו ע"ה מתנוצצים בהם וכמ"ש רבינו האר"י זצ"ל במ"ש משה שפיר קאמרת ונמצא דההנהגה הוא בכח מרע"ה וז"ש אלה הדברים אשר דיבר משה דמשה הוא דיבר והנהיג וכחו עזרם ומגינם. וראיתי בגליון רש"י כ"י שכתב אלה הדברים אשר ר"ת אמור לפני התלמידים האומר דבר בפני רבו יתחייב מיתה אלא שיטול רשות עכ"ד. וכתב עוד ר"א ז"ל הדברים אשר דיבר משה ר"ת האד"ם. אשר יעשה אותם האדם וח"י גי' כ"ד ספרים. במדבר גי' אברהם בזכות אברהם. בערבה בערבות. מול סוף דבזכות מילה עברו י"ס וז"ש לגוזר ים סוף לגזרים קרי ביה לגזורים ועוד האריך ברמזי"ם ע"ש. ואפשר לרמוז בערבה רמוזים יצחק יעקב הא כיצד תיבת בערבה כשתסיר אות ע' הארבעה אותיות הנשארות גימטריא יצחק עם הכולל. ואות ע' רמז ליעקב שהוא אב ע' נפש. מטמין ברמ"ז זכות ג' אבות ודו"ק:

פסוק ו

ה' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר וגו'. פירש הרב המובהק כמהר"ר יהוסף קונקי ז"ל במ"ש מכאן מודעא רבא לאורייתא שכפה עליהם ההר כגיגית וכתב הרשב"א דכשנכנסו לא"י בטלה המודעא דכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו. וז"ש בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת מסיבת לאמר אמירה אחת ורצה לברר הענין. ומהו האמירה שהיו ישראל אומרים ה' אלהינו דיבר אלינו בחורב לאמר כפה הר חורב עלינו ואמר אם אתם מקבלים וכו' ואנו אנוסים. ועתה רב לכם שבת בהר הזה. די לכם לשבת בטענת ההר הזה. פנו וסעו לכם וגו' וכשאתם באים לארץ אין כאן מודעא כלל. ודפח"ח. ואפשר שרמז מ"ש בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה וכו' וז"ש ה' אלהינו דיבר אלינו בחורב לאמר לדורות שבכל יום בת קול יוצאת מחורב להזהיר על עסק התורה. א"נ אפשר במ"ש ויתיצבו בתחתית ההר מלמר שכפה עליהם ההר כגיגית ואמרו מכאן מורעא רבא לאורייתא. ובתרגום המיוחס ליונתן פירש בפ' ויתיצבו בתחתית ההר ומן יד תלש מארי עלמא ית טוורא וזקפיה באוירא והוה זייג הי כאספקלריא ואתעתדו תחותי טוורא. וכתבנו בעניותנו במ"א דאתיא כמ"ש המפרשים שכפיית ההר היה כמו חופה. ולקרב שתי הדרשות נראה דבתחילה כפה ההר ואמר אם אתם מקבלים התורה וכו' וכשהודו לקבל אותה כפיית ההר נעשית כמו חופה המצויירת ומרוקמת וכן ההר נעשה כחופה מאיר ומזהיר כאספקלריא וישראל נצבים תחת החופה. ואפשר שזה רמז הפסוק מזמור ק"ם אלהים אדני עז ישועתי סכותה לראשי ביום נשק הולך ומזכיר כי אפי' מה שנראה דין הוא רחמים וישועה וז"ש אלהים וכתוב הויה שהוא רחמים אדני עז ישועתי מה שנראה חוזק ודין היא ישועה. הלא תראה במעמד ה"ס כפיית ההר היה חופה אשר נראה בתחילה תוקף וגדולת דין ונעשה רחמים ושמחת חופה. וז"ש סכותה לראשי הר סיני ביום נשק מלחמה וכלי זיין שנראה לכלות ח"ו ישראל ותחילת המחשבה לעשות חופה. וגם עתה תרחם אל אל תתן ה' מאויי וכו' ואפשר זה רמז ה"א דיבר אלינו בחורב דיבר קשות בחורב שרוצה להמית ח"ו. אבל באמת רב לכם יתרון ורבו יתירה שישבנו בהר היה שהיה חופה והוא כחתן כביכול:

פסוק י

והנכם היום ככוכבי השמים לרוב. פירש"י והלא לא היו אלא ס' רבוא וכו' ודרך דרש אפשר במה שפירשו כת הקודמין מאמרם ז"ל ביומא. כתיב והיה מספר וכתיב אשר לא ימד כאן בזמן שישראל עושים רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום. ויש לחקור כי ה' ברצונו נתן הבחירה ביד האדם והגע עצמך שישראל היה

מספרם כך וכך ובאותו רגע הרהרו תשובה כלם והרי הם צדיקים גמורים כמ"ש פ"ב דקידושין איך יתקיים בשעה אחת אשר לא ימד ולא יספר. וניחא להו לרבנן כי כשאינם עושים רצונו של מקום כל גויה אחת היתה ויש להם מספר. אבל בהיותם צדיקים כל אחד מישראל שקול כנגד כמה וכמה בני אדם על דרך שקול יאיר בן מנשה כרובן של סנהדרין וכיוצא. וא"כ שפיר קרי אשר לא ימד כי כל אחד שקול ככמה בני אדם. ואפשר שז"ס ה"א הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב כלומר לגדולה ולמעלה כי כל א' שקול ישקל כסך הרבה אנשים ובין כלם אין ערך וקצבה להם והם ככוכבי השמים. וכן שמעתי שפירש גם כן אחד מגדולי אוהבינו הי"ו. ועד"ה ככוכבי השמים ניצוצי בחי' שמים המאירים לרוב בויו נעלמת גי' רחל ושם אנו אחוזים:

פסוק יז

לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים. אפשר לפרש במ"ש בזהר הקדוש בר"מ דעונות ישראל ח"ו מכבידים גדפוי דשכינתא. וא"כ אם הדיין לא יציל עשוק מיד עושקו ונשאר גזל בידו אותו עון יש בו צער ח"ו לשכינה וז"ש כי המשפט לאלהים הנה נגע זה ח"ו למעלה והוא בעצם כי המשפט לאלהי"ם הוא. ור"ת לא תגורו מפני איש. לאמת. שכל מגמתם של הדיינים להוציא הדין לאמת. וס"ת לא תגורו מפני אוי כלומר אוי לשופט שלא ידון כדין וס"ת כי המשפט לאלהים הוא יטמא. כי הדיין אם מטה הדין מטמא את הארץ כידוע:

פסוק יט

ונבא עד קדש ברנע. אפשר דהיא מהסט"א ומתהללת שח"ו יש לה אחיזה בבחינת ד' ח"ו והם ת' איש דעשו וזהו קדש גמיטריא ת' ד'. אבל הוא שקר וזהו התרגום רקם גאה כי ח"ו לא יש אחיזה כדכתיב וכבודי לאחד לא אתן ואדרבה היא מבררת ניצוצי הקדושה שהם חיותה של הסט"א וזהו רקם גאה כי היא מתהללת בשקר שהיא ריקם. א"נ אפשר לרמוז כמ"ש הרמ"ע ז"ל דהיא גונבת נשמה ובונה עליה בנינים והדין הוא מקעקע כל הבירה ונוטל המריש גם בסט"א מקעקע כל בנינה ונוטל הנשמה וז"ש רקם גאה מה שנתגאית בבנין הוא דיקם דמקעקע כל הבירה ואע"ג דתקון רבנן להחזיר הדמים תקנת השבים. הם אין להם תשובה ודן אותם כפי הדין וכמו שכתבנו בעניותנו באורך במקום אחר בס"ד. ודוק:

פסוק כה

ויאמרו טובה הארץ וגו'. הם יהושע וכלב ואע"ג שהמרגלים אמרו להפך הו"ל תרי ותרי דאזלינן בתר תרי דאית בהדייהו חזקה והכא חזקה גדולה מאהבת ה' אותנו והוא אדון

הכל והם שנטו אחר המרגלים ולא שמעו ליהושע וכלב א"כ כפרו ח"ו בחזקה וז"ש ולא אביתם לעלות ותמרו את פי ה' ודוק:

פסוק כח

ערים גדולות ובצורות בשמים. כלומר שר צילם חזק למעלה וגם בני ענקים ראינו למטה. ועם כל זה אמרו רז"ל דברו הכתובים לשון הבאי כי אינם בבחינת שמים ח"ו. רק למטה בחלק סט"א:

פסוק לא

אשר נשאך ה' אלהיך. פי' רבינו אפרים ז"ל אשר נשאך שמחל עונותיך כמו אם תשא חטאתם עכ"ד ולפ"ז א"ש מ"ש כאשר ישא איש את בנו כביכול דאב שמחל על כבודו כבודו מחול:

פרק ב

פסוק לא

החל רש לרשת את ארצו. כלומר שהשר יהיה רש למעלה ויותש כחו. ר"ש אותיות ש"ר ובזה והתגר בו למטה מלחמה כמש"ה יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה וגו':

ויצא עוג מלך הבשן. קרי ביה בא שן כמ"ש פרק הרואה דעקר טורא בת תלת פרסי ונשתרבבו שיניו ולא יכול ע"ש. רבינו אפרים ז"ל:

פרק ג

פסוק כג

ואתחנן אל ה' וגו'. פירש רבינו מהרח"ו זצ"ל בס' דרשותיו הנקרא עץ הדעת טוב כ"י וזה תורף דבריו בקיצור. אם מתפלת חנה אז"ל כמה הלכתא גברוואתא איכא למשמע כ"ש מתפלת משה רבינו ע"ה וזה כונת הפסוק ואתחנן להזהיר אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים ואח"כ הודיע סוד נפלא ליודעי האמת כי כל התפלות לא יכוין אל השמות המוציא מפיו אלא אל שם הוי"ה הנקרא שם העצם כי כל השמות ככנוים וכנפים וכמלבושים אליו והטועה בזה כופר בעיקר וכנגד זה אמר אל ה' שהוא הוי"ה עם היות שהשמות שהזכיר הם אדני אלהים. אח"כ הודיע זמן תפלה בעת שהצבור מתפללים וז"ש בעת ההיא כלומר שאז הייתי מתפלל עליכם כמ"ש ואת יהושע וכו' כן יעשה וכו' אח"כ הודיע שיוציאנה בחיתוך שפתים ולא בשתיקה בתוך הלב וגם שלא תהיה בקול ממש הנשמע כמ"ש בזהר פקודי אבל צריך לבטא בשפתים בחיתוך מילות בהבל ולא בקול וז"ש לאמר אמירה בחשאי הבל ולא קול וכן בעת ההיא לאמר ר"ת הבל. וגם הוא הלב שתהיה התפלה בכונת הלב. ה' אלהים צריך שיכנס לפני שם הוי"ה ע"י

שני שמות הנז' סוד אדנ"י שפתי תפתח ופי. אלהים גי' פה עם הכולל. כי ע"י שני שמות אלו נפתחים שערי תפלה וז"ש אדני אלהים. ואחרי שנפתחו אז מתפלל לשם הוי"ה לבדו ולא אל שני שמות הנז' ואליו נאמר אתה החילות זהו תורף דברי רבינו מהרח"ו בקצור. ועוד האריך ושים לבך לכל אמרי קדוש הדק היטב. ועמ"ש בהפטרת האזינו ולעיל פרשת בשלח ועוד כתבתי במ"א בס"ד. ורבינו אפרים ז"ל כתב ואתחנן אל ה' עם התיבות גימטריא תן חנם לומר כל המתפלל ומתחנן לפני ה' בכונה אף שאינו ראוי נותן לו שאלתו חנם. עוד ואתחנן גימטריא התי"ק וגימטריא תפלה וגימטריא ישר"ה ר"ל רמז כשיתפלל האדם לפני השי"ת צריך לנענע גופו שהוא תיק של הנשמה כדי שיתכון אל ה' בתחנוניו לומר בכונה ובזה לא יטעה בתפלתו ואז תהיה ישרה וזה הישר"ר בעיני ה' עכ"ד: ודברי הרב ז"ל כמנהג אשכנז אמנם אנו נוהגים כמהר"י סרוק והרמ"ע ז"ל דאסרו הנענוע ולפ"ז יש לומר הרמז בסגנון זה גימטריא התיק גימטריא הישר גימטריא תפלה. רמז. התיק שהוא הגוף יהיה ישר שלא יתנועע בעת התפלה:

פסוק כד

אתה החילות. אמרו במדרש אתה אמרת אל תשלח ידך אל הנער והחלפת אותו באיל אעברה נא ואראה. הביאו בספר נחלת יעקב אבני שהם. ואפשר במ"ש המקובלים דנשמת יצחק היתה דנוקבא ובעקידה פרחה נשמתו ונכנסה באיל ונשחט האיל ונתקיים מאמרו יתברך והעלהו שם לעולה. וזה כונת משה רבינו דנשמתו תלך לאחר מדור המדבר וימות וישאר במדבר ומשה יבא לא"י בנשמה אחרת. והשיבו ה' רב לך כלומר נשמתך עליונה מאד ואין אחד בדור שיזכה לנשמתך ודוק:

פסוק כה

אעברה נא ואראה וגו'. שמעתי בשם חכמי קאשטילייא שפי' במשז"ל דלמדו למשה רבינו בשמים דכשיתפלל ובלשון תפלתו יאמר שני תיבות נא מתקבלת התפלה וז"ש אל נא רפא נא לה. ועתה התחיל לומר אעברה נא ואראה והיה דעתו לומר עוד הפעם נא. ולכן א"ל הקב"ה רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה שלא תאמר נא פעם אחרת ע"כ שמעתי. ואחר זמן רב ראיתי שרש הקדמה זו בסוף ספר מאמר מרדכי סוף האזינו שהתפלות שנמסרו למיכאל אין צריך בדיקה ולכן אמר אל נא רפא נא לה דב' נא גי' מיכאל ושם פירש פסוק זה רב לך המדובר ע"ש באורך. ועתה שראיתי שרש ההקדמה יש לפקפק בדבר וצ"ע. ואמרו רז"ל במדרש א"ל הקב"ה למשה חכם אתה ואתה רוצה ליכנס לארץ. כך שמעתי נסח מדרש זה. ואפשר כמ"ש ספ"ק דסוטה דמה שהיה משה רבינו ע"ה רוצה ליכנס לארץ היה לקיים המצות התלויות בארץ ואמרו בסוף מנחות כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וכן בשאר קרבנות ולמדנו שהעוסק בתורה

בדיני המצוה נחשב כאלו קיימה בפועל וכן כתבו המפרשים דבקבלת המצות ולימוד בתורתן חשוב כמקיימן בפועל וז"ש חכם אתה ואתה רוצה ליכנס לארץ והיינו לקיים המצות ומאחר שאתה חכם תלמוד בתורתן והרי הוא כאלו קיימת בפועל. ועד"ה אפשר במ"ש בזהר הקדוש ורבינו האר"י זצ"ל דמה שלא נכנס משה רבינו ע"ה לארץ ישראל היה לרוב מעלתו כי נשמתו היתה למעלה מבחינת ארץ ישראל ובזה פירשתי בעניותי מאמר הכתובים אעברה נא ואראה את הארץ הטובה ויאמר ה' אלי רב לך דכונת ה' היא רב לך מעלתך יותר מארץ ישראל למעלה למעלה והוא אומרו רב לך. ובזה אפשר שז"ש חכם אתה מבחינת חכמה בסדר המדרגה עליונה ואתה רוצה ליכנס לארץ בחינת מ' ואחר זמן רב בצאתי מעה"ק ועברתי בארץ מצרים שם ראיתי ספר שערי תורה להרב מאר"י זיין ז"ל כ"י שהביא משם הרב ברכת הזבח בספר דרשותיו הנקרא ברכת שמואל שכתב מאמר הלז בנסח זה. כשרצה משה ליכנס לארץ א"ל הקב"ה משה אני כתבתי עליך שחכם אתה ואתה רוצה ליכנס לארץ א"כ אין אני קוברך ופירש הרב ברכת שמואל במ"ש שאלו היה נכנס משה רבינו ע"ה לארץ היה יהושע רב והוא תלמיד ואמרו ספ"ק דסוטה דמשה רבינו ע"ה נתעסק עמו הקב"ה כביכול שלא היה בישראל גדול ממנו ולא היה כבודו שיתעסק בו מי שהוא למטה ממנו ולכן נתעסק בו המקום ב"ה כביכול אבל אם יכנס לארץ יהיה יהושע גדול ממנו ואז יהושע יקברנו ולא יזכה שיקברנו הקב"ה וז"ש אין אני קוברך עכ"ד. ואפשר שז"ש רב לך כלומר עתה אתה בחינת רב ואם תכנס יהיה יהושע רב ואין אני קוברך וכיוצא בזה שמעתי בסגנון אחר מאחד מאוהבינו זלה"ה במ"ש התוספות בסנהדרין (דף ל"ט) כי קבריה למשה במאי טביל דמעיקר הדין נטמא להיותו בן וחקרו כת הקודמין כי דין זה בכהן הדיוט ולצד עילאה כביכול דינו ככ"ג ואיהו מפרק לה במאי דקי"ל דמטמאין לנשיא כמת מצוה ובמת מצוה אפי' כ"ג מטמא ומשה רבינו ע"ה היה נשיא ודינו כמת מצוה ולכך כ"י קבריה למשה וז"ש לו הקב"ה אתה רוצה ליכנס אין אני קוברך דעתה שאתה נשיא דינו כמת מצוה וכ"ג יכול להתעסק בו אך אם תכנס לארץ יהיה יהושע נשיא ושוב לא אפשר לקוברך דכ"ג אינו מטמא לבנו אלו דבריו ז"ל. ולי ההדיוט לא שמיע לי חדא דאעיקרא נראה דאפשר דכ"ג אינו מטמא לנשיא ולא עשאוהו כמת מצוה לגמרי וכן מוכח קצת מהר"מ פ"ג דאבל. ועוד דדין זה לאדם שזה נשיא עליו משא"כ כלפי מעלה. ולחקירת כת הקודמין האמורה עמ"ש בריש שער מאמרי רז"ל להאר"י זצ"ל ויאירו עיניך והדברים עתיקין ועיין מ"ש מהרש"א באגדתיה שם בסנהדרין ובמ"ש בעניותנו בראש דוד פרשת בא בס"ד. ובמדרש רבה פ' כי תבא אמר הקב"ה למשה אם אעברה נא אתה מבקש לקיים בטל סלח נא ואם סלח

נא אתה מבקש לקיים בטל אעברה נא. ע"ש באורך. וראיתי במכתב משם הרב מהר"ר אברהם קטן זלה"ה מרבני אינדרני שפירש במה שכתב הרא"ש דשנים שנשבעו לעלות לא"י ומת אחד מהם נפטר חבירו מהשבועה כההיא דנדר שהותר מקצתו הותר כלו וכיון שאינו יכול עם חבירו גם השני פטור. ואמרו במדרש בעגל אמר משה רבינו כי הוא אמר לא אשחית בעבור העשרה וא"ל הקב"ה שלא יש כי אם שבעה ואמר משה רבינו ע"ה זכור לאברהם ליצחק וליעקב דצדיקים במיתתן קרויין חיים וא"ל הקב"ה סלחתי כדבריך ועתה כששאל משה רבינו ע"ה ליכנס לארץ דאעפ"י שגזר לכן לא תביאו כבר מת אהרן ונדר שהותר מקצתו הותר כלו כההיא דהרא"ש וכמ"ש רש"י דמיתי שמא הותר הנדר. לזה השיב לו נמצא לדידך אהרן מת ובטלה שבועותי א"כ גם אברהם יצחק ויקב נחשבים מתים ולמפרע לא היה עשרה בעגל וז"ש אם אעברה נא אתה מבקש שמת אהרן בטל סלח נא דהאבות הם מתים ואם סלח נא אתה מבקש דהאבות חיים בטל אעברה נא דאהרן איש חי עכ"ד. ואני בעניי אומר אמר רב הנח"ה שוברת דאין הנדון דומה לראיה דנדון הרא"ש לא קיים השבועה ללכת לא"י והכא אהרן מת ונתקיימה השבועה שלא יעבור הירדן. ועוד אין ענין אהרן דומה לאבות לדידיה דאהרן חי אבל אינו הולך לא"י. ואדרבה אפשר לפרש דהיינו דאמר רחמנא למרע"ה פ' פנחס ונאספת אל עמך גם אתה כאשר נאסף אהרן אחיך וכן פ' האזינו והאסף אל עמיך כאשר מת אהרן אחיך הכונה דכבר נתקיימת מקצת השבועה באהרן ובך תתקיים כל השבועה דנדר שנתקיים מקצתו יתקיים כלו ונדון הרא"ש הוי כנדר שהותר מקצתו ופשוט. והרב מהר"ר מאיר מזרחי זלה"ה בעל פרי הארץ פירש במאמר האמור במ"ש רש"י פ' תשא אשר נשבעת להם בך בשמך הגדול וכשם שאתה חי וקיים גם שבועתך קיימת והכא אמרו רז"ל דנשבע בשמו הגדול שלא יכנסו משה ואהרן לארץ וז"ש אם אעברה נא אתה מבקש שאתיר לשבועתי בשמי הגדול בטל סלח נא דגם שבועתי לאבות בשמי הגדול יש לה התרה ואם סלח נא אתה מבקש כמו שאמרת אשר נשבעת להם בך. א"כ בטל אעברה נא דנשבעתי בשמי הגדול:

פסוק כו

ויתעבר ה' בי למענכם. שמונה שמות יש לכעס וכלם על שם המעשה כעס זעם עברה חרון חימה קצף רוגז. רוגז מרגיז כל גופו של אדם. כעס עכס הוא ארס. זעם שכל גופו מזדעזע ונרתע בכעס וזיעה נופלת עליו. אף עלה עשן אפו. עברה מעבירו מדעתו ומדעת קונו. חרון שורף כל גוף האדם כאש בוערה. חימה שמחמם כל גופו. קצף דבר שאינו

לכלום כקצף על פני המים פי' זוהמא. ויתעבר עבר על מדתו התרומיה כי זעמו רגע ועתה לזמן ארוך. רבינו אפרים ז"ל:

ולא שמע אלי. אפשר במשז"ל שגזר לסתום כל השערים שלא תכנס תפלת משה רבינו ע"ה וז"ש ולא שמע אלי שגזר שלא יקבלו תפלתי:

פסוק כח

והוא ינחיל אותם. ס"ת אלם כלומר הוא עשה עצמו כאלם בחייך אע"פ שהגיע להוראה לכך זכה לעטרה תדע שלא תמצא בתורה אלא שני פעמים שדיבר יהושע אחד קנא למקום קול מלחמה במחנה ואחד קנא לרבו אדוני משה כלאם רבינו אפרים ז"ל:

פרק ד

פסוק ו

חכמתכם ובינתכם לעיני העמים. ר"ת חולה כי כל העוסק בתורה פניו מכורכמים כחולה לפי שהתורה מתשת כחו של אדם. רבינו אפרים ז"ל. וכשהוא גברא רבא אז חכמת אדם תאיר פניו וכמ"ש לר' יהודה בנדרים (דף ן') פניך דומים וכו' וזהו חכמתכם ובינתכם לעיני העמים שיראו שפניכם מאירות ויומתק כמ"ש דגברא רבא נקראת התורה שלו והוא אומרו חכמתכם ובינתכם ודו"ק:

רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. אפשר לדקדק היטב הכתוב בטענת המין שיש לעע"ז ח"ו בטענת אחרי רבים להטות. וכמה וכמה תשובות חזקות יש כמבואר במפרשים ואחת מהן כי פ"ק דיבמות אמרו עשו ב"ש כדבריהם הגם דבית הלל רובא דב"ש מחדדי טפי ומפקא מרובא. וז"ש ואמרו. רק עם אף שהוא מיעוט עם לגבי ע' אומות. מ"מ מצד היותו חכם ונבון. נעשה הגוי הגדול הזה. וחשיב כרבים:

פסוק כו

העדותי בכם היום וכו' כי אבד תאבדון מהר וגו' לא תאריכון ימים עליה כי השמד תשמדון. שמעתי בשם החכם רבי שלום אביו של הרב המובהק כמה"ר בנימין מעלי הכהן ז"ל במ"ש צדקה עשה הקב"ה שהקדים שתי שנים למנין ונושנתם דאם שהו כמנין ונושנתם לא היה להם תקומה. וז"ש העדותי וגו' כי אבוד תאבדון מהר קודם מנין ונושנתם. ואי תימא למה לז"א לא תאריכון ימים פי' עוד שנים שנתים ימים שאם תהיו עוד שתי שנים כמנין ונושנתם כי השמד תשמדון ולא תהיה תקומה לכן אני מקדים:

פסוק לד

או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות וגו'. אפשר במ"ש מאי שנא קמאי דמתרחיש להו ניסא דמסרו עצמייהו על קדושת השם. וזהו התימא הנשכח כדין לקחת לו גוי מקרב גוי דמה אלו עע"ז וכו' ואע"ג שלא עע"ז אלא באונס ובטירוף מ"מ הא לא

מסרי נפשייהו על קדושת השם. ועכ"ז באותות ובמופתים ואתרחיש להו ניסא הגם שלא מסרו עצמם על קדושת השם:

פסוק לט

וידעת היום והשבות אל לבבך. שמעתי במ"ש בסנהדרין (דף ט"ל) אמר ליה קיסר לרבן גמליאל אמריתו כל בי עשרה שכינתא שריא כמה שכינתא איכא קרייה לשמעיה מחייה בהפתקיה א"ל אמאי מחית ליה א"ל דעל שמשא בביתא א"ל קיסר שמשא אכולי עלמא נייחא א"ל שמשא דהוא חד מן אלפי אלפי רבוון דשמשי קב"ה נייחא אכולי עלמא שכינתא דקב"ה עאכ"ו. וז"ש וידעת היום ר"ל השמש והשבות אל לבבך ר"ל משמשא דהוי אחד ממשמשי הקב"ה והוא מתפשט בעולם כלו מזה תישב דעתך כי ה' הוא האלהים וגו' ולא תימא כמה שכינתא איכא כמו שאמר קיסר דתשובתו השמש ודוק:

פרק ה

פסוק ו

אנכי ה' אלהיך וגו'. כתבו משם הרמב"ן טעם למה שתי דברות ראשונות שמענו מפי הגבורה שלא רצה הקב"ה שישמעו שתי דברות הראשונות שהם עיקרי האמונה מפי שום נביא שלא ישמעו לשום נביא לעתיד שיהיה מסית ומדיח לעבוד כו"ם כי תשובתו אנחנו לא שמענו אנכי ולא יהיה לך מפי משה רבינו ע"ה כי אם מפי הגבורה בעצמו ובכבודו ולפיכך כל זמן שאין אנו שומעין ההפך מפי הגבורה בעצמו אין אנו רשאין לשמוע לשום נביא זהו תורף דבריו. ובזה אפשר להבין פסוק אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כי עז לאלהים ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. ונקדים מ"ש רבני אשכנז בפירוש מאמרם ז"ל כל מה שישראל אוכלים בעוה"ז הוא בשכר האמנה דהכוונה דבתרי"א מצות שנצטוינו על ידי משה רבינו ע"ה שכר מצות בהא עלמא ליכא דעל ידי שליח אין עובר משום בל תלין אבל אנכי ולא יהיה ששמענו מפיו יתברך משלם בעוה"ז דאיכא בל תלין וז"ש כל מה שישראל אוכלין בעוה"ז הוא בשכר האמנה דהיינו אנכי ולא יהיה לך עכ"ד. וזה אפשר שהוא כוונת הכתוב אחת דבר אלהים שתים זו שמענו דהיינו אנכי ולא יהיה לך כמשז"ל ועתה נותן שני טעמים לאשר שמענו דברות שתים מפי הגבורה כביכול אחד הוא כי עז לאלהים שבזה ששמענו אנכי ולא יהיה מפיו היה תוקף לאלהים שלא יוכל שום נביא להדיחנו ח"ו כי מה ששמענו מפיו יתברך אין אנו יכולים לשנות על פי נביא וז"ש כי עז לאלהים ועוד ולך ה' חסד כי בזה ששמענו הב' דברות שייך בל תלין ואתה תשלם לאיש כמעשהו כאלו עשה מעשה בשכר האמנה וקבלת האלהות ומשו"ה שתים זו שמענו. ומ"ש בספר תוצאות חיים חדש משם הגאון

מהר"ש בכוונת דברי רש"י כאן ופרשת יתרו ד"ה על פני כל זמן שאני קיים ופרשת יתרו כתב שלא תאמר שלא נצטוו על ע"ז אלא אותו הדור ופי' שכוונתו אם יבא נביא ויתיר לשעה ע"ז והאריך בזה וקלסיה. ולי הדל לא שמיע לי ואם בלשונות רש"י דחיק ואתי מרחיק עוד יותר כמו זר נחשב לפי דברי המכילתא פרשת יתרו דמשם מקור דברי רש"י שאמרו שלא ליתן פתחון פה לומר לא נצטוה בע"ז אלא מי שיצא ממצרים וכו' ע"ש הרי דתלי ביציאת מצרים והיינו דס"ד הכי מדכתיב אשר הוצאתיך מארץ מצרים ואכמ"ל ודוק היטב:

פרק ו

פסוק ו

והיו הדברים. והי"ו גימטריא ז"ך התורה שהיא ז"ך אותיות. ע"ל ק' ברכות. לבבך ל"ב ציציות בך בשעת ק"ש. רבינו אפרים ז"ל ועוד האריך ברמזים:

פסוק ח

והיו לטוטפת בין עיניך. פירש"י אלו תפילין שבראש ועל שם מנין פרשיותיהם נקראו טטפת טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים עכ"ל בזה הגידו בחלום להגאון מהר"ל מפראג שזה כוונת הפייט שמע בכל לשון להתמלל הלא נודעה בארבעה. אשר פירשו זקנינו הכוונה דמדחזינן שהתורה רמזה ארבע בלשונות הגוים כמ"ש טט בכתפי פת באפריקי ללמד שיכול לומר שמע בכל לשון. והגאון הקדוש מהר"ש כתב מפי חלום עם הגאון החסיד בעל מגלה עמוקות שכונת הפייט דבד' מקומות בתלמוד אמרו דין זה דשמע בכל לשון. כ"כ בס' אספקלריא המאירה פי' הזהר (דף קי: מהס') ע"ש באורך. ואני שמעתי מפה קדוש הרב המובהק מורינו כמהר"א נחום ז"ל משם המקובלים דמאי דאמרו רז"ל הן בלשון יוני אחת וכיוצא דאמרו תיבה בלשון פרסי וכיוצא ודומה לזה לאו למימרא דתורתינו הקדושה דברה תורה בלשון ההוא אלא דתיבה זו לשון הקדש היא אך בכל לשון לקחו תיבות מלשון הקדש וכללו באותו לשון והם חיותם והתורה הכל בלשון הקדש ורז"ל הודיעונו שתיבה זו בלשון יוני וכדומה והיינו דאותו לשון לקח תיבה זו מלשון הקדש ומ"ש דהקב"ה חלק כבוד ללשון ארמי היינו למה שסוברים העולם שהוא לשון ארמי א"נ שזה חיות לשון ארמי וחלק כבוד לכתוב חיות הלשון בכתוב הגם שיכול לכתוב באופן אחר דלה"ק רחב מאד ליודעים זהו תורף דבריו ז"ל. ובכל זאת יש מקום לפירוש מהר"ל מפראג דממה שנקט הכא לשון זה דהעולם סוברים שהוא מכתפי ואפריקי וכתב חיות לשונם למדנו דשמע בכל לשון ודוק היטב כי קצרתי:

פסוק כד

ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו וגו' וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו. פירש הרב המופלג עיר וקדיש מהר"ר אברהם גירון ז"ל במ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה סוף מכות כי כשיקיים האדם מצוה מתרי"ג מצות כראוי וכהוגן ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה זכה בה לחיי העוה"ב ועל זה אמר ר' חנניה כי המצות בהיותם הרבה א"א שלא יעשה האדם בחייו אחת מהם על מתכנותה ושלמותה ובעשות אותה תחיה נפשו באותו מעשה עכ"ד וז"ש ויצונו ה"א לעשות את כל החקים האלה ואם נפשך לומר מי גבר יזכה לעשות את הכל ואם יפליא לעשות עם כ"ז לא שלימת עבידתא ועגש יענש לז"א לטוב לנו כלומר אדרבה זהו לטובתנו והדר מפרש וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה אפי' מצוה אחת בשלמות כל חלקיה וזהו כל המצוה לפני ה' אלהינו לשמו ית' כי הוא יודע תעלומות ולו נתכנו עלילות והוא היודע שעשה בשלימות. ובזה יזכה לחיי העולם הבא ודוק ובמ"א כתבתי בהקדמת הרמב"ם הלזו:

פרק ז

פסוק יב

והיה עקב תשמעון וגו'. מה כתיב למעלה ומשלם לשנאיו וגו' ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ושמר ה' אלהיך לך את הברית וגו'. אפשר במ"ש הרב הגדול מהרימ"ט ז"ל בדרשות פ' שמיני דכיון דקבלנו התורה ע"י סרסור משם נמשך דלא זכינו לתורה כדחזי וגם קיום המצות לא עלה בידינו אבל לעתיד לבא שנזכה לשמוע התורה מפיו יתברך כדכתיב וכל בניך למודי ה' אז תתקיים בנו התורה וקיום המצות כהוגן ולא נחטא ע"ש בספרו הבהיר באריכות. ואפשר לזה כוונת משה רבינו ע"ה שאמר ומשלם לשנאיו וגו' כלומר כי הן בעון שכיחי פוקרים ועוברי עבירה אי לזאת פקח עיניך ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים. ומה שאמרתי ומשלם לשנאיו וגו' ואני מזהיר ושמרת וגו' היינו אשר אנכי מצוך וגו' שקבלתם ע"י ולא מפי ה' ועל כן ימצא מי שעובר עבירות ושייך ומשלם לשנאיו וגו' ומש"ה ראה הפקדתיך על החוקים והמשפטים דיש מצות שנראות כחקים וג"כ שכיחי עוברים על התורה דכיון דקבלתם ע"י סרסור מזה נמשך דלא נתקיימו תורה ומצות כתקנן ואיכא עוברי רצונו ית'. אמנם והיה עקב בסוף תלמדו מפי הקב"ה כביכול והחקים נעשו המשפטים האלה דכיון

דלומדים מהקב"ה ישיגו טעם המצות ובמקום חקים ומשפטים נעשה הכל משפטים ואז יתקיימו בהם המצות לבלתי תחטאו וזהו ושמרתם ועשיתם ודאי ואז ושמר ה"א וגו'. וכבר פירשו המפרשים פסוק והסיר ה' ממך כל חולי על זמן המשיח כמ"ש במקום אחר. ואפשר דבתיבות והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה רמז מ"ש בתשב"ץ לתלמיד מהר"ם (סי' תקל"ב) כשהצדיק נפטר מן העולם בא מלאך ומזכיר לו כל מה שלמד לשמה ע"ש וז"ש היום לעשותם ולמחר לקבל שכרן. והת"ת שלמדתם והיה עקב בסוף בפטירתם תשמעון את המשפטים שיבא מלאך וילמדכם. וכבר נודע דבענין רמז רומז בתיבות. וכל הפסוק לגופיה ולכמה דרכי פרד"ס ויש דוגמא במדרשים. א"נ רמז דמה שלא הבין בחייו אם זוכה מלמדין אותו בג"ע כמשז"ל וזה רמז והיה עקב בסוף בג"ע תשמעון תבינו את המשפטים. ובמדרש והיה עקב תשמעון הה"ד מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם והביאוהו המפרשים ולדרכם פנו. ואפשר בתירוץ מהר"ם לדין חלה שלש ועבד שלש יוצא בשש ובשכיר אם נאנס אין לו אלא לפי מלאכתו אשר עשה דשאני עבד עברי דבתחילה קבל שכרו משא"כ השכיר אין משתלם אלא לבסוף ובזה פירשתי מאז"ל דר' אבהו אחזיאו ליה תליסר נהרי דאפרסמא דכיא אמר כל אלין דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי וגו' אכן משפטי את ה' ופעולתי את אלהי דר' אבהו הוה פלח בי קיסר והיה מוכרח לאבד איזה ימים לשחר פני מלך ושרים והיה בטל מתורה והיה סובר דאותם ימים אשר במעד"ר יעדרו"ן כדין שכיר וכשראה נהרים יאורי"ם רחבי ידים הבין כי ישלם גם על אותם ימים וז"ש ואני אמרתי לריק יגעתי עם הרשות אכן משפטי את ה' מדת רחמים ופעולתי מה שסגלתי תורה ומצות את אלהי. והכא לעיל קאמר אשר אנכי מצוה אתכם היום לעשותם ש"מ דוקא המעשה למחר לקבל שכרם אבל אם נאנס אינו דין ונותן טעם והיה עקב שהשכר בסוף וז"ש מה רב טובך אשר צפנת בסוף והוא מצד החסד פעלת לחוסים בך אף שלא עשו נגד בני אדם דהדין דשכיר אין לו אלא על מלאכתו לפי ששכרו בסוף וכמ"ש והיה עקב אלא שממדת טובו ניתן אף מה שאין מן הדין. ורבינו אפרים כתב והיה עקב תשמעון ס"ת הבן וא"ש לפי מ"ש והיה עקב ענוה דעי"ז יכוין אל האמת כמ"ש על בית הלל וזה רמז הבן דע"י הענוה דכתיב והיה עקב יהיה לו בינה ומסיק שמעתא אליבא דהלכתא:

פסוק יג

וברך פרי בטנך ופרי אדמתך. אמרו רז"ל מה פרי אדמתך צריכין עשור אף פרי בטנך צריכין עשור. ומצאתי בזכרונות כ"י למורינו הרב הגדול שארנו מהר"א יצחק זלה"ה שפירש דבקרא לא כתיב אלא הסרת הערלה אבל קטן שנולד מהול אינו אלא משום ספק

ערלה כבושה ואסמכוה רבנן אהאי קרא מה פרי בטנך צריכין עישור אחר שנתמרח מתבן וקש אף פרי בטנך אחר שהוא מתוקן מכל מום צריכין עשור דהיינו הטפת דם ברית וזה עצמו אפשר לפרש בציצין המעכבין את המילה שחוזרין אפילו בשבת והוא מדרבנן ואסמכוה אהאי קרא וק"ל:

פסוק טו

והסיר ה' ממך כל חולי וגו'. כת הקודמין פירשו במשז"ל דבגאולה העתידה יהיו עשר מכות של מצרים ונוסף כמה מכות ואז"ל דבמכות מצרים כמו רגע היו באים לישראל ותכף מסתלקים והולכים למצרים להומם ולאבדם. וכה יעשה לעתיד במכות חדשות שיביא שאיזה רגע יהיו על ישראל. אמנם המכות של מצרים עצמם אינם באים על ישראל כלל כי כבר באו לרגעים על ישראל שם במצרים וידעו מה טיבם וז"ש והסיר ה' ממך כל חולי ירמוז למכות חדשות דיבואו לרגעים על ישראל ואחר זה והסיר ה' ממך כל חולי והסיר דייקא אחר שכבר היו עליהם כרגע וזהו במכות החדשות. אך מכות מצרים אשר ידעת שכבר טעמת מהם לא ישימם בך כלל אפילו רגע שכבר ידעתם:

פרק ח

פסוק ב

לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו וגו'. פירוש להודיע לפמליא של מעלה ומצינו במדרש כשמלך דוד הע"ה אמרה מדה"ד. לשאול נסית אותו וגם דוד תנסהו ולכן צוהו והיה כשמעו את קול הצעדה וגו'. וגם כי בזה יושבתו המקטרגים על ישראל. ושוב ראיתי לרבינו אפרים שפירש כן פרשת ראה בפסוק לדעת הישכם אוהבים וגו':

פסוק ג

כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם. היא הנשמה כי אינה חיה מהגשמות וכמו שחקרו הפלוסופים שאנו רואים שאם יאכל אדם חי ומתקיימת הנשמה ואם אינו אוכל מת ואיך הנשמה חיה מהמאכל הגשמי והיא אינה נזונת ממנו אך היא נזונת מהרוחניות שע"י הברכה נזונית הנשמה וז"ש כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם שהיא הנשמה כי היא אינה חיה בדבר גשמי אך הענין הוא כי ע"י הברכה נזונית הנשמה וזהו על כל מוצא פי ה' יקבנו והאלהים אנה לידו הברכה וזו היא מזון שבנפש וגם דיש רוחניות במאכל וזה נמשך ע"י שהקב"ה בבריאת העולם גזר כן בבריאת אדם וכל הצומח והדומם ומאותו כח נמשך רוחניות לכל דבר וזה הרוחניות הולך לנשמה וז"ש כי על מוצא פי ה' מהרוחניות הנמשך תחיה כל נשמה זה תורף דברי רבינו האר"י זצ"ל בקצור נמרץ:

פסוק ו

ושמרת את מצות ה"א וגו' כי ה"א מביאך אל ארץ טובה וגו'. אפשר במ"ש מכאן מודעא רבא לאורייתא וכתב הרשב"א דבכניסת א"י פקעה מודעא וכדכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו וגו' ע"ש באורך בס' עין יעקב הביאו הכותב ז"ל וז"ש ושמרת את מצות ה"א וכי תימא הרי יש לנו מודעא דאנוסים היינו לז"א כי ה"א מביאך אל ארץ טובה וכיון דקבלו מתנת ארץ ישראל אין כאן מודעא וחייבין לקיים המצות וכמ"ש הרשב"א ז"ל:

פסוק ט

אבניה ברזל ומהרריה תחצוב. ר"ת אבות. ברזל בלהה רחל זלפה לאה דבזכות האבות והאמהות היה לך כל זה. רבינו אפרים ז"ל:

פרק ט

פסוק ד

בצדקתי הביאני ה' לרשת. הביאני ה' לארץ ישראל. הביאני המלך חדריו. הביאני אל בית היין. כך הוא במסרה ואפשר לומר בהקדים מ"ש הרשב"א דמ"ש מכאן מודעא רבא לאורייתא היינו קודם שבאו לא"י אבל אחר שבאו לא"י בטלה מודעא דכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו וגו' וכל זה היינו אם ארץ ישראל מתנה אבל אם היא ירושה המודעא במקומה אבל אם היא מתנה דינא דמלכותא דינא מפני שיכול לגרשם מארצו וכמ"ש הרב פרשת דרכים עיין שם באורך ואמרו רבותינו ז"ל הביאני אל בית היין זה הר סיני אמור מעתה זה כוונת המסורה הביאני אל בית היין זה הר סיני ואז היה מודעא אך על ידי מתנת הארץ פקעה מודעא ואל תאמר הביאני לרשת שהיא ירושה אלא האמת שהיא מתנה הביאני ה' לא"י והוא מטובו הגדול והיא מתנה וליכא מודעא דדינא דמלכותא דינא וז"ש הביאני המלך חדריו ודינא דמלכותא דינא ודוק:

פסוק יד

הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם מתחת השמים. פי' לא אמחה שמם למעלה אלא מתחת השמים לבד ושרשם אניח למעלה ואחזור ואוציאם ממך וזהו ואעשה אותך לגוי גדול עצום ורב ממנו מאותו השרש עצמו שהנחתי למעלה נמצא שאין הפרש אלא שיצאו על ידך לבד. רבינו האר"י זצ"ל:

פרק יא

פסוק ו

ואת כל היקום אשר ברגליהם. פירש הרב כלי יקר כי הנה רז"ל אמרו זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו ואטו מי שאין לו ממון חיגר ברגליו אמנם בגנות הממון מדבר כי ד'

מעלות מנה הרמב"ם חכמה גבורה מדות עושר וכלם דבקים עם האדם חוץ מהעושר כי הוא ברגליו מדרך כף רגל על הארץ אשר בה מחצבי זהב וכסף ודין הוא שיהיה פחות מכלן ויהיה תחת ממשלת האדם לעשות בו מה שירצה אבל בסוף מוחלפת השיטה כי ממונו מתגבר עליו ועלה מן הארץ משפל מצבו כאשר יקום איש על רעהו ורצחו כן יקום ממונו עליו להעבירו על דעת קונו לכך קראו היקום אשר ברגליהם כי העצב נבזה האחוז בחבלי בוז אשר תחת רגליו הוא היקום אשר ימשול בו ולכן קרא לממון קרא היקום אשר ברגליהם זהו תורף כוונתו עיין בדבריו הקדושים באורך ואני ענית"י ענ"ד בדברים אחדים (דף ס"א) ע"ש. ועתה אפשר רמז דרגל כינוי לאשה כמשז"ל וכתב הרב זרע ברך ח"ג דהכל תלוי באשה וז"ש זה ישפיל וזה ירים כי כו"ס עש"ב ודוק כי קצרתי:

פסוק כו

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה. אפשר רמז ר"ת בגימטריא רפ"ח שכל מגמתנו בתורה ובמצות לברר רפ"ח ניצוצין ובא לציון גואל וזאת הברכה לתקן העולמות וליחד הכל. ועוד אפשר לרמוז כי ר"ת נותן לפניכם היום ברכה גימטריא אני ה' שבזה יצאו ממצרים כמ"ש הרב ש"ך ז"ל שהוא אחד יתר על מנין אלהים וז"ש וזה לך האות כי אנכי שלחתיך אות יתר על אלהים וזה רמז כאן כי רחמיו יתברך מרובים עלינו. ואפשר במה שידוע מהזהר הקדוש והאר"י ז"ל כי כל מגמתנו בתורה ומצות לתקן השכינה וידוע כי אנכי רומז לשכינה וז"ש ראה אנכי כל עצמך לראות אנכי לתקנה כמ"ש בזהר הקדוש פועל צדק איקרי גם ראה גימטריא אור עם הכולל להמשיך אור לשכינה ועי"ז היא מבררת ניצוצות הקדושה ורמוז ראה אותיות ארה כמו אריתי מורי ואז נותן לפניכם היום ברכה ואם לאו ח"ו קללה. ואמר ראה לשון יחיד ואח"כ לפניכם לשון רבים דכל יחיד יכול לתקן ויהיה הוא צנור להשפיע לרבים כמו שהאריך מר זקננו הרב בחסד לאברהם ז"ל והביטה וראה כי אם עושה רצון הבורא רצון אותיות צנור שיהיה הוא כמו צנור להשפיע על ידו תדיר שפע רב ברכות שמים. ורבינו יעקב בעל הטורים ז"ל כתב בפרפראותיו את הברכה אשר תשמעו ס"ת תורה ע"ש ואפשר רמז שאם תרצה לקיים המצות תעמול בתורה כי התורה מבטלת היצה"ר ואז תקיימו המצות וכמו שתקנו אנשי כנסת הגדולה השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך והרי הוא כמבוא"ר. ואפשר שרמז על תורה שבע"פ וז"ש אשר תשמעו והיא בחי' מ' הנקראת ברכה ודוק:

פרק יב

פסוק ד

לא תעשון כן לה"א כי אם אל המקום אשר יבחר ה' וגו'. צריך להבין קשר הענין עם הכתובים הראשונים אבד תאבדון וכו'. לא תעשון כן לה' אלהיכ' ופירש"י אזהרה למוחק את השם וכו' ועדיין צריכין אנו למודע"י דהיכי קאמר אח"כ כי אם אל המקום ופירש הרב עיר וקדיש כמהר"ר דוד חאבילייו זצ"ל שהכוונה על מחיקת ה' במגלת סוטה שלא היה נוהג כי אם במקדש דוקא ובהכי ניחא דר' ישמעאל שהקשה וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין ומשני. ואכתי קשה וכי תעלה על הדעת דישראל מוחקים את השם. ובהא ניחא שבא הכתוב להזהיר שלא למחוק השם גם להטיל שלום בין איש לאשתו דהיינו לסוטה אף זה לא תעשון כי אם במקום אשר יבחר בו ה' דהיינו במקדש שם תוכלו במקום המקדש למחוק השם לסוטה ולא במקום אחר. והרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו ז"ל בדרשותיו כ"י פירש במאי דתנן פרק כל הצלמים (דף מ"ה) אמר ר"ע כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה בידוע שיש שם ע"ז וכתבו התוס' בירושלמי פריך מבית הבחירה ומשני ע"פ נביא וז"ש אבד תאבדון את כל המקומות את אלהיהם על ההרים דמכאן למד ר' עקיבא דרוש זה דכל מקום שאתה מוצא הר גבוה וכמ"ש דמסר להם סימנים של המקומות שרגילים האמוריים לעע"ז ולז"א אף שאמרתי לך אבד תאבדון שצריך לשרש אחריה לא תעשון כן לה"א דהיינו בית הבחירה לומר דמאחר שהוא הר גבוה ודאי שיש שם ע"ז אלא אל המקום אשר יבחר ה' לשכנו תדרשו ואמרו בספרי תדרשו על פי נביא ואל תירא לומר שיש ע"ז. עוד י"ל לפמ"ש (דף מ"ו) בעי רמי ב"ח המשתחוה להר אבניו מהו למזבח יש נעבד במחובר לגבוה או לא ופסק הרמב"ם פ"ו מא"מ דאסורות ולז"א אף שאמרתי את אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם דההר אינו נאסר אך לגבוה אסור ולא תעשון כן לה"א כלומר דין זה שאמרתי דההר אינו נאסר לא תנהגו כן בדבר ה"א כי אם דוקא לשכנו תדרשו לבקש מקום טהור ובפרט לאבני מזבח שחופרין קרקע בתולה שלא יהיה חשש איסור ושייך לומר תדרשו. ומ"ש ובאת שמה והבאתם שמה לשון יחיד ורבים אפשר במ"ש במ"ק (דף ט"ו) אם מצורע מותר לשלח קרבנותיו ע"י אחר אף שאינו יכול להקריב ופשיט מדכתיב בבואו יקריב בזמן שהוא ראוי להקרבה וכ"פ הר"מ פ"ב דביאת מקדש. וז"ש ובאת שמה לשון יחיד וחזר ואמר והבאתם לשון רבים לומר כשאתה ראוי לבא תוכל לשלוח הקרבנות ע"י אחרים ולזה אמר בלשון רבים שיכולים אחרים להביא קרבנותיו כיון שהוא ראוי לביאה וז"ש ובאת שמה אז והבאתם שמה אתה ואחרים אך כשאינך יכול לבא לא תוכל לשלוח

עכ"ל הרב מהר"י מולכו ז"ל ושני דרכים הראשונים כתבם הרב מופת הדור מהרח"א ז"ל בעץ החיים בשם הרב מהר"א צמח אך כתבם בקצור נמרץ ועיין בס' הקטן ראש דוד על הסד"ר בס"ד. ומ"ש הרב מהרח"א שם דבעיית נעבד במחובר לא איפשיטא ופסק לחומרא הרמב"ם ז"ל הדבר קשה דאפשיטא וכמ"ש מרן בכסף משנה ע"ש ואכמ"ל:

פסוק כ

כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' ואמרת אוכלה בשר וגו'. זאת לפנים פירשתי בעניותי ועתה אוסיף קצת נפך בס"ד יש לדקדק כפל הדברים. ועוד דהול"ל כי תאוה נפשך לאכול בשר ואמרת אוכלה בשר דהלב חומד מקודם ואח"כ פה דובר. אמנם אפשר במ"ש רז"ל עם הארץ אסור לאכול בשר ופירשה רבינו האר"י זצ"ל דצריך כח גדול להעלות ניצוצי הקדושה מחי למדבר שהוא גמר התקון והוא דבר קשה ועם הארץ לא יועיל לזה אך הת"ח בכח תורתו יוכל להעלותם וכו' ע"ש באורך. וז"ש כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך בתורה ובמצות והכל מאתו יתברך כי הוא הנותן כח לעשות חיל חילא לאורייתא וזהו כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך דבמה שעשית התעוררות משמיא אסכימו לעזר ולהועיל ואני קורא כי ירחיב ה' את גבולך כי הכל ממנו. וגם בזה יש הרחבת גבול בג"ע דזכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע. ומתוך זה כמו שתאמר לקיים מצות מעין דוגמא ואמרת אוכלה בשר והוא דוקא לברר ניצוצי הקדושה לקיים מצוה ומשו"ה לא הקדים התאוה כי לא היה תאוה גופנית כארח כל ארעא רק לקיים מצוה ואמרת אוכלה בשר. כי תאוה נפש"ך דייקא לאכול בשר למצוה ולהעלות ניצוצי הקדושה ומשו"ה איחר התאוה להורות כי אינו מדבר בתאוות גופניות רק במושכלות. ורמז שצריך מחשבה ודיבור ומעשה ואמרת וכו' דיבור. כי תאוה נפשך מחשבה. תאכל בשר מעשה. ואמר בכל אוות נפשך תאכל בשר רמז כי בעודו אוכל יכוין הכוונות הראויות לבעלי הנפש והיינו בכל אוות נפשך תאכל ודוק היטב:

פרק יג

פסוק ה

אחרי ה' אלהיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמרו ובקולו תשמעו. פירש"י בקול הנביאים ואפשר לומר במה שנסתפק מורינו הרב המובהק כמהר"א נחום ז"ל וז"ל נסתפקתי אם יאמר לנו הנביא לעבור על כל המצות האמורות בתורה חוץ מע"ז לפי שעה אם נשמע לו. והנה מלשון הגמרא וספרי שאמרו אפי' אומר לך על אחת מכל מצות שבתורה עבור כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שמע לו נראה לכאורה דדוקא על אחת מכל מצות הוא דשמעינן אפי' שבעשיית אותו הדבר שאומר הנביא יתבטלו הרבה

מצות מ"מ כיון שאינו אומר לנו לעבור אלא עבירה אף שבעשייתה יצטרפו ביטול קצת מצות כגדעון שומעין לו וכגון אליהו אבל כשאומר לנו לעבור על הרבה מצות נפרדות שאין יחס לאחת עם חבירתה אפשר שאין שומעין לו אלא שהרמב"ם פ"ט מיסודי התורה כתב הפך מזה ובפירושא אתמר או על מצות הרבה בין קלות וחמורות וטעמו דכיון שסתם הכתוב אליו תשמעון משמע דלא שנא בין רב למעט זהו תורף דבריו ועוד האריך לצדד ואפשר שזה רמז דהנה כתיב בסמוך שלא לשמוע לנביא לעע"ז אפי' בא האות והמופת וסיים ואת מצותיו תשמורו ובקולו תשמעו דהיינו בקול הנביאים כמו שפירש"י והיינו שאם יאמר הנביא לעבור על מצות הרבה תשמע לו וכמ"ש הרמב"ם. או אפשר דקאי אדלעיל דלא ישמע לנביא לע"ז ונתן טעם ואת מצותיו תשמורו ובקולו תשמעו כפשטיה שהוא בקול ה' והכוונה כמ"ש הרמב"ן דהאל עשה לשמוע אנכי ולא יהיה מפיו ואם יבא נביא שנבטל נשיב כי זה שמענו מפי הקב"ה ומה ששמענו מפיו אין אנו שומעין לנביא ועתה דסליק לומר שלא נשמע לנביא לעע"ז נ"ט ובקולו תשמעו כלומר מה ששמענו מפיו אנכי ולא יהיה לך ודוק:

פסוק יז

והיתה תל עולם. אמר הקב"ה אני הוצאתי ישראל ממצרים כשנשלמו ת"ל שנים של גלות וענוי ואמרתי אנכי ה"א לא יהיה לך אלהים אחרים והלכו ועבדום תעשה עירם ת"ל עולם. רבינו אפרים ז"ל:

פרק יד

פסוק יז

והקאת והרחמה ואת השלך. אפשר לרמוז מה ששמעתי משם המקובלים בטעם מ"ש רז"ל אין בן דוד בא אלא בדור שכלו זכאי או בדור שכלו חייב ויש לחקור בדור שכלו חייב איך יתכן והתשובה שאם ח"ו כל הדור חייב הסט"א טורפת כל המצות והלימוד וכל כך תתמלא הסט"א עד שמקיאה הכל דומה לאדם שאכל אכילה גסה שהוא מקיא כל מה שאכל כמה ימים וזה יקרה לסט"א ואז יצאו כל ניצוצות הקדושה ותהיה גאולה זהו תורף הדברים בקצור. ולכשיגיע למדרגה זו יאורי"ם בקע בסוד ותשליך וזה רמז והקאת שאם כל כך תתמלא הסט"א מאד עד שתקיא אז והרחמה יתגברו מאד הרחמים ויעלו ניצוצי הקדושה למקומה את השלך שיתקיים סוד ותשליך ובא לציון גואל. ובסגנון אחר ביאר הקאה זו הרב עיר וקדיש מהר"א גאלנטי ז"ל בפירושו סוף פסוק שישי ושמחי וכו' תשכרי ותתערי ע"ש (דף צ"ה ע"ב) מס' קול בוכים ויש לרמוז רמז זה כפי דרכו ע"ש ואכמ"ל:

פסוק כב

עשר תעשר. אמרו רז"ל אם תעשר מוטב ואם לאו סוף יצא עשו איש שדה עכ"ל. ואפשר דבמעשר כתיב השקיפה ממעון קדשך וברך וארז"ל שהצדקה מהפכת מדה"ד למדת רחמים שכל השקיפה לרעה חוץ מזה שהיא לטובה. והשתא אם לא יעשר א"כ ח"ו מדת הדין גוברת וח"ו יצא עשו שהוא הסט"א וירע לישראל. אך כשיש צדקה ומעשר נהפך מדת הדין למדת רחמים. ועשו שהוא רמז לסט"א לא מצא רגליו לצאת כי ע"י הצדקה מגביר ירכין דקדושה וכל קבל דנא גבר נחש ירכן בנוקבא דתה"ר והרי הוא כמבואר. א"נ אם יעשר ויעשה צדקה גורם שלום בפמליא של מעלה ופמליא של מטה והעני יעשה שלום עם הקב"ה ואם אינו מעשר במקום לעשות שלום וביטל השלום לכן יבא עשו שהוא גימטרי' שלום תמורת שלום מלחמה:

פסוק כג

ובכורות בקרך וצאנך וגו'. בספר אמרי נועם כתב דהיו רגילין להפריש ב' בכורות האחד לפטר רחם ואותו נאכל לכהנים דוקא והשני מפריש תחילה אותו שיולד תחילה בעדרו והיה כמו באלנות וכ"כ בס' פענח רזא משם ה"ר משה ממחסיא והר' מנחם בר נטרונאי ע"ש. ומכלם נעלם דבפסיקתא אמרו שזה טעות ואינו כלום ע"ש באורך. וגם הרב אברהם ן' עזרא בפירושו כתב מרורות על דעת זה ע"ש:

פסוק כה

וצרת הכסף. **וצרת אותיות צורת**. רבינו אפרים ז"ל:

פרק טו

פסוק י

נתון תתן לו וגו'. אפשר לרמוז במ"ש הרמב"ם בפירושו באבות והכל לפי רוב המעשה שאם יתן ק' דינרין בפעם אחת נחשב מצוה אחת ועל כן צריך לתתם בפעמים רבות ויהיו כמה מצות וז"ש נתון תתן כפל וריבוי נתינות כדי שתקיים מצות הרבה ולא ירע לבבך בתתך לו באופן זה מעט מעט כי בגלל הדבר הזה יברך ה' אותך בכל מעשיך ובכל משלח ידיך כלומר ברבוי מעשיך וברוב משלח ידיך ליתן טעון ברכה על כל פעם ודוק. א"נ אפשר דהגם דטוב ליתן בפעמים רבות אם יהיה האופן שצריך לתת הרבה בפעם אחת יתן כפי הענין וז"ש נתון תתן פעמים הרבה. ולא ירע לבבך שכולל גם יצה"ט בתתך לו בפעם אחת אם תצטרך לכך ותסבור שהפסדת כי בגלל הדבר שבהכרח נתת בפעם א' יברכך וגו' דהכל לפי הענין א"נ במ"ש בפסיקתא נתון תתן אם נתת הרבה תתן לו עוד אם בא לשאול ע"ש ואמרו שאין ליתן מתנותיו לכהן אחד וז"ש נתון תתן ק' פעמים לו ולא ירע לבבך דאין ליתן הרבה מתנות לו כי בגלל וגו' דהכא שאני שהוא שואל:

פרק טז

פסוק א

שמור את חדש האביב. ס"ת שבת כי היו שלוחי ב"ד יוצאין בשבת. פסח לה' אלהיך ר"ת פלא כמש"ה נגד אבותם עשה פלא בארץ מצרים. פא למד אלף כלומר פה תלמוד אלו פה של תורה. פלא למפרע אלף דבר צוה לאלף דור רבינו אפרים ז"ל. ואפשר לרמוז כי בזכות שבת ששמרו במצרים כי משה רבינו ע"ה בחר להם יום מנוחה בשבוע ואשר אח"כ במרה קבלו השבת נתקיימם יצ"מ דמדה"ד קטרגה להחזירם למצרים כמ"ש בזהר חדש. ולכן הזכירם על השבת. ואפשר דלזה אמרינן בברכת קדוש אור השבת זכר ליציאת מצרים. א"נ אפשר דרמז כי יום טוב נקרא שבת ועל זה נאמר וספרתם לכם ממחרת השבת לאפוקי הצדוקים. ויש לרמוז כי ס"ת ועשית פסח לה' אלהיך. הוא תחכה. כלומר דביציאת מצרים היתה הכנה לגאולה העתידה ב"ב כמ"ש בזהר הקדוש וזה הרמז כי מהפסח שהוא מועד יצ"מ מזה תחכה לגאולה האחרונה בעה"י:

פסוק ג

למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים. פירוש מלבד היציאה עצמה היא נפלאת זכור נא אותו היום שהיה ארוך ל"ו שעות כמשז"ל ולהכי דייק לומר יום צאתך:

פסוק יד

ושמחת בחגך. פירוש בעבור חגך שתכוין שהשמחה היא לכבוד ה' שציונו לשמוח בחג ולא להנאת גופך:

פסוק יח

שפטים ושוטרים תתן לך וגו'. פירש רבינו מהרח"ו ז"ל דיש לאדם כמה שערים שער הראות שער השמע שער הריח שער הדבור שער המשוש וצריך שיעשה אדם בעצמו דיין על כל ענייניו ויפקח עיניו וז"ש שופטים ושוטרים תתן לך לשון יחיד ולכל אדם מישראל דבר וזהו שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך שכל אדם יגדור גדר בכל שעריו כגון שלא יביט בעריות ולא ישמע דברים האסורים ולא יריח ריח ערוה וע"ז ולא ידבר דיבור אסור ולא ילך לעבירה ולא יגע לערוה ולזה אמר לשון יחיד תתן לך בכל שעריך. ואז נאמר עליו פתחו שערים מדה כנגד מדה ויזכה שיפתחו לו שערים של י"ש עולמות. ומכאן לרקיע כמה מקטרגים וכמה מלאכי חבלה. והז' רקיעים כמה שערים לכל רקיע וכמה שומרין וכשתעלה הנשמה אם זכאה פותחין ואם לאו דוחין אותה ונועלים השערים בפניה ומי שישכיל יתקן בחייו ויפתחו לו שערים עליונים עד כאן דברי מהרח"ו ז"ל. ואחר זמן ראיתי שכן כתב הרב של"ה במוסריו ע"ש. ואפשר לסיים הכתוב לפי דרכו ז"ל שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך כמ"ש הרב ז"ל לשבטיך הם היסורים כמ"ש

בשוחר טוב ע"פ שבטך ומשענתך המה ינחמוני שבטך אלו יסורים וצריך להתישב ולדון על היסורים למה באו. וז"ש שופטים וכו' לשבטיך אלו יסורים אשר ה' אלהיך נותן לך שזו מדת רחמיו כאשר ייסר איש את בנו להעיר לב נרדם לשוב בתשובה. ושפטו את העם הם אבריו כמ"ש פ"ג דנדרים עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו האברים. וישים שופטים השכל הטוב והישר ונשמת שדי ושפטו את העם הם אבריו. משפט צדק אם חטאו. ליסרם ולסגפם. לא תטה משפט לא תבקש סניגרון כי הגם שאין אדם רואה חובה לעצמו אם יסתכל היטב בעיון ישר ודין האמת לא תכיר פנים לא תלך אחר מראית העין כטענת נחש הקדמוני ותאוה לעינים ולא תקח שחד דזמנין עושה עבירה ומצליח וזה שחד סט"א. ולפי האמת הוא לזמן מועט ובחון לשון הזהב דאמור רבנן שעה משחקת לו שעה דייקא כלומר זמן מועט כי השחד יעור עיני חכמים כמה גדולים מאד טעו ביצרם הרע ונתעוררו. ויסלף דברי צדיקים שמעוות בעיניו דברי חכמים ונראה לו שהם מקולקלים. צדק צדק תורה שבכתב ושבע"פ תרדוף למען תחיה דרשעים בחייהם קרויים מתים וירשת את הארץ החיים:

ושפטו את העם משפט צדק. אמרו פ"ק דסנהדרין (דף ט"ז) רשבג"א לשבטיך ושפטו מצוה בשבט לדין שבטו. וכן אמרו בירוש' פ"ק דמכות משם ר' דוסתאי בר ינאי. וראיתי להרב קרבן העדה בתוספותיו שהקשה מדאמרינן ביומא אמר רבא לא משכחת לה צורבא מרבנן דמורה אלא דאתי מלוי או מישששכר ומסיק דלית מסיק שמעתא אליבא דהלכתא אלא מהני וא"כ איך אפשר למנות דיינים משאר שבטים והוא תירץ דגם שאמו מהני שבטים סגי עש"ב. ולק"מ דלא אמרה רבא אלא ביחיד אבל כשהם ב"ד גם משאר שבטים מהני כי ברבים היו. וכן כתב הרב יפה תואר פרשת ויחי על פסוק חכלילי שאמרו שם דרובן של סנהדרין משבט יהודה דההיא דיומא ביחיד היא אבל רבים הדיינים מכונים לאמת ע"ש. וזה רמוז בפרשה לשבטיך דמצוה על כל שבט שידונו כל שבט לשבטו. וכי תימא דדוקא לוי וישששכר מורי הוראות לז"א ושפטו דכשהם רבים כל השבטים שוו בשעוריהן לדון דין אמת וז"ש משפט צדק ועמ"ש בר"ד בס"ד:

פסוק יט

לא תקח שחד. דורשי רשומות אמרו דאחר אותיות שחד האותיות אשר תבאנה הם תטה. שם רמז דאחר שחד יבא תטה עכ"ד. ואני בעניי אומר עוד שהאותיות קודם שחד הם אותיות רגז וגם הם אותיות גזר כי ע"י השחד יש ח"ו רוגז ואח"ז גזר ר"ל:

פסוק כ

צדק צדק תרדוף וגו'. פירש הרב מהר"ש פרימו ז"ל במאי דאמרינן פ"ק דר"ה האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או בשביל שאזכה לחיי העה"ב הרי זה צדיק גמור

והקשו התוס' דהתנן אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס וכו' ופריק לה הרב הנזכר דההיא במצות עצמן כמות שהן אבל הכא מיירי כשכבר יצא ידי חובתו ממצות צדקה. ועתה סו"לע סלע זו נוסף על חיובו ובזה התוספת שרי לעשותו ע"מ לקבל פרס בעבור חיי בנו או שיזכה לעה"ב. ואסמכיה בהאי קרא צדק צדק תרדוף הכפל לומר דאם כבר יצא י"ח ועתה מוסיף וז"ש צדק צדק שם רמז בכפל לומר דיצא י"ח ומוסיף והיינו דקאמר צדק צדק ב"פ אז יכול לעשות למען תחיה שאתה מוסיף בכוונה זו ע"מ שתחיה וירשת את הארץ שתזכה לעוה"ב והוי ממש כמ"ש ע"מ שיחיה בני או שאזכה לחיי העה"ב ודפח"ח. א"נ אפשר במ"ש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות ופריך דהאמר נעשו כשגגות ופריק כאן מאהבה כאן מיראה דכשהוא מאהבה נעשית כזכיות ומפיק לה מדכתיב חיה יחיה. וצדק כינוי לתשובה כמו שדרשו רז"ל על פסוק נוראות בצדק תעננו. וזה רמז צדק צדק תדדוף עשה תשובה מיראה ומאהבה וזהו הכפל למען תחיה שזדונות נעשות לו כזכיות כמ"ש חיה יחיה. ובזה מרויח שגדול שכרו כי הצדיק מקיים המצות כסדרן והלכתן אמנם בעל תשובה יש לו שס"ה עשין יותר כי העוונות נעשו כזכיות וז"ש וירשת את הארץ ארץ החיים אשר ה"א נותן לך דייקא משא"כ לצדיקים דאתה יש לך מצוות נוספות כי כל העבירות חשובות כזכיות. ועוד אפשר לרמוז במ"ש רבינו אפרים ז"ל ושביה בצדקה כלומר הגם ששב אדם מעבירות שבידו צריך לתת צדקה כמ"ש אגרא דתעניתא צדקתא עכ"ל וכבר כתבנו דתשובה נקראת צדק וז"ש צדק תשובה צדק צדקה תרדוף למען תחיה וכתב רבינו אפרים ז"ל וירשת אותיות ותשרי שיתן צדקה כדי שיחתום לחיים עכ"ד. ואפשר דכי מפקת תרי יומי דריש שתא ויומא דשבתא וצומא רבתא פשו מיומי תיובתא שיתא ואיתא אסמכתא וירשת ו' תשרי דבשיתא יומי בעי למיהב צדקתא. ועוד רמז במשז"ל גדולה צדקה שמקרבת הגאולה וז"ש צדק צדק תרדוף למע"ן גימטריא קץ כי לבעבור הצדקה יבא קץ הגאולה תחיה וירשת את הארץ ויחזיר עטרה ליושנה:

פרק יז

פסוק ה

והוצאת את האיש ההוא או את האשה וגו' את האיש או את האשה וגו'. כפל האיש או האשה הראשון למעט איש ואשה ולא רוב ישראל השני למעט שלא להוציא את השבט כן מתבאר מדברי התוס' בחולין (דף כ"ט) וכ"כ הר' גן המלך (סי' ק"ג) ועיין למהרח"א בעץ החיים מה שדרש דרך אסמכתא ודוק:

פסוק ז

כי יפלא ממך דבר למשפט וגו'. שמעתי מהרב המובהק כמהר"ם מזרחי ז"ל הרב פרי הארץ במ"ש הרב מהר"ם מינץ בתשובה (סי' ק') דמי שכתב פסק ויש בדבריו שני פירושים אינו נאמן הוא עצמו לפרש דבריו ולומר לזה כיונתי ומייתי ראיה ממ"ש פרק הפועלים דפליגי מתיבתא עם הקב"ה אם ספק שבהרת קדמה לשער לבן והתם פליגי בפירוש הכתוב לטהרו דפתח הכתוב בטהרה לטהר הספק או פתח בטהרה משום פתח דבריך יאיר. ומורינו הרב מהר"א יצחקי ז"ל דחה ראיתו דשאני התם דהקב"ה מסר למשה רבינו ע"ה מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים שאינו טהור וההכרעה מסר ביד חכמי הדור ומשו"ה הוא דפליגי והראיה שהכריע רבה בר נחמני ואם מתיבתא דרקיעא פליגי עם הקב"ה מה יוכיח הוכח רבה בר נחמני אלא שכך רצה הקב"ה ומסר ההכרעה לחכמי הדור. אמנם כפי דעת מהר"ם מינץ א"ש הכתוב כי יפלא ממך ר"ל הספק בדבריך עצמם אין אתה נאמן לפרש דבריך וקמת ועלית על פי התורה אשר יורוך והם רשאין ולא אתה:

פסוק יד

שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך וגו'. אפשר דירמוז תחילת מלכות ישראל דמלך שאול ואח"כ מלך דוד וז"ש שום תשים אשר יבחר רמז על שאול בחיר ה' שאמר שמואל הנביא ע"ה הראיתם אשר בחר בו ה' ותהי המשרה על שכמו גבוה מכל העם ואחר כך מקרב אחיך דהיינו מיהודה תשים עליך מלך רמז למלכות דוד המלך עליו השלום דמלכותו קיימת עד כי יבא שילה מזרעו:

פרק יח

פסוק יג

תמים תהיה עם ה' אלהיך. אפשר דהכונה דאפי' בלבו לא יהרהר אחר מדותיו יתברך וז"ש תמים תהיה עם ה' אלהיך אפי' בהרהור שאין מכיר בו אלא ה' תהיה תמים כי הוא בוחן לב חוקר כליות. ואפשר לרמוז בתיו תמים רבתי שכן היא ברוב הספרים כמ"ש מז"ה בחס"ל שאם ח"ו אדם מישראל היה ת' יום עובר עבירות הוא נדחה לגמרי מהקדושה ע"ש. ומדה טובה מרובה שאם יקדש עצמו ביותר ת' ימים אז קנה עולמו והוא דבק עם ה' תדיר וז"ש תמים תהיה [תי"ו] גדולה שאם ת' יום היה דבק מאד בה' אז תהיה עם ה"א תדיר וה' עמו שלא יבא עוד לידי חטא. ועוד אפשר לרמוז שצריך ליזהר מאד מהסט"א שהם ת' איש דעשו חיילות הסט"א כנודע. א"נ ת"רמז תלמוד גדול שמביא לידי מעשה הלכך ת' גדולה כי תלמוד גדול והנשאר אותיות מים רמז לתורה כמ"ש הוי כל צמא לכו למים וע"י התורה שנמשלה למים שהולכים למקום נמוך גם התורה לא תמצא תורת אמת כי אם בנמוכי רוח והטעם כי אין יגער שולט בהם וזהו הוי כל צמ"א

גימטריא ס"מ ששלט בו לכו למים תורה כדמות מים שהולכים לנמוך כלו' תלמדו תורה בענוה ובזה תנצלו וכל אלו ההקדמות כבר כתבנום בעניותנו במ"א באורך ועי"ז תמים תהיה. ור"ת תהיה עם ה"א גימטריא תפ"א רמז כי בזה ינצל גם מלילי'. ורבינו אפרים כתב תמים תהיה גימטרי' תשרי שצריך לשוב ולתקן שיהיה תמים בחדש תשרי:

פסוק יד

כי הגוים האלה וגו' ואתה לא כן נתן לך וגו'. פירוש הגוים נמסרים למערכת והם מעוננים וכו' אבל אתה תחת שמירתו והשגחתו יתברך הפרטית כאומרו כי חלק ה' עמו ואין עמו אל נכר שום ככב ושום מזל והם פונים לשי"ת לבד. או יאמר ואתה כבר נתן לך המצות שהם עשה ולא תעשה וז"ש לא כן. לא הם הלאוין. כן הם העשין. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל. ומורינו הרב כמהר"א יצחקי זלה"ה פירש במ"ש בשילהי מגילה אמר ר' שפטיה אמר ר' יוחנן מנין שמשתמשין בבת קול שנאמר ואזניך תשמענה דבר מאחריך וה"מ דשמע קל גברא במתא וקל איתתא בדברא והוא דאמר הין הין והוא דאמר לאו לאו וז"ש כי הגוים האלה וגו' ואתה לא כן כלומר שתשמע לאו או הין נתן לך זה מותר להשתמש בבת קול ששמע לאו או הין וזהו לא כן ודוק:

פסוק כב

אשר ידבר הנביא בשם ה' וגו'. פירוש דהקפידא דוקא אם יאמר בשם ה' אך אם יאמר סתם אינו חייב ולכן מיכיהו בן ימלא בתחילה אמר כמו שאמרו נביאי השקר עד שהפצירו בו שיאמר בשם ה' אז אמר האמת ודייקי קראי התם כמו ששמעתי מגברא רבא:

פרק יט

פסוק טו

לא יקום עד אחד באיש. גימטריא אבל לשבועה קם. כמו שאמרו רז"ל. רבינו אפרים כ"י. ומ"כ לאחד חכ"ם בספר כף ונקי כ"י חמשה דברים מועיל עדות עד א' וסימן אפשעה. אשה (סוטה). פרה (עגלה ערופה). שבועה. עגונא. התרא. כי עד אחד נאמן באיסורין:

פסוק יט

כאשר זמם לעשות לאחיו. פירש"י כאשר זמם ולא כאשר עשה וכו' מרן בכ"מ פ"ך דעדות דין ב' נתן טעם לזה וטעם ב' שכתב הם דברי הרמב"ן בפירושו וכ"כ הרב החינוך. ובשו"ת אהל יעקב להרב מהר"י ששפורטש בסי' טו"ב האריך לדחות דעת זר כזה. והרב לחם שמים פ"ק דמכות משנה ו' הזכיר תשובה זו ואח"ד כתב מדנפשיה כטעם הרמב"ן ובתשובה הנז' הזכיר כל דברי מרן ואחר זה במשנה ט' ראה דברי הרב תי"ט ע"ש. והרב קרבן העדה דחה טעמים אלו ואכמ"ל:

פרק כ

פסוק טז

לא תחיה כל נשמה. הטעם שציוה בז' עממין לא תחיה כל נשמה משא"כ בשאר אומות היינו שארץ כנען מלאה כשפים והיו מהפכין עצמן לנקבות ולטף לכך ציוה לא תחיה כל נשמה. רבינו אפרים ז"ל ועוד האריך:

פרק כא

פסוק ז

ידינו לא שפכה את הדם הזה. אין ספק שלא היו צריכין לומר שלא שפכו וכו' אמנם להיות שעל גדולי ישראל מוטל לשמור כל העם מכל נזק אמרו שהם לא היו סיבה מהתרשלותם לפקח ולהזהיר העם כי עשו מה שמוטל עליהם. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל והאריך הרבה. ורבינו אפרים כתב לא שפכה ר"ת לויה אכילה שתיה פרנסת כל הדרך:

פסוק ט

ואתה תבער הדם הנקי. ס"ת רימה רומז מ"ש במדרש שהיתה חבל של רימה יוצאת מן העגלה עד בית הרוצח וכשהיה נודע הדבר עושין בו המשפט. לקוטי גאוני קמאי אשכנז ז"ל. ועיין בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל ופענח רזא. וגם י"ל עוד שגם הוא ס"ת ימהר רמז שהרימה מה"ר ימהרנ"ה לו:

פסוק י

כי תצא למלחמה על אויביך. מה כתיב למעלה ואתה תבער וגו'. כי תעשה הישר בעיני ה' כי תצא למלחמה וכו' וכל הפרשה של מעלה לשון רבים ופסוק ואתה תבער לשון יחיד לומר אפי' יחיד ועוסק בתורה בזכותו ניצולים במלחמה לכך נאמר כי תעשה הישר וכו' וסמיך ליה כי תצא. א"נ רמז כי תעשה היש"ר וסמיך ליה כי תצא שצריך לומר שירה על התשועה היש"ר אותיות שירה וכן כתיב ביהושפט ובעת החלו ברינה וה' נתן וכו'. רבינו אפרים ז"ל. ואני ברגליו אעבורה ובעניותי ארחיב הדברים. הנה אמרו פ"ב דמכות אריב"ל מ"ד עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם שרגלינו עומדות במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקין בתורה ופירשנו בעניותנו כי הנה כל תוקף הסט"א אשר משם נמשך לאומות העולם מלכות ועושר הוא מניצוצות הקדושה אשר טורפת בחטוא ישראל וז"ש לא נתמלאה צור אלא מחרבנה של ירושלים שהעונות שגרמו החרבן הן הם המזיקין לטרוף ניצוצות הקדושה ונתמלאה צור מקדושה והיא חיותה כי אין להם חיות אלא מהקדושה. ונדדו הלכו שבי לפני צר ניצוצות הקדושה מתורה ומצות והם חרבונה של ירושלים ומילואה של צור. ועל ידי דוד הע"ה שהיה עוסק בתורה לשמה בשעריך

ירושלים היה מברר בירור גדול ועצום מהסט"א וע"י בירור עצום מניצ' הקדושה כפי נשמתו הקדושה ועסק תורתו לשמה בכונות נמרצות תמוט רגלם של גונדא דחימה כי כמה וכמה ניצ' הקדושה אשר היו חיותה וגדולתם המה יעלו אל מקום הקדש ונדלדלה הסט"א וממילא היו נוצחים המלחמה דפסקת לחיותייהו. ועפ"ז אפשר לרמוז כי ואתה תבער ר"ת וס"ת תורה שם רמז דאפי' צדיק ועוסק בתורה זוכה לעשות בירור גדול וממילא אומות העולם כרעו ונפלו. וז"ש ואתה תבער ע"י התורה אשרי דם זכאי ע"י עסקך בתורה אומות העולם במלחמת באחת יבערו כי אתה החילות להפילם ע"י עסק התורה. וסמיך ליה כי תצא למלחמה על אויביך. בכח התורה שלמדת ונתנו ה' אלהיך בידך והטעם ושבית שביו שע"י עסק התורה כבר שבית ניצו' הקדושה שהיו שביו עתה שבית והעלית בכחך ניצו' הקדושה על כן ונתנו ה"א בידך. ושמעתי רמז נאה במ"ש ביומא (דף ס"ט) דאנשי כנסת הגדולה בעו רחמי על יצרא רע"ז ונמסר בידם וביטלוהו ושוב בעו רחמי על יצרא דעבירה ונמסר בידם אלא שהיה נחרב העולם דלא אשתכח אפי' ביעתא בת יומא בכל א"י והחזירוה וסימו עינו דלא לגרויי בקריבי ע"ש וזהו הרמז כי תצא למלחמה על אויביך תרי שהם יצר ע"ז ויצר עבירה ונתנו לאחד בידך דהיינו יצרא דע"ז ומהשני ושבית שביו לעשות לו סימוי דיהיה מועיל קצת ודוק:

פסוק כב

וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ. דרש רבינו האר"י ז"ל על רבינו הרמ"ק ז"ל באשכבתיה וכי יהיה באיש חטא משפט מות לשון חסרון (שחסר משפט מות) שהוא צדיק גמור ולא נמצא שום חסרון לומר שנתחייב מיתה בעבור חטא זה כי לא נמצא בו חטא והומת ועם כל זה מת וזו היא שקשה. לז"א ותלית אותו על עץ ר"ל בעטיו של נחש שאכל אדם הראשון ע"כ אמרי קדוש:

פרק כב

פסוק ח

כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך וגו'. אפשר לרמוז במ"ש הזהר הקדוש שאמר יעקב אע"ה השתא לא בעינן דינא וכי אשוב רחמי אשוה לקבלי לדינא וזהו ה' לנגדי תמיד עכ"ל וקראין אפשר לישב אותו דרך רמז ובבעל תשובה רומז על האר"ש כי תבנה בית חדש שרצית לחזור בתשובה דע וראה שהרחמים יהיו בעיניך כדין ולא תסמוך על מדת רחמים כלל וזהו ועשית מעק"ה גימטרי' גבורה לגגך גגך גימטריא כ"ו שם הויה מדת רחמים לגבי דידך הוא גבורה וכמ"ש יעקב אע"ה רחמי אשוה לקבלי לדינא ובזה תהיה נזהר מכל חטא ולא תשים עליך דמים שלא תבא לידי חטא ודוק:

פסוק כג

כי יהיה נערה בתולה מאורשה וגו'. נקט כי יהיה לשון זכר כי עשתה כמעשה איש פעם בחוץ פעם ברחובות. ושינתה סדר נשים לשבת בירכתי ביתה. רבינו אפרים ז"ל. וכ"כ הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל:

פרק כג

פסוק ז

לא תדרוש שלומם וטובתם. בס' יראים סי' רצ" כתב דתשלומי שלום מותר וכ"כ הסמ"ג והגמ"י וכן נראה מס' חסידים סי' תרס"ה. ודבריהם נגד המדרש ריש פ' פנחס וישבתי קצת בעניותי בדברים אחדים (דף קס"ג) ולס' חסידים במדבר קדמות (דף צ"א ע"ד) ובהגהות כ"י על ברית עולם בס"ד:

פרק כד

פסוק ג

וכתב לה ספר כריתות. ס"ת בהרת רמז למ"ש רז"ל אשה רעה צרעת לבעלה יגרשנה ויתרפא. רבינו אפרים ז"ל. ואפשר דנקט בהרת לרמוז שצריך שיהיה הדבר בהיר לו וברור דאם לאו הוא כסיל ורמוז בר"ת כסלו דצריך ישוב ומתון ביראת ה' ודו"ק:

פסוק ה

כי יקח איש אשה חדשה. ס"ת החישה רמז למהר כשהגיע לפרקו וכמ"ש האי דעדיפנא מחבראי וכו'. ומאי דכתיב לא יצא בצבא וגו' נקי יהיה לביתו וגו' נוהג בזה"ז וזו אחת מהשמטות שהשמיטו הטור ומרן מדינים הנוהגים בזמן הזה. ודע דהרמב"ם בספר המצות הוא אוסר אפילו לסחורה וכ"כ הרב דבר משה א"ה (סי' כ"ח). אמנם העד העיד בנו הרדב"ז בתשו' דפוס וינציא (סי' רל"ח) שהוא טעות המעתיק והוא ז"ל הביא נסחא העיקרית ע"ש. ורבינו אפרים ז"ל כתב נקי יהיה לביתו שנה ס"ת הויה וכתיב ושמח רמז דאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה. ולי הדל נראה דהרמז דהגם דהתורה אמרה ושמח וגו' יהיו מעשיו לש"ש ויקיים שויתי ה' לנגדי תמיד:

פסוק טו

ביומו תתן שכרו. ר"ת שבת וכן הוא צירוף אותיות שבת בשת והענין כי ראוי לאדם להתבושש מתוספת קדושה שנתוסף לאדם בשבת. גם ירמוז שיקבל תוספת שבת מבעוד יום קודם השקיעה וזהו ביומו תתן שכרו כלומר ביום ערב שבת. גם ירמוז להודיענו כי כל המצות שאדם עושה בששת ימי החול וכן כל עסק התורה שעסק בימי החול גורם לאדם שיהיה לו תוספת קדושה בימי החול עצמן בבחי' שאר בני אדם בשבת וכמ"ש בס' הזהר כי הת"ח זוכה לנפש יתירה בימי החול מה שע"ה זוכים בשבת ונמצא כי הת"ח

העוסק בתורה נמשל לשכיר יקוה פעלו מאתו יתברך ביומו ממש אף שהוא בחול ואז נותן לו הקב"ה שכרו אותו תוספת נשמה הראוי לשאר בני אדם ביום השבת ולכן נרמז שבת בר"ת. גם ירמוז כי הנה יש לכל אדם תוספות נשמה בשבת ממילא וכאשר עסק בתורה בימי החול וזכה לאותו תוספת גם בימי החול עצמו הנה בבא יום השבת מתחבר התוספת של חול הניתן ביומו בעת עסקו בתורה עם התוספת הנתוסף לו בשבת ושני תוספות האלו נתנין לו בכל יום שבת נמצא שהתוספת הניתן לו בחול הנקרא שכרו ניתן לו השכר הזה גם בשבת עצמו הרמוז בר"ת בסוד מי שטרח בע"ש יאכל בשבת. גם ירמוז אל מה שהודעתיך כי לכל מצוה ומצוה יש סגולה פרטית ואמנם סגולת קיום מצות נתינת שכר שכיר ביומו הוא שנותנין לו תוספת שבת ונפש יתירה באותו יום שבת של אותו השבוע אשר בה קיים מצוה זו והוא מדה כנגד מדה כי כנגד ואליו הוא נושא את נפשו והשלימה לו כן נותנין לו נפש יתירה בשבת ההוא הנרמז בר"ת. עכ"ד רבינו האר"י זצ"ל בשער הפסוקים. למדנו מאמרי קדוש דהת"ח בשכר התורה שלומד יש לו בחינת נפש יתירה בימי החול ולת"ח זה בצירוף התורה שלומד והמצות שעושה יש לו עוד בחינת נפש יתירה בשבת ויש לו שני תוספות בחינת נפש יתירה בשבת ועל פי זה אפשר דהיינו דתנן למוד תורה הרבה ויתנו לך שכר הרבה ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא. הכוונה למוד תורה ויתנו לך שכר היינו שכרו הניתן לו תוספת נפש יתירה דבר יום ביומו שזה נקרא שכרו כמ"ש ז"ל וזהו שכר התורה בדקדוק. ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא כלומר כי בעוה"ב יהיה שכר גדול כעושה פעולה שנוטל שכר הרבה וכן יהיה לעת"ל ובעבור זה יקרא מתן שכר דבתורת שכר יהיה לו מתנה גדולה וזהו מתנתו כיד המלך ושפיר נאה ליקרא מתן שכר. ואפשר דהיינו דאמר רב ששת חדאי נפשאי חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי ואמר בכפילא חדאי נפשאי על השכר הניתן בו ביום חדאי נפשאי על מתנת העוה"ב שנקרא מתן שכר. ולפי מה שנראה מדברי גורי האר"י ז"ל בפי' ישמח משה כי תוספת נשמות ישראל הן הן עדיים מהר חרב. אפשר לרמוז כי זכ"ה תורת ה' תמימה משיבת נפש דעל ידי עסק התורה תשוב אליו יתרון נפשו אשר אבדה בעגל והוא בעצם משיבת נפש:

פסוק יח

וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים על כן וגו'. יש לדקדק מה שייכות יצ"מ למתנת עניים בשכחה. ותו כי הן קדם אמר כי עבד היית ויפדך והכא לא זכר ויפדך. ואפשר במ"ש רבינו בחיי ז"ל דמה שנשתעבדו במצרים היה בעבור דיד עני ואביון לא החזיקו והעלימו עין מעשות צדקה והיו צרי עין גימטריא ת"ל כשני גלותם עכ"ד. ולכן גבי מתנת עניים

אמר וזכרת כי עבד היית וגו' בעבור מניעת הצדקה וא"כ עתה הזהרו במתנת עניים והזכירה עושה רושם מהגלות לבד ודוק:

פרק כה

פסוק ג

ונקלה אחיך לעיניך. משלקה מכות כמנין אחי"ך שהם ט"ל קרוי אחיך. לקוטי גאוני קמאי אשכנז כ"י:

פסוק ו

יקום על שם אחיו. ס"ת גימטריא אך בנחלה. מאן יבמי וכו' ט' תיבות על שם בן ט' שנים שבא על יבמתו קנאה שביאתו ביאה ולכך סמך פרשת עמלק שנעלם בו ט' שסירסן שלא יבואו נשמותיהם לעבור ט' חדשים. לקוטי גאוני קמאי אשכנז כ"י:

פסוק יא

כי ינצו וגו'. סמך פרשת יבמה לכי ינצו ז"ש רז"ל בכתובות פרק נערה וראה בנים לבניך שלום על דייני ישראל דליכא חליצה ויבום דלא אתו לאנצויי ד"א מי גרם ליהודה שמתו בניו שתזקק כלתו ליבום לפי שנתן עצה למכור את יוסף. ינצ"ו גי' יוסף. איש ואחיו שנצו השבטים עם יהודה על מכירת יוסף לקוטי גאוני קמאי אשכנז כ"י. והרב יש"ר מקאנדיא כתב שמי ששמו יוסף עלול שיתקנאו בו כי יוסף גימטריא קנאה עכ"ד והשתא ניחא דע"י קנאה ינצו שהוא ג"כ גימטריא קנאה כמספר יוסף. שוב ראיתי דגם רבינו בעל הטורים כתב הסמיכות בההיא דשלום על דייני ישראל וכו' ע"ש:

פסוק יז

זכור את אשר עשה לך עמלק וגו'. בדרושים כתבתי בעניותי דבכלל זכירת עמלק להתבונן מה עשה לו היצר הרע הנמשך משר עמלק בהטעאותיו וכשפיו הרבים ויתן לב להשמר ממנו. ועיקר הזכירה הוא כי בעוה"ר אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק והוא תלוי במעשינו ותשובתנו וע"ז ידוו כל הדווים:

הנחשלים. אותיות נחש מילה שהיו מחתכין מילות של שבט דן שנמשל לנחש יהי דן נחש שהענן פלטן מאחריהם וזהו הנחשלים אחריך. לקוטי גאוני קמאי אשכנז כ"י:

פרק כו

פסוק ב

ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר ה"א נותן לך. פירש הרב המובהק מרבני עה"ק ירושלים בדורות שלפני פננו מהר"ר יעקב מולכו ז"ל במ"ש פ"ק דקידושין נתנה היא ואמר הוא אם הוא אדם חשוב היא מקודשת דבההיא [הנאה] שמקבל מידה מתנה גמרה ומקניא נפשה לזה הוציא הבאת הבכורים בלשון לקיחה לומר מה שאתה מביא

בכורים ונותנם להקב"ה הויא לקיחה שאתה לוקח מיד הקב"ה בההיא הנאה שהוא מקבל מתנה מינך ולזה אמר הכתוב אח"כ ועתה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' דקאי אשר נתת לי למ"ש הנה הבאתי כלומר מה שאני הבאתי מקרי אשר נתת לי דכיון שאתה מקבל ממני (מקנה) [מתנה] הוו כאלו נתת לי. או יאמר במ"ש הרמב"ם פ"ג דבכורים דמצוה מן המובחר להביא כל מין ומין בכלי בפ"ע ואם הביא בכלי אחד יצא ולז"א ולקחת מראשית כל פרי האדמה כלומר לפעמים מיקרי לקיחה אף שתתן כל פרי האדמה. ושמת בטנא. ירצה בכלי אחד כל הפירות והבכורים בטנא בכלי אחד מיקרי לקיחה ויצא ידי חובתו. או יאמר במ"ש בילקוט באדם אחד שהיה עושה שדהו אלף כורין וכו' וזהו מ"ש ולקחת מראשית מסיבת הראשית ובזכותיו תזכה שתקח את כל פרי האדמה אשר תביא מארצך ושמת בטנא כלומר מה שהיה דרכך להביא מכל הקרקע לביתך תזכה ותביא אותו בכורים. ע"י ריבוי הפירות שיתרבו בקרקע הבכורים ג"כ מתרבים עד שיעור כל מה שהיית מביא מארצך מקדמת דנא:

פסוק ד

ולקח הכהן הטנא מידך. נתן הערה בזה שהכהן יקחנו מידו ויניחנו לפני המזבח ואחר יקחנו הכהן מלפני מזבח ה' אלהיך דכהנים כי קא זכו משלחן גבוה קא זכו. הקדוש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל:

פסוק ט

ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת. פירש"י אל המקום הזה זה בית המקדש ויתן לנו את הארץ הזאת היא ארץ ישראל. ויש לדקדק דהכתוב בהפך. ופירש הרב מהר"ר יעקב מולכו ז"ל הנז' בדרשותיו כ"י וז"ל ונ"ל עם מ"ש יונתן בן עוזיאל על פסוק ואשא אתכם על כנפי נשרים שהביאם ממצרים לבית המקדש באותו הלילה לאכול שם קרבן פסח ולז"א ויוציאנו ה' ממצרים ואז הביאנו אל המקום הזה זה בית המקדש ואח"כ ויתן לנו את הארץ הזאת ובזה יומתק קרא כדכתיב נהלת בעזך אל נוה קדשך שתרגם אונקלוס דהיינו בית המקדש וקשה דעדיין לא הלכו שם ועוד דאח"כ כתיב שמעו עמים וגו' וע"פ האמור ניחא דמשבח הכתוב על מה שבאו לבית המקדש ליל פסח וקשֶׁר הפסוק הוא כך לומר דכל הנסים האלו לא היה הכרח בהם להוציאם ממצרים כי ברגע אחד היה יכול להוציאם על כנפי נשרים כמו שהוליכם לבית המקדש אלא שעשה כל הנסים האלו בשביל האומות שידעו גדולתו יתברך וז"ש שמעו עמים ירגזון וגו' וכמ"ש במדרש ע"פ וישמע יתרו. ובספרי דרשו ויביאנו אל המקום הזה דבזכות ביאתנו במקום הזה שהוא בית המקדש ויתן לנו את הארץ הזאת. ועדיין יש לדקדק שתחילת הפרשה מדבר בלשון רבים ויוציאנו ויביאנו אשר נתת לנו וחוזר לדבר לשון

יחיד הנה הבאתי וגו' אשר נתת לי. והפשוט דתחילה מדבר כנגד כל ישראל ואח"כ מדבר בעדו שהוא המביא בכורים. אמנם אפשר דבא להורות דמי שיש לו קרקע בשותפות מביא וקורא כמ"ש הרמב"ם ע"פ הגהת הכ"מ והכי אמרינן פרק הזרוע דסד"א ארצך דוקא בעינן וכו' ע"ש ולזה פתח בלשון רבים ויצא בלשון יחיד לומר דאף מקרקע שהוא משנינו ויתן לנו את הארץ הזאת אפ"ה עתה אני היחיד הבאתי את ראשית פרי האדמה:

פסוק יז

את ה' האמרת היום. בגימטריא זו קרית שמע ע"ה. לקוטי גאוני קמאי אשכנז. ושוב ראיתי שכן כתב רבינו בעה"ט. ועד"ה את ה' קבה"ו האמרת הגדלת. ור"ת הם אותיות אהיה וא"ש ההי"ב ודוק כי קצרתי:

פרק כז

פסוק יא

ויצו משה את העם ביום ההוא. ר"ת מאהבה לרמוז שאם יהיה אוהבים זה לזה ינצלו מהקללות. והברכות לא יבואו אלא כשיהיו אוהבים זה לזה. לקוטים כ"י. ועל פי זה הנה אמת נכון דאמרו בזהר חדש דתוכחות אלו של תבא נתקיימו בחרבן בית שני ע"ש וגלו משום שנאת חנם. חנם גימטריא צ"ח ונתקיימו צ"ח קללות. ובעה"י שנהיה אוהבים זה לזה ואז נתברך מן השמים ובא לציון גואל במהרה ב"א:

פסוק יג

ואלה יעמדו על הקללה. פירוש ששולטים על הקללה דהול"ל לקלל כמו שאמר לברך אלא רוצה לומר ששולטים על הקללה. וכתב שם דאשר על הקללה דיש לו בנות ארו"ר גימטריא הבת. רבינו אפרים ז"ל. ולי ההדיוט נראה לשבח על דרך מ"ש בש"ס אפשר ראובן חטא והוא אמר ארור שוכב עם אשת אביו וכן כאן כדי שלא נאמר גימטריא הבת לכך עמד אשר על הקללה להראות דהבנות נמי זמנין חשובות מאד. כבנות אשר שנשאות לכהנים גדולים ולמלכים. וגם ברכת הבית מרובה מחמת"ה כמ"ש פרק הזהב והכל תלוי באשה כמו שהאריך הרב זרע בירך ח"ג ופירש זה ישפיל וזה ירים כי כוס כינוי לאשה כמ"ש לא ישתה בכוס זה וזהו זה ישפיל וזה ירים אדם ניכר בכוסו. ואם אל סודו תדרוש קח לך בשמים ראש (ר"ת ויע"ה) כוס גימטריא אלהים ואמרו בזהר הקדוש כי כלהו נשי אחידן בכ"י. ואפשר ואת עלית על כלנה ואת גימטריא הבת:

פרק כח

פסוק יג

והיית רק למעלה. ובתוכחות נאמר הגר אשר בקרבך יעלה מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה פירש הרב הרמ"ך הרב המחבר כהונת עולם דאחר העליה העליונה יש ירידה

אמנם כשלא יעלה למעלה עליונה אז בטוח יותר שלא יפול לארץ. וז"ש הגר אשר בקרבך שהם מ"ה יעלה מעלה ומרוב עילוי יפול לארץ ואתה תרד מטה מטה שכיון שאתה בשפל המדרגות תצפה לעלות. ולכך בברכות כתיב רק למעלה רק מיעוט. שלא תעלה הרבה שאז תפול וז"ש ולא תהיה למטה ודוק:

פסוק טו

והיה אם לא תשמע וגו'. התוכחות תחילתן ו' וסופן ה' ואין קונה. גאולה מתחיל בה' הרנינו ומסיים בויו עמו וזהו שמו של הקב"ה. גאוני קמאי אשכנז. ואפשר תוכחות תחילתן ו' כי בעוה"ר מתרחק הו' מה' בסוד ואיננו. ובגאולה תחילתה ה' יקים את סוכת דוד. ויתחבר עמה וי"ו יחוד קב"הו בב"א:

פסוק לא

שורך טבוח וגו'. כל התוכחות גנוזות ברכות בתוכן כמשרז"ל ושמעתי פסוק זה אם תקראנו למפרע הוא ברכה וכך סדרו. מושיע לך. ואין לאויביך נתונות צאנך. לך ישוב. ולא מלפניך גזול חמורך. ממנו תאכל. ולא לעיניך טבוח שורך:

פסוק מג

הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה. פירוש אם היצר הרע שהוא גר בקרבך כמ"ש ויבא הלך לאיש העשיר יעלה עליך שישלוט בך ויתגבר עליך ותשמע לו תרד מטה מטה גימטריא גיהנ"ם. לקוטים כ"י:

פסוק סא

כל חלי. גימטריא צ"ח כי צ"ח קללות בתוכחה וכלן נתקיימות בישראל שנא' כי מלאה צבא"ה לכך היו מקריבין כנגדן צ"ח כבשים בסוכות להגן עליהם וכנגדן התורה נדרשת בצ"ח פנים מ"ט טהור ומ"ט אינו טהור ולכך צ"ח פעמים יצחק בתורה להגן עליהם. צ"ח פסוקים בצו את אהרן שיכפרו עליהם הקרבנות ולעתיד יתהפכו כלן לטובה ולששון נגיל"ה גימטריא צ"ח. היינו נגילה ונשמחה בך צ"ח קללות בתוכחה ואם תחשוב גם כל חלי וכל מכה הרי ק' כנגדן חייב לברך ק' ברכות. וכתיב הנה כ"י כ"ן יבורך גבר ירא ה'. וכן נאם הגבר הוקם ע"ל וכן תפלה למשה איש האלהים ר"ת משה איש האלהים מאה. כי זה כ"ל הא"דם גימטריא מאה. גאוני קמאי אשכנז בספר ר"א. ומ"ש צ"ח פעמים יצחק בתורה להגן עליהם. אתיא כמ"ש במדרש ודורשי רשומות. ואר"א גימטריא יצחק. הוא נתן ש' משמו כדי שיצאו ברד"ו. הוא הי' מתפלל למעלה בפי החירות להציל לישראל כמ"ש ברית מנוחה וראו אותו ישראל. ואפשר שהיה מתפלל דידע דמדה"ד תקטרג במרה להחזירם כמ"ש בזהר חדש. נחמ"ו נחמ"ו גימטריא יצחק. לע"ל הוא יליץ בעד ישראל בני ולא בניך. דל עלי לילותא וכו'. באופן כי הוא זרוע עם גבורה להגן על

ישראל ויתמתקו הדינין בשרשם. ומ"ש דק' ברכות נגד ק' תוכחות. כ"כ הרב כתנות אור מדנפשיה. וכוון לדעת גדולים. וכבר כתבתי בקונטריס קשר גודל סס"ה דכ"כ רבינו הרקח סי' ש"ך:

פרק כט

פסוק ט

אתם נצבים. אתם אותיות אמת נצבים לשון נטיעה וכן תרגום של ויטע ויצב כלומר אתם נטועים נטיעה של אמת שנא' ואנכי נטעתיך שורק כלו זרע אמת זרעו של יעקב דכתיב תתן אמת ליעקב. ד"א זרע אמת רמז לאותיות התורה שראשן א' ואמצען מ' וסופן ת' והוא אמת. ויש מא' עד מ' י"ג אותיות וממ' עד ת' י"ג אותיות והן אותיות אברהם יצחק יעקב י"ג אותיות והם בגי' אחד שהיו האבות מיחדים שמו של הקב"ה. ד"א נצבים שרים כמו הנצבים אשר לשלמה. רבינו אפרים ז"ל ועוד האריך. ואפשר ר"ת נצבים היום כלכם הנך שהם אותיות שאין להם זוג בא"ב דאטב"ח ובהם משבחת כ"י הנך יפה דודי והוא משבחה הנך יפה רעיתי:

פסוק יא

לעברך בברית ה"א ובאלתו אשר ה"א כורת עמך היום. אפשר במ"ש הרא"ש פ"ג דברכות דנשים אינם בכלל ערבות והיינו דהנשים אינם ערבות על האנשים אבל האנשים ערבים על הנשים כמ"ש האחרונים ועבר"י א"ח (סי' קכ"ד). וכן גרים למ"ד אינם ערבים עלינו אבל אנחנו ערבים עליהם. והשתא אחר שהזכיר טף ונשים גרים פירש לעברך בברית וגו' אשר ה"א כורת עמך שאתה חייב על האשה והגר אבל הם אינם חייבים עליך ודוק:

פסוק יז

אשר לבבו פונה. ר"ת אלף ר"ל כאילו עבר על כל התורה שניתנה לאלף דור. רבינו אפרים ז"ל. ואפשר במשז"ל דקודם שברא הקב"ה עולמו היו אותיות התורה במילואן והאלף בתוכה אף בלתי למד וראה הקב"ה שאין העולם מתקיים באף והטיל למד ונעשה אלף. וזה שמע זה ועל זה סמך שכבר נתבטל האף שהרי הקב"ה הטיל למד ונעשה אלף וזה רמז אשר לבבו פונה ר"ת אלף כי על זה סמך. לא יאבה ה' סלוח לו כי אז יעשן אף ותסתלק הלמד וישאר אף תחול על ראשו. ולכן התורה נתנה בעשן שאם ילמדו לא יש עשן אף כי הלימוד הוא למד ותבא בין הא' ופ' ונעשה אלף ואם לימוד לאו יש מסתלק למד ויעשן אף וגו' ח"ו:

פרק ל

פסוק ב

ושבת עד ה"א וגו'. ושבת אותיות ושבת רמז כי התשובה לא תכון אם לא בשמירת שבת כמ"ש הרב החסיד בדעת חכמה שער השבת כ"ד כי ע"י החטא ממשיך הטומאה בפנימיותו וחיצונותו אמנם ע"י החרטה והבכיה ממשיך בתוכו קדושה אבל צריך להמשיך ניצוץ שכינה ואותו ניצוץ מגרש כח הטומאה מפנימיותו והב' צריך לעשות מצות חבילות באברים שחטא בהם ועל ידי זה יתהוו מלאכים ויגרשו מלאכי חבלה אשר בחיצוניותו ושתים זו אי אפשר כי אם בשמירת שבת כי אז יזכה לניצוץ שכינה על נשמה דאצילות. גם צריך זמן רב לקיים מצות באברים שחטא ומי יזכה אבל שמירת שבת שקול ככל התורה והוי כאלו קיים מצות חבילות זהו תורף אמרי קדוש. הראת לדעת דלא אפשר לשוב בתשובה ראויה אא"כ יזדרז מאד בשמירת שבת והוא ריוח גדול דבנקל תעלה תשובתו לפני ה' לריח ניחח וזה רמז ושבת קרי ביה ושבת כי התשובה והשבת צריכים זה לזה כי בזה תשובתו תכון לעד. עוד רמז ושבת עד ה' אלהיך עד קרי ביה עֵד ה"א כמ"ש הרמב"ם שהתשובה היא שיעיד בעל התעלומות עליו שלא יחטא עוד. וזה רמז עד ה"א שיעידהו עליו:

פסוק ג

ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך. אפשר דישיב ניצוצות הקדושה אשר נתפזרו למקום הסט"א ומן הדין כביכול הי"ל להימנע דהוי מעין דוגמת אבידה שלא חייב להחזיר כזקן ואינה לפי כבודו ועכ"ז ורחמך ושב דכביכול נמשל ישראל לאשה דהדין הוא נשבית חייב לפדותה פעם א' ופעם ב' הוא פטור ומצד רחמיו אף בפעם שנית פודה אותנו ושב ה"א על גלות בבל. ורחמך ושב פעם אחרת בגלות זה מצד הרחמים ואינו מן הדין דאינו חייב לפדותה אלא פעם א':

פסוק ו

ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב. הראשונים אמרו כי ר"ת את לבבך ואת לבב אלול להתעורר בתשובה בחדש אלול עכ"ד. ואפשר כי ס"ת תכתב והר"ת גימטריא חלל עם הכולל או חיים עם הכולל וזה רמז להתעורר ותבין כי בא זמן אשר תכתב ח"ו חלל או חיים. וכן ר"ת ומל ה' אלהיך הוא אוי וגם גימטריא טוב:

פסוק יד

כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. הפשוט הוא במחשבה דבור ומעשה וכן פירש רבינו שלמה אסתרוק ז"ל במדרשו כ"י וכן פירשו המפרשים. ואפשר עוד לומר במ"ש בס' ארץ החיים מזמור קט"ז דע"י הענוה נמחלים כל העונות ובמזמור ח' כתב

דע"י הענוה יכול לכוף היצה"ר ושם במזמור קט"ז משמע דאם נגזר עליו מיתה או מיתת בנים או גלות ע"י הענוה מתבטל ובמזמור קי"ט משם הגאון הרב סמ"ע מא"ד ר"ת משה אברהם דוד שהיו ענוים ובזה כוונתי לדבריו בפתח עינים פ"ד דאבות מ"ש. וז"ש כי קרוב אליך הדבר מאד שיהיה לך ענוה כמשה אברהם דוד ר"ת מאד. וגם מאד גימטריא מה כמו ונחנו מה אז נמחלים עונותיו רק שיהיה בפיך ובלבבך פיו ולבו שוים. לעשותו לציווי ית' שיזדמן ובזה ישלים נפשו בנקל ודו"ק. ואפשר להרחיב הדברים במ"ש פ"ב דקידושין האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאני צדיק והוא רשע מקודשת דילמא הרהר תשובה בלבו וכתב רבינו ירוחם ז"ל בשם מפרשים דאפי' גנב וגזל סגי כשיהרהר שיחזיר ומשעה שהרהר הוא צדיק גמור. וז"ש כי קרוב אלי"ך. שאתה חוטר מגזע האתנים ונשמת שדי בקרבך. הדבר מאד בפיך. שתתודה על כל חטא. ובלבבך. שתהרהר לשוב בתשובה אף שצריך לחזור הגזל. לעשותו אח"כ סגי ותיכף אתה נחשב צדיק גמור:

פרק לא

פסוק א

וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל. אפשר לומר רמז דכבר נודע דעיקר התשובה היא לשוב לתורה כי היא אם כל חי וכמו שתקנו רז"ל בתפלה השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלימה לפניך. הביטה וראה כי תחילה וראש הוא השיבנו אבינו לתורתך ואחר זה וקרבנו ואחר זה והחזירנו בתשובה. ויש בזה כמה וכמה טעמים בדבר ונזכיר קצתן האחד. הנה כי היא עץ חיים למחזיקים בה והאוחז בה דבק בחיים. והשני. שמבטלת היצה"ר. והשלישי. דעבירה אינה מכבה תורה. והרביעי. כי התורה שאלה מהקב"ה שימחול לחוטא כמ"ש בזהר הקדוש וכהנה רבות. ורז"ל אמרו וילך משה שהוא לשון תוכחה והלך להוכיחם אצל כל אהל ואהל מישראל כמ"ש רבינו בחיי וזאת העצה היעוצה לעסוק בתורה וז"ש את כל הדברים האלה ורז"ל אמרו במקומו אלה החקים אלה המשפטים וכאן זה כוונת משה רבינו בתוכחתו מסר להם כלל גדול בתורה. וז"ש את הדברים האלה רמז לחקים ומשפטים וזה רפואה כוללת לכל ישראל כל אחד לפי שעורו:

פסוק יב

הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו' למען ישמעו ולמען ילמדו וגו'. פ"ק דחגיגה ר' יהושע אמר לר' יוחנן בן ברוקא ור"א בן חסמא מה חידוש וכו' ראב"ע דרש הקהל וכו' אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע וכו' א"ל מרגלית טובה היתה לי בידכם

ובקשתם לאבדה ממני. ובקונט' פתח עינים וברי"י י"ד סי' רמ"ו אני בעניי כתבתי בזה ועמ"ש בקונטרס טוב עין סי' ד'. ועתה אומר בסגנון אחר ובסדר דלפי קצורי טפי מעלי. הר"מ כתב סוף פ"א דת"ת ציוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתם מכוונת להתלמד אלא מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן אמרו חכמים כל הלומד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות בד"א בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחילה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות. והנה פ"ג דסוטה תנן בן עזאי אומר חייב ללמד את בתו תורה ר' אליעזר אומר כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות ר' יהושע אומר רוצה אשה בקב ותפלות וכו'. ומרן בכסף משנה כתב פלוגתא דבן עזאי ור' אליעזר ופסק כר' אליעזר וק"ק דאין הלכה כר' אליעזר דשמותי הוא. ותו דאשכחן בעירובין (דף נ"ג) דברוריא בטשה בההוא תלמודא ודרשה קרא ובפסחים (דף ס"ב) מפורש דברוריא גמרא תלת מאה שמעתתא ביומא דסתוא מתלת מאה רבוואתא ואי הלכה כר' אליעזר איך ר' חנינא בן תרדיון אביה ותלת מאה רבוואתא היו מלמדין אותה תורה שבע"פ ואמרינן בעלמא במעשה רב. הן אמת דיש מקום לומר דהני תרי חדא מתרצתא בירך חבירתה דמעיקרא סברי דאין הלכה כר' אליעזר וממה שאירע לברוריא פ"ק דע"ז הסמיכו דהלכה כר' אליעזר. ואין זה מספיק דמי הגיד זה להרמב"ם ודילמא אין הלכה כר' אליעזר וממה שאירע פעם אחת לברוריא אין לנו לגזור מדעתנו כיון דלא אשכחן ברז"ל. ויראה דסבר הרמב"ם דר' יהושע דאמר רוצה אשה בקב ותפלות סבר דאפי' תורה שבכתב וכדאמרינן דתנא בתרא אתא לטפויי ור' אליעזר לא אמר מלמדה תפלות אלא על תורה שבע"פ ורש"י פירש מלמדה תפלות שנכנס מרמה בקרבה ועושה דברי זנות בהצנע. והרמב"ם לא נראה בעיניו לפרש כן דא"כ איך למדו לברוריא תלת מאה רבוואתא ומנא ידעי דלא תערים לזנות. ולכן פירש דדברי תפלות היינו שאינה מכוונת ללמוד אלא מוציאות דברי תורה לדברי הבאי. וכפ"ז ניחא הא דברוריא דירדו לסוף דעתה והכירו בה שהיתה כוונתה ללמוד ודעתה רחבה דכיילין לה בקבא רבא ולכך למדוה. אך לפירש"י איך למדוה כיון שאינו ניכר. ועדיין הוקשה להרמב"ם דאי אמרת דר' יהושע דבא להוסיף על תורה שכתב היינו אף בדיעבד אסור היכי תנן ספ"ק דקדושין לא תלמד אשה סופרים והיינו משום אבוהון דינוקי ואי עבדא איסורא בתורה שבכתב לא מיירי תנא כעבדא איסורא אלא מוכרח דהיינו לכתחילה. אמור מעתה דראב"ע דקאמר אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע סבר כר' יהושע דגם בתורה שבכתב לכתחילה לא ואסמכיה אקרא למען ישמעו ולמען ילמדו דהוי מדרבנן דהא מדאוריתא ליכא לפלוגי מלכתחילה לדיעבד וזו אסמכתא בעלמא.

ועיין בעין זוכר. ומאי דאמרו בירושלמי דאתי ראב"ע דלא כבן עזאי היינו משום דדברי ר' יהושע אינם מפורשים וגם ר' אליעזר איירי בתורה שבע"פ ולא פירש מה סבר בתורה שבכתב ואפשר דריב"ק ור' אלעזר בן חסמא דידעו דר' יהושע סבר דתורה שבכתב לכתחילה לא והוי דרבנן. סברו דראב"ע דדריש קרא למען ישמעו ולמען ילמדו דנשים באות לשמוע פליג אר' יהושע וסבר דראב"ע מדאורייתא קאמר ומשו"ה לא היו רוצים לומר לו עד שהפציר בהם. וא"ל ר' יהושע מרגלית טובה יש לי בידכם וכו' דראב"ע ודאי סבר כוותי וקרא אסמכתא וזו מרגלית. ומה שנמנעו לומר לו ולא אמרו בתחילה אף דפליג הוא מטעם מה שאירע לר' יוסי בן דורמסקית ומטעם זה אמרו תלמידיך וכו' כמ"ש בש"ס ודוק כי קצרתי.:

פסוק יח

ואנכי הסתר אסתיר. בחולין (דף קל"ט) אמרו אסתר מן התורה מנין דכתיב ואנכי הסתר אסתיר ולפי זה דרמז לאסתר נבא להבין הכפל. ונקדים מ"ש בר"מ ורבינו האר"י זצ"ל שמרדכי הצדיק היה יודע להפריד הרע מהטוב ולמדה לאסתר המלכה והיתה מפרדת צד הרע שבה ונטפלת עם אחשורוש וז"ש שהיתה נותנת שידה במקומה אך אסתר לא נטמאה כמש"ה וכבודי לאחר לא אתן עכ"ד. וזה טעם כעיקר דאין אסתר מגדת עמה שאם תגיד שהיא ממשפחת מלכים ידבר עמה בשכבו והשידה אינה יכולה לשנות הקול כמ"ש היאך מותרים בני אדם לנשותיהם בלילה ואמרו ע"י הקול וצריך שידבר עמה שלא תהיה שידה ולכן אמרה אח"כ וכאשר אבדתי אבדתי דמוכרחת לגלות משפחת בית אביה וידבר עמה ואז לא תועיל בהפרדת הרע וכמ"ש הרב זרע בירך ח"ג. וא"נ דסברה דכיון שהלכה מעצמה בפרסום כשל כח הפירוד ולא תוכל לעשות פעולתה. ואפשר דזכ"ה לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה כי ע"ז היה מרדכי בההוא פחדא אם ידעה להפריד וז"ש לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה הרשע אם ח"ו נגע בה וכבר כתבנו במ"א דגם אסתר נצטערה ואמרה וכאשר אבדתי כאמור ה' ברחמיו היה בעזרה דגם אחר שהלכה היה לה כח לעשות כבתחילה וכמו שנראה מר"מ וזהו שנא' ואנכי הסתר אסתיר בכפל אחד קודם שהגידה שהיתה מפרדת ואחד שגם אחר שהגידה עמה עדיין יכלה לעשות כמקדם ולא שלט אויב ח"ו ויסך אלוה בעדה:

פרק לב

פסוק א

האזינו. כתב רבינו הרקח בכ"י האזינו גימטריא החכמה השמים ואדברה גימטריא תרי"ג עכ"ל ואפשר במ"ש בזהר הקדוש סימנא לזיווגא עילאה וגם אמנה אחותו בת

אבי וגו' ותהי לי לאשה וזה רמז האזינו החכמה שימשך לשמים אז ואדברה לשון ראוה מדברת ומשם נמשכה התורה שבה תרי"ג מצות וא"ש ההי"ב. רבינו אפרים ז"ל כתב יש לשאול כי האזנה שייך לומר באדם קרוב אצל חבירו ושמיעה לרחוק ממנו [וי"ל] לפי שהיה משה קרוב לשמים ורחוק מן הארץ לכך אמר האזנה גבי שמים ושמיעה גבי הארץ ולא נהירא שהרי כתיב קום בלק ושמע האזינה עדי וכו' הרי שמיעה והאזנה וכתיב שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה וכאלה רבות לכן נ"ל האזנה ל' הטיית אזן כלומר הטו אזנכם לשמוע ולפי שבשמים יש רעם גלגלים ורעש אופנים וקול חמה שמנסרת ברקיע וזיקים ורעמים לכך שייך לומר לגבי דידהו הטיית אזן והבנה טובה אמנם לגבי ארץ אין שם כל אלה לכך כתיב בה שמיעה ולכך נקט דבור גבי שמים ואמירה גבי ארץ לפי שהשמים נבראו בדבור דכתיב בדבר ה' שמים נעשו וארץ נבראת באמירה שנא' כי לשלג יאמר הוי ארץ ואמרו במדרש שלקח שלג מתחת כסא הכבוד וזרקו לארץ עכ"ד. ויש להרגיש על הרב ז"ל שדחה פירוש דמשה שהיה קרוב לשמים וכו' וכתב עליו ולא נהירא כאלו הוא פירוש שפירש הוא או איזה מפרש. והרי הם דברי רז"ל בספרי וראיתי שגם בזהר הקדוש אמרו כן (דף רפ"ו) ע"ש. ושני כתובים הבאים בדבריו להקשות על זה יש לישב דקרא דכתיב קום בלק ושמע האזינה עדי בנו צפור הכי קאמר דא"ל בלעם שיקום כי הוא שלוח מאת ה' מן השמים ולגבי השמים הוא רחוק ולהכי קאמר ושמע. אך לגבי בלעם עצמו הוא קרוב וזהו האזינה עדי דייקא. וקרא דכתיב שמעה תפלתי הכי פירושו דהוא בשמים רחוק ולכן אמר שמעה תפלתי. אך מצד רחמיו יתברך כתיב קרוב ה' לכל קוראיו ולכך אמר ושועתי האזינה:

פסוק ג

כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. פירש רבינו מהרח"ו זצ"ל בדרשותיו כ"י שם ה' אקרא שאני מזכיר שם אדני אתם הבו גודל לאלהינו שתאמרו ברוך הוא לשם הויה וברוך שמו לשם אדני עכ"ד:

פסוק ח

בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם וגו'. אפשר במ"ש מז"ה חס"ל בפירוש המשנה פ"ג דנדרים דבדור הפלגה נפרדו הנשמות הטהורות באוצר בפני עצמו. באופן שנשמות ישראל קדושות הם באוצר לבדו ונפשות העכו"ם באוצרם. וז"ש בהנחל עליון גוים הם שרים א"ה ע' שרים שהנחילם ע' אומות בהפרידו בני אדם בהפרידו דייקא שבתחילה היו כל הנשמות באוצר א' והפרידם יצב גבולות עמים ע' שרים למספר בני ישראל כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו והם גורל אחד לה':

פסוק יח

צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך. אמרו רז"ל מחוללך מחול לך אפשר במה שפירשתי בעניותי מ"ש בירושלמי נשאת עון עמך שכביכול נעשה כשכחן ואינו מובן. אמנם יש מחלוקת בין האחרונים אי שכחה הוי אונס או לא והסט"א מרבים להביא כמה וכמה חטאות הצבור והיחיד דשכחו ושוגג עברו על דת שסובר ששכחה אינו אונס וחייבין והקב"ה כב"י רצה לומר לו דההלכה היא דשכחה הוי אונס ופטורים ולכך עשה עצמו ח"ו כביכול כשכחן והפ' הבין דרצה לרמוז בהדי קבצ"י עלה בקב"ץ ופנה לסובב והרבה להביא משאות שוא חבילות חבילות מעבירות מכח שכחה והב"ל הביא גם הוא דהדין הוא דשכחה הוי אונס ובזה יצאו קבוצי"ם נדדו הלכו רובן של עבירות אף הוא אמר נשאת עון עמך לשון שכחה כסית כל חטאתם זה תורף הדברים בקיצור אמיץ. וזה רמז צור ילדך תשי ותשכח שהיא מסיבת שכחה. ובזה אל מוחל לך דשכחה הוי אונס וכף זכות מכרעת:

פסוק כח

כי גוי אובד עצות המה ואין בהם תבונה. שמעתי מעטרת ראשי מורי הרב ז"ל משם הרב מר אביו ז"ל שפירש במ"ש פ"ק דמגילה דאחשורוש בעי לרבנן על ושתי ומשום שהעמיקו בדבר דמכל הצדדין קשיא אמרו מיום שגלינו נטלה עצה ממנו וכו' ע"ש נמצא דמשכחת מי שלא יתן עצה והוא מרוב חכמה להיות צופה ומביט בכל חלקי הענין ועיני ראה דיצא תקלה ומשום הכי שוי נפשיה כאיש אשר לא יודע ההוא אמר לא בדרדקי עצה. והשתא קאמר כי גוי אובד עצות המה ולא תימא דזה שאינו נותן עצה הוא מרב חכמה וכההיא דרבנן דאחשורוש רק כי היא באמת אין בהם תבונה:

פסוק לט

ראו עתה כי אני אני הוא וגו'. ד' פעמים אני בפסוק כנגד ד' גליות כלו' אני עמכם בכל גלות וגלות. ר"א ז"ל. ולפי דבריו ז"ל יומתק תיבת אני שהוא כינוי לשכינה כידוע. והכל תלוי בתשובה. והעיני בשר לו ימהר לשוב לקרב הגאולה מאחר שהשכינה בגלות. ובעבור השכינה לבד צריך לשוב וכבר ידוע מה שאמרו רז"ל אין עתה אלא תשובה ויצדק לרמוז התשובה בתיבת עתה כי ברגע קטן סגי בהרהור תשובה וכמ"ש פ"ב דקידושין על מנת שאני צדיק גמור והוא רשע מקודשת דחיישינן דהרהור תשובה אלמא כמו רגע היא העולה התשובה בהרהור לבד וא"ש דעתה רמז לתשובה. ועד"ה רמז תשובה תשוב ה' וגם יש תשובה עילאה ורמוז בתיבת עתה עת מ' ה' עילאה ונבוא לקראין ראו עתה כאב את בן ירצה ראו עתה ראו בדעתכם תשובה הרמוז בתיבת עתה ומהרו לשוב כי אני אני הוא וגו' והשכינה כביכול בגלות ובעבורה שובו אתיו לאביכם שבשמים.

ובכח התשובה אני אמית לסט"א ואחיה ניצוצי הקדושה המה יעלו אל מקום הקדש א"נ במשז"ל הלך חיגר בא חיגר וכו' ויקימו בתחית המתים במומן כדי שכל רואיהם יכירום ואחר זה יתרפאו. וז"ש אני אמית ואחיה בתחיית המתים ואחר שיקומו במומן מחצתי ואני רופאם:

פסוק מג

הרנינו גוים עמו. הרנינו. אותיות הר ינון בהר הקדש יהי' משיח. גאוני קמאי אשכנז:

פרק לג

פסוק א

וזאת הברכה וגו'. אפשר שרמז להם דעיקר הברכה הוא כשיעסקו בתורה על דרך שרמז רבינו יעקב ז"ל בעל הטורים פ' ראה את הברכה אשר תשמעו ס"ת תורה ע"ש והכונה דאם עוסק בתורה אז הברכות מתקיימין וז"ש וזאת כינוי לתורה. כנודע היא הברכה. ועד"ה וזאת קבה"ו הברכה גימטריא עסמ"ב (ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן) ואחר שכיון ליחד קבה"ו ולהמשיך מוחין דאו"א אז בירך משה איש האלהים את בני ישראל:

משה איש האלהים. ר"ת מאה שכיון להמשיך ממאה ברכות. משה איש האלהים ס"ת משה כי הגואל ראשון הוא גואל אחרון:

פסוק ב

ואתה מרבבות קדש. מילת ואתה הוא תרגום כמ"ש על פסוק היה דבר ה' במחזה כי מחזה הוא לשון תרגום לפי שאברהם אז לא היה מהול לכן נגלה בלשון תרגום כדי שלא יקנאו בו מלאכי השרת וזה עצמו השמיענו הפסוק כי הקב"ה כשבא ליתן תורה לישראל היתה ביאתו נעלמת בענין התרגום וזהו ואתה וטעם הדבר היה מסיבת רבבות קדש המלאכים שלא יקטרגו עליהם וימנעו נתינת התורה. רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים. ואין זה סותר מש"ל פ' ואתחנן כאשר יראה המעיין דיש לישב הדברים ודוק:

פסוק ו

יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר. תרגום אונקלוס יחי ראובן לחיי עלמא ומותא תנינא לא ימות ויקבלון בנוהי אחסנתהון במנינהון. והדברים צריכים ביאור. וראיתי לרבינו מהר"ר חיים ויטאל זצ"ל בס' דרשותיו כ"י הנקרא עץ הדעת טוב שפירש כי בהיות דכתיב ביה וישכב וכו' ועם היות שעדיין לא היו סנהדרין מיתה בידי שמים או כרת מי פטרו כי ב"נ מוזהר על העריות ועל אשת איש וכל מי שנתחייב כרת צריך להתגלגל פעם אחרת בעולם הזה בסוד הגלגול וימות פעם אחרת ואחר כך ינקה מעונו ויכנס לעולם הבא ולכן התפלל יחי ראובן בחיי עלמא ולא יצטרך להתגלגל ואל ימות ומותא תנינא לא ימות וא"ת כל האומר הקב"ה ותרן וכו' לז"א ויהי מתיו מספר שהוא מש"ה ובחללו

יצועי אביו נתנה בכורתו ליוסף כי לולא שחטא היה נוטל פי שנים שני מספרים אבל עתה ויהי מתיו מספר אחד וזהו שתרגם אונקלוס יקבלון אחסנתהון במנינהון מנין אחד ואפיק אנשיו בלשון מתיו כי תמורת שתי מיתות הראויות לבא עליו יענש שלא יקחו כי אם מספר אחד. עכ"ד רבינו מהרח"ו ז"ל. ובזה אפשר לפרש מאמרם ז"ל בילקוט יחי ראובן ואל ימות והלא מת הוא אלא אל ימות לעוה"ב דבר אחר יחי ראובן במעשה יוסף ואל ימות במעשה בלהה ונזכרתי שכבר נדפס בר"ד ויחי ע"ש. דע כי בענין זה כתבתי בעניותי בברכי יוסף א"ח (סי' קל"א) ובראש דוד פרשת וישב ובפאת הראש בסוף שם הגדולים ח"ב (דף פ"ח ע"א). ומשם באר"ה כמה גדולים דנשמט מהם איזה השמטה בדבר זה. ועתה ראיתי בתנחומא ריש פרשת וישלח וז"ל ויהי לי שור אין לי לירא ממך שהרי נולד יוסף שנקרא שור וכו' גם יהודה שטנו של עשו שנא' ואריה כבקר יאכל תבן אריה שהוא יהודה שנא' גור אריה יהודה כבקר זה יוסף יאכל תבן שידין עשו שהוא תבן שנא' ובית עשו לקש ומנין שאף כלם ידינוהו שנא' מה אמך לביאה מכאן שכלם ידינוהו עכ"ל. ומאמר זה נעלם מכלם ופשט מאמר זה דכמו יוסף שהוא שטן עשו גם יהודה כן. וגם שאר שבטים. וזה הפוך סוגי' בתרא (דף קכ"ג) דפריך מדכתיב ויכם דוד ומשני שהיו שם מנשה וכזה פריך מדכתיב ומבני שמעון הלכו על שעיר ומשני דישעי' ממנשה ע"ש. גם על התנחומא ק"ק דפרשת ויחי שם מייתי דברי ר' שב"נ דסוגיא בתרא דאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל שנא' אם לא יסחבום צעירי הצאן. ואפשר לישב דהמסורת כך אכן יעקב אע"ה התפלל שיהי' ליהודה כח זה כמ"ש בפני' וכן לשאר שבטים. ומ"מ העיקר בני בניה של רחל. ועלה על לב לחלק בין לשון עשו נופל ובין לשון כלם ידינוהו אבל אינו נראה. ועוד יש לצדד דהא דיהודה שטנו של עשו הוא יהודה עצמו כנגד עשו עצמו וכן השבטים עצמם נגד עשו עצמו אבל יוסף יש לו מעלה יתירה דבניו וזרעו אהנו לעקור משפחת עשו תדיר וזה של יהודה עצמו והשבטים עצמם נגד עשו עצמו הוא מברכת יעקב אה"ע ובזה א"ש. ודו"ק הטב כי קצרתי ועיין באהב דורש יו"ד על זה:

פסוק ז

ידיו רב לו. אפשר במ"ש אין זרעו של עשו נופל אלא ביד בני בניה של רחל והקשה הרב מופת הדור מהרח"א ז"ל בעץ החיים שהרי אמרו בספרי ידיו רב לו בשעה שהרג עשו ועיין מה שתירץ הרב ז"ל ומ"ש בעניותי בר"ד. ואפשר לומר דזה היתה תפלה יעקב אבינו וברכתו ידך בעורף אויביך וכמשז"ל באגדתא דבראשית שהרג עשו ונתקיימה ברכתו וז"ש ידיו רב לו כמו שפירש ראב"ע יספיקו לו ידיו וא"ל למי שיעזרהו ע"ש ולדרכנו אתא לאפוקי שא"צ עזר מבניה של רחל וז"ש ידיו רב לו הספיקו לו בשעה שהרג עשו כמו

שהתפלל יעקב. ולא היה צריך עזר מבניה של רחל ולשון הש"ס בבתרא (דף קכ"ג) ראה יעקב אע"ה שאין זרעו של עשו נופל אלא ביד זרעו של יוסף וכו'. ויעקב ע"ה התפלל שעשו עצמו יהרג על יד יהודה כמ"ש ידך בעורף אויביך ויתקיים מה שראה שזרעו של עשו יפול ביד זרעו של יוסף. וז"ש ידיו רב לו בשעה שהרג את עשו ויען זכה לעקור ע"ז ראוי לברכה עזר מצריו תהיה וה' עמו:

פסוק י

ישימו קטורה באפך. ר"ת יבק. על מזבחך ברך ר"ת גי' יבק. קטורה בגימטריא אהיה ברחמים כי על ידי הקטורת היו גורמים ששם הויה באותיותיה שהוא רחמים וכן תמורתה באתב"ש מצפ"ץ גימטריא ברחמים ישתתפו עם מדת הדין שהיא שם אהיה אימא דמינה דינין מתערין ונרמז במלת קטורה כמדובר גם היו מחברים שם הויה שהוא רחמים עם אלהים מדה"ד להמתיקם ולבטל כחם על ידי הקטורת וזה יב"ק גי' הויה אלהים וזהו באפך שהיו ממתקים כחות הדין על ידי הקטרת עכ"ל האר"י ז"ל בשער הפסוקים. ואפשר עוד לרמוז כי ס"ת ישימו קטורה באפך הוא כ"ו ה' ר"ל כ"ו שם הויה וה' באמצע למתק הדינים כי ה' ראשונה רומז לאימא וגם רומזת למ' ה' אחרונה שהוא שם אלהים והיא באמצע כ"ו שהוא שם הויה למתקה לה' עילאה וה' תתאה ודוק. ועמ"ש בעניותי בפסוק זה על פי הפשט בספר הקטן פתח עינים ביומא (דף ע"ו עמוד ג'). ואפשר לרמוז ישימו גי' משה אהיה רמז כי משה ע"י מעשיו הטובים זכה שמ"ה שלא רצה לתת מתנה לאדה"ר נתן לו מחיות שבו והוא בחינת י"א סמני הקטרת ומשה זכה לפי שהוא זכה לפנימות בינה וזכה בקטרת קודם שנכתבה בתורה והוא דרוש נשגב מאד בשבלת של לקט פ' קרח ובהגהת הרמ"ז שם ע"ש. וא"ש רמז זה כי ישימו בכח משה שזכה לבינה שהיא אהיה קטורה קטר ו"ה ודוק הטב כי קצרתי וא"ש ההי"ב:

פסוק יט

עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק. עמים רמז לעמי הארץ יקראו לבעל תורה ה"ר ויתנו כבוד לתורה וכשיתנו כבוד לתורה כאלו זבחו זבחי צדק כי שפע ימים יינקו כי כל מכבד את התורה זוכה ונוחל שתי עולמות. רבינו אפרים ז"ל. וכפי דבריו אפשר לרמוז בפסוק את ה' אלהיך תירא אותו תעבוד ודרש ר' עקיבא את לרבות ת"ח ורמז אם תירא לת"ח דע שחשוב כאלו אותו יתברך תעבוד ותזבח קרבנות ובו תדבק ע"י הדבקות ומורא וכבוד לתלמידי חכמים ודוק:

פרק לד

פסוק יב

ולכל המורא הגדול. כתב רבינו אפרים ז"ל אותיות המאור הגדול עכ"ד. ואפשר במ"ש ז"ל דאור הגדול שנברא ביום ראשון גנזו לצדיקים וכתבו המקובלים שמשה רבינו ע"ה זכה בו ונשתמש בו כל ימי חייו עכ"ד. וזה רמז הכתוב המאור הגדול לומר שזכה משה רבינו ע"ה לאור הגדול. וכן הוא בזוהר הקדוש פרשת בראשית (דף ל"א סוף ע"ב) עיין שם דברי אלהים חיים וה' יאיר עינינו בתורתו תורת **חיים**:

לעיני כל ישראל. ריש תורה מתחילה ב' והסיום ל'. וריש המקרא מתחיל ו' ומסיים ל' והוא בלול כל העוסק בתורה לשמה אינו צריך קרבן כי התורה מכפרת כמו סלת בלול. רבינו אפרים ז"ל פ' תצוה ועוד האריך. ואם נצרף התחלת המשנה וסופה שתי מ"ם יהיה הכל גימטריא קמח רמז אם אין תורה אין קמח. וריש תורה וסופה והמקרא וסופה שהוא בלול גימטריא חיים כי העוסק בתורה לשמה מאריך ימים כדכתיב אורך ימים בימינה וכתיב כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות **חיים**: